

Lima och Transtrands kyrkor

SVERIGES KYRKOR

DALARNA

MATS BERGMAN

Lima och Transtrands kyrkor

Lima och Transtrands kyrkor

MALUNGS TINGSLAG, DALARNA

Av MATS BERGMAN

VOLYM 204 AV SVERIGES KYRKOR, KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

GRUNDAT AV SIGURD CURMAN OCH JOHNNY ROOSVAL

UTGIVET AV RIKSANTIKVARIEÄMBETET OCH KUNGL VITTERHETS HISTORIE

OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

Almqvist & Wiksell International Stockholm 1988

REDAKTIONSKOMMITTÉ: ERIK CINTHIO, ALLAN ELLENIUS,
EVALD GUSTAFSSON, R AXEL UNNERBÄCK

UTGIVET MED BIDRAG FRÅN
ARLA COLDINU ORDEN

*Denna beskrivning ingår även i "Lima och Transtrand. Ur två socknars historia".
2. Malung 1987. Utgiven av Malungs kommun under redaktion av Stig Björklund och
Täpp John-Erik Pettersson.*

*Beskrivningen av kyrkorna i Lima och Transtrand är avslutad i juli 1986. Excerperingen
är utförd av fil.kand. Inga Serrander samt författaren. Översättningen till engelska av
bildtexter och sammanfattningen har utförts av Louise Setterwall. Bildmaterial, anteck-
ningar och excerpter förvaras i ATA samt Malungs kommunbibliotek.*

*Omslagsbilden återger Lima kyrka med omgivning omkring 1870.
På omstående sida Lima sockens sigill 1641. Foto: Kurt Eriksson, RA.*

MALUNGS BOKTRYCKERI AB, MALUNG 1988

ISSN 0284-1894

ISBN (häftad) 91-7192-759-x

(bunden) 91-7192-758-1

Innehåll

KYRKORNA I LIMA	515
<i>Inledning</i>	515
<i>Omgivningar</i>	515
<i>Kyrkogårdar</i>	515
<i>Härbren, benhus och bodar</i>	517
<i>Klockstapel</i>	519
DEN ÄLDSTA TRÄKYRKAN	520
DEN GAMLA KYRKAN	521
<i>Kyrkobyggnaden</i>	522
<i>Kyrkans byggnadshistoria</i>	526
<i>Kalkmålningar</i>	531
<i>Glasmålning</i>	531
<i>Inredning och inventarier</i>	531
NUVARANDE KYRKAN	542
<i>Kyrkobyggnaden</i>	542
<i>Glasmålningar</i>	548
<i>Kyrkans byggnadshistoria</i>	548
<i>Inredning och inventarier</i>	553
RÖRBÄCKSNÄS KAPELL	575
<i>Omgivningar</i>	575
<i>Kyrkogården</i>	575
<i>Kapellbyggnaden</i>	577
<i>Kapellets byggnadshistoria</i>	580
<i>Inredning och inventarier</i>	584
TANDÅDALENS FJÄLLKYRKA	591
NORRA LÖTENS BEGRAVNINGSPLATS	594
TRANSTRANDS KYRKOR	595
<i>Omgivningar</i>	595
<i>Kyrkogården</i>	595
<i>Bodar</i>	599
<i>Klockstapel</i>	599
TRANSTRANDS ÄLDSTA KAPELL	599
1670 ÅRS KAPELL	600
<i>Kapellbyggnaden</i>	601
<i>Kapellets byggnadshistoria</i>	604
<i>Inredning och inventarier</i>	605

TRANSTRANDS NUVARANDE KYRKA	611
<i>Kyrkobyggnaden</i>	611
<i>Kyrkans byggnadshistoria</i>	616
<i>Inredning och inventarier</i>	625
SÖRSJÖNS KAPELL	647
<i>Kyrkogård och klockstapel</i>	647
<i>Kapellbyggnaden</i>	648
<i>Interiör, inredning och inventarier</i>	649
SÄLENS FJÄLLKYRKA	651
<i>Omgivningar</i>	651
<i>Kapellbyggnaden</i>	653
<i>Inredning och inventarier</i>	654
GAMMALSÄTERNES FJÄLLKYRKA	657
SAMMANFATTNING	659
EFTERORD	663
FÖRKORTNINGAR	664
NOTER	664
KÄLLOR OCH LITTERATUR	671
SUMMARY	679
CAPTIONS TO ILLUSTRATIONS	682

Förord

Föreliggande kyrkobeskrivningar utges i samarbete med Malungs kommun i samband med publicerandet av en omfattande beskrivning över Lima och Transtrands socknar. Kyrkobeskrivningarna, författade av fil. kand. Mats Bergman, ingår även i andra delen av *Lima och Transtrand. Ur två socknars historia*, vilken utkom 1987. Förutsättningen för samarbetet har varit att framställningen skulle läggas upp enligt Sveriges Kyrkors gängse disposition för att därefter kunna utges separat som en särskild volym i Sveriges Kyrkors publikationsserie. Malungs kommun har svarat för författarens och redaktörens arvode samt fotograferingen.

Genom att beskrivningen utges som separatträck på samma sätt som den närmast föregående Dalavolymen — *Kyrkorna i Mora*, utgiven i samarbete med Mora kommun — avviker den utseendemässigt från Sveriges Kyrkors vanliga layout och typsnitt. På grund av Sveriges kyrkors ansträngda ekonomiska situation har det inte varit möjligt att förse volymen med nya kolumntitlar och separat paginering.

Publiceringen i Sveriges Kyrkor har möjliggjorts genom ett generöst anslag från Arla Coldinu Orden, för vilket vi framför ett varmt tack. Vållig ekonomisk hjälp till publiceringen har även lämnats av Bygärde kyrkliga sykkrets i Lima, samt av Transtrands församling.

Vi riktar ett tack till sockenbokens redaktionskommitté med dess ordförande Hugo Gustafsson och sekreterare Åke Johnsson för värdefullt samarbete, samt till redaktören Tåpp John-Erik Pettersson och bildredaktören Irene Mattsson för det grannliga redaktionsarbetet.

De båda församlingarna med kyrkoherdarna Birger Lidström och Torbjörn Larsson i spetsen har visat generöst tillmötesgående. Till dem och församlingarnas övriga anställda riktas ett varmt tack, liksom till f. skogvaktaren Bondas Ivar Larsson som läst manuskriptet och bidragit med värdefulla synpunkter. Ett tack riktas även till arkitekten fil. dr Börje Blomé, herr Erik G. Engström, fru Åkerlars Ella Eriksson, arkitekterna Bo Grefberg och Roland Hedenström, kyrkoherde em. Daniel Liljas, docent Ingmar Milveden, fil. kand. Jan-Olof Montelius, kyrkoherde Stellan Oltéus, fru Pellmats Clara Persson samt kontraktsprosten Lars Ridderstedt, vilka alla på olika sätt visat stort tillmötesgående. F. intendenten Lars Wickström och hans maka Solveig har lämnat värdefull hjälp med korrekturläsningen.

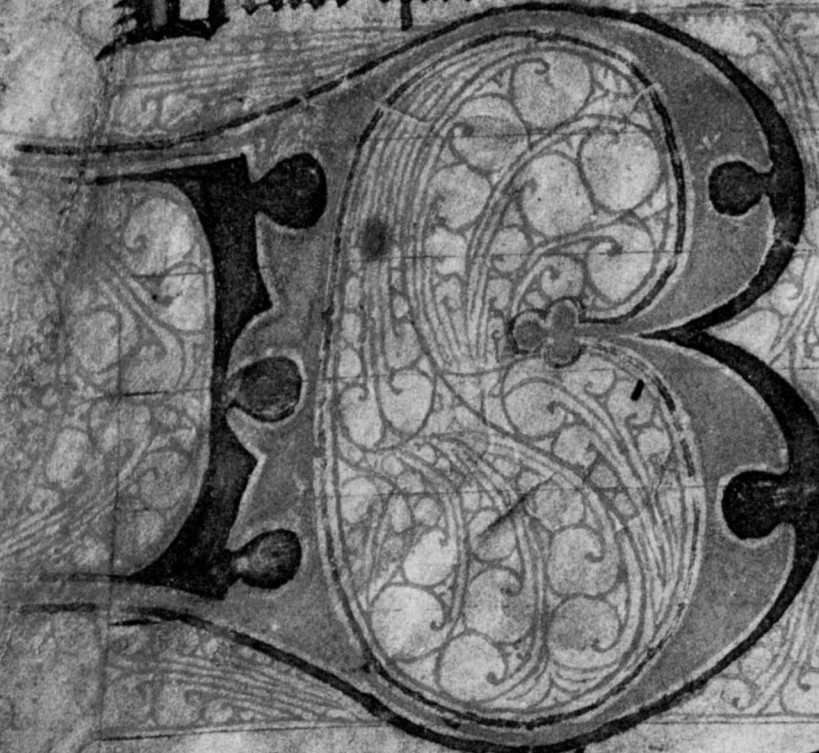
Vid Sveriges Kyrkors redaktion har fotograf Rolf Hintze granskat bildmaterialet och arkitekt Gunnar Wirén ombesörjt renritningen av uppmätningmaterialet. Avsnitten om textilier har granskats av avdelningsdirektör Inger Estham.

Stockholm i december 1988

Erik Cinthio   Allan Ellenius   Evald Gustafsson   R. Axel Unnerbäck

Beati qui in euas

Deu

Latius un
ho impio
stetit: et in
non sedit
tas eius: et
bitur die a

lignū quod plantatū est secus de
fructū suū dabit in tempe suo
et omnia quecūq; faciet

psp

KYRKOR OCH KAPELL

Av Mats Bergman

KYRKORNA I LIMA

Inledning

Lima har, så långt man kan se tillbaka, varit en egen socken, men åtminstone sedan 1350-talet förenad med Malung genom gemensam kyrkoherde och därvid räknad som annex.¹ En uppgift att en Jacobus Caroli skulle ha varit kyrkoherde i Lima 1519 har inte kunnat verifieras.² Från 1593 och framåt tycks pastoratet ha haft två kaplaner, av vilka den ene troligen mellan 1603 och 1606 blivit bosatt i Lima. Först den 8 september 1616 blev Lima självständigt pastorat med egen kyrkoherde.³

I Transtrand i socknens norra del uppfördes sannolikt omkring 1600 ett kapell, där det från 1631 hölls gudstjänst var tredje och från 1752 varje söndag. År 1867 avskildes Transtrand från moderförsamlingen och bildade eget pastorat.

Omgivningar

Den plats, där Limas nuvarande kyrka och dess närmaste föregångare är belägen, ligger högt med en sluttning mot söder och vidsträckt utsikt över bygden och Västerdalälven. Den gamla landsvägen går omedelbart väster om kyrkan; en ny förbifart anlades 1983 på den gamla järnvägsbanken öster om kyrkan. Prästgården är belägen på andra sidan gamla landsvägen nordväst om kyrkan.

Kyrkogårdar

Kyrkogården omges i öster, söder och väster av karagana- och måbärshäckar, i norr av ett svartmålat järnstaket uppsatt 1957. Det har rak överliggare och en korskrönt lägre ståndare mellan varje pinn. Det står på en betongsockel med täckhällar av sandsten. Kyrkogården har utvidgats på alla sidor; möjligen kan en del av dess västra sträckning vara den ursprungliga. Den har tre ingångar: i sydväst, nordväst och nordöst, med stolpar av sandsten från 1943 och 1957. Kyrkogårdens södra del är starkt sluttande och avsmalnande mot söder. Gångarna är grusbelagda. I söder leder en terrasserad gång med sandstenstrappsteg, flankerade av korta sandstensstolpar, upp mot sydportalen.

Väster om kyrkan på andra sidan landsvägen finns en separat, 1902

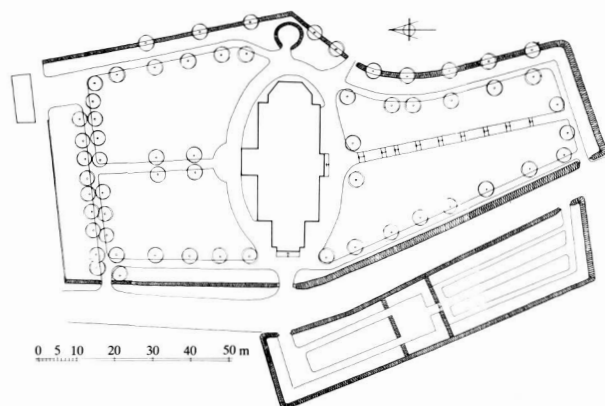

Fig. 1. Lima kyrka, situationsplan, skala 1:2000. Uppmätning av R. Larsson 1928, O. Ericsson 1956 och L. Jernström 1971. Renritad av A. Hildebrand 1986.

(vis.prot.) anlagd del av kyrkogården. Den omges av karaganahäckar och har två ingångar, i sydöst och nordöst, båda med stolpar av sandsten från 1943.

Ytterligare en begravningsplats, också omgiven av häckar, är belägen väster om landsvägen ca 200 m söder om kyrkan. Den anlades efter stämmobeslut 1948 efter förslag av biträdande länsarkitekten Gösta V. Lillimarck.

I äldre tid var kyrkogården omgärdad med sandstensmurar, täckta med spånklädda och tjärade sadeltak. Murarna sägs 1631 (inv.) vara av "rösten". Samma år (KyA. C:1) utvidgades kyrkogården, varvid "Kyrkiobalken uthfördes och förbättrades så at Kyrkiogården blef större". Åt vilket håll utvidgningen gjordes är dock okänt. Kyrkobalkarna sägs 1685 (inv.) vara "behåldne men taket sombligstädz elakt". År 1739 (st.prot.) omtalas "Kyrkiobalkens" uppsättande öster och norr om kyrkan, och socknemännen lovar att under hösten bryta sten och skaffa fram det övriga som behövs. Kyrkobalkarnas tak sägs 1745 (inv.) vara "aldeles förlorade" i öster, söder och väster, men i norr nyligen reparerat, spånat och tjärat. En utvidgning beslutades 1764 (vis.prot.). Den föranleddes av det nya korbygget. Man bestämde även att en utbuktning i öster skulle göras för att införliva materialboden med kyrkogårdsområdet. Vid biskopsvisitationen 1770 hade utvidgningen nyss fullbordats, och präsul (visitor) ansåg att kyrkobalkarna nu borde "med samlad hand öfwer alt i stånd sättjas". Nästa utvidgning genomfördes mot söder 1797 under överinseende av Kyckling Halfvar Olsson (1767–1830) i Biskopsbyn, varvid fem snesland åker av prästbordets ängar anslogs till ändamålet. I samband med denna utvidgning togs murens tak bort. Murarna revs i samband med den nya kyrkans uppförande och stenen torde ha använts till kyrkbygget. En utvidgning mot söder ägde rum 1856,⁴ varvid kyrkogården inhägnades med trästaket. Ytterligare utvidgningar, främst i norr, ägde rum 1887 och 1889 (st.prot.). Kyrkostämman beslöt 1899 att staketen i söder, väster och norr skulle tas bort och ersättas av en granhäck.

År 1674 (inv.) fanns två "godhe" portar i kyrkogårdsmuren. Vid

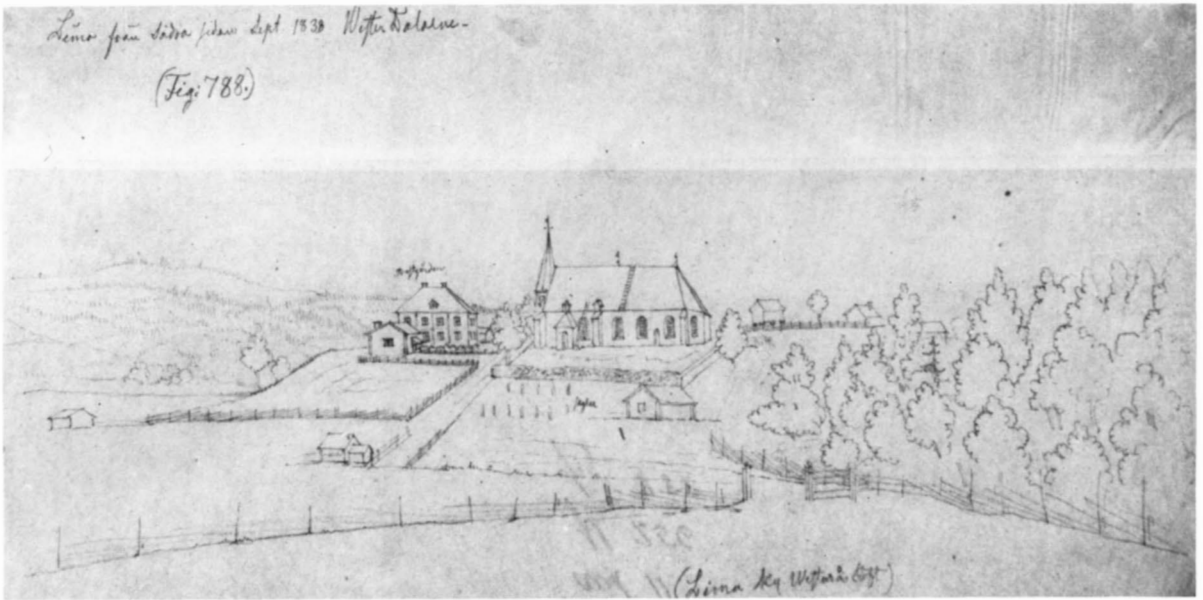

Fig. 2. Lima kyrka med omgivningar från sydöst 1838. Teckning av C.J.F. Plagemann. (Lund. Folklivsarkivet. Mandelgrenska samlingen.) Foto: Folklivsarkivet 1982.

visitationen 1745 hade ytterligare en tillkommit. Dessa portar eller sticluckor var av trä och belägna i öster, söder och väster; i den västra var straffstocken placerad (vis.prot. 1764). Vid visitationen 1770 omtalas att portarna i öster och söder hade dörrar med reglar och att västra porten hade dörrar med lås och klinka. Omkring 1775 ersattes en av portarna — av allt att döma den västra — med en överbyggnad av tegel från kyrkans rivna valv.⁵ I samband med kyrkogårdsutvidgningen 1797 försvann den östra porten. År 1833 (st.prot.) sägs den "gamla och förfallna öfverbyggnaden öfver ingången genom Kyrkogårdsmuren" — alltså tegelporten i väster — vara "vanprydlig", och man ville inte underhålla den. Den revs följande år.⁵

Vid biskopsvisitationen 1764 beslöts att gravläggningarna därefter skulle ske för varv, för att liken längre skulle ligga orubbade. Gravarna skulle vara minst tre alnar djupa och man fick inte gräva närmare kyrkan än fyra alnar, så att grunden inte skulle ta skada. Böter skulle utmätas om man felade.

Härbren, benhus och bodar

Kyrkhärbre (fig. 3), uppfört av rödfärgat timmer i två våningar, stående på plintar; delvis lockpanelat, tak av slanor. Inskrift ovanför dörren: "1737 OMS. PES. NES. NOS. PJS. DEN. 21: JVNI". Dörren av breda bräder med järnbeslag har gammalt lås och på nyckelskylten läses året 1737. Vid visitationen 1745 omtalas dock att kyrkhärbret förliden sommar blivit "å nyo, af godt furu timber upbygd. Med 2^{ne} lärar, 2^{ne} låås och nycklar". Det påbyggdes 1751 (inv.) med "magazins bod öfwerst". Ursprungligen stod härbret nordöst om kyrkan, men flyttades 1956 till sin nuvarande plats i nordväst, på andra sidan gamla landsvägen och norr om prästgårdens brygghus.

Fig. 3. Kyrkhärbre av timmer, daterat 1737 och påbyggt 1751. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Bårhus och redskapsbod av vitputsad lättbetong med svartmålad sockel och brutet svartmålat plåttak beläget i kyrkogårdens nordöstra hörn. Huset har dubbeldörrar av liggande ekplankor på västgaveln, på sydfasaden dubbeldörrar av stående ekplankor — tresidig överdel — samt ett på fasaden fastsatt hjulkors av ek och tre fönster. Vid östgaveln är ett skyddstak av korrugerad plåt uppsatt. Uppfört 1957 efter ritningar av arkitekten Tore Virke⁶ och med Byggnadsfirman Anders Diös som entreprenör.

I ett odaterat inventarium från omkring 1595 omtalas "Kyrkioherberghe behållet itt". Detta sägs 1631 (inv.) vara "behållit", väggar, tak, golv och dörr "tämlighe". Dörren var försedd med två goda lås. Ytterligare ett härbre har tillkommit 1674 (inv.), och 1685 (inv.) dessutom "en ny tiärebod Kyrkians". År 1745 (inv.) omtalas förutom det nya härbret även "en gammal bähre bod" med dåligt tak, vilket dock 1752 (inv.) sägs vara lagat. Samtidigt nämns ett nytt bårhus. År 1764 (inv.) omtalas en gammal materialbod i öster, troligen identisk med tjärboden/bärboden. Det nyare bårhuset uppges ligga i norr och ha plats för tre bårar; 1787 (inv.) sägs det vara "med 2 wäggar och tak glt". Vid visitationen 1887 klagar man över "skjul, herbren och materialbod, som vanpryda platsen" och vill bortflytta boden i öster, samtidigt som man föreslår uppförandet av ett nytt vitmålat bårhus i nordöst. År 1892 (st.prot.) beslöts uppförandet av en ny materialbod av virket från den gamla. Denna fanns kvar till dess att det nuvarande bårhuset stod färdigt.

Klockstapel

Fram till 1850-talets mitt stod en klockstapel av trä i kyrkogårdens nordvästra hörn. Dess utseende framgår i någon mån av två teckningar: Plagemanns från 1838 (fig. 2) och von Unges från omkring 1845 (fig. 8). Dess nedre del var upptill avsmalnande och med en ingång i söder. Den övre delens nedre parti tycks ha varit knuttimrat och det övre partiet av stående bräder, av allt att döma med två ljudöppningar i varje väderstreck. Fram till 1843 kröntes stapeln av en hög spånklädd spira, krönt av ett kors. Detta år ersattes dock spiran av en låg huv.

Det förefaller som om klockstapelns stomme utgjorts av ett timrat klocktorn med två stöttor i varje hörn, troligen också en stötta mitt på varje sida. Senare har dessa stöttor byggts in och sidorna spånkläts, så att ett yttre utrymme bildats runt den timrade kärnan. Detta styrks av 1830 års inventarium, där klockstapelns sägs vara försedd med "starcka Stöder både utan på och under spånväggen, annars hade han redan ramlat". Stapeln sägs 1745 (inv.) vara "underbygd med ett hwarf timber", vilket torde avse den yttre kringbygggnaden.

Enligt traditionen var klockstapelns kärna uppförd av timmer från Limas äldsta träkyrka. När klockstapelns yttre delar rivits stod kärnan kvar och uppmättes av Eric Dofsén.⁷ Han uppger inte antalet stockvarv, men säger att kyrkan säkerligen varit mycket högre, och att man tagit bort flera varv för att få stapeln att smalna av uppåt. Innermättet var 28 alnar i "fyrkant" — förmodligen menar Dofsén 28 kvadratalnar — och varje stock sägs före hoptäljningen ha blivit "upptäljd lika i bägge ändarne, 11 tum breda (kanske 12 tum, emedan de nog torkat ihop på 3 à 400 år), tjockleken var 6 $\frac{1}{2}$ tum, med litet uttagning vid ena kanten för mossfyllning". I norr fanns en öppning fyra alnar från marken — Dofsén förmodar att en predikstol haft sin plats där — och i öster fanns små hål här och var, som Dofsén tolkar som fästen för altarprydnader. Slutligen fanns i västra väggen sex alnar från marken, åtta tum breda, fyrkantiga hål, vilka enligt Dofsén är hål efter "vasar" som uppburit en läktare. År 1787 (inv.) sägs: "In uti stapeln på östra sidan är en ingång, förmodeligen til et gammalt offerhus", och 1830 (inv.) omtalas, att stapeln har "3 väggar af ett gammalt offerhus, den 4de af Bräder".

Inga av dessa uppgifter lämnar någon klar bild av kärnpartiets utseende. Att timret skulle härröra från en äldre träkyrka är i och för sig inte orimligt, ehuru omöjligt att på något sätt bestyrka. Dock bör det röra sig om återanvänt timmer. De angivna måtten torde emellertid inte ha med den försvunna träkyrkans mått att göra. Dofséns teorier om stockhålens och öppningens forna användning kan också lämnas därhän; de företeelser han nämner har huvudsakligen samband med protestantiska kyrkorum. Klockstapelns som sådan torde dock ha varit av senmedeltida ursprung.

Omkring 1595 (inv.) är klockstapelns tak "eelackt". År 1631 (inv.) omtalas att klockstapelns "stänger mz Kyrkiobalken"; dess underbygg-

nad är "tämlig" men taket "eelakt". Samma år (KyA. C:1) bör stapeln "festas och mäst spånas". Stapeln sägs 1674 (inv.) vara "Underbyggd och kringbygd" och taket "medelmottigt". År 1690 (räk.) kommer en morakarlar med sina "Stallbröder" och reparerar och spånar stapeln, vilken tjäras 1692 (räk.). Vid visitationen 1745 påtalas reparationsbehov och 1764 (vis.) blir stapeln utdömd. Präsul, biskop Lars Benzelstierna⁸, påpekar dock att "börandes likväl när den samma framdeles kommer att repareras den gamla kyrkan i det möjligaste conserveras". År 1772 (räk.) anskaffas "Luckor och Lås åt Klockstapeln". Ånyo klagas 1787 (vis.) över att klockstapeln är "mäst förfallen både til innan- och utanrede", men återigen framför präsul önskemålet att de gamla väggarna bevaras som "et forntidens minnesmärke". År 1792 (räk.) utbetalas till Östa Olof Larsson Näktergal (1722–1792) från Tandö "för klockstapelns stöd".

Under 1790-talet uppkom tanken att bygga ett stentorn vid kyrkan och riva stapeln. Det framhålls 1799 (st.prot.), att stapeln "dageligen förswagas och kan åstadkomma olycka", och kyrkoherde Daniel Godenius⁹ anser att den goda årsväxten under flera år skapat ekonomiska möjligheter att bygga stentorn, varför man bör påbörja bygget nu, annars kan hela landet bli straffat med missväxt. Han hänvisar även till Kungl. Maj:ts förbud mot trästaplar av den 20/1 1759. Man beslöt att om årsväxten även 1799 blev god skulle tornbygget företas år 1800 efter av byggmästare i förväg ingivna plan- och kostnadsförslag. Ingenting hände dock, och 1832 (inv.) sägs stapeln vara "nu så mycket närmare att sjelf sig utdöma". Vid sockenstämma 1842 hade de som förut påyrkat stentorn övergått till majoritetens önskan att reparera klockstapeln, och följande år påbörjades en omfattande reparation under ledning av byggmästare Grubb Olof Olsson. Därvid ersattes den höga spiran med en låg huv och nya stöd för klockstolarna uppsattes. Spånbeklädnaden revs bort och ersattes med bräder som rödfärgades. Stämman uttalade också åsikten att stapeln inte hade "någon antiqvarisk eller architectisk märkvärdighet och föranleder således ej till någon sådan anmälan, som Kongl. Br. 7 dec. 1840 föreskrifver". Reparationsarbetena slutfördes 1846 (st.prot.).

Klockstapeln undgick kyrkans brand 1852 på grund av att man flitigt begöt dess sidor med vatten — inte för stapelns egen skull utan för att rädda klockorna. Så snart klockorna satts upp i det nya tornet revs den. De gamla stockarna tycks inte ha tillvaratagits.

DEN ÄLDSTA TRÄKYRKAN

Den stenkyrka som eldhärjades den 25 mars 1852 hade av allt att döma en föregångare av trä. Enligt traditionen, tidigast omtalad 1757 av kyrkoherde Johan G. Gezelius¹⁰, hade denna stått på västra älvstranden "Eij långt ifrån Limberget nära intill Elfwen" och nära den plats där Lima skans uppfördes på 1600-talet. Där kunde man ännu på Gezelius' tid skönja vissa byggnadslämningar.¹¹

Traditionen berättar vidare, att när den nya stenkyrkan stod färdig vid pass 6 km längre söderut i socknen, flyttades den gamla kyrkans virke dit och användes i klockstapeln. De ofullständiga uppgifter som finns om klockstapeln (se ovan) berättigar dock inte till antagandet att dess konstruktion skulle ha något med träkyrkans plan och proportioner att göra; det torde endast ha varit fråga om att återanvända det gamla virket på lämpligaste sätt.

Enligt ett av Olof Verelius 1678 för första gången publicerat utdrag ur ett den 23 januari 1321 daterat avlatsbrev¹² skulle biskop Israel Erlandsson¹³, sedan han invigt det större altaret i Lima kyrka till S:t Mikael och till martyrerna Lars' och Eriks samt Scholasticæ Virginis ära, av de äldre närvarande församlingsborna fått veta att kyrkan invigts av biskop Karl, biskop mellan 1258/59 och 1283/84. Då Verelius' utgåva är en beryktad förfalskning¹⁴ och själva avlatsbrevet sedermera aldrig påträffats, kan dess äkthet betvivlas.¹⁵ Den angivna tidpunkten är dock på intet sätt orimlig; att kyrka funnits i Lima vid 1200-talets slut eller omkring 1300 visas främst av förekomsten av en gotländsk dopfont från denna tid.

S:t Mikael har av allt att döma varit kyrkans skyddspatron. I ett avlatsbrev daterat den 12 juli 1356¹⁶ kungör biskop Magnus Augustini¹⁷ att han — fastän biskop Egisl påbjudit att invigningsdagen för samtliga kyrkor i stiftet skulle firas dagen före den helige Martins dag (10 nov.) — likväl på limabornas enträgna och flerfaldiga böner beslutat att flytta deras invigningsdag till dagen efter S:t Mikael's dag (30 sept.), och att samtidigt ge 40 dagars avlat till den som besöker och offerar till kyrkan.

DEN GAMLA KYRKAN

Den medeltida stenkyrkan i Lima revs efter en eldsvåda den 25 mars 1852. Dess utseende är känt från två avbildningar — Plagemanns från 1838 (fig. 2) och von Unges från 1845 (fig. 8). Med ledning av dessa samt uppgifter i kyrkoarkivalierna låter den sig i huvudsak rekonstrueras. Inga uppmättningsritningar har dock bevarats. Dess exakta läge är inte känt. Endast smärre grävningsundersökningar har ägt rum under den nuvarande kyrkans golv i samband med kyrkans restaureering 1972. Resultaten härav är alltför obetydliga för att några bestämda slutsatser skall kunna dras. Enligt stamboken vilar en av den nuvarande kyrkans långmurar på en av den gamlas grundmurar, men det omtalas inte vilken. Strand Gustaf Persson uppger att den nuvarande kyrkans sydmur vilar på grunden till den gamla kyrkans nordmur,¹⁸ och andra vittnesmål finns om att lik flyttats från den gamla kyrkan till den nya kyrkan.¹⁹ På grund av kyrkogårdens starka sluttning mot söder kan uppgiften synas tvivelaktig, men omständigheten att den gamla kyrkans sydmur haft problem med sprickbildningar och att man uppmurat strävpelare för att förstärka den kan å andra sidan tyda på dess riktighet.

KYRKOBYGGNADEN

Kyrkobyggnaden bestod i fullt utbyggt skick av ett rektangulärt långhus från 1400-talets mitt, under 1760-talet förlängt mot öster med ett tresidigt avslutat kor, hälften så långt som det medeltida långhuset, så att en mycket långsträckt byggnadskropp bildades. I norr fanns en medeltida sakristia, ombyggd på 1730-talet, och i söder ett litet vapenhus med valmat tak.

Kyrkan var uppförd ”aff grå och rö sten” (inv. 1631). Enligt Dof-sén²⁰ bestod de medeltida murarna av rullsten och kalkbruk, varav inga stenar kunde användas. Det västra gavelröstet var uppfört av sandsten, enligt traditionen senast omkring sekelskiftet 1600 och bekostat av den förmögne Sven Larsson i Västra Ofors, kallad ”Lassman”, vars bomärke fanns anbringat i gaveln;²¹ man skulle kunna tänka sig att det varit utfört i form av ett ankarjärn. Det under 1760-talet tillbyggda koret var uppfört av sandsten med tegel ovanför fönstren.²² Ursprungligen torde murarna ha stått oputsade. Putsning och vitkalkning av ytterväggarna omtalas första gången 1685 (räk.). Vid visitationen 1724 sägs att murarna överallt behöver rappas. ”Men som leret är till fång inom Socknen, bör det med Församlingens omkostnad framskaffas, doch betales Murmästaren af Kyrkian.” Samma år (räk.) tar fyra män ”leer” till kyrkan, 1726 får Olof Olsson (1693–1743) i Fiskarheden betalt för kalk, och 1727 avlönas Mats Mickelsson (1683–1745) i Evertsberg för arbetets utförande. Större putsreparationer samt vitkalkning ägde rum även 1742 och 1743, 1775 — då det nya koret putsades — samt 1827 under ledning av Per Olsson (1785–1864) på Mon med Olof Limsten (1782–1861) i Skälmo som gesäll (räk., st.prot.).

Kyrkans längd uppges i inventarierna vara 32 alnar före korttillbyggnaden, då den förlängdes med knappt 18 alnar, så att den totala längden blev $49\frac{3}{4}$ alnar. Bredden var $12\frac{1}{2}$ alnar, murarnas tjocklek 2 alnar och långmurarnas höjd $9\frac{1}{2}$ alnar. Längd- och breddangivelserna torde avse de invändiga måtten.

Ingångar

Kyrkan hade två ingångar 1631 (inv.), en i söder och en i väster, båda sannolikt ursprungliga. Hülphers uppger 1762 att det ”Wid westra Kyrko-dören äro två höga sandstens postamenter, öfwer hwilka Konung GUSTAV I. skall förundrat sig, då han war här i Soknen”.²³ Enligt Adelswärd och bröderna Gahn 1765 var postamenten av ”18 quarters längd och ett och $\frac{1}{2}$ bredd. De sades blifvit tagne ur bergen häromkring”.²⁴ Västportalen hade även tegelomfattning.²² Sydportalen hade järndörr med lås, västportalen trädörr med klinka. I ingången mellan kyrkorummet och sakristian satt en järndörr med ”godt” lås (inv. 1631) och vapenhusets ytterdörr hade trädörr med klinka. År 1631 (KyA. C:1) blev ”Idt gott InnanLåås köpter af Erich Larsson i Huusom åth Westre Kyrkiadoren för 13 gongor Hesteskoor”. Årtalet 1631 fanns på nyckelskylden (inv. 1830). Ett lås inköp-

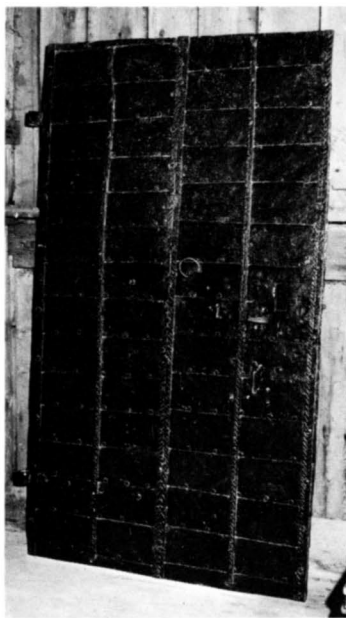

Fig. 4. Senmedeltida järndörr som troligen suttit i den gamla kyrkans sydportal. Foto: Petterssons Foto, Gunnar Mattsson, 1983.

Fig. 5. Portring av järn med ristningar, troligen härrörande från järndörren i fig. 4. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

tes 1690 (räk.) till vapenhuset och 1708 (räk.) ”Jernstängel til store Kyrckioporten”. I den 1763 påbörjade korttillbyggnaden anordnades en korportal med trädörr i söder (vis.prot. 1787). Vid samma visitation ansågs den gamla sakristieingången för trång, varför den påföljande år utvidgades och dörren breddades med nya järnplåtar (räk.). De på de bevarade avbildningarna synliga vapenhus- och korportalerna framställs som rundbågiga, de övriga torde ha varit rundbågiga eller svagt spetsbågiga.

En senmedeltida järndörr (fig. 4), av allt att döma sydportalens, fast dess rundade överdel sågats av och dörren gjorts raksluten, finns bevarad. Den är sammansatt av små plåtar och har på utsidan fyra vertikala, utanpåliggande järnstänger med fiskbensmönster. Det nuvarande låset med nyckel torde härstamma från 1700-talets slut; tre igensatta äldre nyckelhål kan iakttas. En liten dörring är av senare datum. Dörren är 191 cm hög och 107 cm bred.

En portring av järn (fig. 5), troligen av senmedeltida datum, förvaras i kyrkoarkivet. Den har vulster och ristade linjer samt stiliserade djurhuvuden, bitande på ömse sidor om öglan. Diameter ca 15 cm. Den kan ha hört till den ovannämnda dörren.

Fönster

Kyrkan hade 1631 (inv.) fem ”goda” fönster, sannolikt ett i öster, tre i söder och ett i väster ovanför västportalen. Fönstren sägs vara små 1695 (inv.). Enligt räkenskaperna blev en man 1722 ”Sändt till Oret att köpa kalk till kiörkio fönstrens ophuggning och annar körkians reparation”. Vid visitationen 1724 sägs att fönstren på södra sidan bör utvidgas och ett nytt tas upp i väster, eftersom det är mörkt på läktaren. Detta beviljades, och samma år påbörjades arbetena under uppsikt av Mats Larsson (1656–1731) i Åkra. Enligt räkenskaperna fick då nämndemannen Per Ersson (1666–1744) i Bu betalt för ”kyrkofönster Karmar och Bogar arbete”, handelsmannen Johan Näsman²⁵ i Falun för glas och glasmästaren för fönsterarbetet. År 1725 (räk.) betalas ”Murmästaren ifrån Lexand” för fönster till kyrkan och Per Ersson i Bu för ytterligare fönsterkarmar samt 44 ”fönstertenar”. I samband med sakristians ombyggnad 1739 fick den två fönster, ett i öster och ett i norr. Härvid inköptes 12 fönsterrutor, varjämte man utbetalar för ”fönster gallornas förfärdigande”. Vid visitationen 1745 hade kyrkan fem fönster; i öster fanns ett ”fullkombligt stort och behållit”, i söder två ”behållne” samt ytterligare ett genom valvet till läktaren, och i väster fanns ett stort fönster med fem rutor som var söndriga.

Den 1763 grundlagda korttillbyggnaden hade enligt inventarieförteckningarna fyra fönster, två i öster på ömse sidor om altaret, ett i söder och ett i norr. Fönstren glasades 1765 (st.prot.) av glasmästare Eric Morin med son från Säter. De nya fönstren hade 12 rutor i varje luft. Ytterligare ett fönster genom valvet till läktaren upptogs 1777 (st.prot.). År 1830 (inv.) omtalas att långväggen detta år fått ett fön-

ter ”tillökad”. År 1831 (räk.) utbetalas till ”Mur Mästaren Ericsson för nya Kyrck fenstrett” samt för ”Fenster posten” och till glasmästaren. Enligt 1832 års inventarium hade kyrkan 11 fönster, två i öster, fyra i söder, ett i väster och ett i norr, samt två större i söder och ett mindre i norr genom valvet till läktaren. Av von Unges teckning syns att fönstren vid tiden för branden 1852 var stora, rundbågiga och försedda med små blyspröjsade rutor i 12 lufter. Läktarens takkupor hade sadeltak och rakslutna fönster.

Vapenhus

Framför långhusets sydportal låg ett vapenhus av sten, troligen uppfört omkring 1500, möjligen ännu senare. Dess mått är inte kända, men av avbildningarna att döma var det påfallande litet och hade valmat tak. Valv och tak uppges 1631 (inv.) vara ”tämlighe”. Valvet var byggt av trä; 1745 (inv.) sägs vapenhuset vara välvt med ”några bräder”.

Sakristian

Sakristian torde ha varit samtida med kyrkan i övrigt och uppförd av samma slags sten. Den hade sadeltak och valv, som 1631 (inv.) sägs vara ”något remnat”. Dess mått är ej kända. År 1674 (inv.) omtalas ett ”gammalt skåp i muren”. Lars Olsson (1657–1736) i Husom byggde 1701 (räk.) en vinkällare ”af Steen hwelfd” under sakristian. År 1738 (vis.prot.) sägs att man skall ”å nyo upbygga” sakristian, eftersom den är liten och ”mycket skadelig för Kyrkans skrud och Inventarier”. Ombyggnadsförslaget uppgjordes av byggmästaren Anders Olsson Romberg²⁶ från Leksand, och ombyggnaden genomfördes 1739 under överinseende av Samuel Jonsson (1685–1757) i Husom. Nu utvidgades sakristian till en storlek av nära 12 alnar i kvadrat (inv. 1832; innermåttan torde avses), sannolikt med behållande av den ursprungliga östmuren. Den nya sakristian försågs med två järngallerförsedda fönster, ett i öster och ett i norr, en ny vinkällare och ett trävalv av okänt utseende. Vidare uppfördes en spis med ”spiell” i öster (inv. 1787), troligen mitt på väggen. Man gjorde fyra skåp i muren; ett i norr med två dörrar och lås för kyrkans böcker, två i väster, det ena för kyrkans övriga skrifter, det andra med dörr och lås för ”mässhakan” samt ett i öster med två dörrar och hasp, där ”åtskilligt skräp” förvarades. Ett utrymme för ved gjordes vid spisen (inv. 1745). Vinkällaren uppges vid samma tillfälle vara murad av sten och välvd med hällar samt med lucka och lås för. År 1760 (räk.) utbetalas till ”målaren Mäster Eric Siljefors²⁷ för giordt arbete uti Sacristian”. Möjligen målade Siljefors då ”Series Pastorum alt ifrån år 1616, då denna församling blef skild ifrån Malung, är upptecknad på Sacristie väggen, tillika med Terminus a quo et ad quem” (vis.prot. 1764), som var anbringad ovanför norra fönstret. En uppgång genom muren till predikstolen gjordes 1775 från sakristians sydöstra hörn (inv.).

Yttertak

Kyrkan täcktes av ett brant, spånklätt och tjärat sadeltak, likaså vapenhuset och sakristian. Ursprungligen tycks endast provisoriska gavelrösten av trä funnits; antagligen var rösten av tegel planerade men blev aldrig utförda. Dofsén uppger, att när västra gavelröset rivits "fanns en bjelke efter hela väggen, hvarå syntes hafva varit ett snedlutande tak".²² Det förefaller alltså som om de provisoriska gavelröstena varit svagt valmade. Gavelrösten av sten tillkom senast vid 1600-talets början Dessa var enligt traditionen bekostade av "Lassman" (se ovan).

Taket sägs 1631 (inv.) vara "behållit, synat Anno 1625". Samma år (KyA. C:1) spånades sakristian på båda sidor. Fem karlar arbetade i sju dagar, höll sig med egen mat och fick "3 gongor Heste Skoor om dagen" var. Samtliga tak spånades 1672–1673 (räk., inv.). Sannolikt tillkom nu den mönsterläggning, troligen i form av omväxlande trianglar med rektangulära spån och med spetsiga, nedtill tvärt avhuggna spån, vilken syns på von Unges teckning och som även återfinns på Aspebodas brunna kyrka, uppförd 1667–1668, och klockstapeln i Mora, uppförd 1673.²⁸ Uppgifter om tjärning och smärre takreparationer återkommer ofta i kyrkans arkivalier. Åtminstone från 1724 (räk.) var taken även rödfärgade. Taket över det nya koret var färdigt 1766 (st.prot.). Av von Unges teckning framgår att spånen här ej var lagda i mönster. Takrännor uppsattes 1779 (räk.) av nämndemannen Per Larsson (1724–1807) i Bu.

För korsets uppsättande på kyrkan betalas 1720 (räk.), och 1791 (räk.) får Mats Larsson (1759–1837) i Ärnäs betalt för korsets fastsättande. Av von Unges teckning framgår att en flöjel var uppsatt där den gamla kyrkans korgavel varit belägen, och över det nya koret satt ett ringkors, krönt av en tupp. Enligt Strand Gustaf Persson var en järntupp uppsatt på sakristians gavel.²⁹

Interiör och valv

Ursprungligen torde kyrkan ha haft öppen takstol. Sannolikt omkring 1500 slogs två tegelvalv, vilande på sex pilastrar. Troligen var dessa valv stjärnvalv av vanlig, senmedeltida typ. De — och sannolikt också väggarna — var dekorerade med kalkmålningar (se nedan); åtminstone från 1600-talets början var dock interiören med undantag av korvalvet vitkalkad.

År 1631 (inv.) är valven "goda". Det västra valvet är sprucket 1715 (vis.prot.), och 1722 (räk.) utbetalas till en "Lexands man, som besåg huru det sprukne kiörkiowalfwet kunde lagas". Stödband uppsattes på västra valvet 1752 (räk.) av byggmästaren Krång Matts Andersson (1719–1776) och Skeri Anders Aronsson (1719–1784); båda från Östnor i Mora. Korvalvet uppges nu dock vara något rämnat. År 1761 (inv.) sägs också gördelbågen mellan valven behöva repareras. Den 2 nov. samma år anlände byggmästare Anders Romberg från Leksand för att besiktiga valven, och fann dem vara "försvarliga".

I samband med korets tillbyggnad revs den gamla östgaveln 1764, men valven stod kvar. Man avsåg att slå tegelvalv även över det nya koret, men det drog ut på tiden. Frågan om tegels framskaffande diskuterades 1768 (vis.prot.), för att byggmästaren vid tillfälle skulle kunna fullborda valvet. I socknen fanns gott om lera men ingen som kunde slå tegel, varför socknemännen råddes att eftersöka en tegelslagare, eftersom det i Västerdalarna var ont om god lera. Byggmästare Romberg begärde 1770 (vis.prot.) 300 daler för välvningen, men först 1773 (st.prot.), då årsväxten hade förbättrats, ansågs det vara dags att sätta igång med välvningen, ”så wida eljest hällsan kunde i winterkiölden förloras, utom det att Guds hus, så innan som utom väggarna war nog osnyggt så länge det war utan hwalf, och orappat”. Nu ansåg man att de gamla murarna inte mäktade uppbära tegelvalv, varför man beslöt att uppsätta ett valv av trä, ett — som det skulle visa sig nära 80 år senare — ödesdigert beslut. År 1774 (st.prot.) beslöts, eftersom årsväxten varit god, att valvet skulle uppsättas följande sommar. Snickaremästaren Michael Möllers³⁰ från Säter anbud antogs, och tillsammans med gesällen Hedenström fullbordade han det nya valvet i september 1775 (st.prot.). Valvet, som var ett tunnvalv — 1832 (inv.) sägs det vara i ”sträng båge af träd” — stod länge omålat; först 1795 (räk.) målades det, enligt Strand Gustaf Persson, i himmelsblå färg.³¹ Även väggarna blev putsade och vitkalkade 1775 (st.prot.).

Golv

Golvet sägs 1631 (inv.) vara ”aff hellar och tegelsteen”. År 1745 (inv.) uppges vidare golvet i bänkkvarteren vara ”med lösa bräder inlagt”. I det nytillbyggda koret ägde stenläggning rum först 1779 (räk.). Golvet sägs 1787 (inv.) vara av hällar i gångar och i koret samt av trä i bänkkvarteren. Det ojämna stengolvet anser man 1845 (vis.prot.) böra omläggas med bräder. Vid den nuvarande kyrkans restaurering 1972 upptäcktes att ett flertal golvplankor var ompåntade och kraftigt sotade på undersidan, och därför troligen återanvända från den gamla kyrkan. De återinlades med den sotiga sidan nedåt.³²

KYRKANS BYGGNADSHISTORIA

Den gamla stenkyrkan torde ha uppförts omkring 1440. Uppgiften att den påbörjats 1414, tidigast nämnd 1745 (inv.), torde bero på felläsning av det avlatsbrev, nu i Uppsala universitetsbibliotek,³³ som då ännu fanns kvar i kyrkan. Brevet är utfärdat av biskop Åke Johanson³⁴ vid Malungs kyrka den 23 januari 1444, vari biskopen önskade att Lima kyrka förses med värdiga prydnader och ständigt hålls i vördnad samt beviljar 40 dagars avlat till dem som besöker och offerar till kyrkan. Detta brev tyder på att byggenskap ägt rum och varit något så när avslutad vid denna tid. Denna kyrka bestod av ett rektangulärt långhus, troligen med ursprunglig sakristia i norr. Den tillhör den i

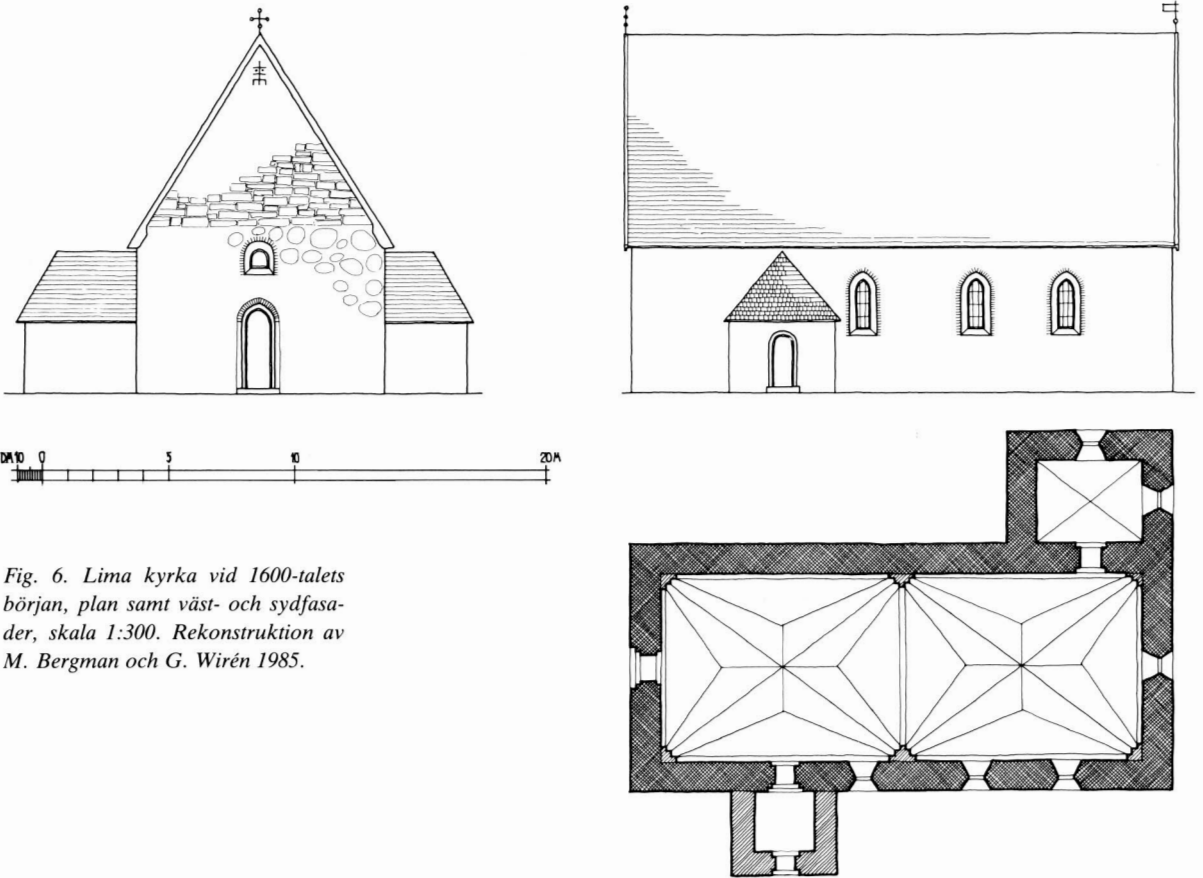

Fig. 6. Lima kyrka vid 1600-talets början, plan samt väst- och sydfasader, skala 1:300. Rekonstruktion av M. Bergman och G. Wirén 1985.

Mellansverige vid denna tid mycket vanliga salkyrkotyp, av vilken flera representanter finns bevarade i Dalarna, t.ex. Vika och Torsång. Kyrkotypen utmärks oftast av höga, rikt dekorerade gavelrösten av tegel. I Lima har sådana säkert varit planerade men blev aldrig uppförda, utan man fick tills vidare nöja sig med provisoriska gavelrösten av trä. Kyrkan uppges 1631 (inv.) vara byggd av socknen själv.

Nästa byggnadsetapp torde ha ägt rum omkring 1500. Gezelius omtalar ett "Söndrigt aflats Bref, utgifwit af 4 Biskopar i Telge, hwilkas namn af ålder, tillika med Brefwet för tärde äro; Allenast Biskop Olai³⁵ i Westerås synes klart, thärest äfwen som i Biskop Åkes Indulgents talas om Kyrkans byggande".³⁶ Av detta brev skall ha framgått att byggenskap avslutats år 1500; troligen var brevet daterat detta år. Detta är på intet vis orimligt, biskop Olof dog året därpå. Sannolikt slogs nu valven, och vapenhuset kan också ha uppförts, fast det även kan vara av ännu senare datum. Interiören försågs vid okänd tidpunkt under 1500-talet — förslagsvis under dess första tredjedel — med kalkmålningar.

Enligt traditionen byggdes senast omkring sekelskiftet 1600 gavelrösten av sandsten, av vilka åtminstone det västra var bekostat av 'Lassman' (se ovan) och försett med hans bomärke. Väggarna sägs

1631 (inv.) vara ”gode litet remnade”. Ofta klagas över sprickbildningar, främst i öster och i söder. Kyrkan verkar för första gången ha blivit putsad och vitkalkad 1685 (räk.).

Sakristian utvidgades 1739, sannolikt med behållande av dess ursprungliga östvägg. Man började även överväga möjligheten av en tillbyggnad dels med tanke på sprickbildningarna, dels för att kyrkan började bli för trång. Sockenstämman beslöt 1760 att kyrkan skulle utvidgas mot öster, och byggmästaren Anders Romberg tillkallades för att lägga grunden. Det nya korbygget blev en mycket utdragen procedur. Dubbel stiftskollekt beviljades 1761 för ändamålet, men själva grundläggningen ägde inte rum förrän hösten 1763 (st.prot.). Samtidigt uppfördes två strävpelare som stöd åt långhusets sydmur. Följande år revs den gamla östgaveln, och det nya korets murar och yttertak uppfördes. Följande år (st.prot.) sattes glas i fönstren. Sedan hände ingenting förrän 1770, då syn hölls den 30 augusti i byggmästare Rombergs närvaro. Enligt syneprotokollet var det nybyggda koret fortfarande orappat och byggnadsställningarna stod kvar. Förutom en del gamla sprickor hade flera nya uppkommit, bland annat var västra valvet sprucket, och sprickor fanns även mellan väggarna och valvet i väster och norr. Där föll stenar ned, ”så att nu ingen mer kan våga sig att på läkturen upgå”. Romberg ansåg att dessa sprickbildningar berodde på att grunden var dålig, ”smalare ner än upåt, bestående af Krappelsten liggande i en lös sandbacka”. Inne i det nya koret var väggarna orappade och ”allenast til millan tak sågbräder löst uplagde”. Man ansåg att de gamla valven skulle tas ned nu när byggmästaren var på plats, ”samt sedan bräder til millan tak uplägga”. Ett nytt kostnadsförslag, förutsättande mycket omfattande åtgärder — närmast ett nybygge — upprättades. Men då detta slutade på 46 385 daler, innefattande 6 600 dagsverken, ansågs det ekonomiskt ogenomförbart, varför frågan fick förfalla ännu en gång.

Sedan årsväxten kontinuerligt förbättrats kunde ombyggnaden slutföras 1775. Murarna putsades och kalkades då in- och utvändigt, de gamla valven revs — de västligaste pilastrarna sparades dock som läktarstöd — och ett nytt tunnvalv av trä uppfördes av snickarmästaren Michael Möller från Säter. Vidare förnyades inredningen till stora delar.

Den sålunda efter 12 år fullbordade korttillbyggnaden var uppförd i ”half rund” (inv. 1787) — av Plagemanns teckning framgår att härmed menas en tresidig koravslutning i likhet med Malungs kyrkas av Romberg 1757 uppförda kor — och hade fyra ursprungliga strävpelare. Riktigt färdig var den dock inte, eftersom tunnvalvet målades först 1795, 33 år efter korets grundläggande.

Under 1790-talet diskuterades möjligheten av att bygga ett stentorn och att riva klockstapeln, något som dock aldrig blev genomfört. Utvändiga reparationer ägde rum 1827 (räk.). Vid visitationen 1832 anses kyrkan inte tillräckligt ljus och rymlig. Vid 1845 års visitation sägs kyrkan vara nästan för liten och ombyggnad eller nybyggnad har

Fig. 7. Lima kyrka omkring sekelskiftet 1800, plan samt väst- och sydfasader, skala 1:300. Rekonstruktion av M. Bergman och G. Wirén 1985.

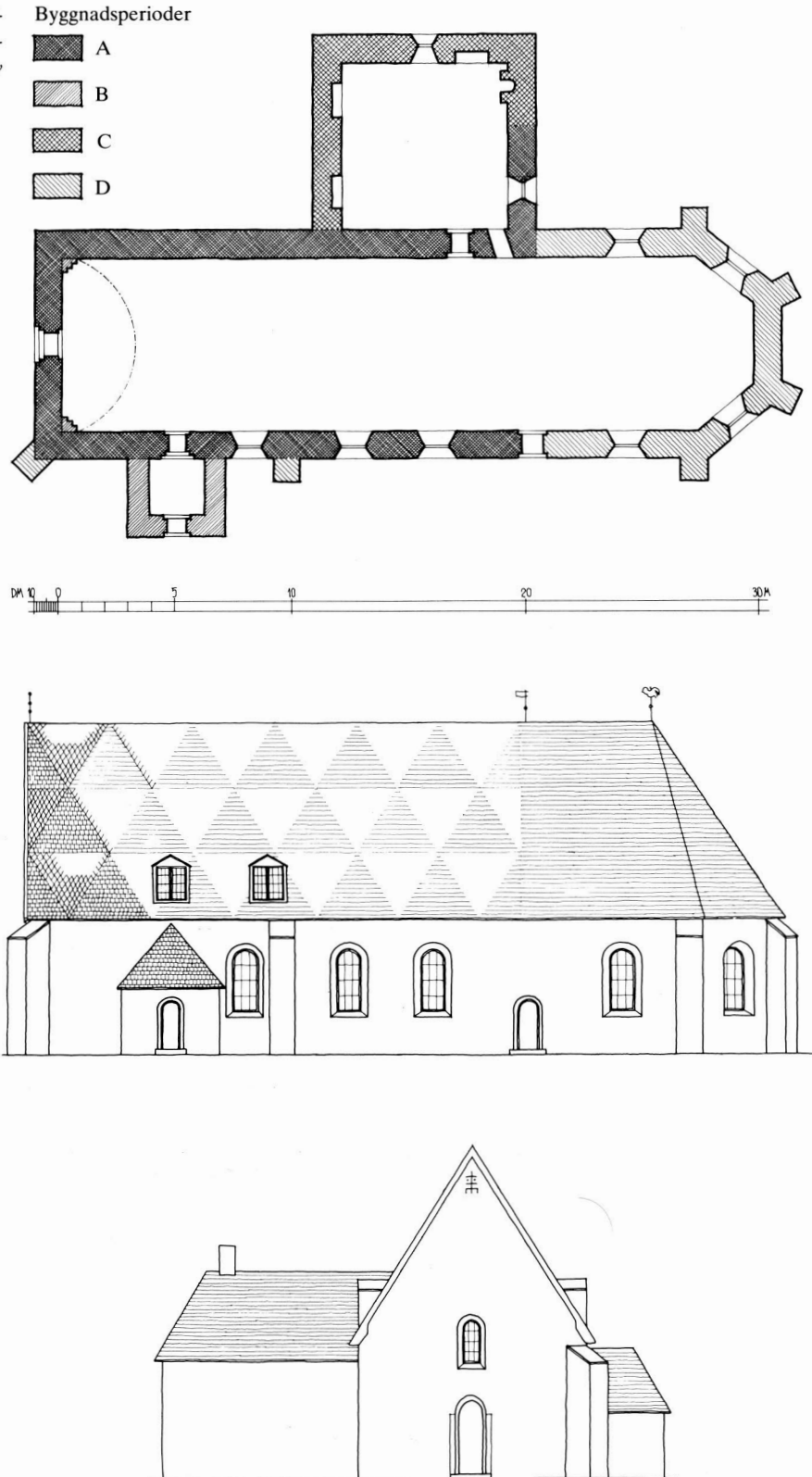

Fig. 8. Lima kyrka och klockstapel från söder omkring 1845. Teckning av O.S. von Unge omkring 1846. (Stockholm. Kungl. Biblioteket.) Foto: Kungl. Biblioteket 1983.

dryftats, men ännu anses inte skäl föreligga att besluta om ny kyrka. På sikt bör dock insamlingsarbete för att uppföra en ny kyrka med torn företagas. Kyrkan började dock förfalla. Transtrandsborna, som nu fått en stor, ny kyrka, som de kallade "Ruppa" (Ripan), benämnde föraktfullt sin gamla moderkyrka "Krusgåås därnere".

Branden 1852

Marie bebådelsedag den 25 mars 1852 blåste mycket kraftiga nordliga vindar i Lima. Mitt under pågående högmässa antändes kyrkans tak av glödande sotflagor från sakristians skorsten, och vinden gjorde att elden snabbt fick fäste. Branden upptäcktes av en gudstjänstbesökare. Enligt Strand Gustaf var det Nisslars Jonas Persson (1806–1889) från Västra Ärnäs, som såg rök genom ett fönster och gick ut när han även hörde ett egendomligt knastrande ljud från taket.¹⁸ Han rusade in igen och slog larm, men eftersom han var känd som en spjuver visste församlingsborna inte riktigt vad de skulle tro. Då han grep en ljuskrona och sprang ut igen förstod man dock att det var allvar, och panik höll på att bryta ut, men personer med pondus lyckades häva denna, tillse att alla kom ut oskadda samt organisera släckningsarbetet. På grund av att brandredskapen var otillräckliga och alla stegar gamla och murkna kunde man dock inte bekämpa elden tillräckligt effektivt. Bondas Lars Ersson (1836–1930), som deltog i släckningsarbetet, har berättat om branden. Han anger dock att det var Nisslars Per Persson (1809–1896) i Husom som upptäckte branden:

"Je va då-i tsettsön, då o fekk i å bränn öpp på 52. Ån Nesslaß Per va'n festå, sôm gådd ä ädd fäj-i. Ån så ä räjktt öppme glåsi. Ve ut, å ädd stegon vär i åning, sô ve ädd slöpp på tåtse, sô ädd ve släkktt ä, men dem va öpprönn, sô dem gekk sonnd då ve sköll pi dem. Ä bränn snaß høl å tåtse, å sia va ä'nt mittsi te djär ve ä. Ä så kuslenåst ut, då tåtse ädd brönn tå, a dem då b|oröj taksto|an stakk öpp. Ståppu|n

fekk i ô, men då va äjn ni stie, sô ve slâpp ôpp-i'n, å sô va'n nitt brâslâjn. Ve slo tu äjt brâe åvâni stâppulân, sô ve skôll kâmm-s-at me vânn. Å va sô häjtt då-ôpp-i, sô dem läjft ihop hättstjiva, å ä bâro ång te, då dem skvätt dit våttubetta. Å gekk fôll ôm ä skôv, inna äln va ni tjettsôn, sô dem nådd sakt te få ut äjn häj! däj! Å bles sô dem vaтт sätt ut vakkter änn-d-ut ve Bigåle.”³⁷

Genom god organisation lyckades man emellertid rädda de allra flesta inventarierna; den fasta inredningen blev dock förstörd. Så småningom störtade taket in, och det brann i ruinerna i tre dygn, så man måste ha vakter utsatta. Man tycks inte ha haft en tanke på att återuppföra den brunna kyrkan, utan började omedelbart planera en nybyggnad. Den 23 augusti hölls syn, och hösten 1852 revs de gamla murarna.

KALKMÅLNINGAR

Som tidigare nämnts var kyrkans båda valv och rimligtvis också väg-garna försedda med kalkmålningar. Dessa bör ha varit utförda under 1500-talet, troligen dess första tredjedel, då flera målningssviter tillkommit i landskapet, till exempel Stora Skedvi och Mora. Redan före 1631 var dock alla målningar utom korvalvets överkalkade, eftersom valven detta år (inv.) beskrivs som ”tu goda, ett målat”. Korvalvets målningar blev uppenbarligen aldrig överkalkade. Det östra valvet sägs 1764 (vis.prot.) vara målat, medan det under det västra valvets vitlimning ”dock synes något qwar af den gamla målningen”. Om målningarnas innehåll är ingenting känt.

GLASMÅLNING

Vid visitationen 1787 påpekar präsul, biskop Benzelstierna, att ”En Fensterruta på södra sidan med målad och inbränd Mariæbild, skulle uttagas, med tjenlig ram förses, och uti Sacristian, såsom et ålderdoms minnesmärke förwaras”. Av inventarieförteckningen samma år framgår att denna satt i den medeltida delens östligaste fönster. Denna glasmålning, som torde ha varit senmedeltida, blev dock troligen aldrig uttagen utan förstördes säkerligen vid branden.

INREDNING OCH INVENTARIER

Altaranordning

Om altaret ursprungligen varit av sten eller trä är okänt. År 1745 (inv.) var det av trä, och torde åter ha ställts upp provisoriskt i det nya koret, när detta togs i bruk efter 1764. Ett nytt altare tillverkades 1775 (st.prot.), som 1787 (inv.) sägs vara marmorerat och på framsidan prytt med bokstäverna IHS. Detta förstördes vid branden.

Altaret pryddes 1631 (inv.) av ”trä beläte”, alltså tre medeltida helgonbilder — sannolikt i sina skåp — sammanställda på altaret. Vid

visitationen 1745 var bilderna bortflyttade, och altarprydnad tycks ha saknats. Först 1776 (st.prot.) tillverkades en ny altarpupsats av mästare Michael Möller. Den 10 februari 1778 skriver Överintendentsämbetet till församlingen angående en till ämbetet ingiven, av hovmålaren Lars Bolander³⁸ utförd ritning till altarpupsats och predikstol. Församlingen har låtit verkställa arbetena utan ämbetets tillstånd, och ämbetet vill inte godkänna dem, enär man anser att "desseinen var aldeles odugelig [och] hade behöft helt och hållit omgöras". Mot själva altarmålningen har ämbetet dock ingenting att invända, eftersom Bolander är "Känd för skickelig Konstnär".³⁹ År 1779 (st.prot.) omtalas att målaren Jon Wikman⁴⁰ från Säter åtagit sig att måla och förgylla altarpupsatsen, predikstolen och "disken". Efter arbetenas fullbordande tillfrågades han om han möjligen kunde lämna någon rabatt på sitt pris på grund av församlingens fattigdom, "den fattigaste församling i Westerdalarna". Han ansåg sig dock inte kunna göra detta, eftersom han gjort en förbättring "medelst 2^{ne} rökelsekars förfärdigande och des förgyllning till Altartaflans prydnad". Altarpupsatsen beskrivs 1787 (inv.): "Altare Taflan, som hänger emellan 2^{ne} marmormålade Pelare öfwer hwilka finnes en Sol, med försilfrade strålar och orden: Pro mundi vita, har et förgylt kors, omgifwit af en törne Krona åfwantil och wid foten af en orm, som håller et äple i mun; omkring swäfwar 10 ängla bilder uti moln: målad år 1779 af Hof-Målaren Bolander." Altarpupsatsen förstördes vid branden; Strand Gustaf Perssons förmodan att dess kolonner skulle vara identiska med dem som tillhörde den nuvarande kyrkans första altarpupsats²⁹ är troligen oriktig.

År 1700 (räk.) gjorde Lars Olsson i Husom "en ny disk till altaret". En ny altardisk tillverkades 1775 (st.prot.), som 1787 (inv.) uppges vara marmorerad. Den förstördes vid branden.

Korskrank

Biskop Johannes Rudbeckius⁴¹ påbjöd att korskrank skulle finnas i kyrkorna,⁴² och 1631 (inv.) sägs kyrkans "Choor" vara "ny mz målat Snickare wärk giord Anno 1625". Bemålningen är 1745 (vis.prot.) "mäst afnött", och 1764 (inv.) är korskranket borttaget.

Medeltida träskulptur

I ett avlatsbrev, utfärdat vid Lima kyrka den 22 januari 1510,⁴³ kungör biskop Otto Svinhufvud⁴⁴ att han invigt bilder av S:t Olof och S:t Göran, och utlovar 40 dagars avlat för dem som ber eller tänder ljus framför dessa. Ett annat avlatsbrev, utfärdat av biskop Peder Månsson⁴⁵ vid Lima kyrka den 20 juni 1525,⁴⁶ utlovar samma förmåner för samma vördnadsbetygelser framför de av biskopen denna dag invigda bilderna av S:t Mikael och S:t Erik. Att bilden av S:t Mikael, kyrkans skyddspatron, haft en äldre föregångare är troligt. Mikaelsbilden, enligt Dofsén av asp och i kroppsstorlek,⁵ torde ha stått på högaltaret, övriga på sidoaltaren. Vid okänd tidpunkt, sannolikt efter reformatio-

Fig. 9. Lamm av skulpterat och för-silvrat trä, ursprungligen placerat som krön på predikstolens ljudtak. Utfört av Michael Möller 1776; målat av Jon Wikman 1779. Foto: Petterssons Foto, Gunnar Mattsson, 1983.

nen, tillkom det 1631 nämnda arrangemanget med tre helgonbilder på altaret, troligen S:t Mikael flankerad av helgonkonungarna Olof och Erik. Dessa var borta före 1745, då "3 gamla Beläter" säges vara förvarade i bårboden. Enligt Adelswård och bröderna Gahn stod vid uppgången i klockstapelns "St: Michael i full krigs rustning. Detta helgon har varit kyrkans patron".⁴⁷ Tre bilder omtalas 1830 (inv.). Vid tiden för kyrkans brand fanns åtminstone S:t Mikael kvar i klockstapelns — han kallades "Stapelgubben"⁴⁸ — men av helgonbildens hårda aspträ tillverkade snickarna hyvlar i samband med kyrkbygget.⁵ Övriga bilders öden är okända.

Predikstol

En predikstol omtalas första gången 1631 (inv.) som "ny och målat" 1625, alltså samtidigt med korskranket. Enligt Hülphers var den prydd med Gustaf II Adolfs namn och året 1625.²³ Den saknade ljudtak och var placerad på södra sidan, tydligen i nära anslutning till korskranket. Den sägs 1631 (inv.) ha två målade "bokstolar". Två nya sådana omtalas 1685 (inv.). Vid visitationen 1715 klagas över att predikstolen är "nog obeqwämligen oppsatt, nästan mitt öfwer Chor skrancket, och således förhindrar Prospecten fram i Kyrckian och liuset nog förtager nedanföre i bänckarna neder i sielfwa Kyrckian", varför man begärde att få flytta den intill södra väggen, vilket skulle ge kyrkan ett "bättre och tienligare anseende", och predikanten skulle höras bättre. Begäran bifölls och flyttningen skedde samma år. Samtidigt försågs predikstolen med ett ljudtak; enligt räkenskaperna utbetalas "Til Crantsens förfärdigande öfwer den flyttade predikstolen". År 1745 (inv.) nämns på predikstolen tre målade "Bookstohlar". Ljudtaket var ännu 1764 (inv.) omålat.

År 1775 (räk.) flyttades predikstolen till norra sidan, men redan följande år ansåg man att en ny predikstol borde anskaffas. Mäster Michael Möllers anbud antogs, och på hösten var den färdig efter Lars Bolanders ritning (se ovan under *Altaranordning*). Den målades 1779 (räk.) av Jon Wikman, och beskrivs 1787 (inv.): "Prädikstoln ny med huf af Snickare arbete målad, med förgyllda lister, häftad wid norra wäggen, till hwilken upgången är ur sacristian genom muren; förfärdigad 1775 [= 1776] af Snickaren Möller i Sæther: åfwan på Hufwen ses et Lamm försilfradt liggande på en Bok med sju insegel på schnitten förgylt, och håller en segerfana. Prädikstoln har 2^{ne} målade bokstolar, och sinnebilderna framman till är en förgylld Kalk med Kärfwe samt Inscription: Ser til huru I hören. Åfwanföre på wäggen wisa sig 3^{ne} änglabilder, hwilka hålla et täckelse bakom Prädikstoln. Inuti [Jahvenamnet] förgylt, samt en dufwa." Trappan ned till sakristian var av bräder "med dör och regel". Enligt 1832 års inventarium var predikstolen blåmålad med förgyllt listverk, "bokstolarna" var målade och en förgylld ängel fanns under den ena. Vid branden försökte man tydligen rädda predikstolen, eftersom det krönande lammet (fig. 9) är bevarat. Det har benen vikta under sig; öron, svans och korsfana är

avbrutna och borta. Baksidan är delvis platt, på undersidan finns en ränna och två avbrutna pluggar. Lammet är målat med silverfärg och ullen markerad med håljärn. Höjd 19 cm, längd 32 cm. Placerat ovanför sydportalen.

Timglas

År 1745 (inv.) finns två "odugeliga" timglas. Det ena av dessa sägs 1752 (inv.) vara lagat sedan 1747. Endast ett timglas finns kvar 1770 (inv.). Ett nytt timglas anskaffades 1779 (räk.). Detta finns ännu kvar och beskrivs nedan i samband med nuvarande kyrkan. Det äldre timglasets fanns kvar ännu 1832 (inv.).

Bänkinredning

År 1631 (inv.) omtalas en "Biskopsstol" som "ny giord och fernissad", samt bänkar, "renoverade. [1]622", 19 manfolks- och 20 kvinnfolksbänkar. År 1707 (räk.) betalas Per Ersson i Bu och Lars Olsson i Hammarsbyn för 13 dagars arbete i kyrkan, "tå bänckarna lagades aldeles å Nyo som förfallne wore". År 1722 (räk.) tillverkades "Nya Bänkar fram i Choret för qwinfolk 2^{ne} stycken 7 rum". Bänckarna sägs 1745 (inv.) vara "gambla och utan dörar, förutan 3^{ne}". Förutom de tidigare omtalade nämns nu tre små manfolksbänkar under predikstolen. Nya bänkar tillverkades 1758 (st.prot.) av byggmästaren Olof Olsson²⁶ från Romme i Leksand, som föregående år byggt ny bänkinredning i Malungs kyrka. Bänkinredningen, som målades 1760 (st.prot.), var sluten och bestod av 18 manfolks- och 20 kvinnfolksbänkar (inv. 1764). Bänkinredningen kompletterades 1775 av mästern Michael Möller och målades 1779 av Jon Wikman. Enligt 1787 års inventarium fanns 29 manfolks- och 30 kvinnfolksbänkar, alla målade och numrerade. Färgen var ljusblå med svarta siffror.³¹ Bänkinredningen förstördes vid branden.

Läktare

År 1631 (inv.) omnämns två läktare, en för varje kön, vilka 1674 (inv.) sägs vara målade. År 1708 (räk.) reparerades och höjdes läktarna, såväl för att de ville "omkulfalla som att dhe wore alt för låga". År 1745 (inv.) omtalas att manfolksläktaren finns längst i väster, målade "frammantill", och kvinnfolksläktaren i norr, "half delen målade". Olof Gelriksson (1688–1762) från Skälmo har 1747 (räk.) gjort en balk "wid nedergången af qwinfolksläktaren". Två nya läktare byggdes 1759 (st.prot.) av Olof Olsson i Romme och Per Persson från Leksand. Redan 1775 (st.prot.) anses dock att kvinnfolksläktaren är "otjenlig och hinderlig för den prydnad, som eljest kunde vara, sedan et wackert trähwalf wore upsatt", och bör rivas, vilket skedde under Michael Möllers ledning. Läktaren i väster uppges 1787 (inv.) vara omålade och endast avsedd för män. Vidare sägs att stenpelarna som läktaren vilar på — rester av de gamla valvpilastrarna — bör, när läktaren skall förlängas, ersättas med stöd av stockar. År 1794

Fig. 10. Fot och skaft till dopfunt av gotländsk kalksten. Gotländskt arbete från 1200-talets slut. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

(st.prot.) omtalas att läktarutvidgningen skall ske följande år. Enligt Strand Gustaf Persson vilade läktaren på fyra 18 tums furubjälkar, 16 alnar långa och med inmurade ändar. Läktaren var ännu omålad vid tiden för branden, då den helt förstördes.³¹

Dopredskap

Fot och skaft till dopfunt av grå gotländsk kalksten (fig. 10). Hålkälad fot med uppåt avsmalnande cylindriskt skaft, avslutat upptill med en vulst. Avrinningshål saknas. Vittrad, skaftet skadat nedtill. Höjd cirka 48 cm, fotens diameter 54 cm. Gotländskt arbete från 1200-talets slut.

År 1745 (inv.) sägs dopfunten vara gammal, ”med rödt fris framman till, förlorad i botten”. Den uppges 1764 (vis.prot.) vara till största delen alldeles förlorad, men pastor hade lovat att skänka en ny av trä. Denna finns kvar och beskrivs i samband med nuvarande kyrkan. Kalkstensfunten är 1770 (inv.) ”obruklig” och står 1787 (inv.) i bårhuset. De bevarade fragmenten återfanns 1914 vid grävningar för prästgårdens tillbyggnad.

I ett odaterat inventarium från omkring 1595 omnämns en kopparkittel i funten. Den sägs 1674 (inv.) vara liten, och fanns ännu kvar 1764 (inv.). En tennskål i funten omtalas 1695 (inv.), ”föräkrat af Kyrckiovärdarne”. En dopskål och ett dopfat, båda av tenn, anskaffades 1743 respektive 1791. Båda är bevarade och beskrivs i samband med nuvarande kyrkan.

Nummertavlor

I 1745 års inventarium omtalas ”En tafla med nödiga Ziffror, af trä whitlimade”. År 1753 (räk.) och 1761 (räk.) inköps siffror. Siffrorna är gulmålade 1770 (inv.). Två nya nummertavlor tillkom 1779, som 1787 (inv.) sägs ha förgyllda ramar och ”wridas på jern tenar”. Den ena var skänkt av prosten Johan Æhselius⁴⁹, den andra av målaren Jon Wikman i Säter. Siffrorna var av bleck och inköpta 1779. År 1830 (räk.) inköptes 90 ”Numror”.

Nattvardskärl

Vid klockuppbörden 1533 tog Gustav Vasas fogde Jöns Persson ett nytt sakramentskar utan fot, värderat till 200 mark penningar, och en kalk med paten, men var frikostig nog att ”unna” Lima kyrka att få behålla en kalk och ett ”litez sacrament kar [. . .] for ty thet war mykidt af coppers”.⁵⁰ Omkring 1595 (inv.) omtalas ”en Kalck aff huitt sölffuer medh sitt pathen”, och i marginalen finns en kalk med kopparfot antecknad. Dessa beskrivs 1621 (inv.): ”Then större ähr alt förgylt, Men fothen är af Koppar förgylt, pathennet ock alt förgylt. Then mindre är Huidt med edt Hwijdt pathen.” Vidare fanns ”Thenflaskor två een om een Kanna, then andra om Half annan Kanna”, samt ”Socknebodz flaska af thenn” och ”En lijten tenn Kanna”. En träask inköptes 1631 (räk.) ”till at förwara Kiörkians Obladh”. År 1674 (inv.) har en ”Silfkanna om 72 lodh” tillkommit, och 1690 (räk.)

inköps "En ny Sochnbudz flaska". En oblatask av tenn omnämns 1732 (inv.) och året därpå anskaffas en "Tennskåhl at tappa winet uthi". Äldre tennföremål lämnas som mellanskillnad. Den gamla vinkannen inbyttes 1737 mot en ny, som ännu brukas och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. "Ett Tennstop till Communion" inköptes 1743 (räk.). I 1745 års inventarium omtalas ett sockenbudstygsfodral "af swart läder, med rem uti", med årtalet 1673, vilket 1764 (inv.) sägs vara lämnat till kapellet. Oblatasken av tenn uppges vara "förlorad". Den gamla kalken och patenen inbyttes 1746 mot de ännu brukade, vilka beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan, liksom det 1756 omgjorda sockenbudstyget, en 1759 tillkommen oblatask, samt en 1764 anskaffad oblatask till sockenbudstyget. En vinkanna av tenn anskaffades 1838 (räk.), och fanns ännu kvar 1919 (inv.). Den uppgavs då vara cylindrisk, uppåt avsmalnande och försedd med kronprins Oscars bild på locket, samt 28 cm hög. Den har senare förkommit. Ett gammalt tennstop såldes 1856 (räk.).

Brudkronor

I 1621 års inventarium nämns "Strönningar⁵¹ 1 styck". Under rubriken brudsilver omtalas 1631 (inv.): krona "20 bleckströnning" samt två "Håårspäner". Allt detta är dock borta 1674 (inv.). En ännu bevarad brudkrona av förgylld mässing inköptes 1810 (räk.) och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan.

Ljusredskap

Ljuskrona av förtent järn (fig. 11), med tre ovanför varandra sittande ringar, upptill kantade av franska liljor, sammanhållna av tre band med påsatta veckade rundlar. Bottenplatta med sex ljushållare och en pigg. Höjd 102 cm, diameter 35 cm. 1400-talet. Skänkt av Eric Dofsén 1881 till Nordiska museet.⁵² År 1621 (inv.) fanns en "Messingz staka med een pijpa" samt "Liusse Kronor af Jern två" och "Jernstaka een". En tolvarmad mässingsljuskrona tillkom 1673. Denna finns ännu kvar, liksom en året därpå nämnd sexarmad ljuskrona och en tidigast 1685 nämnd ljusarm av mässing på predikstolen. År 1695 (inv.) omtalas ett par "Nya Stakar gifne af Johan Nessman²⁵ utij Fahlun", vilka fanns kvar ännu 1857 (vis.prot.). De var enligt 1745 års inventarium av "drifit arbete". År 1732 (inv.) omnämns två gamla olika mässingsljusstakar, den ena sannolikt identisk med den 1621 nämnda. Båda fanns kvar 1857 (vis.prot.). Vidare upptas en nyttkommen "Plåt för altaret", vilken enligt inventarium 1745 var "med drifwit arbete". Även denna fanns kvar 1857 (inv.), men var såld 1859 (vis.prot.). Två "förteente" järnstakar omtalas 1745 (inv.), "En om 6 pipor wid korsgången, dito en om 4 pipor på Qwinfolks lächtaren". En 1760 beställd ljuskrona av gulmetall är bevarad och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. År 1787 (inv.) nämns en förtent järnljuskrona om sex pipor på läktaren, vilken fanns kvar ännu 1857 (inv.). "En Jus Lampet af mässing" anskaffades 1837 (räk.). Enligt

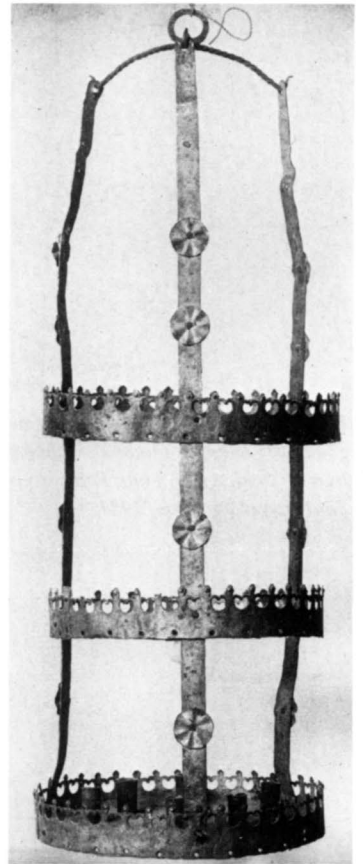
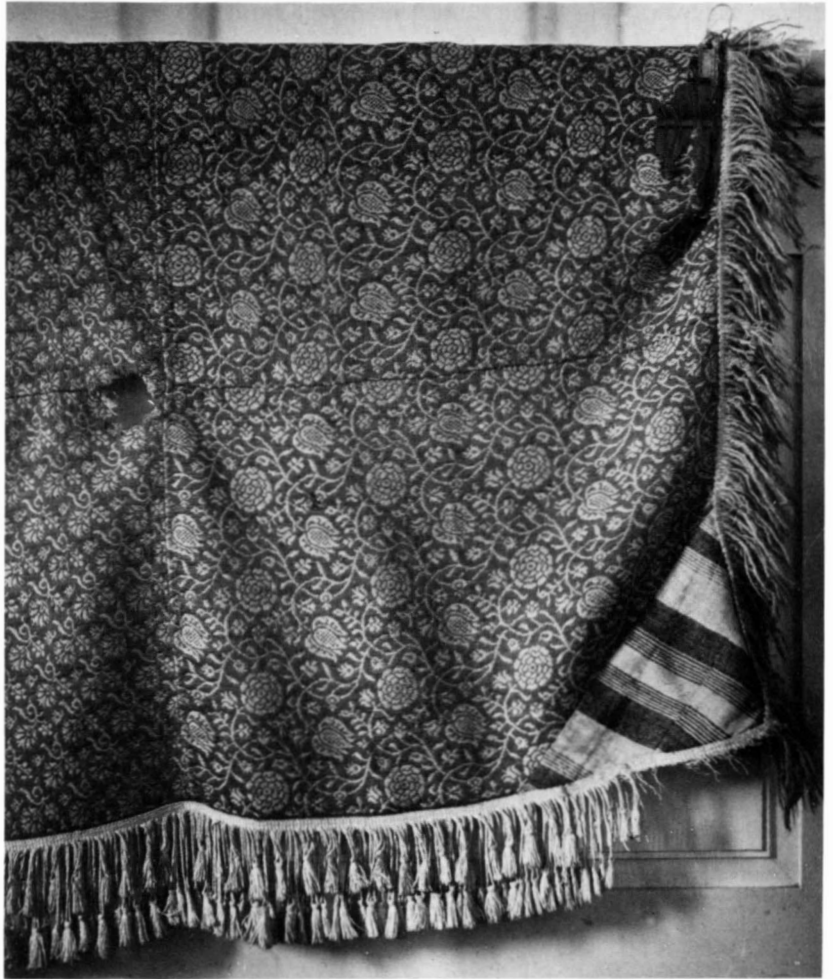

Fig. 11. Ljuskrona av järn från 1400-talet. Foto: Nordiska museet.

Fig. 12. Bordduk från 1700-talets förra hälft, numera försvunnen. Foto: ATA, Gerda Boëthius, 1919.

1845 års inventarium hängde de större ljuskronorna över mittgången och den mindre över läktaren. En ljusstake av 1700-talstyp, 17 cm hög, fanns kvar ännu 1919 (inv.).

Textilier

Omkring 1595 (inv.) ägde kyrkan följande textilier: "Korkåpor — 2 gamle Messe hakler 3 gamle en rött arnesk⁵³ medh messe serck och till behöringh, en af blå säijan⁵⁴ medh all behöringh, thenn 3 aff Silkes Säternij⁵⁵ rött golt blomeratt, Röcklin 1 styck gammalt altarkläder 2 stycker ett aff Silke, altar lister 3 stycker, Handkläder 2 stycker, åkläder 3 gamul Hyende 2 stycker". Den ena korkåpan uppges 1621 (inv.) vara "alt förnödt"; den blå mässhaken är nu i Transtrands kapell och den rödgulblommerade har försetts med "nyia sölfuer snören Kring om crucifixet". Vidare nämns bland annat en "Brudepell af gröndt Dirdomdrij⁵⁶ wijdh". De båda korkåporna sägs 1631 (inv.) vara av "rysswärck". Vidare har bland annat en ny "list" tillkommit. En ny mässhake inköps 1641 (inv.), som i senare tillskrift till 1621 års inven-

tarium sägs vara ”af gyllene Duuck medh blå botn och Nydt Crucifix Kostar 35 daler”. En ”ny Shlissings duuk med språngade lister omkring” anskaffades 1668 (räk.). En ny korkåpa ”af rödt tygh” omtalas 1674 (inv.). Sannolikt har broderierna från en av de gamla korkåporna nu förts över på nytt tyg. En ny mässhake av ”Swart Crepon” tillkom 1697 (inv.). År 1705 (räk.) inköps ”5 alnar kläde rödt til altaret”. En ännu bevarad mässhake anskaffades 1728 och beskrivs i anslutning till den nuvarande kyrkan. Korkåpan sägs 1745 (inv.) vara av ”*gammalt* gult blomerat sidenstyg, med messingshaka och öska, samt blodt läreffts foder”. Det 1705 anskaffade antependiet sägs ha ”oächta Sölfwer galoner längs och twers öfwer, jämte kors och bokstäfwer I.N.R.I.”. Vidare omtalas tre borddukar av ”brokot ylletyg”. Sannolikt är en av dessa identisk med den duk av rött och vitt ylle med blommönster och vit frans samt ett hörn med iskarvat randigt tyg, som ännu 1919 (inv.) fanns kvar men som senare förkommit (fig. 12). Längd 216 cm, bredd 115 cm. År 1746 (räk.) inköps en ”Spögubrock”. Ett 1750 skänkt kalkkläde beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. Vid visitationen 1764 uppmärksammar präsul ”et gammalt antependium, på hwilket ännu skriften af oäkta galoner kan någorlunda läsas: Ave Maria gratia plena, och bör som en antiquitet uplagas, och i det möjeligaste conserveras”. Detta antependium var uppenbarligen medeltida. Det omnämns även 1787 (vis.prot.). År 1770 (vis.prot.) har en gammal mässhake, uppenbarligen den ’rödgulblommerade’, sålts. Skräddaren Mats Matsson får 1772 (räk.) betalt för ”Kyrkowaktarens Råck”. En 1792 inköpt mässhake och ett 1795 anskaffat kalkkläde finns kvar och beskrivs i samband med nuvarande kyrkan. Vid visitationen 1857 hade 1641 års mässhake sålts, och tyget från 1697 års svarta mässhake hade använts till klädesplagg åt en fattig gosse. Korkåpan fanns ännu kvar, men skulle säljas.

Kollektredskap

Kyrkan ägde två kollektåvar, den ena nämnd tidigast 1685, den andra anskaffad 1757. Båda finns kvar och beskrivs i samband med nuvarande kyrkan.

Avlatsbrev

Sex avlatsbrev från Lima är i dag kända; det äldsta från 23/1 1321 — endast känt i utdrag, om vars äkthet tvivel råder — samt från 12/7 1356, 23/1 1444, okänt datum år 1500 — vid 1700-talets mitt nästan helt oläsligt, men delvis tolkat av Gezelius och senare förkommet — 22/1 1510 samt 20/6 1525. År 1631 (inv.) fanns 8 avlatsbrev i kyrkan, av vilka vid visitationen 1764 endast återstod två. Dessa nämns även av Hülphers.²³ Adelswärd och bröderna Gahn noterar 1765: ”Af de tvenne aflatsbref som herr Hylphers nämner, är det ena aldeles förmultnat, och det andra af ålder aldeles oläsligt, som oss berättades.”⁵⁷ Vid visitationen 1764 framhåller biskop Benzeltierna att gamla handlingar noga bör förvaras, i synnerhet ”det ena exemplar af literis

indulgentiarum, som ännu är i behåld, warandes at beklaga, at det andra befinnes nu wara aldeles förmultnat". Detta tycks inte ha beaktats, varför biskopen vid visitationen 1787 tog ett av breven med sig till Västerås (inv. 1830). Detta var uppenbarligen 1444 års brev, som finns i Uppsala universitetsbibliotek (tidigare i Benzelstierna-von Engeströmska samlingen, vilken sedermera uppsplittrats, varför brevet nu tillhör serien pergamentsbrev). Det "förmultnade" brevet är tydligen identiskt med det av år 1500.

Böcker

Ett flertal äldre böcker finns ännu i behåll och beskrivs nedan i samband med nuvarande kyrkan. Omkring 1595 (inv.) ägde kyrkan ett *officiale*⁵⁸, ett *missale*, ett *antifonale*⁵⁹, en bibel på svenska, Nya Testamentet på svenska, en postilla, en psalmbok och en handbok. *Officialet* är 1621 (inv.) "mäst behållid" och *antifonalet* "mäst bortskiöfladt". Vidare nämns "En pergamentzbook in 4to", en "Songbook på papper skriffuen" (troligen den som ännu finns bevarad i Transtrands kyrkoarkiv i Uppsala landsarkiv, se nedan under Transtrand), två psalmböcker, två handböcker, "Cathechesis Flackeri på Swänska", en "Confessio Augustana på Swänska" samt ett *breviarium*⁶⁰. *Officialet* sägs 1631 (inv.) vara "på Pergament 211 blad sedhan sålt för 9 dahler". Biskop Johannes Rudbeckius uppger samma år att han av kyrkan köpt "105 ark perman".⁶¹ Ett blad ur en medeltida pergamentshandskrift har dock bevarats (se nedan under Transtrand). År 1747 (vis.prot.) omtalas att ett "gammal Missale in folio i gammalt hornband defect uthan Spennen är effter Venerandi Consistorii befallning af d. 2 martii 1746 til Bibliothecam Gymnasicum i Westeråhs afhemtat". Detta är tydligen ett exemplar av *Missale Upsalense*, Basel 1513. Limaexemplaret torde ha varit en av de tre dubletter som gymnasiebiblioteket lät sälja 1794 på auktion.⁶²

Tavlor

År 1694 (räk.) utbetalas för "Jubeltafflan". År 1703 (räk.) har man låtit göra en ram till "Kongl. BegrafningzSkrifften". År 1736 (räk.) betalas för "Registratoren Hr Hedengrans⁶³ Jubeltafflors inlösande effter venerandi Consistorii befallning". Dessa beskrivs 1745 (inv.): "En på Swenska, den andra på Tyska, af åhr 1732, med swarta ramar omkring." Vidare omtalas "Christi crucifix med swart ram". Till tullnären Per Limsten (1753–1834) utbetalas 1787 (räk.) för en ram till Kungl. Maj:ts tal. År 1798 (räk.) betalas för "1 Förgyld tafla med Målaren Hedendahls⁶⁴ och Glasmästaren Calstens qvittance" samt "Samma taflas upsättjande af Limsten". "Konung Gustaf IV Adolfs Tal i Norrköping" inköps 1804 (räk.).

Övriga inventarier

Platta av koppar (fig. 13), cirkelrund, ursprungligen emaljerad, framställande Kristus som världsdomare, med korsgloria och ena armen

Fig. 13. Platta av ursprungligen förgylld och emaljerad koppar, här rörande från ett altar- eller processionskrucifix. Utförd i Limoges, Frankrike, omkring 1220. (Efter Andersson 1980, s. 69.)

Fig. 14. Rökelsekar av brons, 1400-talet. Foto: Petterssons Foto, Gunnar Mattsson, 1983.

uppsträckt, samt omgivande ornament. Emaljen bortfallen. Fyra nit-hål. Diameter 7 cm, tjocklek 0,2 cm. Limogesarbete, omkring 1220.⁶⁵ Har suttit på korsmittens baksida på ett med emaljerade och förgyllda kopparplattor klätt altar- eller processionskrucifix av den typ, som i stort antal importerades till Skandinavien från Limoges i Frankrike under 1100-talets slut och 1200-talet. Nu i Dalarnas museum.⁶⁶

Rökelsekar av brons (fig. 14), åttkantigt; godronnerad nederdel, överdel i två avsatser, den nedre genombruten med omväxlande rundbågsfält och runda hål på sidorna och omväxlande hjärtan och trepasshåll på ovansidan; den övre avsatsens sidor är genombrutna med rundbågsfält och runda hål och det översta trattformiga partiet med droppformade hål. Krönande knapp saknas. I hörnen sitter små fialer i två rader; två av de nedre är avbrutna och en saknas, liksom en i övre raden. Fyra hål för kedjor. Hål i botten. Höjd 18 cm. 1400-talet. Från 1800-talets senare del och ett stycke in på 1900-talet var rökelsekaret apaterat till ljuskrona.

Kista av järnbeslaget trä, platt lock, två lås samt hållare för hänglås, myntinkast. Skadad. Höjd 60 cm, längd 112 cm, bredd 63 cm. Möjligent identisk med den kista med tre lås, som uppges vara ny 1674 (inv.). Kistan uppges 1857 (inv.) vara skadad efter en kyrkstöld. År

1621 (inv.) omnämns bland annat "Jernbeslagen Kijsta een". Två "elaka" kijstor finns 1631 (inv.); framför altaret ligger "een gammal reenshud" som fotkläde. År 1674 (inv.) är fotklädet en gammal "biörnhud".

Kyrkstöt av trä, skaftet nedtill mångkantigt, upptill kvadriskt med profilerade hörn. Svarvad knopp upptill, järnskod nedtill. Inskrift "OLS 1752". Längd 258 cm.

Lars Olsson i Husom har 1700 (räk.) bland annat gjort "2 kistbänckar i Sakerstijan then ena at hafwa Smide uti dhen 2 att förwara Kongl. och andre breff som pläga här stanna". Dessa förstördes i branden 1852. År 1707 (räk.) "kiöptes med Hr Probstens tilstånd ett skååp aff Sahlig Sernandri⁶⁷ änkia at förwara kyrkioböcker och andre saker uti". Ett bord till sakristian inköps 1738 (räk.) och 1743 (räk.) "en Stohl i Sackerstian". År 1745 (inv.) nämns bland annat "En större stohl wid bordet. med Ländor", en "wänd stohl till Brude folk", en straffstock och en "plichtpall". Vidare finns bland annat "2^{ne} Kullstohlar öfwerdragne och sydde". År 1748 (räk.) har "Soldaten Näbb giort 3 st bänckar i Sakerstian". Bland annat en klädd länstol omtalas 1845 (inv.), skänkt av länsman Olof Ersson Ärling (1788–1848) i Ärnäs. Enligt Strand Gustaf Persson fanns i bänkinredningen på manssidan hatthängare av självvuxna grenar fästade närmast väggen.²⁹ Vid 1857 års visitation uppges, att alla järnsaker "äro såsom obrukbara, alla vid Kyrkobygnaden till Kyrkans nytta använda". Ännu 1901 (inv.) fanns kvar "En fanstång, tagen i 30-åriga kriget af löjtnant Jakob Esbjörns-son" och "En KyrkopliktsPall, gammal", som höggs sönder kort därpå. På stängen satt då ännu flikar av fanan kvar. Pliktpallen hade två steg; i det övre fanns ett urtag för den som knäföll på nedre steget.⁶⁸

Klockor

Vid klockuppbörden 1533 tog "Lisle Niels" en klocka om fem skeppund.⁵⁰ När Gustav Vasa den 29 januari 1554 medgiver att Malung och Lima detta år skall få behålla av tionden så mycket som de behöver till klockgjutning framgår inte vilken av kyrkorna det gäller.⁶⁹ Omkring 1595 (inv.) finns "Klockor — 3 altz enn under Hualuett och en i klockar stapulen och en i bockstolen". En storklocka göts 1614 och bar även detta årtal.⁷⁰ Fem klockor fanns 1621 (inv.); förutom de nämnda en i prästgården. Klockan i "bockstolen" har försvunnit 1674 (inv.). Lillklockan spräcktes i maj 1697 vid den stora kungsringningen.⁷¹ År 1706 (räk.) lagade Heigölö Lars Nilsson (1639–1721) i Risätra "store klockkleppen, som gick twert aff". Lillklockan göts om i Grangärde 1718 och beskrivs i samband med nuvarande kyrkan. En liten spricka noterades i storklockan 1730 (vis.prot.). Denna förvärrades efter hand, och 1764 göts klockan om i Sala. Den beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. Vid visitationen 1764 uppges klockan i valvet vara nedtagen, den skänktes senare till Transtrands klockgjutning 1766. Vidare sägs en klocka "utan skaft och Kläpp, obrukelig", finnas i prästgården.

NUVARANDE KYRKAN I LIMA

Kyrkobyggnaden

Limas nuvarande kyrka, invigd 1856, består av ett rektangulärt långhus med tresidigt avslutat kor i öster, sakristia mitt på norra fasaden och torn i väster. Kyrkan är uppförd av sandsten samt putsad och vitkalkad utom sockeln, som är gråmålad. Två ingångar finns. Sydportalen mitt på sydfasaden har yttre omfattning i form av en rudimentär korsarm med gavelfronton, krönt av ett gjutjärnskors. Portalen är rundbågig med profilerad omfattning och slätt tympanonfält. Rakslutna dubbla spegeldörrar av brunmålat trä. Tornets västportal har gavelkrönt yttre omfattning med ett nedsänkt Kristus-monogram i gavelröstet; gaveln har rakt bjälklag, uppburet av pilastrar med profilerade kapital. Överst på gavelröstet sitter ett klöverbladskors av koppar. Portalen är rundbågig med profilerad omfattning. Likadana dubbeldörrar som i sydportalen; tympanonfältet är dock här av brunmålat trä med två speglar. Trappsteg av sandsten framför båda portalerna.

Långhuset har sex rundbågiga fönster på varje långsida; det nordöstligaste är dock sedan 1920 igenmurat. Koret har två fönster, i sydöst och nordöst. Fönstren har gråmålat spröjsverk av trä, upptill format som varandra skärande spetsbågar. Solbänkar av svartmålad plåt. Murpartierna under fönstren är indragna i förhållande till murlivet i övrigt. Långhusets hörn är förkroppade och krönte av småtorn med stående smala nischer i sidorna och låga pyramidhuvar med spiror. I höjd med långhusfönstrens anfangar och följande dess rundbågar går ett profilerat band, så att murpartierna mellan fönstren framstår som breda, släta pilastrar. Överst löper en profilerad taklist med slät fris nedtill. Västgaveln har på båda sidor om tornet stora rektangulära nischer. Där ovanför och över det horisontella väggbandet sitter ett rundfönster med profilerad omfattning. Långhusets taklist går horisontellt därovanför; utmed gavelröstets kanter är en fris med smala stående nischer. Koret har helt släta väggar. Även sakristian har släta fasader och ett trubbigt gavelröste med profilerad omfattning i norr. Åt norr vetter också sakristians enda fönster, liknande kyrkans övriga, men mindre. I öster finns en raksluten ingång med profilerat överstycke, upptagen 1973. Hela kyrkan täcks av koppartak.

Tornet har släta förkroppade hörn, nedtill bredare och med plåtklädd avsats. De södra och norra sidornas nedre delar har vardera tre ljusöppningar: nederst — till vapenhuset — ett smalt rundbågigt fönster, där ovanför ett rundfönster och överst en smal raksluten glugg. Klockvåningen har rundbågiga ljudöppningar med svartmålade träluckor, placerade i rundbågsfält. Dessa omges av pilastrar med profilerade kapital, uppbärande en smalare profilerad arkivolt. Ovanför denna går ett profilerat horisontellt band. Där ovanför, i grunda rektangulära nischer, flankerade av smala rundbågsnicher, sitter runda urtavlor med profilerad omfattning. Urtavlorna är svarta med förgyllda romerska siffror och visare. Tornet har en kraftigt profilerad taklist med slät fris nedtill.

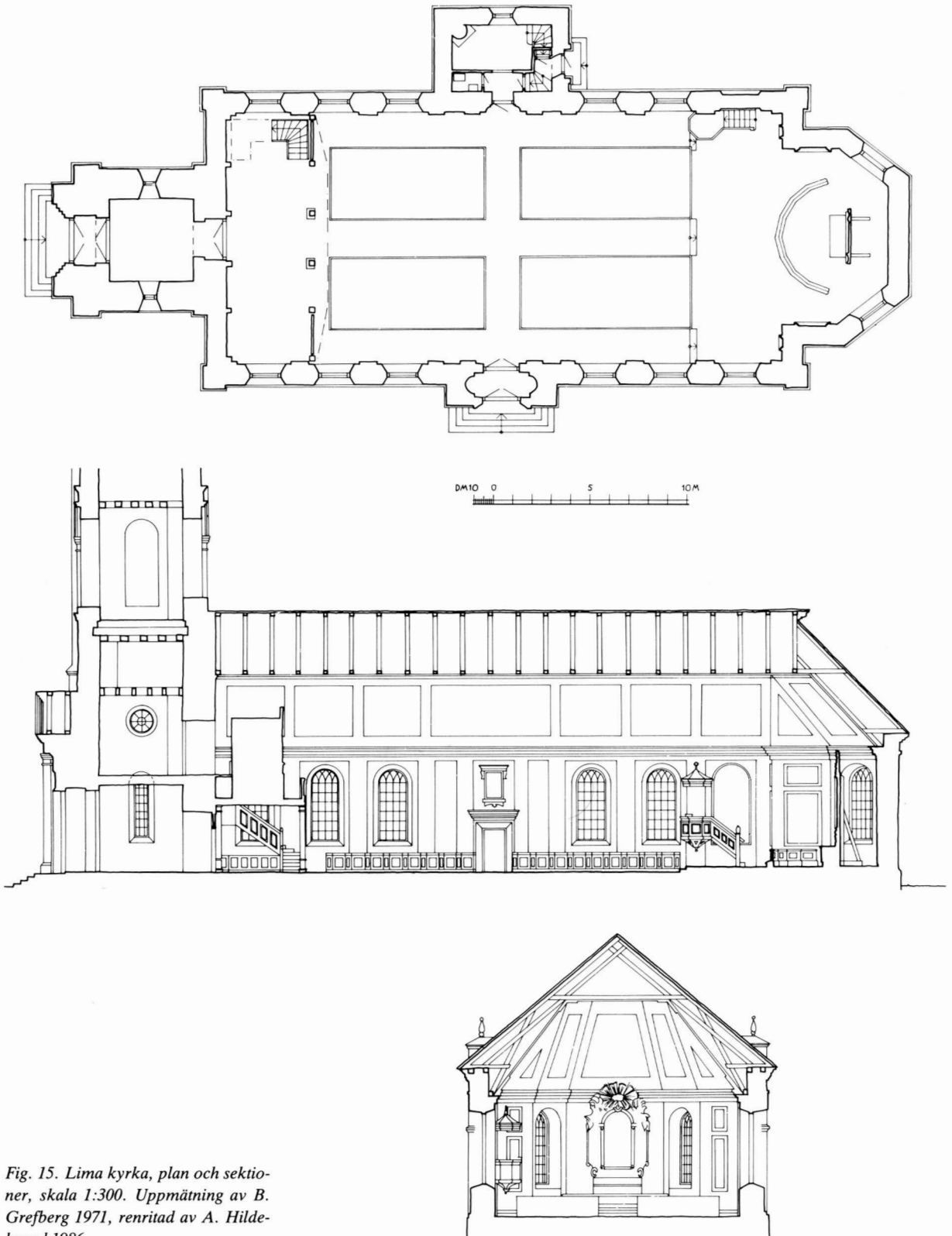

Fig. 15. Lima kyrka, plan och sektioner, skala 1:300. Uppmätning av B. Grefberg 1971, renritad av A. Hildebrand 1986.

Tornhuven, som är helt kopparklädd, består nedtill av en låg huv med en lanternin med avfasade hörn. Sidornas mittpartier har rundbågiga öppningar och låga gavelfrontoner med små spiror överst. Lanterninen kröns av en spira med kula och kors.

Vapenhuset i tornets bottenvåning har terrakottafärgade väggar och vita fönsternischer. Brädtak, målat i gråvitt med omgivande, målad list i grått och mörkgrå marmorering. Golvet har sandstensplattor. Blåmålade dubbla spegeldörrar leder mot kyrkorummet och mot ytterportalen i väster, vars insida är målad i gulockra. Tornets fyra övervåningar nås från läktaren genom en ingång i väster med blåmålade dubbla spegeldörrar.

Fig. 16. Lima kyrka, exteriör från sydväst. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 17. Lima kyrka, exteriör från nordöst. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Interiör

Långhus och kor (fig. 18–19) täcks av ett tresidigt brädtak, indelat i spegelfält. Ovanför koret och mitt i långhuset sitter två stora rundlar med profilerade kanter och rund vulst i mitten, från vilka ljuskro-norna ursprungligen hängt. Taket är mörkbrunådrat och försett med dekorationsmålningar, främst i form av växtornament — akantus, druvklasar med mera — och även övriga ornament, som äggstav och dylikt, i gröna, blå, beige, bruna, röda och gulvita nyanser. Ovanför altaret framställs, inom pärlstavsomramad oval kartusch, pelikanen som matar sina ungar ur sitt eget bröst. Målningarna är utförda 1920 av Yngve Lundström⁷² efter skisser av arkitekten Fredrik Falken-

berg⁷³. De konserverades av konservator Evald Håkansson, Sollerön, 1973. Ursprungligen var taket målat i ljus ekådring.

Kyrkorummets väggar är vitputsade och fönstersnickerier samt solbänkar gråmålade. På långhusets långsidor är partierna kring fönstren och på ömse sidor om ingångarna utformade som grunda, rakslutna fördjupningar ned till golvnivå. På östväggen och korets nord- och sydvägg finns två spegelfält med profilerade ramar, ett större nedtill och ett mindre upptill, medan korets övriga tre väggar är släta och försedda med profilerad taklist. Ett par blåmålade spegeldörrar leder mot sydportalens vindfång. Där ovanför är en i grått och rött målad lageromkransad kartusch, flankerad av blommor, med inskrift i rött: "SALIGT/ ÄR DET FOLK/ HVARS GUD HERREN ÄR". Målningen är utförd av Yngve Lundström 1920. Till sakristian mitt emot leder ett par blåmålade spegeldörrar med brännförgyllt mässingshandtag. Sakristieingångens omfattning är hålkälad, med kraftigt profilerat krön. Där ovanför är en grund raksluten nisch, i vilken sitter en gjuten inskriftstavla av brons (fig. 20), med profilerad omfattning av puts med kraftigt över- och nederstycke, det förra konsoluppåret, det senare med nedhängande snibb. Inskrift: "TILL SANKT MIKAELS ÄRA INVIGDES NÅGOT ÅR/ MELLAN 1259–1267 AF BISKOP CAROLUS JOHANNIS ETT/ TRÅKA-

Fig. 18. Lima kyrka, interiör mot väster. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

Fig. 19. Lima kyrka, interiör mot öster. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

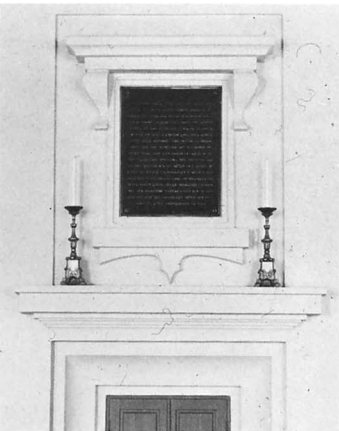

Fig. 20. Inskriftstavla av brons med omfattning ovanför sakristieingången. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

PELL I LIMA OCH ÅR 1321 DEN 23 JANUARI AF/ BISKOP ISRAEL ERLANDI I DETSAMMA ETT STÖRRE/ ALTARE. ÅR 1440 FANNS HÄR I LIMA EN NY KYRKA/ AF STEN (30 ALN) 17,8 METER LÅNG (13½ ALN) 8/ METER BRED, MURARNE VORO (8 ALN) 4,8 METER HÖGA, MED HÖG TAKRESNING OCH 2 FÖNSTER PÅ/ SÖDRA SIDAN SAMT 1 PÅ HVARDERA GAFVELN. ÅR/ 1739 TILLBYGDES DENSAMMA MED SAKRISTIA OCH/ ÅR 1769 MED (20 ALN) 11,9 METER PÅ LÄNGDEN ÅT/ ÖSTER, HVARJEMTE STENHVALFVET UTBYTTES MOT/ TRÄHVALF. MARIE BEBÅDELSEDAG ÅR 1852 NEDBRANN/ DENNA KYRKA GENOM VÅDEL, HVAREFTER GRUNDEN TILL DEN NUVARANDE KYRKAN LADES DEN 19 JULI/ 1853 OCH BLEF DEN HÖGTIDLIGEN INVIGD DEN 17 DE/ SÖNDAGEN EFTER TRE- FALDIGHET ÅR 1856./ JOH. A. BECKMAN & Co STOCKHOLM 1897".

Golvet består i hela kyrkorummet av fernissade bräder, varav en del tydligen är återanvända från gamla kyrkan (se ovan).

Sakristian med platt tak har i söder en läktare med trappa i öster. Läktarbarriären har ljusgrå speglar och grått ramverk. Uppe på läktaren finns gråmålade skrudskåp. Väggarna är upp till läktarbarriärens nedkant vävklistrade och målade gammalrosa; där ovanför, avskilt genom en gråmålad list, är väggarna samt taket vitkalkade. Mot taket löper en profilerad taklist. I nordvästra hörnet står en putsad och vitkalkad öppen spis med rak nederdel och kraftigt profilerade över- och

Fig. 21–22. Glasmålningar i korets norra (t.v.) och södra fönster, utförda av Yngve Lundström 1920 efter kartonger av Fredrik Falkenberg. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

underliggare, medan överdelen är formad som en kannelerad kolonn. Själva spisen är klädd med gult tegel. Fönstret är försett med järngaller. Golvet har fernissade bräder. Under läktaren finns en toalett samt i öster en förstuga. Under sakristian är inrymd en f.d. vinkällare, som nu hyser elcentralen. Två väggfasta skåp omtalas 1876 (inv.).

Glasmålningar

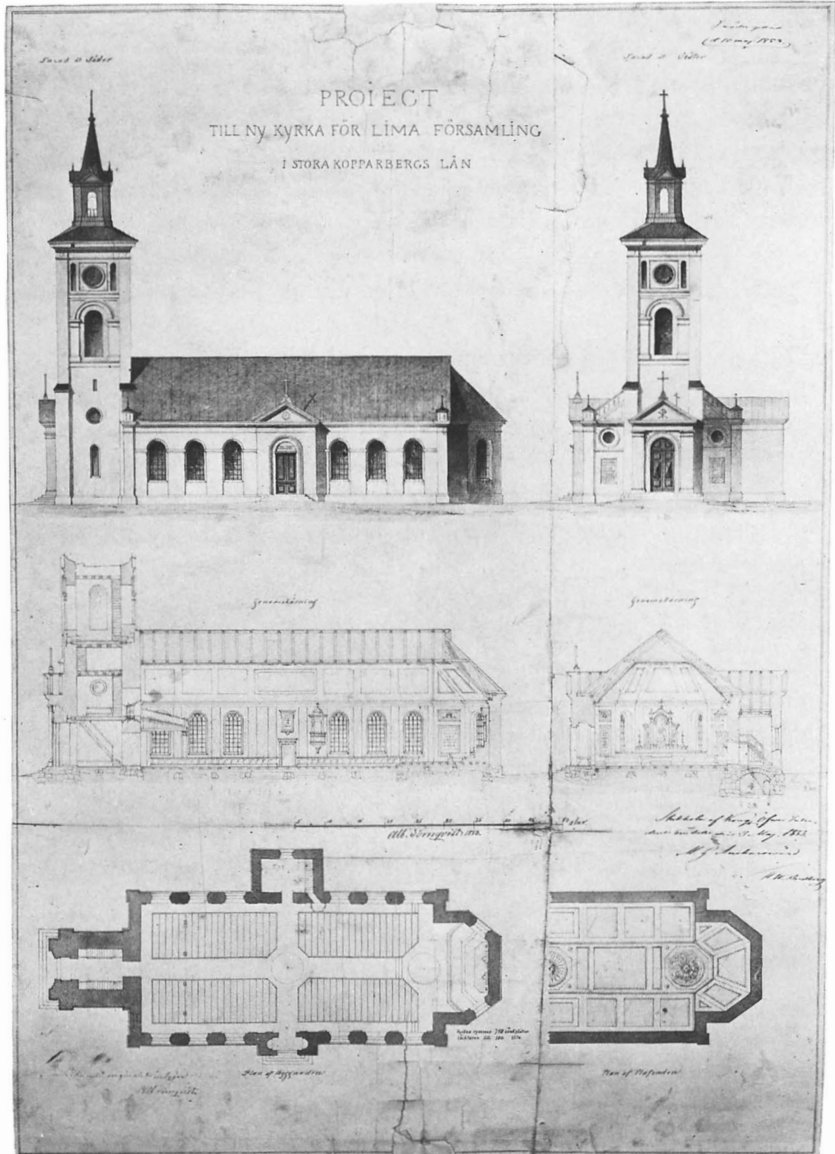
Korets båda fönster är försedda med glasmålningar. I södra fönstret (fig. 22) framställs djur: ox, ekorre, gumse, fiskar, orm, fjäril, fågel, samt bokstäverna A och O. Det norra fönstret (fig. 21) framställer kurbitsinspirerad växtdekor samt ytterligare djur: ox, örn, fiskar och groda, samt bokstäverna IHS. Färger: gröna, blå, röda, violetta, gula, bruna och rosa nyanser. Glasmålningarna är utförda av Yngve Lundström 1920 efter kartonger av Fredrik Falkenberg.

KYRKANS BYGGNADSHISTORIA

Sedan den gamla kyrkan brunnit den 25 mars 1852 tycks man inte ens ha reflekterat över möjligheten att återuppföra den med användande av de gamla murarna, utan man inriktade sig från början på att uppföra en helt ny kyrka. Den 23 maj (st.prot.) beslöts att syneförrättning skulle äga rum för att kyrkbygget skulle kunna igångsättas så snart som möjligt, och man beslöt även att söka kollekt och stambok. Vid syneförrättningen, som ägde rum den 23 augusti (st.prot.), beräkna-

Fig. 23. Förslag till ny kyrka i Lima av Albert Törnqvist 1853. (Lima. KyA.)

des att ett kostnadsförslag på 26 000 riksdaler banco skulle komma att överskridas. Då man ansåg att det översteg socknens förmåga att samtidigt bygga ny kyrka och genomföra storskifte, beslöt man att skriva till Kungl. Maj:t och begära uppskov med storskiftet.

Under hösten 1853 revs de gamla murarna. Det berättas att kyrkoherde Otto Carl von Knorring⁷⁴ själv deltog med stor iver i arbetet. Han lär enligt Lissola Martin Persson ha klagat: "Det går så sakta. Då ä Johan Fank och jag, och fyra karkrokar å de är dåliga nog." Samtidigt skulle sten till kyrkbygget framskaffas. Mesta delen av stenen togs i Gruckugraven, ett stenbrott väster om Ärnäs, samt vid Valla.⁷⁵ Även tegel och kalk, mest från Rättvik, framskaffades. Den nya kyrkan vilar i viss utsträckning på den gamlas grund. Dofsén uppger att

stenen från kyrkans äldsta delar inte gick att återanvända,⁵ medan Strand Gustaf Persson uppger att den nuvarande kyrkans sydmur vilar på delar av den gamlas nordmur.⁷⁶ Grunden grävdes till åtta alnars djup, i alla händelser i öster, där jorden var lösare.

I mars 1853 samlades sockenstämman för att uttala sig om två förslagsritningar, den ena av byggmästaren P.G.S. Melander⁷⁷ från Falun, den andra av arkitekten Albert Törnqvist⁷⁸. Mot Melanders förslag — som inte är bevarat — restes flera invändningar, medan Törnqvists — som finns bevarat i två varianter — ansågs vara hållet ”i en ren och smakfull stil”. Törnqvists ritning (fig. 23) blev i nåder gillad den 10 maj. Melander antogs dock som byggmästare.

I april sprängdes i åtta dagar (räk.), och själva grundgrävningen ägde rum under juni och juli. Den 19 juli påbörjades grundläggningen. Med murare från Rättvik som arbetsledare pågick murningen under hela slåttern, och när folket kom hem från denna hade man till allas glädje hunnit upp till fönstren. Det klagades dock över att den bästa stenen hamnade längst ned i grunden, eftersom den körts fram främst.⁷⁹ Ett torkhus för tegel byggdes, i vilket det eldades hela vintern.

Under vintern snickrades fönsterbågar och dörrar av Per O. Dahlgren (1818–1895) i Ungärde, och verkstad åt honom hyrdes hos Eric Samilsson (1820–1895) i Skålmo för två riksdaler i månaden (st.prot.). Under våren och sommaren 1854 fortsattes byggnadsarbetena, bland annat med hjälp av bröderna Gut Lars (1825–1902), Anders (1828–1867) och Per Andersson (1830–1908) från Bonäs i Mora samt Olof Jonsson Wennberg (1815–1906) från Knås fjärding i Venjan, ”riktiga murare, alla de förra skrala”.⁸⁰ Nu väcktes tanken att kyrkan skulle ha koppartak i stället för det ursprungligen fastställda spåntaket. Tillstånd till detta lämnades av Överintendentsämbetet, och sockenstämman beslöt — trots viss oenighet — att koppartäckning skulle ske.

I februari 1855 (st.prot.) var väggarna uppförda och tornet till klockvåningen, samt ett provisoriskt tak av bräder och näver lagt i väntan på koppartäckningen.⁸¹ Denna utfördes av Lund Per Larsson (1819–1885) från Öna i Mora (st.prot.), och samtidigt byggdes också innertaket. Den 30 september (st.prot.) var kyrkan i allt väsentligt färdig och syn hölls, varvid allt befanns vara till full belåtenhet. Under våren 1856 uppsattes lister på tornet och småspiror, och under sommaren fullbordades takläggningen och inre måleriarbeten påbörjades (st.prot.). Vid sockenstämman den 7 september avtackades byggmästare Melander, och man framhöll sin fullkomliga belåtenhet med honom som ”Byggnads- och arbetsChef”. Kyrkan invigdes den 14 september 1856. Alla snickeri- och målningensarbeten var dock ännu inte färdiga; det mesta fullbordades under 1857, men utbetalningarna fortskred till januari 1860.⁸² Vid visitationen 1857 sägs kyrkan vara ”så rymlig att den i sekler kan anses tillräcklig för folkmängden”.

År 1865 (st.prot.) klagas över sprickor i söder och öster samt avfallet rapping. Takreparationer var också nödvändiga. Vissa murrepa-

Fig. 24. Lima kyrka med omgivningar från söder. Nya prästgården är under byggnad, varför fotot kan vara taget tidigast 1866.

rationer utfördes 1868 (räk.). Taket skadades 1873 (st.prot.) genom stark blåst, och i samband med att det reparerades uppsattes takrännor. Putslagningar utfördes 1876 (räk.). År 1884 (st.prot.) fick kyrkan sin första uppvärmningsanordning i form av två s.k. Gurneyska ugnar från Forsviks AB. Taket var en ständig källa till bekymmer, eftersom kopparplåten var för tunn, och 1896 (st.prot.) nödgades man lägga nytt kopparkoppar från Skultuna bruk. Två nya innerdörrar med mattslipade glas insattes i väster 1902 (st.prot.).

Under 1910-talet började restaureringsbehovet att göra sig gällande, dessutom var kaminerna eldfarliga. Ett förslag till inre restaurering samt installation av centralvärme uppgjordes 1917 av arkitekten Fredrik Falkenberg, vilket antogs samma år. Det dröjde emellertid med förslaget genomförande, och under tiden växte ambitionerna. En annan omständighet tillkom också; Lima hade fått egen elkraftstation, vilket avsevärt skulle förbilliga värme- och belysningskostnaderna. Restaureringen genomfördes 1920 efter Falkenbergs utökade förslag och med byggmästare S.A. Persson, Leksand, som entreprenör. Vid restaureringen igensattes långhusets nordöstra fönster och predikstolen flyttades till dess plats. Innanfönster insattes. Innertaket mittfyllning delades upp i två, och taket dekorerades av Yngve Lundström, vilken också utförde glasmålningar i korfönstren. Väggarna vit-

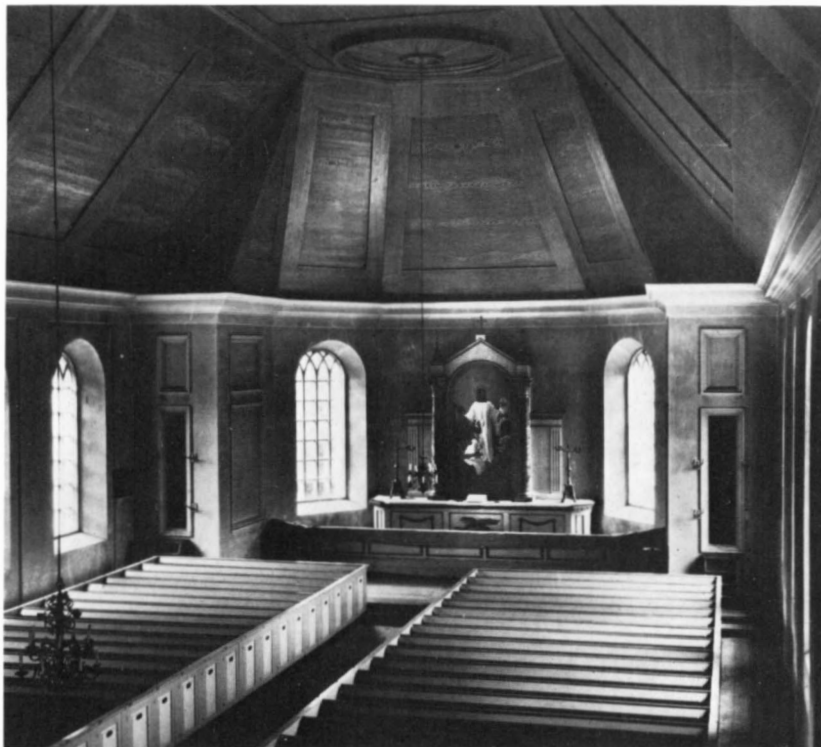

Fig. 25. Interiör mot öster 1919. Foto: Karl-Erik Forsslund, Dalarnas museum, 1919.

kalkades. Golvet omlades och korgolvet försågs med trossbotten. Innerdörrarna i söder och öster avkortades och omändrades. Nytt altare och ny altaruppsats anskaffades. Elektriska installationer utfördes av ASEA efter förslag av Gustaf Eriksson, Ludvika. Invigningen ägde rum den 12 december 1920.

Under 1930-talet framstod allt mer nödvändigheten av en utvändig reparation. Exteriören sprutmålades med kalkfärg 1937, men mera genomgripande åtgärder dröjde till 1957, då en utvändig restaurering med omputsning, putslagning och vitkalkning utfördes efter förslag av civilingenjör Sven H. Nycander, Stockholm, och med Byggnadsfirman Anders Diös som entreprenör.

Önskvärdheten av en invändig restaurering var nu också påtaglig. Redan 1955 hade konstnären Jerk Werkmäster⁸³ uppgjort ett restaureringsförslag. Först 1969 tillsattes dock en restaureringskommitté, och arkitekten Bo Grefberg, Stockholm, uppgjorde ett nytt förslag. Först var det emellertid nödvändigt med utvändiga putslagningar, främst på tornet, och dessa samt omkalkning utfördes 1971 efter förslag av K-Konsult av firma Modig & Co, Borlänge. Den inre restaureringen utfördes 1973 med firma Lars Larssons Byggnadsvaror, Lima, som entreprenör. Bland annat verkställdes följande. Golvet isolerades och omlades. Väggarna rengjordes och kalkades och takmålningarna konserverades. Altaret framflyttades ca 1,5 m mot väster och bänkarna ombyggdes och konserverades. Antikglas insattes i fönstren. I tornet borttogs trappan till läktaren och nytt sandstengsgolv inlades i tornets

Fig. 26. Altaruppsats med oljemålning av Gunnar Widholm från 1906 samt ramverk, utfört av Per Kers efter Fredrik Falkenbergs ritningar 1920. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

bottenvåning. En ny läktartrappa byggdes i långhusets nordvästra hörn. Sakristian försågs med en läktare i söder och en ny ingång i öster. Ny elvärme installerades. Konservator var Evald Håkansson, Sollerön. Återinvigningen ägde rum den 3 juni 1973.

INREDNING OCH INVENTARIER

Altaranordning

Altarbordet är av grågrönmarmorat trä och har blågråmarmorade speglar med förgyllda kanter; höjd 100 cm, längd 260 cm, bredd 100 cm. Det är tillverkat 1920 och flyttat till sin nuvarande plats 1973.

Det tidigare altaret var avsevärt bredare och tresidigt framtill samt hade spegelfyllningar. I den mittersta av dessa satt två korslagda palmkvistar och i de båda flankerande fälten festoner, samtliga skulpterade och förgyllda.

Altaruppsatsen (fig. 26) består av en oljemålning på duk med halvrund överdel. Den framställer i mitten Jesus med strålgloria och utsträckta händer, omgiven av t.v. barn, knäböjande man och en kvinna, t.h. en gammal vitskägig konung med kronan i händerna samt en arbetskarl med spade och ena handen för pannan. Enligt signaturen är den målad 1906 av Gunnar Widholm.⁸⁴ Färger i vitt, blått, svart med gula, bruna, beige, röda och gröna nyanser samt skär karnation. Ramverket består av snidat och målat trä med innerst profilerad guldrum, krönt av konsol och med bladornament i anfangerna. Det omgivande ramverket är mörkbrunmarmorert med blå inslag och har svängda, rokokoinspirerade speglar med ljusare ådring. Sidospeglarna har snidade, grönförgyllda ornament på mitten och på sidorna. Nedtill är en av broskverk i guld och grönt inramad kartusch med inskrift "KOMMEN. TILL. MIG." i guld på blå botten med brun kant. Ramverkets ytterkant är förgylld, nedtill försedd med akantusblad i guld och rött och upptill med bevingade änglahuvuden. Altaruppsatsen kröns av en liggande oval kartusch med bokstäverna IHS i guld på blå botten, omgiven av moln och strålar. Den är utförd 1920 av bildhuggaren Per Kers⁸⁵, Leksand, efter förslag av Fredrik Falkenberg.

Den tidigare altaruppsatsen (fig. 25), ritad av Albert Törnqvist och utförd av Per O. Dahlgren samt bildhuggaren Brüchs⁸⁶ bestod av två kolonner med compositakapital, uppbärande ett överstycke med rundbågig arkivolt, gavelkrönt och med ett kors överst. Här bakom fanns en bredare panel med kannelerade sidopilastrar och profilerat krön, gående upp till ungefär två tredjedelar av kolonnernas höjd. Denna altaruppsats tycks ha varit målad i vitt och guld med kolonnerna marmorerade. Efter den nuvarande altaruppsatsens tillkomst placerades kolonnerna på ömse sidor om denna och försågs med elektriska glaslyktor upptill. Detta arrangemang borttogs 1973, och kolonnerna samt det äldre överstycket förvaras nu i prästgårdens uthus.

Det åttisidiga altarskranket består av grågrönmarmorert trä med blågråmarmorerade guldkantade speglar samt brunådrad överliggare och har vid brytpunkterna förkroppningar med förgylld kannelyr. Den mittersta sektionen är flyttbar. Knäfallet är klätt med brunt skinn. Höjd 79 cm, knäfallshöjd ca 25 cm. Det är tillverkat 1973 med användande av äldre delar.

Altarskranket var från början tresidigt med spegelfyllningar och avstängde nästan hela koret. Det ombyggdes och förminskades 1920 med användande av de äldre fyllningarna.

Knäfallspall av blågråådrat trä, klädd med beige skinn. Höjd ca 20 cm, längd 45 cm, bredd 30 cm. Troligen tillverkad 1973.

Predikstol

Predikstolen (fig. 27) i långhusets nordöstra hörn är av grönmarmorert trä med förgyllda listverk och dekor. Korgen har 4½ sidor — ursprungligen 5 — med spegelfält, prydda med skulpterade deko-

Fig. 27. Predikstol från 1856, utförd efter A. Törnqvists ritning av P. O. Dahlgren och bildhuggaren Brüchs. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

rationer: fr.v. törnekrona och korslagda spjut, lagtavlor med svart text, palmkvist och bok med sju stjärnor ovanför, kors och ankare samt kalk. Den har överliggare med halv äggstav och underliggare med lagerkransbård. Korgens underdel är trattformad med en knapp nedtill. Trappräcket har tre tomma spegelfält och avslutas med en stolpe med kannelerad framsida och svängt krön med tandsnittslist samt krona överst. Bokbrädet har profilerad kant. Korgens insida och trappans undersida är blåmålade. Ljudtaket har skulpterad frans nedtill, överliggare med halv äggstav samt trattformigt krön med ett strålkors överst. Predikstolen är efter Albert Törnqvists ritning utförd av Per O. Dahlgren och bildhuggaren Brüchs 1856. Ursprungligen var den målad i "pariserblått" (inv. 1859) och placerad på norra väggen strax öster om sakristieingången, med uppgång från sakristian. Den flyttades till sin nuvarande plats och fick sin nuvarande färgsättning 1920, då trappan också tillkom. Vid detta tillfälle målades ett draperi på väggen bakom predikstolen, vilket överkalkades 1973. Det nuvarande bokbrädet tillkom 1932 (st.prot.).

Timglas

Timglas (fig. 28) av rödkrederat och förgyllt trä med glashållare av svarvade pinnar. Stativet har profilerad sockel med kvadratisk genomskärning samt dekor av växtornament. Det kröns av en försilvrad döds-skalle med gyllene vingar samt tre förgyllda sädesax. Glashållaren är skadad. Total höjd 83 cm. Glashållarens höjd 24 cm, längd 28 cm, bredd 8 cm. Timglaset är anskaffat 1779 (räk.) och överfört från gamla kyrkan.

Bänkinredning

Bänkinredningen består av fyra kvarter med tio bänkar i de båda östra och nio i de båda västra kvarteren. Den är sluten med spegelfyllningar i dörrar, gavlar och skärmar. Den har profilerad sockel och överliggare samt är blåmålad med röd profil och blåmålat ramverk. Spegelarna är blågrönmarmorerade med vita och röda kanter. Dörrarna har målade, beslagsformade och rödkantade kartuscher och bänknummer i vitt på svart botten. Bänkarnas höjd är 99 cm, sitthöjd 47 cm. De är tillverkade 1856 och ombyggda 1973 — med bibehållande av dörrar, gavlar och skärmar — av Östlings snickerifabrik, Bu. Målningen konserverades av Evald Håkansson.

Läktare

Läktaren i väster (fig. 18), är uppburen av 12 grönmarmorerade pelare med brunsvartmarmorerade baser och kapital. Barriären är blåmålad med fem grönmarmorerade guldlisteramade spegelfält, avdelade av förkroppningar. På den mittersta spegeln ses skulpterad och förgylld dekor i form av palmblad och bok. Läktaren har profilerad överliggare och slät sockel. Läktarens undersida är vitmålad. Trappan i norr har blått räcke med grönmarmorerade spegelfält, inramade i rött och vitt. Mellan de yttersta pelarparen mot kyrkorummet sitter skärmar med grönmarmorerat ramverk och vitlaserade spegelfält. Läktaren är uppförd av Per O. Dahlgren 1856 och den skulpterade utsmyckningen av bildhuggaren Brüchs. Fram till 1920 fanns framför orgeln en övre barriär med svarvade balusterdockor och halvrunn mittparti. Fram till 1957 ledde uppgången till läktaren genom tornet. Den nuvarande trappan samt skärmarna tillkom 1957.

Orgel

Orgeln (fig. 18) har triptykformad fasad och ett mittparti med tresidigt krön samt flyglar som ej helt överensstämmer med detta. Ett rutgaller står bakom fasadpiporna. Färger: grågrönt, terrakotta, turkos, grå ådring och marmorering. Den är byggd av A. Magnussons Orgelbyggeri AB, Mölnlycke, med viss användning av äldre pipmaterial. Fasaden är ritad av arkitekten Roland Hedenström, Stockholm. Orgeln invigdes 1979.⁸⁷

Kororgeln av ljus ek, byggd av A. Magnussons Orgelbyggeri AB, Mölnlycke, 1974, inköptes 1979.

Fig. 28. Timglas av förgyllt trä, inköpt till den gamla kyrkan 1779. Foto: Peterssens Foto, Evert Mattsson, 1985.

Dopredskap

Dopfund (fig. 30) av svarvat trä, profilerad, med lock krönt av en snidad duva. Den är grönmålad med röda band och växtornament i brunt. Cuppans inre är rödmålat. Inskrift runt locket: "Utan en var-der Född af watn och Andanom Kan han icke ingå i Guds rike. Johannes 3 wersen 5". Inskrift på cuppan: "Skänckt af KyrkoHerden Mag: Joh: G: Gezelius. och dess Fru Brita Em Lang. Anno. 1769". Höjd 117 cm, cuppans diameter 52 cm. Överförd från gamla kyrkan.

En dopfund av trä inköptes 1887. Denna finns nu i Rörbäcksnäs kapell (se detta).

Dopskål av tenn (fig. 31), kallskålstyp, med blomknoppsformade handtag. På undersidan är graverat året 1743. Höjd 8 cm, skålens diameter 18,5 cm. Enligt stämplrar tillverkad av Lars Nilsson Hedman⁹¹ i Falun 1742. Överförd från gamla kyrkan.

Dopfat av tenn med profilerat brätte (fig. 31). Diameter 36,5 cm. Enligt stämplrar tillverkat av Eric Magnus Hammarstrand⁹² i Falun 1791. Överfört från gamla kyrkan.

Dopskål av tenn (fig. 31), kallskålstyp, med utsvängda handtag. Höjd ca 13 cm, skålens diameter ca 21 cm. Enligt stämplrar tillverkad av Carl Gustaf Wigholm⁹³ i Gävle 1855.

Dopfat av förtent bleckplåt med uppvikt brätte. Diameter 51 cm. 1800-talet.

Dopskål av nysilver med två handtag och profilerad fot. Höjd 12 cm, skålens diameter 15 cm. Stämplrar: "O & L". Inköpt 1898 (räk.).

Dopfat av silver (fig. 32) med rakt brätte och i botten stiliserad framställning av Jesu dop. Inskrift på brättet: "LÅTEN BARNEN KOMMA TILL MIG OCH FÖRMENEN DEM DET ICKE TY SÅDANA HÖRER GUDS RIKE TILL". På undersidan: "LIMA KYRKA 1973/ HILDUR ◊ EMIL HANSSON SKÄLMO/ ELSA ◊ EDVIN JOHNSON ÅKRA/ SARA ◊ KARL ERIK RENHALL Ö. TANDÖ/ LASSAR STIG ERIKSSON HEDEN/ MARIA ◊ ALBERT JANSSON MÅRTS- VIKEN/ ESTER ◊ HALFDAN RÖNNESETH PRÄSTGÅRDEN". Diameter 53,2 cm. Enligt stämplrar tillverkat av Jonssons Gelbgjuteri AB, Skara, 1973.

Dopkanna av tenn, bukig, med framställning av ett spädbarn i stiliserat vatten. Inskrift: "Bygärde kyrkliga sykrets 1977". Höjd 22 cm. Enligt stämplrar tillverkad av Gösta Andersson, Lima, 1977.

Fig. 30. Dopfund av svarvat och målat trä, enligt inskrift skänkt till den gamla kyrkan av kyrkoherde Johan G. Gezelius med maka 1769. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

Fig. 31. Dopskålar och fat av tenn. Skålen t.v. är utförd av Lars Nilsson Hedman i Falun 1742 och fatet i mitten av Eric Magnus Hammarstrand i Falun 1791, båda till den gamla kyrkan. Skålen t.h. är utförd av Carl Gustaf Wigholm i Gävle 1855. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 32. Dopfat av silver, utfört av Jonssons Gelbgjuteri AB i Skara 1973. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

Nummertavlor

Två nummertavlor av trä; snidade och förgyllda ramar med överstycken krönta av en ros och med i mitten en blomsteromgiven lyra på blå botten; nederstyckena är svängda med voluter på blå botten i ändarna. Grön kant närmast tavlan, svarta tavlor. Höjd 157 cm, bredd 78 cm. Tillverkade av Per Kers 1920. Siffror av vitmålad mäsing.

Fram till 1920 användes de båda nedre spegelfälten på ömse sidor om koret som nummertavlor.

Nattvardskärl

Kalk av förgyllt silver (fig. 33) med godronnerad fot och nod, cylindriska mellanstycken med profilerade kanter, samt slät cuppa. Inskrift på cuppan: "A^o 1746 År Denna Kalk Kiöpt Till Lima Kyrka. Warande Pastor Loci M: Johan Gezelius". På andra sidan: "Kyrkio-wärder/ Olof Erichsson i Skålmo/ och/ Olof Erichsson i Torgås". Under foten: "31 1/4 Lod". Höjd 21 cm, cuppens diameter 11,4 cm, fotens 12,5 cm. Enligt stämplar är den tillverkad av Otto Henrik Sjöberg⁹⁴ i Falun 1743. Överförd från gamla kyrkan.

Paten av förgyllt silver (fig. 33) med enkel linjedekor runt brättet. Inskrifter på undersidan: "8 1/8 Lod" samt "Lima Kyrka". Diameter 14,5 cm. Enligt stämplar är den tillverkad av Otto Henrik Sjöberg i Falun 1743. Överförd från gamla kyrkan.

Oblataskar: — 1, Av silver (fig. 35), oval, bukig, överkanten och lockets kant profilerade. Står på fyra vultformade fötter. Inskrift på locket: "Anno 1759,/ är denna Oblat=ask Köpt/ til Lima Kyrcka/ warande Past: Loci Mag: Joh: Gezelius/ Kyrckowärदार:/ Olof Eric-

Fig. 33. Kalk och paten av förgyllt silver, utförda av Otto Henrik Sjöberg i Falun 1743. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

son i Skälmo,/ Lars Olofsson i Risätra". Höjd 6,8 cm, längd 12 cm, bredd 8,5 cm. Enligt stämplrar tillverkad av Otto Henrik Sjöberg i Falun 1759. Överförd från gamla kyrkan. — 2, Av förtent bleckplåt (fig. 34), oval med välvt lock; nedtill profilerad, vid mynningen profilerad mässingslist med nedhängande runda flikar, runt omkring dekor av dubbel våglinje mellan dubbla horisontella linjer. Står på tre lejonfötter av tenn. Locket har handtag av mässing, på mitten spiralvridet, med runda godronnerade fästen. Bygel för hänglås. Höjd 11 cm, längd 16,5 cm, bredd 10 cm. Troligen identisk med den oblatask som nämns första gången 1745 (inv.). Överförd från gamla kyrkan. — 3, Av förtent bleckplåt (fig. 34), oval med svagt välvt lock, profilerad mässingslist vid mynningen. Står på tre tennfötter, formade som gripklor om kulor. Liten mässingsring på locket. Bygel för hänglås. Höjd 15 cm, längd 18,5 cm, bredd 12 cm. Troligen samma oblatask som 1752 (inv.) sägs vara "nyligen tilskänckt af Kyrckwärden Olof Ersson i Skälmo". — 4, Av nysilver med invändig förgyllning, cylindrisk med rundade kanter, på locket är ingravert kors och palmkvist samt en bård. Inskrift på undersidan: "Lima Kyrka 51 ort.". Höjd 4,5 cm, diameter 10,5 cm. Stämpel: "CRC". Inköpt 1885 (räk.).

Vinkannor: — 1, Av delvis förgyllt silver (fig. 36), päronformad med profilerad fot samt lock. Nederst på foten samt på lockets ovasida och kant dekor av förgyllda och graverade beslagsornament. Snås; tumgreppet förgyllt och akantusformat. Handtaget är förgyllt och har gjuten dekor av växt- och broskornament med på mitten ett människohuvud och nederst ett ormhuvud. På buken finns en inskrift på förgylld botten inom lagerkrans: "A^o 1736/ Är denna Kannan Kiöpt/ för Lima Kyrckio-medel/ warande Pastor/ Cand. Johan Gezelius/ Sacellanus/ Dn: Lars Dahl/ KyrKio wärder/ Anders Olofsson/ och/ Samuel Larsson". Under foten: "122 1/2 lod". Höjd 32,5 cm, fotens diameter 14,5 cm. Enligt stämplrar är kannan tillverkad av Otto Henrik Sjöberg i Falun 1736. Överförd från gamla kyrkan. — 2, Av nysilver, invändigt förgyllt. Päronformad, profilerad fot samt lock, krönt av ett lamm med förgyllt korsfana. På bukens ena sida är ingra-

Fig. 34. Oblataskar av förtent bleckplåt, den t.h. nämnd första gången 1745; den t.v. sägs 1752 vara nyligen skänkt av kyrkvärden Olof Ersson i Skälmo. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1983.

Fig. 35. Oblatask av silver, utförd av Otto Henrik Sjöberg i Falun 1759. Foto: Inge Persson 1978.

Fig. 36. Vinkanna av delvis förgyllt silver, utförd av Otto Henrik Sjöberg i Falun 1736. Foto: Inge Persson 1978.

Fig. 37. Sockenbudstyg av delvis förgyllt silver. Kalken och patenen är tillverkade 1756 och oblatasken 1763, allt av Otto Henrik Sjöberg i Falun; fodralet är daterat 1832. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1983.

Fig. 38. Silverflaska till sockenbudstyg, utförd av Erik Albrecht Körsner i Falun 1798. Foto: Petterssons Foto, Gunnar Mattsson, 1983.

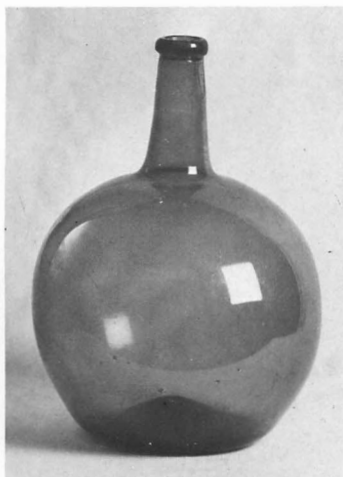

Fig. 39. Vinflaska av grönt glas, möjligen från 1700-talets slut. Foto: Petterssons Foto, Gunnar Mattsson, 1983.

verat ett kors och en palmkvist, på den andra en bok och en palmkvist. Höjd ca 38 cm, fotens diameter 13 cm. Inköpt 1885 (räk.).

Sockenbudstyg: — 1, Av silver (fig. 37), bestående av kalk, paten, oblatask och vinflaska. Kalken har trattformigt fot, godronnerad liksom noden. Den har cylindriska mellanstycken med profilerade kanter. Cuppan är förgylld invändigt samt kring brädden. Inskrift på cuppan: "Lima Kyrka" samt "10 lod". Höjd 12,9 cm, cuppens diameter 6,1 cm, fotens 8,4 cm. Patenen har enkel linjedekor kring brättet. Inskrift på undersidan: "Lima Kyrka" samt "3 $\frac{3}{4}$ lod". Diameter 9,5 cm. Kalken och patenen är enligt stämplars tillverkade av Otto Henrik Sjöberg i Falun 1756. Oblatasken är cylindrisk, odekorerad och invändigt förgylld. Inskrift på undersidan: "Lima Kyrka" samt "3 $\frac{3}{8}$ lod". Höjd 1,2 cm, diameter 2,9 cm. Enligt stämplars tillverkad av Otto Henrik Sjöberg i Falun 1763. Vinflaskan (fig. 38) är nedtill formad efter kalkens cuppa samt har platt överdel med hålkälad kant och välvtt lock. Inskrift på undersidan: "Lima Kka" och "6 $\frac{3}{4}$ lod". Höjd 7,5 cm, diameter 5,8 cm. Söndrig. Enligt stämplars tillverkad av Erik Albrecht Körsner⁹⁵ i Falun 1798. Fodral till sockenbudstyg, av svarvat trä med järnbeslag. Inbränt ett bomärke och året 1832. Höjd 22 cm. Sockenbudstyg är överfört från gamla kyrkan. — 2, Av silver,

bestående av kalk, paten, oblatask och vinflaska. Kalken har trattformig fot och halvfarisk cuppa med ett fastlött ankarkors. Höjd 9,3 cm, cuppans diameter 6,3 cm, fotens 5,5 cm. Patenen är djup och odecorerad och utgör samtidigt lock till oblatasken, som är odecorerad och har utvikt brätte. Patenens diameter 6,6 cm, oblataskens höjd 2,5 cm, diameter 6,3 cm. Vinflaskan är av mattslipat glas, cylindrisk och med silverpropp. Sockenbudstyget är enligt stämplars tillverkat av Nils Redeby i Stockholm 1955.

Vinflaska av grönt glas (fig. 39), bukig. Höjd 27 cm. 1700-talets slut? Överförd från gamla kyrkan.

Flaska av blått glas (fig. 40), rund med platta sidor. Målad dekor i vitt och ljusblått; på ena sidan ett krönt O, flankerat av blommor, på andra sidan inskrift: "Hele/ Sæl Skaabes/ Skaal Gud Taar/ Minne venner/ men [s]laa I maatelig". På kanten blommor. Höjd 10,5 cm. Av norskt profant ursprung. Tidigast nämnd 1901 (inv.).

En kommuniionsked av silver med två runda blad, det ena genombrutet, fanns 1919 (inv.) men har senare förkommit.

Brudkronor

1, Av förgylld mässing (fig. 41), med fem gjutna ståndare med växtornament; bred nedre ring, kantad av pärlstavskantade, räfflade bårder och med påsatta gjutna beslagsornament. På varje ståndare hänger fyra löv. Ståndarnas spetsar sammanhålls av en pärlstavskantad räfflad ring. På denna, mellan ståndarna, sitter gjutna änglahuvuden med nedhängande löv. Höjd 9,5 cm, ringens diameter 8 cm. Två tillhörande kraftiga fjädernålar. Anskaffad 1810 (räk.). Överförd från gamla kyrkan. — 2, Av förgyllt silver (fig. 42 t.v.), med sex spetsiga bladformade ståndare, krönta av imiterade pärlor. Mellan ståndarna bågar med nedhängande hjärtan. Genombruten ring, sammanhållen av bladformade rundlar, besatta med imiterade pärlor; mellan dessa låga bågar med öglor. Höjd 8,5 cm, ringens diameter 5,2 cm. Enligt stämplars tillverkad av Guldsmedsvaru AB Alton i Falköping 1951.

Fig. 40. Flaska av blått glas med målad dekor. Av norskt ursprung, daterad 1812. Tidigast nämnd 1901. Foto: Petterssons Foto, Gunnar Mattsson, 1983.

Fig. 41. Brudkrona av förgylld mässing, anskaffad 1810. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

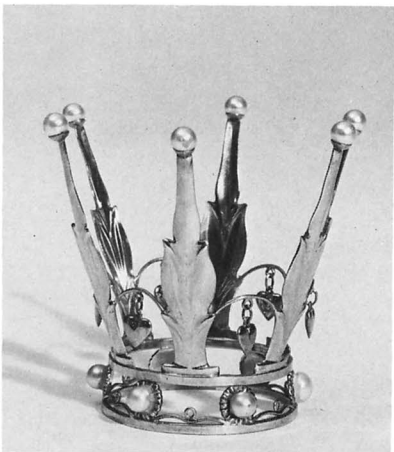

Fig. 42. Två brudkronor av förgyllt silver. Den t.v. är utförd av Guldsmedsvaru AB Alton i Falköping 1951 och skänkt samma år, den t.h. är utförd av Lars Olhans i Falun 1956 och ursprungligen skänkt av Dalarnas folk till skidlöparen Sixten Jernberg; den skänktes senare av honom och Lima idrottsförening till kyrkan. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

Fig. 43–44. Ljuskronor med 12 armar. Den t.v. av mässing, inköpt 1673. Den t.h. av rödaktig gulmetall, tillverkad av Isaac Rockman i Sala 1760. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 45. Ljuskrona av mässing, tidigast nämnd 1674. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

Skänkt 1951 av f. landsfiskalen Johan Wale, Örsundsbro (född i Mon i Lima under namn av Hals Johan Olof Johansson). — 3, Av pressat och förgyllt silver (fig. 42 t.h.); genombruten, med slingor och pärlstavsornament. Fem kraftiga ståndare, krönte av slipade turmaliner, med hjärtformade, pärlstavskantade hål och hängande, kantställd och slipad bergkristall i mitten. Ståndarnas toppar sammanhålls av smala band med volutformade ändar, varifrån tre sammansatta pärlor hänger. Därunder små oförgyllda klockor inom oförgyllda hästskor. Ringen är genombruten och besatt med runda syntetiska rubiner. Höjd 11,1 cm, ringens diameter 6,4 cm. Enligt stämplat tillverkad av Lars Olhans i Falun 1956. Ursprungligen skänkt av Dalarnas folk till skidlöparen Sixten Jernberg och senare av honom och Lima idrottsförening överlämnad till kyrkan.

Ljusredskap

Ljuskronor: — 1, Av mässing med 12 armar i två kransar (fig. 43), runda profilerade droppskålar, profilerad mittstam, krönt av en örn i friskulptur, kraftig profilerad kula, från vilken hänger en sköldformad plåt med inskrift: "JOH. NEDERSTADIS⁹⁶/ PAST: LYM:/ BRITTA. HERM/ DOT-

TER/ ANNO 1673". På andra sidan: "PET: JOH:/ JOH: JOH:/ LAV: JOH:/ KER: JOH:/ MARI: JOH:/ BRITT: JOHAN". Höjd med plåten ca 100 cm. Inköpt 1673 (räk.). Överförd från gamla kyrkan. I långhusets nordöstra del. — 2, Av mässing (fig. 45), sexarmad, runda droppskålar, profilerad mittstam, krönt av dubbelörn, kraftig kula. Höjd 41 cm. Tidigast nämnd 1674 (inv.). Överförd från gamla kyrkan. — 3, Av rödaktig gulmetall med 12 armar i två kransar (fig. 44), runda profilerade droppskålar, reflexblommor, profilerad mittstam, kraftig kula, något tillplattad på sidorna. Höjd ca 110 cm. Tillverkad av klockgjutaren Isaac Rockman⁹⁷ i Sala 1760. Överförd från gamla kyrkan. I långhusets sydöstra del. — 4-5, Av mässing med 20 armar i två kransar, musselformade droppskålar, profilerad mittstam, kraftig kula. Höjd ca 140 cm. Inköpta 1920 (räk.). I långhusets västra del. — 6-7, Av rödaktig gulmetall med 30 armar i tre kransar, runda profilerade droppskålar, profilerad mittstam, kraftig kula. Höjd ca 180 cm. Enligt inskrifter skänkta av Bygärde och Risätra kyrkliga sykkretsar 1973. I långhusets mellersta del. — 8-11, Av rödaktig gulmetall, sexarmade, runda droppskålar, profilerad mittstam, krönt av dubbelörn, kraftig kula. Höjd 45 cm. Enligt inskrifter skänkta av Karin och Skol Lars Larsson, Ö. Ofors, Berta Lindgren, Anna och Gösta Sjöström, Skålmo, Skogsamil Maria och Martin Olsson, Sörnäs, samt Edith och Sven Persson, Hole i Malung. I långhusets västra del, över och under läktaren. Ljuskrönorna 6-11 är tillverkade av Erik Jonssons Gelbgjuteri AB, Skara.

Ljusarm av mässing (fig. 46), profilerad väggplatta och droppskål med driven och punsad dekor av växtornament, spiralvridet skaft, profilerad och godronnerad nod. Hållare för inskriftsplatta. Längd 44 cm, väggplattans diameter 28 cm. Tidigast nämnd 1685 (inv.) som "en arm på predikstohln"; enligt ett inventarium 1745 med "en skylt frammanföre". Försäld efter gamla kyrkans brand men återskönt till kyrkan av distriktslantmätare Oscar Bladins arvingar 1926 (inv.).

Ljusstakar: — 1-2, Kandelabrar av mässing och trä, förgyllda. Trepipiga; profilerade skaft med godronnerade vulster och dekor av bladornament. Kraftig fot, nedtill fyrdelad med lejonfötter och akantusblad. Höjd 142 cm, bredd mellan ytterpiporna 93 cm. Tillverkade 1856, troligen av bildhuggaren Brüchs. Mässingspiporna inköpta från gelbgjutare Söderberg i Falun.⁹⁸ — 3-4, Av samma typ (fig. 47), utförande och ursprung som föregående, men enpipiga. Höjd ca 67 cm. — 5-10, Av silver (fig. 49), trattformig fot, cylindriskt skaft med profilerad vulst nedtill, profilerad droppskål. På foten ingraverat strålkranseomgivet klöverbladskors. Höjd 27 cm, fotens diameter 16 cm. Enligt stämplat tillverkade av Olaf Börke, Hamar, Norge. Enligt inskrifter skänkta av Lima jordägande socknemän, Bygärde och Risätra kyrkliga sykkretsar samt Malungs och Venjans församlingar 1968, 1972 och 1973. — 11-12, Av mässing (fig. 48), åttkantig fot, profilerat skaft. Höjd 18 cm. 1800-talets slut. — 13-14, Av mässing (fig. 48), profilerad fot och skaft. Höjd 14 cm, fotens diameter 7,5 cm. 1800-talets

Fig. 46. Ljusarm av mässing med driven och punsad dekor, tidigast nämnd 1685. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 47. Ljusstake av skulpterat och förgyllt trä, en av två, utförd 1856. Foto: Petterssons Foto, Gunnar Mattsson, 1983.

Fig. 48. Ljusstakar av mässing från 1800-talets slut. Foto: Petterssons Foto, Gunnar Mattsson, 1983.

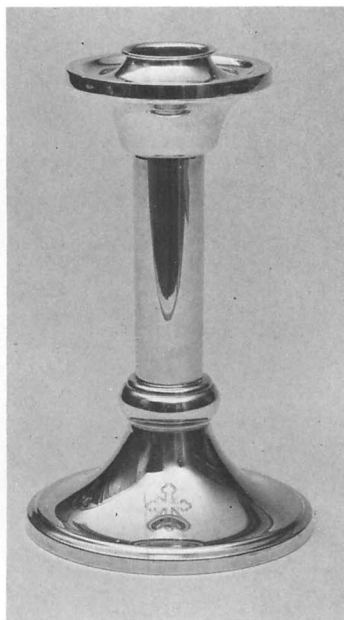
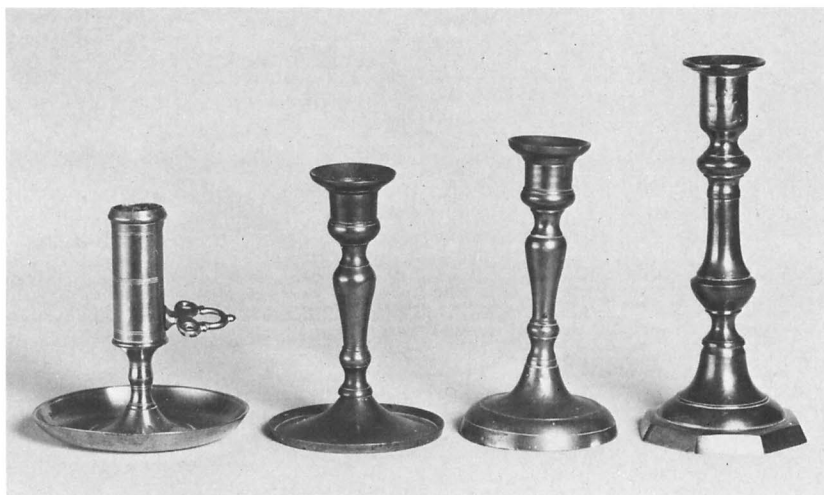

Fig. 49. Ljusstake av silver, en av sex, utförda av Olaf Börke, Hamar, och skänkta 1968, 1972 och 1973. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

slut. — 15–17, Av mässing (fig. 48), fot med uppvikt kant, profilerat skaft. Inskrift på undersidan: "1.25/par." Höjd 12,5 cm, fotens diameter 8,3 cm. 1800-talets slut. — 18–22, Av mässing (fig. 48), skålförmig fot, höj- och sänkbar ljushållare. Stämpel: "N-5". Höjd 10,5 cm, fotens diameter 10,5 cm. 1800-talets slut. — 23, Av försilvrat glas (fig. 50), förgylld manschett, etsad dekor av växtornament. Höjd 18,5 cm, fotens diameter 10 cm. 1870-talet. — 24–25, Av försilvrat glas (fig. 50), profilerad fot och skaft. Höjd ca 15 cm, fotens diameter ca 8 cm. 1870-talet. — 26–28, Av försilvrat glas (fig. 50), profilerad fot och skaft. Höjd ca 19 cm, fotens diameter ca 8,5 cm.

Vid visitationen 1859 sägs 12 mässingsljusstakar nyligen ha tillkommit. År 1876 (vis.prot.) uppges 11 glasljusstakar ha tillkommit sedan 1869. Två par mässingsstakar inköptes 1877 och 1879 (räk.). År 1887 (inv.) omtalas 21 glasljusstakar och 1901 (inv.) finns 18 mässings- och 17 glasljusstakar. Sex mässingsljusstakar hade nyligen anskaffats 1902 (vis.prot.).

Textilier

Antependier: — 1, Av röd sidendamast med blommönster (fig. 51), kantat och uppdelat i tre fält av vattrade sidenband, av vilka de vertikala har påsatta, tvärgående guldspetsbårder med broderier i grönt, blått, brunt och violett. I mittfältet bokstäverna IHS i guld och grönt med damastens blommönster förstärkt med broderier i guld, blått, grönt och violett i bakgrunden. Höjd 98 cm, bredd 249 cm. Inköpt från Handarbetets vänner 1920 (inv.). — 2, Av gråviolett linne med inslag av guldtråd samt dekorerat med stjärnor i silver, vitt och rött. På mitten ett klöverbladskors, broderat i vitt med silverkant och dekorerat med kvadrater och rektanglar i guld, silver och rött; på korsmitten en kantställd kvadrat med Kristus-monogram i silver och svart. Guldfrans nedtill. Höjd 100 cm, längd 255 cm. Utfört av kvinnor i Lima. Skänkt 1931 (inv.). — 3, Av grönt ylle (fig. 54) med bro-

Fig. 50. Ljusstakar av försilvrat glas från 1870-talet. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

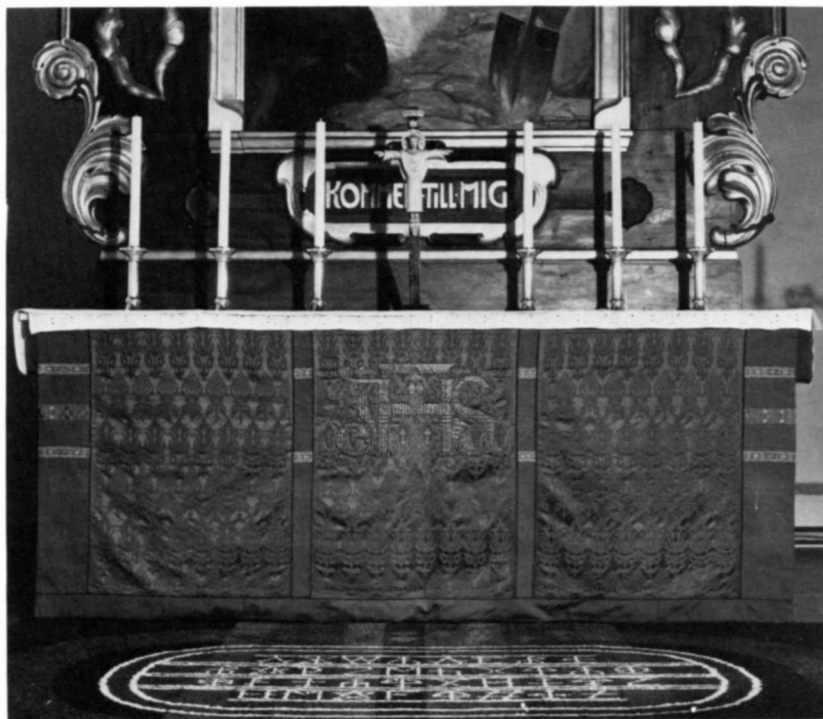

Fig. 51. Antependium av röd sidendamast med broderier, inköpt från Handarbetets vänner 1920. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

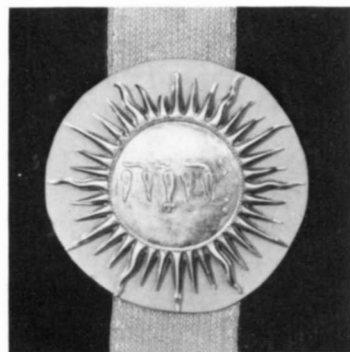

Fig. 52. Sol av förgyllt silver, inköpt 1732 och hörande till en samtida mässhake av röd sammet. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

derade ängsblommor i guld, silver, vitt, skärt, blått, gult, grönt, brunt och rött. I mitten en triangel inom cirkel. Höjd 98 cm, bredd 261 cm. — 4, Av vitt ylle, på mitten en halv sol med tre stiliserade solstrålar i gula, röda och grå nyanser, flankerad av bokstäverna A och Ω i guldbroderi. Höjd 97 cm, längd 277 cm. Antependierna 3 och 4 är utförda av textilläraren Inga-Britta Berglin i Torgås och skänkta av Bygärde kyrkliga sykkrets 1973.

Mässhakar: — 1, Av röd sammet, på ryggsidan ett kors av påsydda guldgaloner, på framsidan en guldgalon samt en påsydd sol av förgyllt silver (fig. 52) med Jahve-namnet oförgyllt i mitten. På ryggsidan skall sitta en liten Kristus-bild i skärt silke med brunt hår och skägg (fig. 53), vilken f.n. förvaras i kyrkoarkivet. Höjd 122 cm, bredd 83 cm. År 1728 (räk.) betalas för "Sammet til Mässhake åth Lijma Kyrka effter H: Göran Bergs qwittens i Fahlun", samt arbetslön. År 1732 (räk.) inköps "en Sool på mässhaken", och 1735 (räk.) får skräddaren Sah-

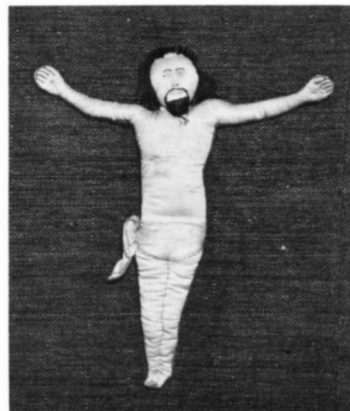

Fig. 53. Kristus-bild av rosa siden, ursprungligen hörande till mässhaken från 1730-talet. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

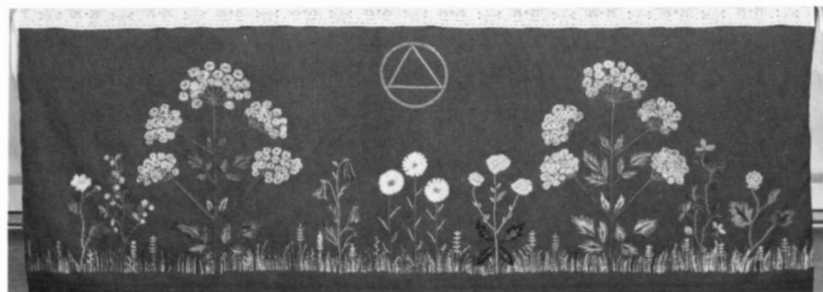

Fig. 54. Antependium av grönt ylle med broderade ängsblommor, utfört av Inga-Britta Berglin i Torgås och skänkt 1973. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 55. Mässhake av vit sidendamast med broderier, utförd av Maja Nordblad och De ungas sjukrets 1935. Foto: Petterssons Foto, Gunnar Mattsson, 1983.

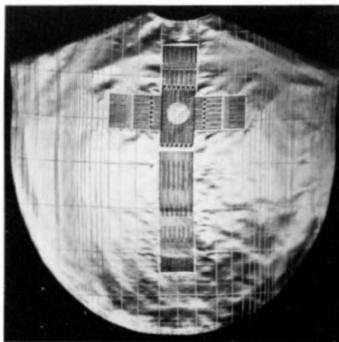

Fig. 56. Mässhake av grön sidendamast med broderier, utförd av Anna-Lisa Odelqvist (-Kruse) och skänkt 1962. Foto: Petterssons Foto, Gunnar Mattsson, 1983.

lén betalt för "Nya mässhakens omgörande". Överförd från gamla kyrkan. Konserverad 1931. — 2, Av svart sammet med silveraloner, kors på ryggsidan, Jahve-namnet i strålomgiven triangel på framsidan. Ljusblått sidenfoder. Höjd 125 cm, bredd 82 cm. Inköpt 1792 (räk.). Överförd från gamla kyrkan. Konserverad 1931. — 3, Av vit sidendamast (fig. 55), mönstrad med änglar i rundlar; på ryggsidan ett guldbroderat kors med en omstrålad gyllene rundel i mitten och med en framställning av Maria med Jesus-barnet, broderad i blått, rött, brunt, gult, orange och vitt. Vid korsarmarnas fästen rektanglar, broderade i guld och blått. På framsidan ett guldbroderat likarmat kors. Höjd 124 cm, bredd 125 cm. Tillverkad och skänkt av De ungas sjukrets 1935, broderierna utförda av Maja Nordblad. — 4, Av grön sidendamast med geometriskt mönster (fig. 56). På ryggen broderade kors i guld, silver samt gröna, blå och bruna nyanser, på mitten ett Kristus-monogram i silver inom tegelröd rundel. På framsidan en silvertriangel inom grön rundel. Höjd 120 cm, bredd 125 cm. Enligt signatur utförd av Anna-Lisa Odelqvist (-Kruse), Libraria. Skänkt av Bygärde kyrkliga sjukrets 1962. — 5, Av violett linne med påsydda guldgaloner och rött band kring linningen (fig. 57), på ryggsidan geometriska orna-

ment i guld, rött, vitt och grått. På framsidan ett smalt kors. Höjd 122 cm, bredd 143 cm. Enligt signatur utförd av Alice Lund–Sofia Widén AB⁹⁹, Borlänge.

Stolor: — 1, Av vit sidendamast med broderade stjärnor inom rundlar i guld, blått, rött och vitt; i ändarna är rundlarna omgivna av oregelbundna ovaler. Anskaffad 1958. — 2, Av violett sidendamast med tre guldbroderade ankarkors. Frans. Anskaffad 1962. — 3, Av röd sidendamast med tre guldbroderade Georgs-kors. Gult foder. Anskaffad 1962. — 4, Av grön sidendamast, på mitten ett broderat kors i guld, rött och vitt, vid ändarna guldkantade blå rundlar med vit ros, rött hjärta och svart kors på gul stjärna. Gåva av Bygärde sykrets 1973. — 5–9, Av rött, svart, violett, vitt och grönt ylle med invävda likarmade kors. Anskaffade 1962 respektive 1973.

Kalkkläden: — 1, Av gulvitt, ursprungligen rött siden med broderier i gult silke (fig. 58); i mitten en sol med bokstäverna IHS i mitten, runt kanterna växtornament, gul frans. Inskrift: "IISA HIDA [Iohan Iohansson Aspman, Helena Iohansdotter Aspman] ANNO 1750". Mått ca 44×44 cm. Omtalat första gången 1752: "Noch en ny Kalkduk af rödt armosin skjänckt til Kyrckan år 1750 af Jungfru Helena Aspman¹⁰." Överfört från gamla kyrkan. Konserverat 1958. — 2, Av svart sammet med svart frans (fig. 59), på mitten ett likarmat kors av silverspetsar. Höjd ca 48 cm, längd ca 51 cm. Anskaffat 1795 (räk.). Överfört från gamla kyrkan. Konserverat 1958. — 3, Av svart sammet med silverbroderad törnekrona och växtornament samt silverfrans. Höjd 48 cm, längd 38 cm. Sägs 1876 (inv.) vara nytt. — 4, Av röd sidendamast, kors och kanter av guldgaloner. Höjd 49 cm, längd 50 cm. — 5, Av violett sidendamast, kors och kanter av silvergaloner. Mått 49,5×49,5 cm. Nr 3 och 4 är skänkta av Signe Trosse och Agnes Henriksson 1972. — 6, Av vit sidendamast, i mitten ett guldomstrålat hjulkors i guld och blått, längs kanterna guldgaloner. Höjd 49 cm, längd 50 cm. Enligt inskrift utfört av Libraria 1956. — 7, Av grönt linne med fyra invävda likarmade guldkors. Mått 51×51 cm. Enligt inskrift skänkt av Transtrands församling 1973.

Predikstolskläden: — 1, Av röd sammet med tofsar i kanterna. Höjd 60 cm, bredd 51 cm. 1800-talets slut. — 2, Av röd sidendamast

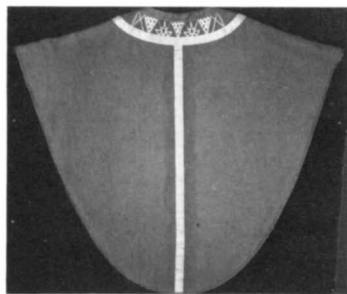

Fig. 57. Mässhake av violett linne med påsydda guldgaloner och broderier, utförd av Alice Lund–Sofia Widén AB. Foto: Petterssons Foto, Gunnar Mattsson, 1983.

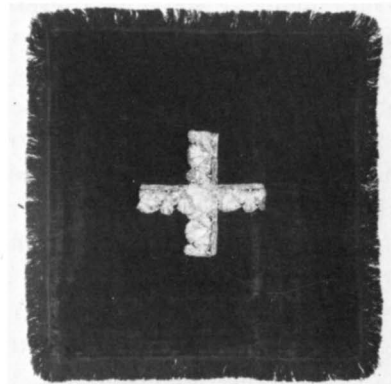

Fig. 58. Kalkkläde av gulvitt, ursprungligen rött siden med broderier, utfört och skänkt av Helena Aspman 1750. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

Fig. 59. Kalkkläde av svart sammet med kors av silverspetsar, anskaffat 1795. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 60. Bokdyna i petit-point, utförd och skänkt av Anna Godenius 1868. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

med röda vattrade band vid ändarna, påsatta guldspetsbårder, den nedre med silverbroderier. Frans nedtill. Höjd 33 cm, bredd 49 cm. Inköpt från Handarbetets vänner 1920 (inv.). — 3, Av mörkgråviolett linne med inslag av guldtråd, galonbård i guld och rött silke, guldfrans nedtill. Höjd 33 cm, bredd 50 cm. Skänkt av De äldres sykrets 1937 (inv.). — 4-5, Av vitt och grönt linne med invävt likarmat kors. Höjd 44 cm, bredd 49 cm. Skänkta av Bygärde sykrets 1973.

Bokdynor: — 1, Utförd i petit-point (fig. 60); i mitten en kalk i gult och brunt samt en palmkvist i gröna nyanser, på svart botten med gul kant. Runt kanten bård av växtornament i gröna och blå nyanser på röd botten. På baksidan rosa tyg och inskrift: "Till Lima Kyrka 1868 af Anna Godenius¹⁰⁰. / Ett litet minne af dess första n-gång". Höjd 30 cm, bredd 27,5 cm. — 2, Av rött kläde på trästomme med broderade växtornament i gult. Höjd 16 cm, längd 42 cm, bredd 31 cm. 1800-talets slut.

Ryamattor: — 1, Med invävda bomärken i vitt och geometriska mönster i blå, violetta, gröna och bruna nyanser. Höjd 96 cm, längd 208 cm. Signerad AH, Leksands hemslöjd. Skänkt av Risätra kyrkliga sykrets 1976. — 2, Med stiliserade blåklockor på grå botten, ram i blå, gröna, röda och gula nyanser. Höjd med frans 208 cm, längd 92 cm. Utförd av församlingssystem Elin Atterling. Skänkt av Ungärde

kyrkliga sykrets 1959. — 3, Med blommor och geometriska mönster i röda, gröna, gula och blå nyanser samt svart och vitt, och årtalen 1825 samt 1949 invävd. Höjd 183 cm, längd 133 cm. Skänkt av vänorten Kärsämäki i Finland 1949.

Kollektredskap

Kollekthåvar: — 1, Med påse av röd sammet med påsydda gula band, frans och tofs (fig. 61, nederst), invändigt klädd med rött tyg. Avbrutet järnskaft. Påsens diameter ca 15 cm, djup ca 18 cm. Tidigast omtalad 1685 (inv.) som ”pung 1 st wacker [skänkt] af Kyrkiowerden Pehr Johanson”. Försedd med ny påse 1724 (räk.). Den sägs 1745 (inv.) vara ”fodrad med Klipping skin, Skafftet af järn. Klockan af metall”. Överförd från gamla kyrkan. — 2, Med påse av gulbrun, ursprungligen röd, sammet med silveraloner, ursprungligen förgyllda, och tofs (fig. 61, mitten), invändigt skinnklädd. Profilerad mässingshållare med ögla för en nu försvunnen bjällra, svartmålat, svarvat träskaft. Längd 158 cm, påsens diameter 15 cm, djup 18 cm. Inköpt av kyrkvärden Olof Ersson i Skälmo 1757 (räk.). Konserverad 1959. — 3, Med mörkblå sammetspåse med guldgaloner, guldränder, tofs samt (nyare) bjällra (fig. 61, överst), invändigt klädd med sämskskinn. Mässingshållare och synlig ring med räfflad vulst, svartmålat, svarvat träskaft. Årtalet 1902 målat i vitt på skaftet. Längd 158 cm, ringens diameter 14,5 cm, påsens djup 22 cm. Inköpt 1902 (räk.). Konserverad 1959. — 4–5, Med påsar av blått linne med invävd guldtråd, bård i gröna och blå nyanser samt broderade guldlinjer och tofs i guld och blått, invändigt skinnklädda. Mässingshållare, ljusa träskaft, i ändarna åttkantiga, därinnanför kvadratiska med konkava sidor. Längd 190 cm, påsens diameter 14 cm, djup 17 cm. Enligt inskrift på silverplåtar skänkta av Bygärde sykrets 1972.

Två kollektbössor med förnicklade profilerade skålar på profilerat kannelerat skaft, målat i svart och vitt. Höjd 95 cm. Tidigast nämnda 1901 (inv.). I prästgårdens uthus.

Gravminnen

Epitafium (fig. 62) över löjtnanten vid Dalregementet Jacob Esbjörnsson (d. 1646). Inskriftstavlan är numera av papper under tonat s.k. antikglas inom svartmålad profilerad träram med spetsvinklig överdel, krönt av tre svarvade knoppar.¹⁰¹ Inskrift: ”Här ligger begravven ährlige/ Manhafftighe och Tappre Krijgsman/ Jacob Esbiörson/ hvilken haffver tiänt Redeliga under/ 3 Överstar som äre Her Åke Oxenstierna./ Her Bengt Bage Her Erik Stenbock./ för gemen soldat tjänte han uti 7 åhr, för/ Korporal uti 3 åhr, för Fältväbell uti 6 åhr,/ för fändrick uti 2 åhr, för Leutenant uti 12/ åhr, han fäktade ährligen för sitt fäder/ neslandh, androm till ett märkeliget exempel/ och effterdöme./ Gudh giffve honom en frögdefull upståndelse/ på then yttersta dagen — Och blef begravven/ then 11 januari, åhr 1646./ Syrach 7:/ Ehvad du giör så tänck uppå ändan,/ så giör du

Fig. 61. Tre kollekthåvar; den nederta, med påse av röd sammet med påsydda gula band, är nämnd tidigast 1685, den mellersta, med påse av gulbrun — ursprungligen röd — sammet med ursprungligen förgyllda silveraloner, är inköpt av Olof Ersson i Skälmo 1757, och den översta, med påse av blå sammet med guldgaloner, inköptes 1902. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 62. Epitafium över löjtnanten vid Dalregementet Jacob Esbjörnsson (d. 1646). Foto: Petterssons Foto, Gunnar Mattsson, 1983.

Fig. 63. Uppslag ur "Breviarium Arosiense", tryckt i Basel 1513. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

alldrig illa./ Avskriften förnyad 1934 efter Lima död- och begravningsbok 1861".¹⁰² Höjd 58 cm, bredd 32 cm. Epitafiet konserverades och texten förnyades 1934 av konservator Alfred Nilsson, Stockholm. Epitafiet hänger f.n. på baksidan av altarpupsatsen i nuvarande kyrkan.

Enligt Strand Gustaf Persson låg Jacob Esbjörnsson och kyrkoherde Lars Restadius¹⁰³ i koret under sandstenshällar med järnringar.¹⁸ Löjtnanten måste dock ha legat i det ursprungliga koret.

Böcker

Bland kyrkans stora bestånd av äldre böcker, vilka förvaras i kyrkoarkivet, kan följande nämnas: — 1, *Breviarium Arosiense*. Basel 1513 (fig. 63).¹⁰⁴ 4:o. Tryckt i rött och svart. Tre helsides träsnitt. Titelbladet saknas. Senare skinnband med spännen och knäppen, vilket var nytt 1787 (inv.). — 2, *Biblia . . .* (Gustav Vasas bibel), Stockholm och Upsala 1540–1541. Folio. Skinnband från 1800-talets slut. Flera blad skadade i början och i slutet. — 3, *Messan på Swensko/ förbettrat*. Stockholm 1548. + *Een Handbook/ ther vthi Döpelsen och annat meer Christeligha förhandlas. Förbettrat och förmerat*. Stocholm 1548. + *Een liten Songbook til at bruka i Kyrkionne*. Stocholm 1553. 4:o. Samtida nött blindpressat skinnband. Långa samtida inskrifter med religiöst innehåll, initialerna LPS och årtalet 1639 med rödkrita. På blad Ciiij^v i kyrkohandboken notiser om kyrkvärden Olof Knutssons i Bu begravning fjärdedag påsk 1646, länsmannen Peder Olofssons midfastosöndagen samma år samt kyrkoherde Nederstadius' namnteckning. — 4, Gislonis, Jacobus: *Chronologia/ sev temporvm series . . .* Stockholm 1592. 4:o. Samtida blindpressat och svartmålat pergamentsband, gjort av två blad ur en medeltida latinsk handskrift i 4:o. — 5, *Handbook/ ther vthi . . .* Stockholm 1614. 4:o. Välbevarat samtida blindpressat skinnband med knytband. — 6, *Konung Davidz Psaltare . . .* Västerås 1625. + *Jesu Syrach Sons Book/ som kallas Ecclesiasticus*. Stockholm 1620. 8:o. Samtida nött blindpressat skinnband med spännen och knäppen. Tillskrift: "Thenna boock haffuer

iagh Petrus Pauli¹⁰⁵ skiänckt och förärat Gudz församling Uthi Lijma 1629 24 junij”. — 7, *Thet Nyia Testamentet*. Stockholm 1621. 4:o. Välbevarat samtida blindpressat skinnband med knytbånd. Långa inskriptioner från 1600-talet, huvudsakligen med religiöst innehåll, samt uppgift att boken köpts av biskop Johannes Rudbeckius för 4 daler vid visitationen den 27/2 1631. — 8, Samlingsband: Albanus, Franciscus: *Påfweske Anatomia* . . . Västerås 1663. + Laurelius, Olaus: *Necessaria consideratio, En nödigh betrachtelse om Antichristo och hans anhang casisterna* . . . Västerås 1665. + Laurelius, Olaus: *Gudz Klagan öfwer then Stora Otacksamheeten, säkra och onskofulla lefwer-net, så ock skrymtachtiga gudztiensten, som nu allestädes vti werldenne spörjes*, . . . Västerås 1662. 8:o. Samtida pergamentsband. — 9, *Confessio fidei* . . . Stockholm 1693. 4:o. Samtida skinnband med Karl XI:s monogram, guldsnitt. — 10, Samma, bandets skinnklädsel saknas. — 11, *Hand-Bok/ Ther uti* . . . Stockholm 1693. 4:o. Samtida skinnband med gulddekorerad rygg, pärmbordyr och Karl XI:s monogram. — 12, *Hand-Bok/ Ther uti* . . . Stockholm 1693. 8:o. Samtida skinnband. På för- och eftersättsbladen teckningar av hästar, ansikten och en stiliserad kyrka. — 13, Likadant, samtida skinnband. Enligt tillskrift skänkt av kyrkoherde Johannes Sernander den 23/9 1695. — 14, *Then Swenska Psalm-Booken* . . . (Koraipsalmboken 1697). Stockholm 1697. 4:o. Samtida svart skinnband med Karl XII:s monogram. — 15, *Then Swenska Psalm-Boken* . . . (Koralpsalmboken 1701). Stockholm 1701. Stor 8:o. Skinnband från 1800-talets början. Defekt. — 16, *Biblia* . . . (Karl XII:s stora kyrkobibel). Stockholm 1702–1703. Folio. Samtida svart skinnband med Karl XII:s monogram, spännen (knäppen saknas), guldsnitt. — 17, Peringskiöld, Johan: *En Book af Menniskiones Slecht* . . . Stockholm 1713. Folio. Halvfranskt band från 1800-talets slut. — 18, Hülphers, Abraham Abrahamsson: *Historisk Afhandling om Musik och Instrumenter, särdeles om Orgwerks Inrättningen* . . . Västerås 1773. 8:o. Halvfranskt band från 1800-talets slut.

Övriga inventarier

Epitafium (fig. 64), olja på pannå, framställande ett prästporträtt i rund medaljong, flankerad av genier. Därunder en biskop(?) med tiara och pipkrage, likaledes flankerad av genier. Inskrift: ”MR. JOHA[NNE]S [M]E[- -]: fordom Lerrere: I Tyskland: Hans død:/ og Hederlige be[gra]ve[ls]e og: afbilning på hans grave v^s [. . .]/ Malet: ok af viset af Chrestian Grönber¹⁰⁶ Maller 1805”. Höjd 79 cm, bredd 60 cm. Av norskt ursprung. Gåva av Strand Gustaf Persson; tidigast nämnt 1932 (vis.prot.).

Kista av järnbeslaget och fernissat trä med platt lock, svartmålad järnbeslag. Myntinkast i locket. Ursprungligt lås. Höjd 30 cm, längd 54 cm, bredd 36 cm. Står på ett nytt järnstativ. Troligen identisk med en liten kista, nämnd tidigast 1685 (inv.) och 1745 (inv.) beskriven som en liten kista med innanlås.

Fig. 64. Epitafium över okänd norsk prästman, målat av Christian Grönberg 1805. Skänkt av Strand Gustaf Persson. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 65. Kubbstol med målad dekor, daterad 1802. Skänkt av Stormats Olof Olsson 1906. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Kubbstol av en urholkad stock, järnbeslagen (fig. 65). Brunröd-målad, på ryggsidan och sitsen växtornament i rött och grönt på gul botten. Inskrift: "SPS 1802". På järnbeslagen växtslingor i grönt och svart. Tre borrhål i ryggen. Höjd 91 cm, sitthöjd 51 cm. Skänkt av Stormats Olof Olsson (1843–1913) från Sörnäs 1906 (vis.prot.).

Porträtt av Per Björling, olja på duk. Midjebild, sittande, brunt hår, skär karnation, svart dräkt, brunsvart bakgrund. Nyare profilerad ram, delvis förgylld. Höjd med ram 78 cm, bredd 60 cm. På läktaren bakom orgeln.

Oljemålning framställande ärkeängeln Mikael bland herdar och barn. Blå, gröna, gula, röda och violetta nyanser samt vitt. Brunmålade och laserade profilerade träram. Höjd med ram 117 cm, bredd 78 cm. Enligt signatur målad av Agnes Klingener.

Tavla, s.k. kistebrev: "Wårs HERres och Frälsares JESu Christi Portrait, Författadt efter Roms gamla Analer". Tryckt i Falun 1798. Enkel förgylld träram. Höjd med ram 42 cm, bredd 30 cm. Skänkt av Strand Gustaf Persson 1931. I prästgården.

Runstav av trä med runor på båda sidor (fig. 66). Årtalen 1620(?), 1813(?) och 1833 inristade. Längd 64 cm, bredd 8,5 cm, tjocklek 1,8 cm. Tidigast nämnd 1901 (inv.).

Oblatjärn. Längd 93 cm, bredd 21 cm. Inköpt från Per Olsson Krabbe (f. 1816) i Husom 1861 (räk.).

Skål av masur. På undersidan inbränt: "F.OOS" och "MPD". Höjd ca 12 cm. 1800-talets början?

Näverkorg, s.k. handtäna, för psalmbok m.m., dekorerad med blå, röda och gröna klädesbitar samt linjeornamentik. På kortsidorna påsydda näverfigurer. Vidjebygel på baksidan. Höjd 10 cm, längd 12 cm, bredd 9 cm. 1800-talets förra hälft? Skänkt tillsammans med en s.k. fästmanspsalmbok från 1871 av Tros Karl Helmer Olsson, Tandö, 1975.

Tillbringare av glas, päronformad, godronnerad. Höjd 15 cm. Inköpt 1870 (räk.).

Två vaser av silver, cylindriska, nedtill avsmalnande, våglistbård vid brädden. Höjd 18 cm, diameter upptill 12 cm. Enligt stämplars tillverkade av Guldsmedsaktiebolaget i Stockholm 1963 och 1966. Enligt inskrifter skänkta av Lima kommun och Malungs församling vid Lima församlings 350-årsjubileum 1966.

Vas av silver, invändigt förgylld liksom foten, cylindrisk, nedåt avsmalnande. Profilerad fot med dekor av våglist och parställda vertikala linjer. Profilerad brädd. Höjd 18 cm, diameter upptill 12,6 cm.

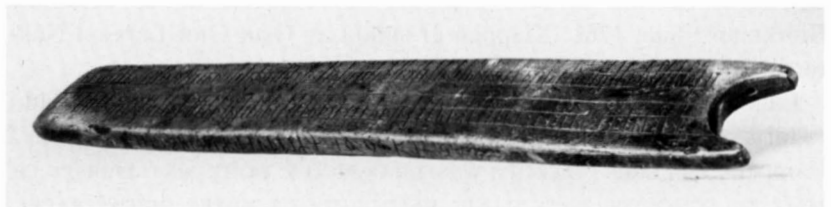
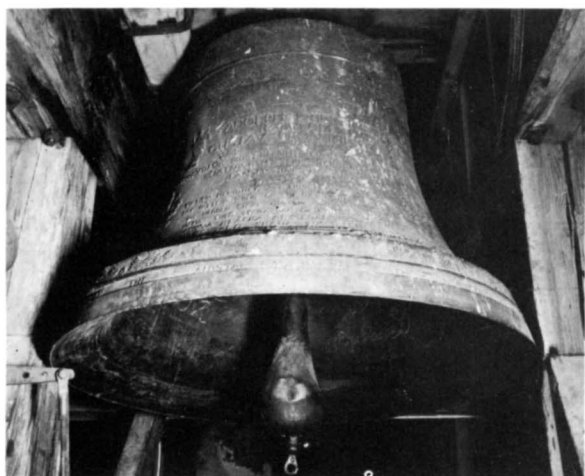

Fig. 66. Runstav, troligen från 1600-talets början, tidigast nämnd 1901. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Stämplad CGR, E. Råström, Stockholm 1949. Enligt inskrift skänkt av riksdagsmannen Kvickers Olof Persson, V. Ofors, 1982.

Vas av silver, klockformad. Trattformig fot, dekorerad med vertikala linjer. Invändigt förgylld. Höjd 12 cm, diameter upptill 10 cm. Stämplad TESI, Gävle 1949. Enligt inskrift skänkt 1982.

Klockor

Kyrkans båda klockor hänger i tornet och rings numera elektriskt. Storklockan (fig. 67) har dekor av dubbelt band med palmetter, vasar, keruber och serafer. Inskrift på kroppens ena sida: "BISKOP DOCT: LARS BENZELSTIERNNA./ PROBST MAG: TOB: WESTBLAD./ PAST: MAG: IOH: GEZELIUS./ COMMINIST: DN: AND: TUNBERG./ KYRKOWÄRDAR: OLOF ERSON I SKÄLMO:/ LARS OHLSON I RISÄTRA./ SAMT/ LIMA FÖRSAMLINGS RÄTTSSINIGE ÄLDSTA/ MENIGE ALLMOGE REDLIGE DANNEMÄN/ GRÄNTS TULLNERN LARS TROSELIUS;/ BESÖK: LARS HASSEL". På andra sidan: "ADOLPH FRIEDRICH./ R. SVECIÆ/ GUSTAV CRONPRINTZ./ LANDSHÖFD. OK RIDD: BERNH: REINH: VON HAUSWOLF./ BEFALNINGSM: ERIC BERGGREN./ LÄNSM: HEINR: HASSEL./ TU LIMA MENIGHET, SOM LIUDET MITT SKAL BIUDA./ LÅT BÄTT-RING, BÖN OK LOF UR HIERTAT HIERTLIG LIUDA;/ OK HERREN GIFWE OSS SIN FRID OK JUBEL ÅR./ INTIL THEN STORA DAG OK STUND: DOMKLOCKAN GÅR!/ THENNA KLÅCKA ÄR SEDAN HON GENOM/ SPRÄKNING TAGIT SKADA OMGUTEN I SALA/ MED GUDS HIELP: AF I: ROCKMAN ET BIÖRKMAN COMPAGNI 1761/". Omkring brädden: "KALLER MENIGHETEN TILHOPA FÖRSAMLER FOLKET HELGER FÖRSAMLINGENA, SAMMANKALLER THE ÄLDSTA: HAFWER DE UNGA BARN OK DÄGGIOBARN TILHOPA JOEL 2. 15. 16".¹⁰⁷ Diameter 105 cm. Ton: f. Omgjuten av Isaac Rockman och Lars Biörkman i Sala 1761. Kläppen är smidd av Östa Olof Larsson Näktergal i Tandö.¹⁰⁸

Lillklockan (fig. 68) har dekor av palmettbårder och en rytterbild i relief av Karl XII. Inskrift runt halsen: "GLORIA IN EXCELSIS DEO". På kroppens ena sida: "BISKOP I WESTERÅS/ HÖGW. DOCT. MAT. ISER/ PRÆP. MAG. TH. SCHULTZE/ PAST. D. NIC. REUTERHUSIUS/ NUPER OBIIT¹⁰⁹/ SACEL.

Fig. 67–68. T.v. storklockan, gjuten av Isaac Rockman och Lars Biörkman i Sala 1761.

Ovan lillklockan, gjuten av Eric Näsman i Grangärde 1718.

Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

D. OL. NEDRIIN/ LÄNSM: LARS THOMSSON/ KYRCKW. SAMUEL BIÖRSSON". På andra sidan, under ryttarbilden: "GEN: MAIOR. LANDZHOFD./ HÖGWÄLB: HR G. G. APPELMAN/ CRONOBEF: E. FLORÆUS/ I GENNOM H: KYRKIO HERDENS I MAHLUNG/ MAG. OL: KUMBLÆI FÖRSORG ÅR DENNA/ LIMA FÖRSAMLINGS KYRKIO KLOCKA/ OMGUTEN I GRANGJÄRDE/ AF MR ERICK NÄSMAN/ IFRÅN STOCKHOLM. ANNO 1718". Omkring brädden: "KOMMER HIIT BARN HÖRER MICH IAGH WILL LÄRA EDER HERRANS FRUCHTAN * PSALM XXIV. 12".¹¹⁰ Höjd 96 cm, diameter 83 cm. Ton: giss. Omgjuten av Erik Näsman¹¹¹ i Grangjärde 1718.

Tornurets slagklocka i lanterninen har på ena sidan inskriften "LINDEROTHS URFABRIK STOCKHOLM"; på andra sidan "GJUTEN AF K. G. BERGHOLTZ I STOCKHOLM 1887". Höjd 40 cm, diameter 48 cm.

Tornur

Tornuret sitter i våningen ovanför klockvåningen. Det är mekaniskt och tillverkat av G.W. Linderoths urfabrik i Stockholm 1887. De fyra urtavlor har romerska siffror och tillkom 1855. Siffror och visare är inköpta från gelbgjutaren Söderberg i Falun.¹¹²

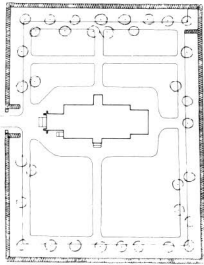

Fig. 69. Rörbäcksnäs kapell, situationsplan, skala 1:2000. Uppmätning av Kopparbergs läns hushållningssällskap, länsträdgårdsmästaren, 1944. Renritad av G. Wirén 1986.

RÖRBÄCKSNÄS KAPELL

Omgivningar

Rörbäcksnäs kapell är beläget på en höjd med milsvid utsikt över Hundfjället i öster och norr. Landsvägen går väster om kapellet. Utanför kyrkogårdens västra ingång står en vitmålad redskapsbod av trä med skiffertak, uppförd som bårhus 1913 (räk.).

Kyrkogården

Kyrkogården omges av måbärshäck i väster och granhäckar i övriga väderstreck. Ingången är i väster mitt för tornet, med låga sandstensgrindstolpar och svartmålade järngrindar från 1943. Kyrkogården har grusgångar och är beväxt med några björkar.

Förslaget att anlägga kyrkogård och kapell i Rörbäcksnäs väcktes vid en s.k. prästhelg på platsen den 18 juli 1869. Önskemålet framställdes av finnmarksborna, som framhöll de stora svårigheterna att frakta de döda ned till Lima, eftersom vägarna var oländiga, nästan obefintliga, och tidvis oframkomliga. Under rödsotsepidemin 1819 hade man tvingats begrava flera döda vid Vallsjön. Consistorium lämnade sitt medgivande, men ingenting hände förrän 1875, då ett område avsett som kyrkogård inköptes och utstakades. Kyrkogården invigdes den 29 juni 1879 (st.prot.). Ett stängsel uppsattes 1913 (räk.).

Bland gravvårdarna märks en gravsten av sandsten (fig. 70) sydöst om kapellet, försedd med ett enkelt kors samt inskrift: "HÄR VILAR MAKARNA/ O. OLSON: FÄD: 1796:/ DÄD: D: 10: JULI: 1879/ HUSTRUN: ANNA/ GUMMUNS: DOTER:/ FÄD: D: 7: MARS: 1799/ DÄD: D: 29: JULI: 1879/ DE WAR FÄDA I NÄRGE:/ OCK D: WAR: DE: FÄRSTA: SOM/ KÅM I DeNNe Kirkogård/ PS. 275 w. 89". Höjd ca 70 cm.

Fig. 70. Gravsten på Rörbäcksnäs kyrkogård över O. Olsson och Anna Gudmundsdotter, båda döda 1879 och de första som begravdes på kyrkogården. Foto: Petterssons Foto, Irene Mattsson, 1983.

Fig. 71. Rörbäcksnäs kapell från sydväst. Foto: Petterssons Foto, Irene Mattsson, 1983.

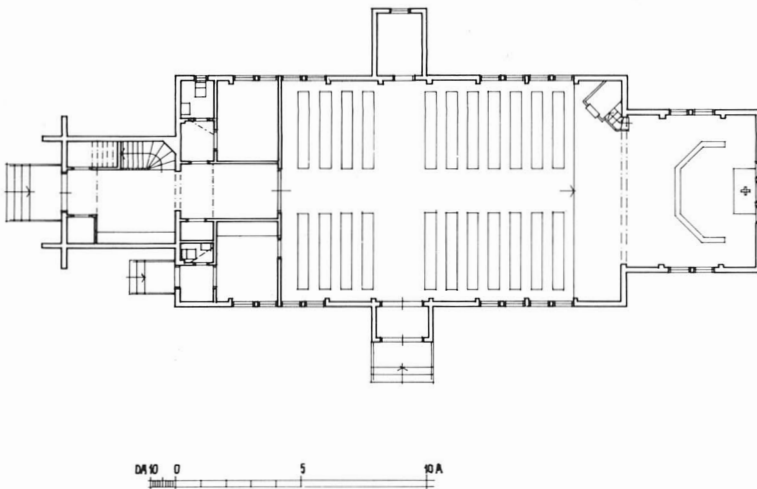

Fig. 72. Rörbäcksnäs kapell, plan, skala 1:300. Uppmätning av T. Virke 1959, renritad av G. Wirén 1986.

Fig. 73. Rörbäcksnäs kapell från nordöst. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

Kapellbyggnaden

Kapellbyggnaden består av långhus med smalare kor i öster, torn i väster samt små korsarmar i söder och norr, den södra innehållande ett vindfång, den norra ett f.d. pannrum. Den är uppförd av timmer och klädd med gulvitmålad stående panel med vita knutar, omfattningar och lisener. Sockeln är av tuktad granit. Det spetsiga sadeltacket är skiffertäckt och har vita vindskidor. I korsarmarnas gavelrösten sitter vita likarmade kors. Tornet är panelat med parvis ställda bräder, avslutade med ett bleck, så att ett oregelbundet mönster av vertikala streck bildas. Tornspiran är spetsig och skiffertäckt med gavelrösten i alla väderstreck. Den är krönt av ett kopparkors. Tornet har i väster strävor, på ovansidan klädda med svartmålad plåt. Ljudluckorna är belägna ungefär mitt på tornet och vetter mot tre väderstreck. Därövanför finns fyra mindre luckor, en i varje väderstreck. I söder under ljudluckorna finns två små fönster. Samtliga öppningar är rakslutna och luckorna är grågrönmålade.

I tornets bottenvåning är vapenhuset inrymt. Det har grönblåläse-

rade väggar, vitt tak med omfattningar, gråbeigeådrad sockel och fernissat trägol. En trappa i norr leder upp till orgelläktaren och tornets övre delar. I söder finns en väggfast bänk. Ett par rosalaserade dörrar av stående panel leder in till kyrkorummet.

Kapellet har tre ingångar. Huvudingången är belägen i väster. Över den finns ett regnskydd i form av ett konsolupp buret sadeltak med årtalet 1909 på gavelröstet. Dubbla spegeldörrar med påsatta diamantrustikplattor, på mittfälten svarvade plattor. Smidda järnhandtag med inlagda hjulkors i mässing. Ingången i södra korsarmen har dörrar av samma typ men av något enklare utförande. På västgaveln söder om tornet finns en enkeldörr av liggande panel. Samtliga dörrar är rakslutna och grågrönmalade. Framför ingångarna ligger trappsteg av sandsten.

Långhuset har på södra och norra fasaderna två breda fönster på ömse sidor om korsarmarna, med fyra smårutiga lufter i varje. De västra fönstren är hälften så höga som de östra, beroende på att orgelläktaren skär av dem. Koret har i söder ett stort fönster, gående ned

Fig. 74. Interiör mot öster. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1983.

Fig. 75. Interiör mot väster. Foto: Peterssens Foto, Evert Mattsson, 1983.

i golvnivå, samt i öster en trefönstergrupp av spetsvinkliga fönster, det mellersta bredare. Därövanför sitter ett sexkantigt fönster med strålförmigt spröjsverk och olikfärgat glas; i mitten en sexkant av omväxlande rött och vitt glas, omgiven av blå och gula strålar, åsyftande de svenska och norska färgerna med anledning av närheten till Norge. Norra korsarmen har ett smalt fönster, och i långhusets västgavel norr om tornet sitter en liten fönsterglugg. Alla fönster utom östfönstergruppen är rakslutna; fram till 1959 var också de spetsvinkliga.

Interiör

Kyrkorummet (fig. 74–75) täcks av ett vinkeltak med något lägre takresning än yttertaket. Det är lagt av grålaserade bräder i fiskbensmönster med synliga, avfasade och vitmålade takstolar. De avsågade hanbjälkarnas ändar är pyramidformade. Kortaket är mellan takstolarna vävspänt och vitmålat. Väggarna är klädda med stående panel, grålaserad med undantag av triumfbågsväggen och västväggen under läktaren, som är rosalaserade. Väggarna under läktaren är blågrön-

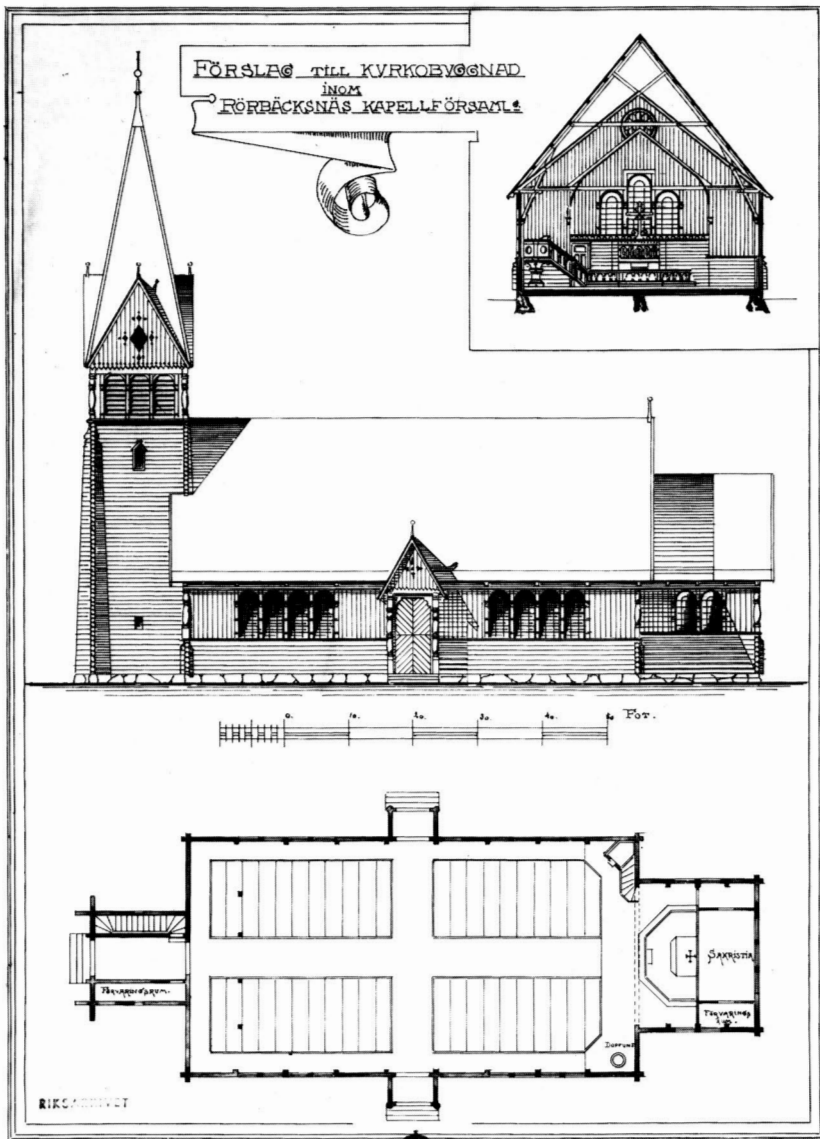

Fig. 76–77. Förslag till kapell i Rörbäcksnäs av Folke Zettervall 1891. (Stockholm. RA. ÖIÄ.) Foto: Riksarkivet 1983.

laserade. Själva triumfbågen är vitmålad. Gråbeigeådrade dörrar samt sockel; fernissat trägol. Korgolvet är ett trappsteg högre än långhusgolvet.

Under läktaren är inrett en sakristia med förstuga och toalett i sydväst, samt brudkammare, samlingssal och toalett i nordväst.

KAPELLETS BYGGNADSHISTORIA

Som ovan nämnts väcktes tanken att bygga kapell och anlägga kyrkogård i Rörbäcksnäs vid en prästhelg 1869. Saken hade dock säkerligen förts på tal tidigare. Man skrev till konsistorium och anhöll om tillstånd, vilket medgavs vad beträffar kyrkogård och bönhus. Om kyrka

Nu gällde det främst att anskaffa ritningar, och sådana utarbetades av stadsbyggmästaren Gustaf Skarin¹¹³ i Falun. Ritningarna omarbetades vid Överintendentsämbetet av arkitekten Folke Zettervall¹¹⁴ och fastställdes av Kungl. Maj:t 1891. Detta förslag (fig. 76–77) framställde ett kapell i stora drag likt det nuvarande men bredare och rikare utformat; synligt timmer upp till fönstrens nederkant, därovanför stående panel med svarvade stolpar i hörnen samt rundbågiga fönster. Man beslöt 1893 att ansöka om stambok och rikskollekt och började samtidigt bryta sten till grunden. Stenen framkördes 1896 och samtidigt började man anskaffa lämpligt virke. Pengarna började emellertid ta slut och kyrkorådet vägrade att ta emot de influtna kollektmedlen, eftersom kapellet börjat uppföras utan dess hörande. Ett lån på 500 kronor beviljades dock av kyrkokassan. Nu igångsattes ett intensivt insamlingsarbete. Man arrangerade basarer, reste runt och höll föredrag och skickade teckningslistor till bybor som emigrerat till USA och Canada.

Byggnadsarbetena påbörjades 1898. I all tysthet lades grunden, och man började resa byggnadsstommen. Entreprenör var byggmästaren Olof Sterner (1874–1942) från Sörnäs och enligt kontraktet skulle kapellet stå färdigt den 1 november 1899. Man frångick nu Zettervalls fastställda ritning och gjorde kapellet smalare än vad som ursprungligen var tänkt.

År 1899 var emellertid medlen slut och vädjan om hjälp till olika håll hade inte givit resultat. Kapellens stomme var nu uppförd, men golv, dörrar och fönster saknades och tornet var endast halvfärdigt. Under byggnadsuppehållet för det halvfärdiga kapellet illa av väder och vind, och man befarade att man skulle tvingas riva det om ingen ljusning i det ekonomiska läget inträffade. Man beslöt att försöka ta ett lån på 1000 kronor i Norrlandsbanken, för vilket byggnadskommitténs ledamöter och kyrkoherde E.A. Holmgren¹¹⁵ skulle ansvara. Man ansökte också om bidrag hos landshövdingeämbetet, men denna ansökan överklagades av kyrkorådet. Byggnadskommittén drev då ärendet vidare ända upp till Kungl. Maj:t, varvid Moberg och kyrkoherde Holmgren för till Stockholm och mottogs av Oscar II i audiens, dock utan omedelbart resultat.

År 1902 (räk.) kunde man dock fortsätta så smått med byggenskapen. Man fullbordade tornet, lade spåntak samt satte in fönster, och i samband med biskopsvisitationen 1903 hölls för första gången gudstjänst i det provisoriskt iordningställda kapellet. Samma år (st.prot.) ansökte man hos Kungl. Maj:t om bidrag från de ecklesiastika bostäl-lenas skogsfond, och ett lån på 8000 kronor utan återbetalningsskyldighet beviljades 1905 från Lima och Transtrands skogsmedelsfond. Följande år upprättades ett nytt entreprenadkontrakt med byggmästare Sterner för kapellens fullbordande, och invigningen kunde ske den 24 juni 1909. Det hade då utformats avsevärt enklare än enligt Zettervalls förslag; exteriören var klädd med liggande panel utom alla gavelrösten, där panelen var stående, och fönstren spetsvinkliga.

Fig. 78. Kapellet från sydväst 1919.
Foto: Karl-Erik Forsslund, Dalarnas
museum, 1919.

Såväl exteriören som interiören var vitmålad. Sakristian var inrymd i en avbalkning i koret bakom altaret enligt Zettervalls förslag.

År 1921 (räk.) målades kapellet ljusgrönt utvändigt, och 1923 (st.prot.) insattes elektrisk belysning. Emellertid började behovet av mera omfattande åtgärder att göra sig gällande. Man tog därför kontakt med professor L.I. Wahlman¹¹⁶, som 1928 utarbetade ett restaureringsförslag. Detta innebar bland annat att kapellet skulle förses med ny sockel av tuktad granit, fasaden skulle målas i umbra och vitt samt tak och tornspira kläs med kluven spån eller skiffer. Alla dörrar skulle göras släta och interiören kläs med ny panel. Som ett dyrare alternativ framfördes spånklädsel av exteriören. Förslaget godkändes, men av ekonomiska skäl måste arbetena ske successivt. Ny sockel lades 1929. År 1931 (st.prot.) försågs långhustaket och 1937 (st.prot.) tornspiran med eternitbeläggning, men sedan avstannade arbetena.

Mot slutet av 1940-talet var restaureringsbehovet än mer påtagligt, och 1947 kontaktade man därför ånyo professor Wahlman. Denne ansåg sig dock inte kunna åta sig uppdraget utan rekommenderade sin elev, arkitekten Tore Virke, men skriver att ”det kan av honom icke *fordras* att han strikt följer mitt program av 1928”.¹¹⁷ Virke framlade 1948 ett förslag, bland annat innebärande ny panel ut- och invändigt samt isolering och korets omändrande till sakristia. Detta förslag ansågs dock vara för vidlyftigt, och 1954 begärdes nya modifierade ritningar. Samtidigt inkom ett annat förslag av Jerk Werkmäster till

vissa ändringar. År 1958 förelåg Virkes modifierade förslag jämte ett förslag till nybyggnad; ett kapell av lättbetong och betong med fasad av sandsten, beläget något väster om det befintliga kapellet. Nybyggnadsförslaget förordades av domkapitlet, men församlingen ansåg att det var för dyrt. Efter viss bearbetning godkändes reparationsförslaget och arbetena igångsattes med Byggnadsfirman Anders Diös som entreprenör. Härvid försågs kapellet bl.a. med ny panel ut- och invändigt. Yttertak och tornspira kläddes med skiffer. Avbalkningen i koret revs och ny sakristia m.m. inreddes under orgelläktaren. Inredningen ändrades delvis. Konservator var Evald Håkansson, Sollerön. Återinvigningen ägde rum den 24 juli 1960. Den enda nämnvärda förändringen sedan dess är att exteriören ommålades 1976.

INREDNING OCH INVENTARIER

Altaranordning

Altarbord av trä, blågråmarmorert ramverk med speglar av grålaserad stående panel. Höjd 100 cm, längd 242 cm, bredd 80 cm. Altaret står på ett litet podium.

Altarkors av trä, beigemarmorert med guldkanter, rosenkrans i grönt, rödskärt, vitt och gult, stjärna i mitten. Åttkantig fot med rödaktig skrånad översida. Höjd 108 cm, tvärmens längd 52 cm. Tillverkat och skänkt av Karl-Erik Hansson i Rörbäcksnäs 1960.

Kristusbild av trä, avsedd för krucifix, tillverkad 1913 av den nästan blinde Jo Hans Johansson (1845–1913), den förste kyrkvaktaren i Rörbäcksnäs. I hembygdsgården.

Altarskrank av trä, femsidigt, blågrönmarmorert ramverk med guldkantade blågråmarmorerade speglar. Gavelkrönte ändar mot altaret. Profilerad överliggare, knäfall klätt med röd sammet. Höjd 86 cm, knäfallshöjd 20 cm. Tillverkat 1909, ommålat av Evald Håkansson 1960.

Två knäfallspallar av blågråmarmorerad plywood, röd sammetsklädsel. Troligen anskaffade 1960.

Knäfallspall av trä, använd vid s.k. prästhelger, innan kapellet byggdes. 1800-talet. I hembygdsgården.

Predikstol

Predikstolen har rektangulär korg med tre sidor. Varje sida har två blågråmarmorerade speglar i blågrönmarmorert ramverk, på framsidan med förgyllda lister. Förkroppade, kannelerade hörn med diamantstukplattor upptill och nedtill, profilerad överliggare och fot. Höjd 182 cm, längd 114 cm, bredd 87 cm. Tillverkad 1909, den nuvarande bemålningen utförd av Evald Håkansson 1960.

Bänkinredning

Bänkinredningen består av två kvarter med nio bänkar i varje. Den är gråvitmålad; de ursprungliga svängda gavlarna är inbyggda i de nuvar-

Fig. 79. Dopfund av marmorerad ek, inköpt till Lima kyrka 1887. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1983.

ande, som är rektangulära och har grålaserade speglar med blåådrat ramverk samt överliggare. Höjd 102 cm, sitthöjd 47 cm. Tillverkad 1909, bänkgavlarna inklädda 1960.

Läktare

Läktaren (fig. 75), som är inbyggd i kyrkorummet, har grålaserad barriär med en upphöjd skärm på mitten. Den är dekorerad med en blå lyra, flankerad av två rosa trumpeter med blå munnar samt årtalet 1961 i guld. Öppningen under läktaren uppbärs av en gråbeigeådrad överliggare samt två pelare, upptill dekorerade med snidade röda rosor samt sjungande änglar i vitt med brunt hår, skär karnation och guldgloria. Rödådrade kapitäl. Läktarens undersida är marmorerad i blå, grå och rosa nyanser. Uppförd 1960.

Orgel

Orgeln (fig. 75), har fasad med spetsvinkligt mittparti och sidopartier formade som två inåt sluttande trappsteg. På mitten ett vitmålat fält med noter samt inskriften "Lova vill jag Herran, Herran" i svart. Orgeln är målad i röda, blå och gråbeige nyanser med smala guldlister och försilvrade pipimitationer i trä. Byggd av A. Mårtenssons Orgelfabrik, Lund, för Mörrums kyrka i Blekinge, varifrån den såldes till Rörbäcksnäs 1960 och återuppsattes av orgelfirman Max Bader, Hardheim, Västtyskland.¹¹⁸

Ett mindre orgelharmonium inköptes 1909 (räk.) och står nu på läktaren.

Dopredskap

Dopfund av ursprungligen mörkbetsad ek (fig. 79), åttkantig; cuppan är dekorerad med inskurna fyrpassornament och skaftet format som ett litet tempel med rundbågiga arkader, uppburna av åtta kolonnetter med blomformade kapitäl. Profilerad fot. Färger: blågrön marmorering, rött, guld. Höjd 90 cm, cuppanns bredd 36 cm. Inköpt 1887 (räk.) för Lima kyrka från paramentsverkstaden i Göteborg. Den nuvarande bemålningen är utförd av Evald Håkansson 1960.

Dopfat av förgylld mässing med en i skålen ingraverad duva inom strålkran, på brättet inskrift: "Låter. barnen. komma. till. mig: och. förmener. dem. icke. ty. sådana. hörer. Guds. rike. till.", samt ett strålomgivet klöverbladskors. Diameter 37 cm. Inköpt 1912 (räk.).

Nummertavla

Nummertavla av trä, gråbeigemålad ram, mörkblå botten. Siffror av mässing, inköpta 1932 (räk.). En nummertavla inköptes 1908 (räk.).

Nattvardskärl

Nattvardsuppsättning av nysilver (fig. 80), bestående av kalk, paten, oblatask och vinkanna. Kalken har profilerad fot och skaft samt på cuppan ingraverat kors, törnekrona och bok inom palmkvistar. Invän-

Fig. 80. Nattvardsuppsättning av nysilver, utförd av C.G. Hallberg i Stockholm och inköpt 1910. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1983.

dig förgyllning. Höjd 24 cm, cuppans diameter 11 cm, fotens 11,5 cm. Patenen är förgylld och odecorerad. Diameter 16,5 cm. Oblatasken är oval och bukig samt stående på kulfötter; på sidan är ingraverad samma dekor som på kalken. Vält lock, krönt av ett klöverbladskors. Höjd 14,5 cm, längd 13 cm, bredd 11,5 cm. Vinkannen är päronformad med profilerad fot och lock, krönt av ett lamm med korsfana. På buken är ingraverad samma dekor som på kalken och oblatasken. Invändig förgyllning. Höjd 34 cm, fotens diameter 10 cm. Enligt stämplars tillverkade av C.G. Hallberg i Stockholm. Inköpta 1910 (räk.). Till uppsättningen hör ett mahognyfanerat schatull.

Brudkronor

1, Av förgyllt silver (fig. 81), med fem utåtböjda bladformiga ståndare, nedtill med hjärtformiga hål, i vilka hänger runda slipade akvamariner, samt krönta av runda slipade safirer med nedhängande hjärtan. Ståndarna hålls samman av mindre, profilerade ståndare,

Fig. 81. Brudkronor av förgyllt silver, den t.h. utförd av C.G. Hallberg i Stockholm 1946 och skänkt samma år; den t.v. är utförd av T. Eldh i Göteborg 1959 och skänkt 1960. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1983.

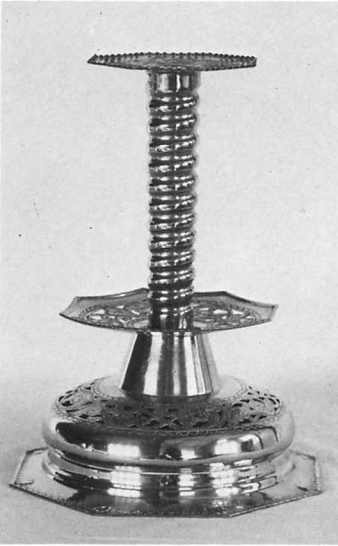

Fig. 82. Ljusstake av mässing, barocktyp, en av två. Troligen anskaffade 1920. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1983.

upptill med tredelad avslutning. Ovanpå ringen mellan ståndarna sitter små kulor. Ringen är besatt med tio omväxlande vita och blå slipade stenar i runda infattningar. Höjd 7,2 cm, ringens diameter 6,6 cm. Enligt stämplat tillverkad av C.G. Hallberg i Stockholm 1946. Enligt inskrift på det tillhörande etuiet skänkt av Rörbäcksnäs kyrkliga syförening 1946. — 2, Av förgyllt silver (fig. 81), med spetsiga utåtböjda ståndare, krönta av runda slipade safirer. Mellan ståndarna sitter franska liljor med en rund röd sten på mittbandet. Ringen är besatt med runda vita stenar i blomformiga infattningar och kantad av våglistbårder. Höjd 8 cm, ringens diameter 7,9 cm. Enligt stämplat tillverkad av T. Eldh, Cesons Guldvaru AB, Göteborg, 1959.¹¹⁹ Enligt inskrift på det tillhörande etuiet skänkt av Lima IF 1960.

Ljusredskap

Ljuskronor: — 1–2, Av mässing, tioarmade, runda droppskålar, profilerad mittstam, krönt av dubbelörn, kraftig kula med vulst på mitten och knopp nedtill. Höjd 75 cm. Inköpta 1909 (räk.). I långhusets västra del. — 3, Av mässing, tio armar med dubbla ljushållare, i övrigt av samma typ som föregående. Höjd 100 cm. Anskaffad 1910 (räk.). I långhusets östra del.

Två ljusarmar av mässing för ett ljus, svängd arm, rund droppskål, sköldformad väggplatta. Längd 21 cm. 1900-talets förra hälft.

Ljusstakar: — 1–2, Av driven och punsad mässing, barocktyp (fig. 82); spiralvridet skaft, välvd fot, nederst åttkantig, övre och nedre droppskål. Foten och den nedre droppskålen är genombrutna. Lös-tagbara manschetter. Höjd 34 cm. Troligen anskaffade 1920 (räk.). — 3–4, Av trä, enpipig, åttkantig, uppåt avsmalnande. Målade i blå och rosa lasyr samt guld. Höjd 25 cm. — 5–8, Av samma typ, höjd 30 cm. Nr 3–8 är tillverkade och skänkta av Karl-Erik Hansson i Rörbäcksnäs 1960.

12 lampetter av trä för ett ljus, konkava speglar; sex är blålaserade, sex är rödlaserade, med vit spegel och guldkanter. Höjd 30 cm. Troligen anskaffade 1960.

Textilier

Altarbrun med mönster av linneapplikationer i blå, röda, orange och grå nyanser samt vitt (fig. 83), med broderier i guld, brunt, grått, blått och violetta nyanser, på mitten ett kors, flankerat av en kalk t.v. och en duva t.h. Höjd 23 cm, längd 240 cm. Signerat Märta Swartling-Andersson, Libraria, 1960.

Antependier: — 1, Av violett linne med inslag av guldtråd, guldbroderade Georgs-kors på botten av gulvit sidendamast, på mitten bokstäverna IHS i guldbroderi på violett sidendamastbotten. Höjd 100 cm, längd 242 cm. Gåva av Rörbäcksnäs kyrkliga syförening 1930. — 2, Av vit sidendamast (fig. 84), på mitten en strålomgiven mandorla med Kristus-monogram, omgivet av blå blommor och bladdekor, på gulvit botten, flankerad av bokstäverna A och Ω i rött. Brode-

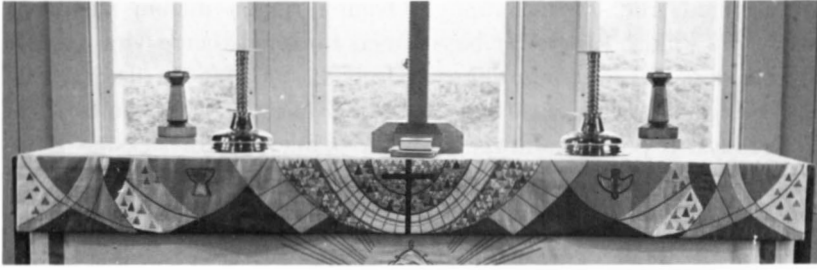

Fig. 83. Altarbrun med mönster av linneapplikationer, signerat Märta Swartling-Andersson, Libraria, 1960. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1983.

rier i guld, gult, rött, violett, grått, blått, grönt och brunt, guldbårder vid kortändarna. Höjd 86 cm, längd 290 cm. Gåva av Rörbäcksnäs kyrkliga syförening 1947. — 3, Av grönt enfärgat linne. Höjd 100 cm, längd 242 cm. Anskaffat 1960. — 4, Av rött enfärgat linne. Höjd 100 cm, längd 242 cm. Anskaffat 1960.

Mässhakar: — 1, Av vit sidendamast med blommönster i jugendstil, påsydda guldkantade violetta sidenband med guldbroderade likarmade kors. I korsets skärningspunkt på ryggsidan är bokstäverna IHS broderade i guld och violett, inramade av ett fyrpass. Höjd ca 112 cm, bredd ca 110 cm. Gåva av Rörbäcksnäs kyrkliga syförening 1946. — 2, Av violett linne, med kors av silvergaloner på ryggsidan och bokstäverna IHS broderade i guld och silver på framsidan. Höjd ca 122 cm, bredd ca 100 cm. — 3, Av rött linne med gult foder, på ryggsidan ett kors av guldgaloner med eldslågor kring korsmitten, på framsidan guldbroderat Kristus-monogram. Höjd ca 124 cm, bredd ca 100 cm. — 4, Av grönt linne, på ryggsidan kors av guldgaloner med broderade småkors i rött och guld samt guldbroderade rektanglar. Höjd ca 117 cm, bredd ca 93 cm. Mässhakarna 2–4 är skänkta av Rörbäcksnäs kyrkliga syförening 1960.

Stolor: — 1–4, Av rött, violett, vitt och grönt linne med invävda kors. — 5, Av svart ylle med silverbroderade likarmade kors. Gåva av Rörbäcksnäs kyrkliga syförening 1977.

Kalkkläde av rött linne med guldfrans, på mitten ett broderat likarmat Georgs-kors med guldstrålar, omgivet av en krans av veteax, i hörnen snedställda Georgs-kors. Färger: guld, rött, violett, blått, gula nyanser. Gult sidenfoder. Mått 48 × 48 cm. Signerat Agda Österberg, Varnhem, 1955.

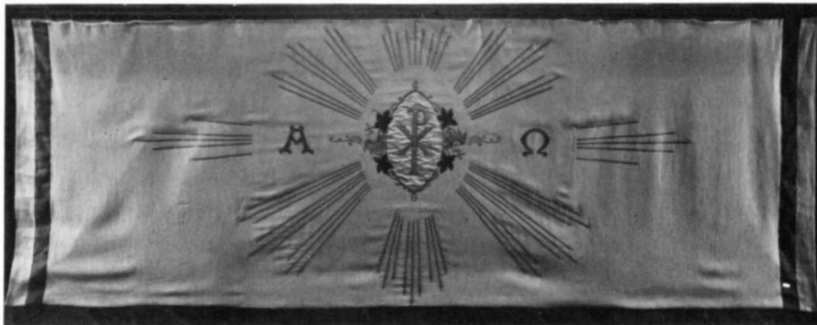
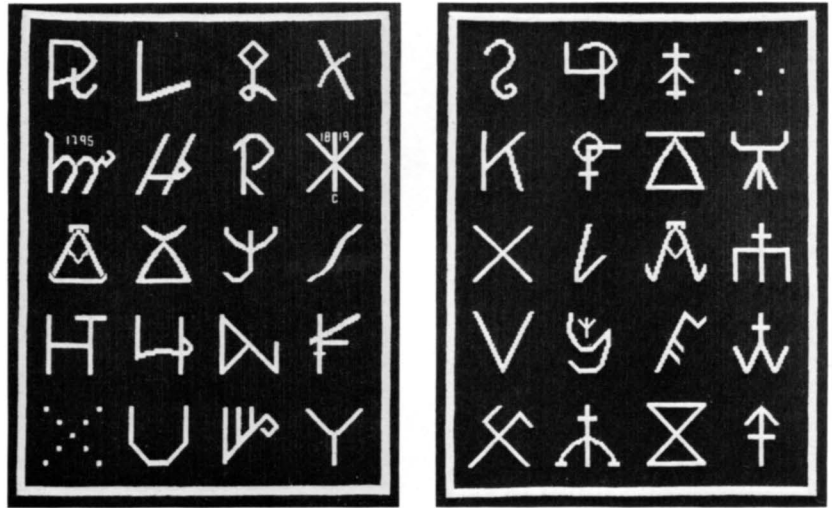

Fig. 84. Antependium av vit sidendamast med broderier, skänkt 1947. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1983.

Fig. 85–86. Väggbonader av ylle med bomärken från Rörbäcksnäs, komponerade av Anton Moberg och utförda av Inga-Britta Berglin 1978. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1983.

Predikstolskläden: — 1, Av vit sidendamast med Kristus-monogram i rött och gråviolett, omgivet av strålar. Guldfrans nedtill. Höjd 56 cm, bredd 39 cm. 1940-talet? — 2, Av grönt linne med ett likarmat guld Kors. Troligen anskaffat 1960. — 3, Av violett linne med guldtrådsinslag. Guldfrans nedtill. Troligen anskaffat 1960. — 4, Av rött linne med guldgaloner, i mitten en eldslåga, broderad i blå och grå nyanser. Signerat Alice Lund (–Sofia Widén) 1966.

Bokdyna med ovansidan av violett sammet, på mitten ett guldbroderat allseende öga omgivet av strålar. Kantad av guldsnören. Undersidan av violett linne. Höjd ca 29 cm, längd ca 37 cm. Skänkt av Rörbäcksnäs kyrkliga sällskap 1912.

Två väggbonader i ylle (fig. 85–86), vävda i dubbelväv i grå och blå nyanser, framställande olika bomärken från Rörbäcksnäs. Höjd 105 cm, bredd 80 cm. Komponerade av Anton Moberg, Rörbäcksnäs, och utförda av textilläraren Inga-Britta Berglin, Torgås, 1978. Skänkta av Rörbäcksnäs kyrkliga sällskap 1979. På östgaveln på ömse sidor om korets östfönster.

Kollektredskap

Kollekthåvar: — 1, Med påse av röd sammet med guldbroderade linjer samt inskrift "Gud älskar en glad givare". Ring och hållare av förgylld mässing, svartmålat träskäft. Längd 194 cm, påsens diameter 13,5 cm, djup 20 cm. 1910-talet? — 2, Med påse av blå sammet med broderade linjer i silver, grått, rött och brunt. Hållare av järn, svarvat träskäft. Längd 190 cm, påsens diameter 14 cm, djup 17 cm. Inköpt 1960.

Klockor

I tornet hänger två klockor, vilka sedan 1978 rings elektriskt. Storklockan (fig. 87) har upptill dekor av dubbla bårder med växtornament och fyrpass inom rundlar, vid brädden bård av eklöv. På krop-

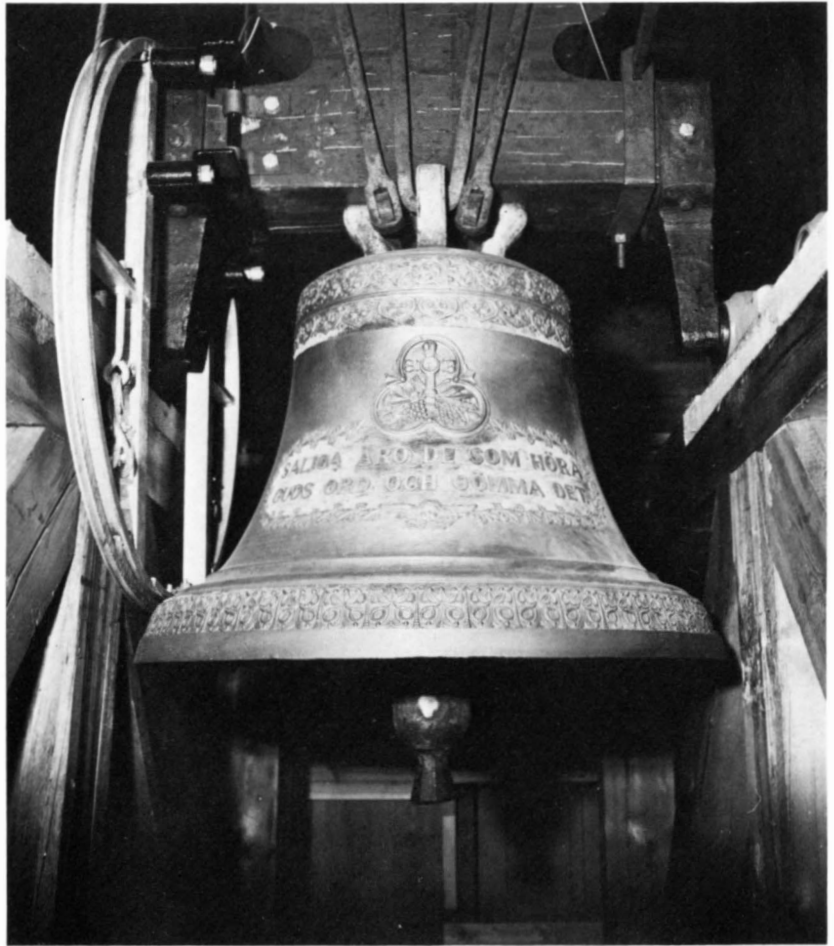

Fig. 87. Storklockan gjuten av J.A. Beckman & Co i Stockholm 1900. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1983.

pen inskrift inom ram av växtornament: "LOFVEN VÅR GUD, I FOLK! LÅTEN HANS LOF/ VIDA HÖRDT VARD. KON: DAV. PS: 66: 8". På andra sidan Oscar II:s porträtt samt inskrift: "ÅR 1900, UNDER KONUNG OSCAR II:S REGERING,/ DÅ J.A. EKMAN VAR ÄRKEBISKOP, N. LÖVGREN STIFTSBISKOP,/ CLAES WERSÄLL LANDSHÖFDING, E. HOLMGREN KYRKOHERDE I LIMA,/ O. STERNER KAPELLETS BYGGMÄSTARE, BYGGNADSKOMITERADE VORO:/ POSTSTATIONSFÖRESTÅNDAREN I RÖRBÄCKSNÄS CARL MOBERG ORDFÖRANDE,/ E. ELIASSON MEDSKAGEN, M. PERSSON INGVALHAGEN S.J. OLS-SON/ KVARNHEDEN OCH L. JOHANSSON GILLARÅSEN. MED DESSA KLOCKOR RINGDES FÖRSTA GÅNGEN I RÖRBÄCKSNÄS KAPELL NYÅRSNATTEN/ MEL-LAN ÅREN 1900 OCH 1901. GJUTEN AF JOH. A. BECKMAN & Co STOCKHOLM". Höjd 78 cm, munnens diameter 83 cm.

Lillklockan (fig. 88) har upptill och nedtill dekor av dubbla bårder med växtornament. Inskrifter inom ramar av växtornament; på ena sidan: "SALIGA ÄRO DE SOM HÖRA/ GUDS ORD OCH GÖMMA DET". På andra sidan: "ÅR 1900 GJUTEN TILL RÖRBÄCKSNÄS KAPELL/ SAMTIDIGT MED DEN STÖRRE,/ AF JOH. A. BECKMAN & Co STOCKHOLM". Höjd 63 cm, munnens diameter 66 cm.

Fig. 88. Lillklockan gjuten av J.A. Beckman & Co i Stockholm 1900. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1983.

Klockorna beställdes i Carl Mobergs namn 1898. Ursprungligen hade man hoppats att klockorna skulle ringa in det nya seklet, men då detta inte visade sig möjligt beslöt man att försöka genomföra nyårsringningen vid årsskiftet 1900/1901. I december 1900 anlände klockorna till Malung och strax före jul avhämtades de med släde. En mycket strapatsrik transport över oländiga stigar, skogar och sjöar vidtog nu; det var bråttom om man skulle kunna infria den utfästelse som gjutits i storklockans inskrift. Under hemfärden råkade man ut för en snöstorm, och på en sjö välte lasset. Med stor möda lyckades man dock vända det på rätt köl igen och var framme i Rörbäcksnäs vid juletid. I största hast uppfördes nu en provisorisk klockstapel och klockorna kunde som beräknat ringa in det nya året.

TANDÅDALENS FJÄLLKYRKA

År 1968 tog kyrkoherde Halfdan Rønneseth i Lima initiativet till bygandet av en fjällkyrka i Tandådalen, och Föreningen Tandådalens Fjällkyrka bildades. Insamlingsarbetet fortskred och 1984 kunde byg-

get påbörjas. Ritningarna är upprättade av arkitekten Roland Hedenström, Täby, i samarbete med arkitekten Bo Grefberg, Stockholm. Byggmästare har varit Pell Olle Eriksson, Lima. Julottan 1984 firades i den ännu ej fullbordade fjällkyrkan och invigningen ägde rum den 1 september 1985. Ännu 1986 väntar dock delar av inredningen på sin fullbordan.

Kapellet är beläget i ett glest skogsparti i dalgången. Ett stycke öster om kapellet står en klockstapel av klockbockstyp med pyramidformat tak, täckt av skifferimiterande asfaltpappersrutor. Klockstapeln uppfördes 1985. Här hänger en klocka med Kristus-monogram, bokstäverna A och Ω samt följande inskrift: "DIN KLANG MÅ TONA/ ÖVER DAL OCH FJÄLL/ OCH TILL GUDS ÄRA BUDSKAP BÅRA/ OM KRISTUS, SOM VILL ALLT FÖRSONA/ OCH BRINGA FRID OCH FRED TILL JORDEN NED./ KLOCKAN GJUTEN/ TILL MINNE AV NILS GERREMO./ SKÄNKT AV ULF GERREMO/ OCH CARAVAN CLUB OF SWEDEN./ TANDÅDALEN ÅR 1985". Gjuten av Bergholtz Klockgjuteri AB i Sigtuna 1985.

Fig. 89. Tandådalen fjällkyrka, exteriör från norr. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

Fig. 90. Koret med ringkors av målat och förgyllt trä, utfört och skänkt av Bengt Lidström 1985. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

Själva kapellet är en kvadratisk, sluten byggnad, uppförd av timmer på sandstensklädd sockel samt orienterat med hörnen i väderstrecken. Dess form har inspirerats av kåtan, som en lämplig byggnadsform i fjälltrakter. I sydväst är ett litet vapenhus. Kapellet täcks av ett högt pyramidtak krönt av en liten korsprydd lanternin. Alldeles nedanför lanterninen sitter fyra kvadratiske ljusöppningar. Vapenhuset har valmat sadeltak. Taken är klädda med skifferimiterande asfaltpappsrutor. Huvudingången i vapenhuset har dubbeldörrar av stående panel med järnhandtag, något centrerade åt norr. I söder i vapenhuset finns ett litet rum. I nordöstra väggen finns en enkeldörr av liggande panel. Kapellet har sammanlagt tio fönster; två på varje sida av själva kapellet och två i vapenhusets nordvästra och sydöstra väggar. Själva kapellet fönster ligger parvis mellan de inre knutarna medan de i sydväst flankerar vapenhuset. Fönsterbågarna är smårutiga och brunlaserade; de utvändiga fönsterfodren är upptill trubbvinkliga.

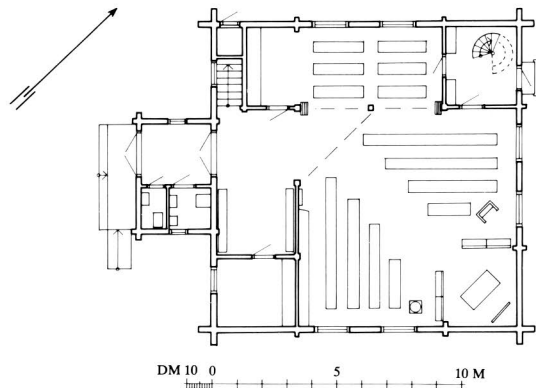

Fig. 91. Tandådalen fjällkyrka, plan, skala 1:300. Ritning av R. Hedenström 1984, renritad av A. Hildebrand 1986.

Fig. 92. Norra Lötens begravningsplats med klockstapel från 1955. Foto: Göte Pettersson 1984.

Kyrkorummet täcks av ett högt, panelat pyramidtak, som upptill får ljus av de tidigare nämnda fyra gluggarna. Koret är beläget i östra hörnet. I övriga hörn finns timrade smårum, vilka utgör underlag för läktaren, som går utmed nordöstra och nordvästra väggarna.

Under 1985 har kapellet försetts med ett altarbord och ett dopställe av trä, utförda av Pell Olle Eriksson, en predikstol av en urholkad trädstam, utförd av Börje Holgersson, Tandådalen, samt två altarestakar och en dopljusstake av trä med spiralvridna skaft. Bland inventarierna märks annars främst ett altarkors av björk (fig. 90), upphängt ovanför altaret. Korset är ett likarmat ringkors med kvadratiska ändplattor, målat i regnbågens färger samt guld. Korsstammarna är pärlstavskantade. Inom glorian är en förgylld sol med strålar. I ändplattorna är olika kristna symboler inskurna. Höjd och bredd 135 cm. Utfört och skänkt av arkitekten Bengt Lidström, Umeå, 1985.

NORRA LÖTENS BEGRAVNINGSPLATS

Vid Norra Löten i Finnmarkens norra del inköptes 1877 ett område för anläggande av en begravningsplats, vilken togs i bruk 1886. År 1910 ville man flytta begravningsplatsen på grund av markens fuktighet, men då detta mötte motstånd utvidgades den i stället mot norr. En ny utvidgning ägde rum 1954.

På begravningsplatsen (fig. 92), som omges av ett trästaket, är ett träkors rest. Ett bårhus av trä tillkom 1922 (räk.). År 1955 uppfördes en klockstapel av enkel klockbockstyp efter förslag av arkitekten Tore Virke, med en klocka, gjuten av Bergholtz klockgjuteri, Sigtuna. Stapeln är byggd av Mattis Erik Olsson och Hals Hilmer Johansson, båda från Sörnäs i Lima.

TRANSTRANDS KYRKOR

Omgivningar

Transtrands kyrka är naturskönt belägen i Västerdalälvens dalgång på älvens västra sida. Omedelbart väster om kyrkan går en landsväg, och i slutningen väster om denna är prästgården belägen. Framför kyrkans västra ingång är en grusplan med en plantering samt parkeringsplatser. I norr utanför kyrkogården finns en bårkällare under en kulle, med entréfasad av sandsten och dubbelportar i söder. Uppförd 1957 efter ritningar från LBF (Landsbygdens byggnadsförening, nu K-konsult).

Kyrkogården

Kyrkogården utbreder sig öster, söder och norr om den nuvarande kyrkan, medan dess västra begränsning i söder ligger i linje med tornets västvägg och i norr med långhusets nordvästra hörn. Den inhägnas i sydväst och nordväst av ett svartmålat järnstaket med rak överliggare, stående på sandstenssockel. Det sydvästra staketpartiet, som avdelas av putsade sandstensstolpar med koppartäckta pyramidtak, är uppfört 1929 (st.prot.) efter förslag av arkitekterna Magnus Dahlander¹²⁰ och Elis Werner¹²¹; det nordvästra tillkom 1957 med det äldre som förebild. Längre mot söder finns ett svartmålat järnstaket med tvärpinnar på varierande nivåer, stående på sandstenssockel och uppfört 1954 efter förslag av konstnären Torolf Engström.¹²² I norr och öster inhägnas kyrkogården av granhäckar, ursprungligen planterade 1889 (inv.).

Kyrkogården har fyra ingångar, två i sydväst och två i nordväst, samtliga med pyramidtäckta putsade grindstolpar av cementtegel, med undantag av den sydvästligaste, försedda med inmurade runda sandstenar. Den sydvästra ingången närmast kyrkan har koppartäckta

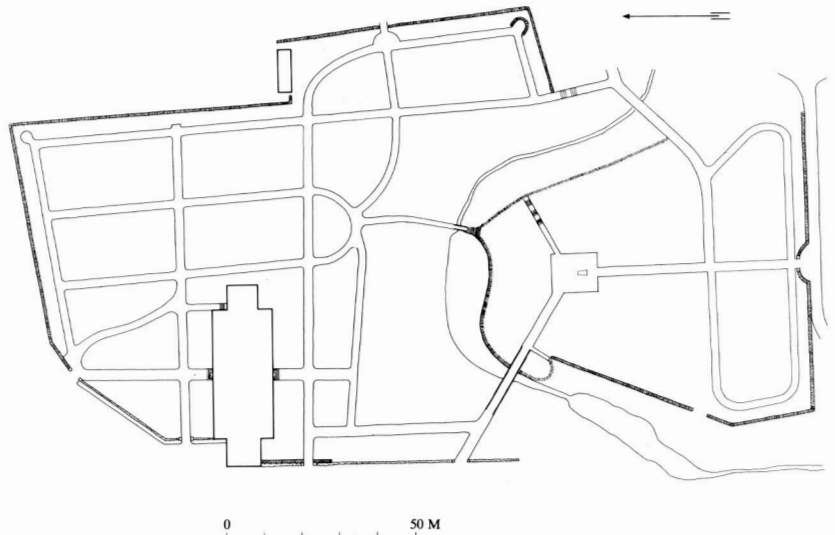

Fig. 93. Transtrands kyrka, situationsplan, skala 1:2000. Uppmätning av L. Lundquist 1978, renritad av G. Wirén 1986.

Fig. 94. Transtrandsmonumentet, utfört av Torolf Engström 1954, från söder med kyrkan i bakgrunden. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1983.

grindstolpar, krönta av riksäpplen, uppförda 1929; de övriga grindstolparna är plåttäckta. De nordvästra närmast kyrkan är krönta av kulor och de norr därom av urnor. Båda dessa ingångar tillkom 1957. Den närmaste sydvästliga och de nordvästliga ingångarna har svartmålade järngrindar, krönta av kors, medan den sydvästligaste — från 1954 — har svartmålade järngrindar med tvärpinnar på varierande nivåer, lägre på mitten.

Kyrkogården sluttar svagt mot öster. Den har grusgångar och är bevuxen med ett flertal björkar, mest i norr, men också enstaka tallar samt rönnbuskar. I nordväst finns ett brunnskar av svartmålat gjutjärn, inköpt från Nävekvärns bruk 1945. Kyrkogårdens äldsta del, den gamla kyrkogården, utgörs av dess sydöstligaste parti. Den har senare vid flera tillfällen utvidgats mot norr och nordväst samt mot sydväst. De äldsta gravvårdarna härstammar från 1800-talets slut.

I söder avgränsas kyrkogården av en ravin med en uppdämd bäck, över vilken leder två träbroar, en hög med grönmålat järnräcke i sydväst och en lägre med brunfärgat träräcke i sydöst. Dessa broar leder till en avskild del av kyrkogården, avgränsad av häckar, anlagd 1954 efter förslag av stadsarkitekten Erik Lundgren¹²³, Falun, och utvidgad 1973. I mitten och mot högbron är gångarna belagda med sandstensplattor. I norra delens mitt står det s.k. Transtrandsmonumentet (fig. 94), bestående av en trekantig pelare av sandsten från Mångsbodarna i Älvdalen, krönt av ett oregelbundet sandstensblock med en stiliserad duva på framsidan. På pelarens framsida är en reliefplatta av västkust-

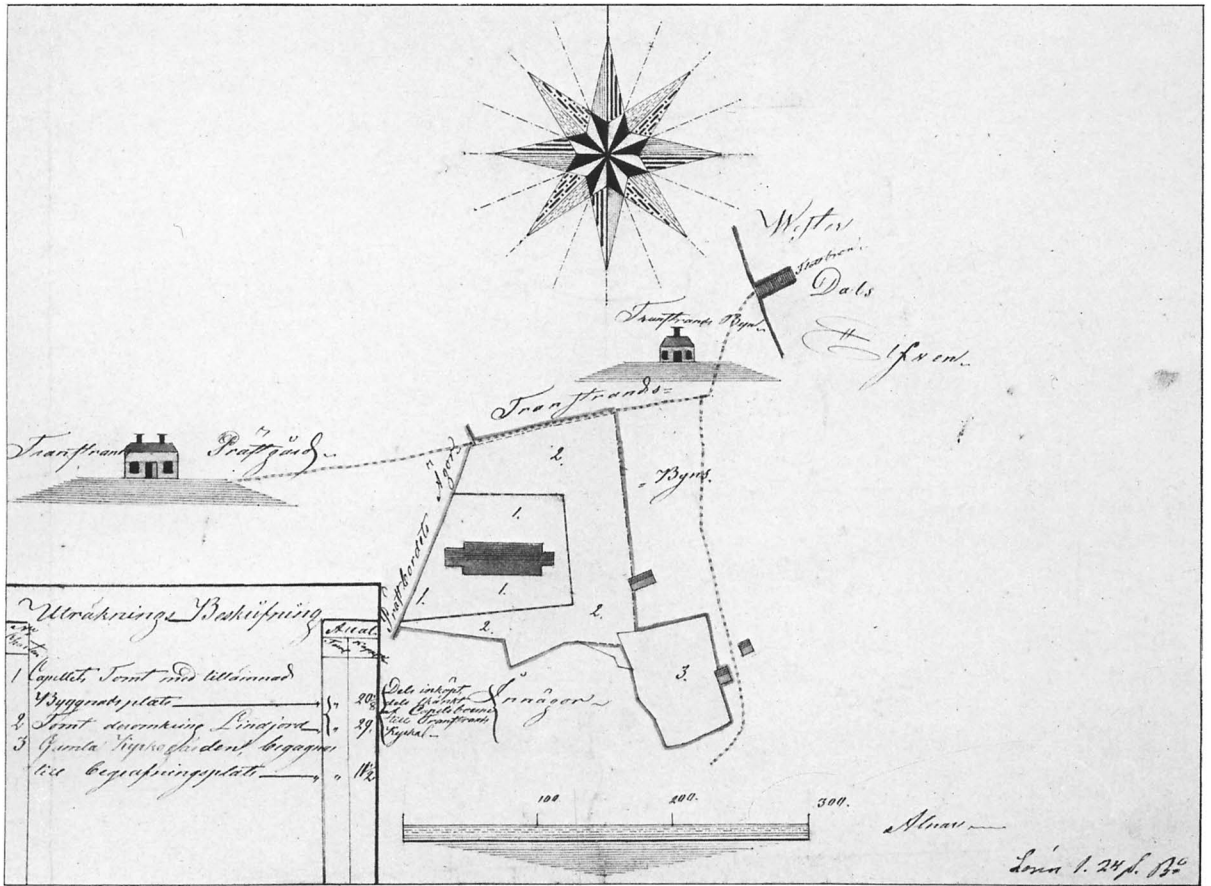
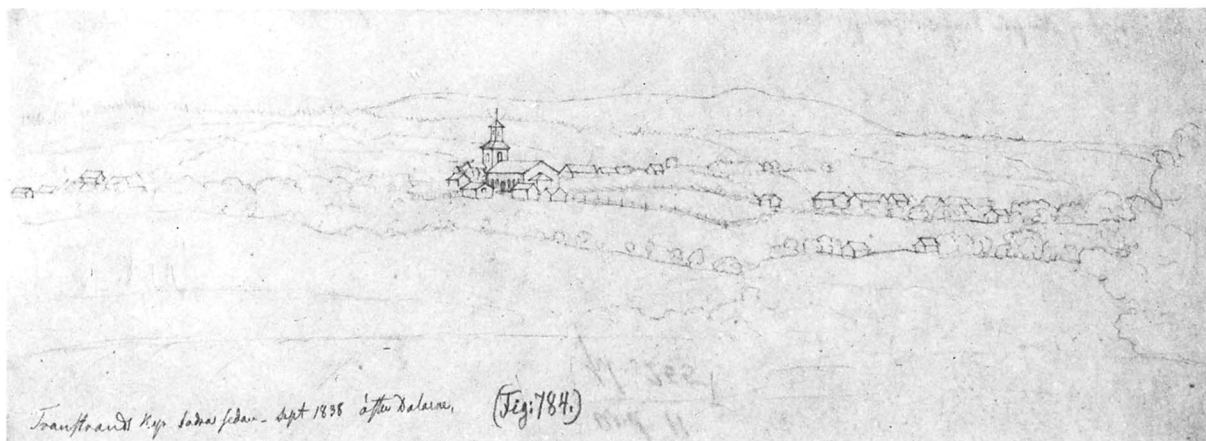

Fig. 95. Karta över Transtrands kyrka med omgivningar och kyrkogård 1840. Den lilla byggnaden vid kyrkogårdens (3) östra inhägnad är den i samband med den nya kyrkans uppförande till bårhus inrättade gamla sakristian, vilken flyttats till det äldsta kapellens plats. (Uppsala. ULA. Transtrands KyA.) Foto: Uppsala universitetsbibliotek 1983.

granit infälld, framställande en skogsarbetares plötsliga död; en hop-sjunken man med en yxa i handen hålls om axlarna av en man t.v., medan en annan man står bedjande framför en gran t.h. På nordöstra sidan är en sandstensrelief med en gammaltestamentlig bild av förgängelsen; ett stiliserat barn, träd och gräs samt inskriften: "EN MÄNNISKAS DAGAR/ ÄRO SÄSOM GRÄSET". På nordvästra sidan är en motsvarande relief med en nytestamentlig bild av Tron; en stiliserad man i en segelbåt med åra på vågor, tre fiskar samt inskriften: "I KLENTROGNE/ VARFÖR RÄDENS I?". Under dessa reliefer är bänkar. Framför monumentet står ett brunnskar av sandsten. Monumentet är utfört av konstnären Torolf Engström, bekostat av Transtrands jordägande socknemän och invigt den 29 augusti 1954.

Fram till 1735 fanns ingen kyrkogård, utan de döda måste fraktas till Lima. Efter flera framställningar om att få anlägga kyrkogård bifölls detta nämnda år, då kyrkogården blev "med plank och portar förfärdigad" och invigd den 26 oktober. "Emedlertid måste Capells boerna utlofwat at swara till Kyrkiobygnaden wid moder kyrkan, och at uppbygga Kyrkiobalkarna".¹²⁴ Det beslöts dock att de hädanefter skulle befrias från denna skyldighet. Vid 1745 års visitation sägs kyr-

kobalkarna vara av "sågbräder" med "huuf". Tre portar av dubbla "sågbräder" fanns. Portarna sägs 1752 (inv.) vara med "skjuhl och tak, dubbla". Den östra var rödfärgad och tjärad samt i behov av reparation, den södra var otjärad och den västra, uppförd 1751 och tjärad 1752, hade klinklås, nyckel och stängsel. Portarna uppges 1764 (vis.prot.) vara "bofälliga". År 1787 (inv.) sägs balkarna vara av "fotstalpar, Bräder och Huf"; den västra porten är panelad och med "4 stolpad Huf" samt har klinka och lås utan nyckel, den östra är likadan men har nyckeln i behåll, och den södra är "igenslagen". Portarna

Fig. 96. Transtrands kyrka med omgivningar från sydöst 1838. Teckning av C.J.F. Plagemann. (Lund. Folklivsarkivet. Mandelgrenska samlingen.) Foto: Folklivsarkivet 1982.

Fig. 97. Bårhus av trä, uppfört 1880 och rivet 1957. Foto: ATA.

uppges vidare ha ruttande stolpar och bofälliga tak. Kyrkobalkarna sägs 1830 (inv.) vara förfallna. Detta år (inv.) fanns inga gravvårdar på kyrkogården, blott två enkla skrank.

Den nuvarande kyrkan anlades nordväst om gamla kyrkogården med en separat kyrkogårdstomt runt omkring (fig. 95). En utvidgning ägde rum 1831 (st.prot.), då även önskemål om kyrkogårdsinhägnad av sten framfördes. År 1846 (räk.) utbetalas för kyrkotomtens "afbergning". De båda kyrkogårdsdelarna torde dock inte ha förenats förrän vid en utvidgning 1860–1861 (st.prot.), då hela kyrkogården inhägnades med trästaket. En utvidgning mot norr ägde rum 1898 (inv.) och mot nordöst 1913 (inv.).

Bodar

Från omkring 1670 användes det äldsta kapellet som likbod (se nedan). Man beslöt 1770 (vis.prot.) att uppföra ett nytt benhus i kyrkogårdens sydöstra hörn, men så tycks aldrig ha skett. 1830 (inv.) sägs att den gamla sakristian skall repareras och inrättas som bårbod, och 1831 (st.prot.) beslöts att den skulle flyttas till det äldsta kapellets plats. Den revs, när ett nytt bårhus av trä (fig. 97) uppfördes 1880 (inv.) sydväst om kyrkan utanför kyrkogården. Det hade vitmålad lockpanel, spåntäckt pyramidtak och dubbla spegeldörrar med ett halvrunt fönster ovanför. Detta bårhus revs i samband med den nya bårkällarens tillkomst 1957.

I öster står ett mindre redskapsskjul av trä, uppfört 1957.

Klockstapel

Till träkapellet hörde en klockstapel, av allt att döma av klockbockstyp med inklädda spåntäckta väggar och troligen uppförd omkring 1670 i samband med kapellet. År 1690 (räk.) har man köpt "itt låås till Klockstapeln". År 1701 (räk.) reparerades stapeln, "som wille omkull falla", av Måns Andersson (1658–1738) och Olof Larsson på Fiskarheden, och följande år (räk.) spånades den. Vid visitationen 1745 beskrivs den som underbyggd av ett varv timmer, spånad, rödfärgad och tjärad. Huven kröntes av ett järnkors. En dörr gjordes 1751 och reparationer och tjärning ägde rum 1752 (inv.). Gezelius uppger ungefär vid denna tid att klockstapeln "med Spånwäggar och Takskijfwa är wäl bewarad". Den beskrivs 1787 (inv.): "Klock Stapeln med underbyggnad och Resare, har en bofällig trappa, är spånslagen utan till, utom wid hålen, för hwilka luckor i År skola sättas. Dörren med sin huf söndrig". Den revs 1830 (inv.) i samband med nuvarande kyrkans uppförande.

TRANSTRANDS ÄLDSTA KAPELL

Enligt en uppgift från 1500-talets slut fanns i Transtrand ingen annan gudstjänstlokal än en "bondstuga".¹²⁵ Gezelius uppger 1757 att det äldsta kapellet uppförts under Gustav Vasas tid.¹²⁶ Kapellet omnämns

tidigast i en senare tillskrift i Lima kyrkas inventarium från omkring 1595 och uppgiften återkommer 1621 (inv.). Man kan därför förmoda att ett timrat kapell (fig. 98) uppfördes vid 1500-talets slut eller omkring sekelskiftet 1600. Kapellet, en enkel, rektangulär byggnad, var beläget sydöst om den nuvarande kyrkan, ungefär vid den nuvarande sydöstra gränshäckens mitt.

Efter det nya kapellets uppförande 1670 fick det gamla stå kvar, nyttjat som likbod. Vid visitationen 1730 föreslogs att man skulle inreda det till sockenstuga, vilket präsul beviljade, om det var öde och obrukligt och inte kunde "anses för något gammalt märckvärdigt monument, Hwartil Församlingen nekade", sägande att taket var dåligt och att de hade nog av att underhålla kapellets tak. Av 1752 års inventarium framgår att det äldsta kapellet var beläget utanför kyrkogården och att dess västra gavel "i sit rum stänger Kyrkiogården". Det var vid denna tid till tak, väggar, dörr, "grepa", lås och nyckel "någorlunda behållit". Adelsvärd och bröderna Gahn omtalar 1765, att "man snarare skulle tro att det vore ett stall än hus, som varit brukat till gudstjenst, varandes fönstren ej större än vanliga gluggar".¹²⁷ Vid visitationen 1764 var det förfallet, men präsul ansåg det böra "såsom et ålderdoms minnesmerke conserveras", varför taket borde repareras. År 1768 (vis.prot.) hade nytt brädtak lagts och väggarna reparats. Det beskrivs 1787 (vis.prot.): "Capellet det utgamla i Östra Kyrko balken, om hwars ålder man ingen ting wet, brukas till bår och redskaps Hus. Dörren med lås och nyckel någorlunda." I 1830 års inventarium lämnas ytterligare uppgifter: "är på södra sidan aldeles upprutnat taket likaledes. 14³/₄ aln långt, 11³/₄ aln bredt. 13 hvarf högt utom rostena, med pilastrar på hvardera gafveln". Med pilastrar avses här sannolikt stöttor av stockar. Vid sockenstämman den 17 oktober 1830 frågade komminister Daniel Sundén¹²⁸ om församlingen "ville bibehålla det urgamla Capellet till bårbod eller ej, i hvilken förra hendelse det nödvändigt borde omtäckas och repareras, tilläggande ordföranden att vederbörande torde äska dess bibehållande såsom ett minnesmärke ifrån Forntiden?" Församlingen svarade att de hellre iståndsatte den gamla sakristian till bårbod, och önskade därför att "det mycket förfallna äldsta Capellet måtte få rifvas och bortseljas, helst de ännu vore mycket tryckte af kyrkobyggnad och reparationer i prestgården". Försäljningen och rivningen ägde rum senare samma höst.

Om det äldsta kapellets inventarier är nästan ingenting känt. En kyrkklocka finns dock bevarad (se nedan).

1670 ÅRS KAPELL

Det kapell som uppfördes 1670 och revs 1830–1831 var beläget i norra delen av gamla kyrkogården, nordväst om det äldsta kapellet och sydöst om den nuvarande kyrkan. Dess exakta placering är inte känd, då inga arkeologiska undersökningar gjorts; ett på kyrkogården rest

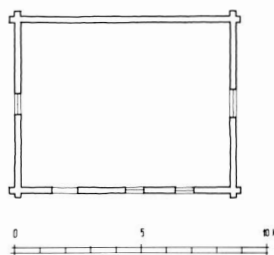

Fig. 98. Transtrands äldsta kapell, plan, skala 1:300. Ingången kan även ha varit belägen i väster. Rekonstruktion av M. Bergman och G. Wirén 1985.

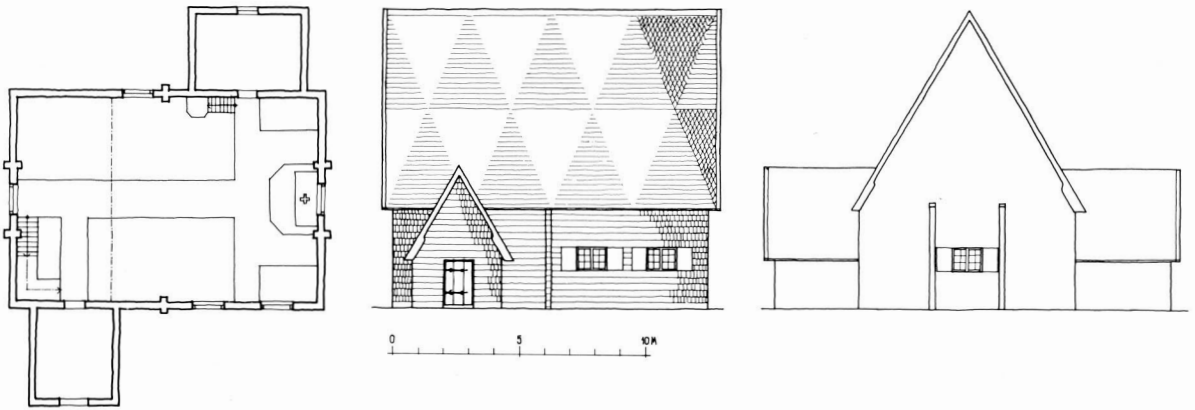

Fig. 99. 1670 års kapell omkring 1700, plan samt syd- och västfasader, skala 1:300. Rekonstruktion av M. Bergman och G. Wirén 1985.

svartmålat träkors som avses markera kyrkplatsen torde inte vara korrekt placerat, främst med tanke på dess närhet till ravinen. Ingen avbildning är heller känd.¹²⁹ Trots detta låter sig kapellet i sina huvuddrag rekonstrueras på grundval av befintliga arkivaliska uppgifter (fig. 99, 101).

Kapellbyggnaden

Kapellet bestod ursprungligen av ett rektangulärt långhus med innermått 20 alnar långt och 13 1/2 alnar brett, vapenhus i sydväst och sakristia i nordöst. År 1750 förlängdes kapellet med 11 alnar mot väster, så att den totala inre längden blev 31 alnar. År 1788, slutligen, byggdes en ny sakristia.

Kapellet var uppfört av furutimmer, i 18 varv i den äldre delen, i 15 varv av grövre timmer i 1750 års tillbyggnad (vis.prot.). Långväggarnas höjd till takfoten var 7 alnar (vis.prot. 1764). Kapellet var timrat "med Lax-Knutar, utan en enda dymbling vid fenster-hohlen" (st.prot. 16 febr. 1823). Det täcktes av ett sadeltak, troligen med hög resning. Hela kapellet var klätt med tjärat och rödfärgat furuspån, vilket sannolikt var den ursprungliga fasadbeklädnaden. Kapellet uppges 1696 (vis.prot.) vara "af gott fuhru-Timber nyss under Pastore Sahl. Nederstadio wara upbygdt och taket med god fuhru-spåhn spåhnadt, så wähl wapenhuset, som sielfwa Kyrkian förwarade".

Fram till ombyggnaden 1750 hade kapellet endast en ingång, i söder, vilken 1745 (inv.) uppges ha dörr av dubbla bräder med lås. Vapenhusets ingång hade dörr av bräder och sakristian hade bräddörr med lås. Ett "Låås för Sakristian" inköptes 1685 (räk.). I nuvarande kyrkan förvaras ett par dubbeldörrar av stående bräder, nedtill med påsatta snedställda, profilerade bräder. De har ett gammalt lås (fig. 100) och romboid nyckelskylt med utsvängda ändar och inskrift "POS [bomärke] 1685". Dörrarna satt fram till 1940 i ett gammalt magasin vid älvsbron (st.prot.). Möjligen kan låset vara identiskt med det 1685 till sakristian inköpta.

Vid 1750 års ombyggnad tillkom en ingång i väster med dubbeldörrar av dubbla sågbräder, stängd av en träbom. Ovanför denna satt ett litet tjärat "skjuhlak", uppfört 1752 (inv.). Sydportalens dörr sägs

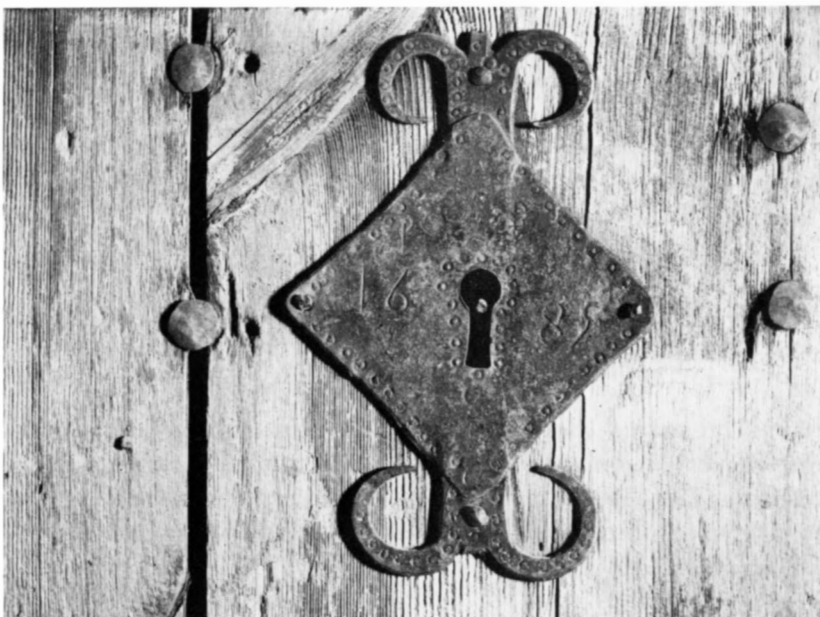

Fig. 100. Nyckelskylt daterad 1685, vilken möjligen tillsammans med låset inköpts till kapellet sakristia 1685. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

1787 (inv.) vara "målad och stark" med ett "dörr-grepp" utanpå. Sakristians dörr var målad och vapenhusets av "tjocka plankor med gång-Jern och lås Klinka, är någodt tärld på yttra sidan af Sohlstrålarne". År 1821 (räk.) utbetalas för ett lås på vapenhuset.

Ursprungligen hade kapellet fem fönster, av allt att döma två i söder, ett i öster, ett i väster och ett i norr. Sakristian hade ett litet fönster med järngaller (inv. 1745). År 1696 (vis.prot.) sägs kyrkan vara "med 22 vackra fönster ypnader Zirade"; härmed måste dock avses fönsterrutor. År 1706 (räk.) utbetalas till Halvar Hansson från Malung för "fönsterbyggning". På den äldre delen av kapellet fanns 1752 (inv.) fyra dubbla fönster med luckor och på den nya tre dubbla fönster utan luckor. Med "dubbla" fönster avses sannolikt att varje fönster hade två lufter. Fönsterluckorna hade gångjärn och haspar och sägs 1764 (inv.) vara "nog klena". Fönstren i den nytillbyggda delen var placerade i söder, väster och norr. De var troligen rakslutna. År 1787 (inv., räk.) utvidgades fönstren i den äldre delen och fönsterluckorna togs bort. Möjligen kan fönstren då ha gjorts stickbågiga. År 1793 (st.prot., räk.) togs två nya fönster upp i söder genom taket och valvet för att ge mer belysning åt läktaren. Enligt ett syneprotokoll 1811 fanns nio fönster.

Sakristian var ursprungligen nio stockvarv hög med "enkelt" spåntak, sparrar och kroppås. Dess övriga mått är okända. Den hade ett litet fönster med järngaller, troligen i norr, och var invändigt vitlimmad. Sannolikt hade den platt innertak. Under sakristian fanns en källare med "luka, gångjern, aspa och lås" (inv. 1745). År 1709 (räk.) betalades för gångjärn till "sacristie luckan". År 1757 (räk.) utbetalas till soldaten Eric Ersson Warg (1719–1792) i Långstrand för källarens

vålvning. Denna beskrivs 1787 (inv.): "under golfwet helt liten med trappgång, murad och wälfd med gråsten, har dörr och luka med lås före, behållet". Gezelius beskriver sakristian som "bygd i en liten fyrkant til Norra sidan". Den tycks ha varit otillräcklig för sitt ändamål; redan 1770 (vis.prot.) hade man beslutat att en ny skulle byggas, vilket skedde 1788 (st.prot.). Den nya sakristian, som låg på den gamlas plats, var 9 alnar lång och 8 $\frac{1}{2}$ alnar bred (syneprot. 1811) och hade ett fönster i norr (inv. 1787). Efter kapellets rivning behölls sakristian, flyttades och omändrades till bårbod (se ovan).

Vapenhuset var 9 stockvarv högt (inv. 1745), 5 alnar långt och 6 alnar brett (Gezelius). Det var utvändigt helt spånklätt; invändigt hade det troligen platt tak och var vitlimmat (inv. 1745). Två sannolikt väggfasta bänkar fanns i vapenhuset. Det revs våren 1830 (räk.).

Yttertaken var 1745 (inv.) spånade och rödfärgade och behövde repareras. I samband med ombyggnaden 1750 blev långhustaket 1751 "å nyo gjordt" av nya bräder, med "ny huf förbättrat" samt spånat och tjärat. År 1811 (syneprot.) klagas över hål i taket. På taken satt järnkors; två på långhuset och ett på vardera sakristian och vapenhuset (inv. 1752).

Interiör

Långhuset täcktes ursprungligen av ett brädvalv av okänt utseende och var vitlimmat. Krita inköptes 1695 (räk.) till kapellets "hwijsmning". Interiören blev vitlimmad och målad 1724 (räk.) av målaren Olof Norman från Gränge (Grangärde). Ett nytt "halfrundt" tunnvalv byggdes 1751 (räk.) av morakarlarna Krång Mats Andersson och Skeri Anders Aronsson från Östnor och Knagg Eric Persson (f. 1731) från Öna, varefter det 1754 (räk.) vitlimmades. År 1760 (vis.prot. 1764) blev hela interiören vitlimmad och "prydeligen" målad. Dessa dekorationsmålningar beskrivs 1764 (inv.): "stenränder och löfwerk omkring weggebandet målat, samt de 6 Pelare på wäggarne med målade win Rankor omgifne; så ock fenstren om lagde med gardiner, målade". Med pelare avses antagligen de försträvningar av timmerväggarna, som bör ha funnits i form av resta stockar, hopdragna av järnbultar. Vidare fanns "En målning öfwer Sacristiæ dörren, å hwilken ses en Trana, som håller ett Klot i högra foten", och i "sjelfwa hwalfwet på södra sidan öfwer Lectarn stå Soldat- och Rotarnas namn". Konstnärens namn är okänt; möjligen skulle han kunna vara identisk med mästern Eric Siljeforss,²⁷ som 1760 utförde målningsarbeten i Lima kyrkas sakristia.

Själva koret var enligt Gezelius efter ombyggnaden 6 $\frac{1}{2}$ alnar långt. Vidare uppges 1787 (inv.) att "2^{ne} stockar hålla Capellet tillhoppa, hwilka ligga twärs öfwer wäggarne. Den ena nyligen ditsatt".

Golvet var 1745 (inv.) av bräder. År 1752 (inv.) sägs golvet i det nya västpartiet vara av goda "sågtälnar" och i det äldre partiet omlagt och kompletterat med nya "tälnar". Inga gravar fanns inne i kapellet (inv. 1770).

KAPELLETS BYGGNADSHISTORIA

Ett kapell av furutimmer, bestående av ett rektangulärt långhus med förmodligen ganska högre sadeltak, vapenhus i sydväst och sakristia i nordöst, uppfördes 1670. Det var utvändigt klätt med furuspån, tjärat och rödfärgat. Detta kapell uppvisar stora likheter i fråga om utseende och proportioner med ett flertal andra samtida träkyrkor i Dalarna, t.ex. Aspeboda, Amsberg, Enviken, Hosjö och Mockfjärd, samt även Yttermalungs gamla kapell. Flera av dessa har dock valmat tak. Invändigt var kapellet försett med ett valv av okänt utseende, troligen ett tredelat brådtak. Detta var möjligen ursprungligt men kan även ha tillkommit på 1690-talet; 1695 (räk.) inköptes bräder till kapellet och krita till dess vitlimmande. Vid visitationen 1696 sägs att "Bygningen wijd Capellet låffwer församlingen at willia företaga i sommar med de medel, som där finnas".

År 1750 utvidgades kapellet mot väster med mer än halva sin längd. Byggmästare var Mats Olsson i Heden och Olof Matsson (1692–1764) i Ullvi, båda från Leksand (räk.). Följande år byggdes ett nytt tunnvalv och nytt yttertak, varefter hela kapellet spånades av Krång Mats Andersson från Östnor i Mora med "Camerad" samt tjärades och röd-

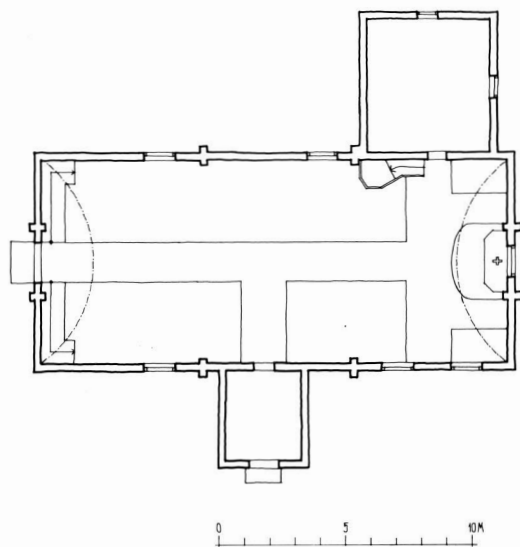

Fig. 101. 1670 års kapell efter ombyggnaden 1750, plan samt syd- och västfasader, skala 1:300. Fönstren har hypotetiskt gjorts stickbågiga. Rekonstruktion av M. Bergman och G. Wirén 1985.

färgades. Vid visitationen 1752 sägs att "Capellets anseende både innan och utan är nu ganska wackert och mycket liust inuti".

År 1788 byggdes en ny sakristia och fönstren i den gamla delen av kapellet förstörades. År 1793, slutligen, togs ett par fönster upp på södra sidan genom valvet till läktaren. Därefter tycks inga nämnvärda reparationer eller förändringar ha skett.

Den 30 maj 1811 hölls syn över kapellet varvid man konstaterade att det var förfallet; bland annat hade det sjunkit $\frac{3}{4}$ aln, så att avståndet mellan tak och golv minskat. Man började nu umgås med planer att ersätta det gamla kapellet med en ny kyrkobyggnad, och 1824 beslöts att bygga ny kyrka av sten. År 1830 beslöt sockenstämman att kapellet skulle säljas och rivras. Under våren revs vapenhuset, och i november (st.prot.) hölls auktion på kapellet, varvid man beslöt att allt järn och all spik skulle tillfalla kyrkbygget. Ytterligare en auktion hölls i april 1831 (räk.), varvid de sista resterna av kapellet torde ha försvunnit, med undantag av sakristian, som flyttades och ändrades till bårbod.

INREDNING OCH INVENTARIER

Altaranordning

I 1696 års inventarium uppges "Altaret och des tafla" vara "slätta [dvs. enkla] och gamla". 1752 (inv.) gjordes ett altare med bruten tredelad framsida, "hwilkens linea är längre än sidoliniorne". Altarskranket — "disken" — sägs vara "utarbetad med spegelwärck och en för Communicanterne, effter altarets form lämpad Knäpall. Disken har en Krantz omkring af lister, item 2^{ne} dörar med behörige gångjern åt hwardera". På diskens insida var en pall fästad och en lös pall stod vid altaret. Över altaret satt en tavla "med 2^{ne} änglabilder, emellan hwilka står Gloria in Excelsis Deo, och årtrahlet 1726. Öfwer taflan står en Sohl, som mistat förgyllningen". En ny altaruppsats — möjligen utförd av Eric Siljeforss — anskaffades 1760 (räk.), då Lars Stafsson levererade väv till altare och tavlor. Altararrangemanget beskrivs 1787 (inv.): "Altare Bordet af träd, öfwerdraget med wäf, målat rödt omkring, ofwanpå såsom ett hwitt frans Kläde. På framsidan stå 2^{ne} windstockar krönte och årtalet 1760 förgylt." Altarskranket var ljusmarmorerat med blåmarmorerade speglar och hade en dörr på norra sidan. "Altare Taflan består af en Större: ofwan fenstret af wäfnad och förgylte ramar, som föreställer Christi Kors och Bild upphängd: Maria gråtande på ena och Johannes på andra sidan; samt en skugga af Jerusalems Stad, omgifwen med målade bräder i löfwerk och underhölgd med en blå gardin fästad med snöre, öfwer hwilken wid hwalfwet är en förgylt Sol; och en Mindre med half förgylt Ram, som tecknar Frälsaren med brödet och Kalken; på båda sidor stå insticktelse orden." Båda dessa oljemålningar finns bevarade och beskrivs närmare i samband med nuvarande kyrkan. Altarskranket fanns kvar ännu 1845 (inv.).

Fig. 102. Evangelisterna Lukas, Markus och Johannes, utförda av Erik Nilsson i Fläckebo 1671 och hörande till den predikstol som vid 1750-talets slut skänkts från Norrbärke kyrka till Transtrands kapell. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Korskrank

I 1745 års inventarium sägs "Choret" vara av snickarearbete och målat. Detta korskrank tycks ha avlägsnats i samband med ombyggnaden 1750–1752.

Predikstol och timglas

År 1696 (inv.) sägs predikstolen vara enkel och gammal; möjligen var den överförd från det äldsta kapellet. År 1717 (räk.) har Per Ersson i Bu och Lars Andersson (1667–1740) vid Källan flyttat och utvidgat predikstolen. Den uppges 1752 (inv.) vara "af trä, utan himmel, mycket slät, dock målad 1724". Gezelius beskriver den 1757 som "aldeles gammalmodig". Vid 1750-talets slut fick församlingen som gåva Norrbärke kyrkas gamla predikstol. Denna uppsattes 1760 (räk.), blev med "fergor uphyfsad" (vis.prot.) och beskrivs 1764 (inv.): "En gammalmodig, dock wacker predikstol, med bilthuggare werck, målad och något förgyld, samt en slät dock målad himmel öfwer." Vidare uppges 1787 (inv.): "Bak till stå Paulus och Petrus en på hwardera sidan om en förgyld Sol med bokstäfwerna [Jahve], på taflor aftagne", samt att predikstolen var uppsatt "wid Norra wäggen på hwilken trappan går från Sacerstie Dörren". Ljudtaket sägs 1811 (syneprot.) vara bristfälligt och 1830 (inv.) uppges predikstolen vara "uppmurknad af takdropp". Numera återstår endast tre evangelistbilder (fig. 102) från predikstolskorgens nischer samt fyra konsoler med änglahuvuden (fig. 103), vilka torde ha suttit på undersidan av korgens överliggare. Evangelisterna är utförda av ek samt försedda med sina attribut och en bok i handen; Lukas med oxe, Markus med lejon och Johannes med örn. Höjd 35 cm. Av konsolerna, vilka har tandsnittslist nedtill,

Fig. 103. Konsoler med änglahuvuden, hörande till den predikstol som utfördes av Erik Nilsson i Fläckebo 1671. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

är en skadad. Höjd ca 18 cm, bredd ca 8 cm. Färger: guld, silver, gult, rött, brunt, grönt, blått, ljusblått, svart, vitt; skär och röd karnation.

Predikstolen var tillverkad av predikstolsmakaren Erik Nilsson¹³⁰ från Fläckebo 1671.¹³¹ Figureorna har de karakteristiska päronformade ansikten som utmärker Erik Nilssons predikstolskonst. Fragmenten konserverades av Libraria 1950.

Ett "gammalt odugeligt timglas" nämns 1752 (inv.). År 1787 (inv.) omtalas att "Tim Glaset med sin [överstruket: snuskiga] Pedestal har länge lutat till undergång; men bör hjälpas". En senare tillskrift meddelar: "Borttaget och afskrifwet." Trots detta finns timglaset kvar och beskrivs i samband med nuvarande kyrkan.

Bänkinredning

En bänkinredning torde ha tillkommit samtidigt med kapellet. Bänkarna sägs 1696 (vis.prot.) vara "behåldne". Enligt 1745 års inventarium fanns 10 manfolks- och 14 kvinnfolksbänkar, samt två manfolksbänkar vid sakristiedörren, tre sannolikt på korets södra sida och en vid altaret. Samtliga saknade dörrar utom den främsta på kvinnfolksidan. Bänkar byggdes 1750 (räk.), i den nybyggda västra delen, av soldaten Eric Ersson Warg och 1752 (inv.) ombyggdes bänkarna i den äldre delen. Enligt 1752 års inventarium fanns i kapellets äldre del 8 manfolks- och 11 kvinnfolksbänkar med "stackar, balkar, dörrar, gångjern och bokhyllor på balkarne", samt i den nybyggda delen 11 manfolks- och 11 kvinnfolksbänkar utan "balkar, stackar och dörrar", utom två med "stackar" och en färdig men med dörren ännu ej insatt. I det utvidgade koret fanns två manfolksbänkar vid sakristieingången samt ytterligare två fullständiga bänkar, troligen mitt emot på södra sidan. Bänkarna med dörrar var färdiga, målade och numrerade 1764 (inv.).

Läktare

I 1745 års inventarium omtalas en läktare i väster, avsedd både för man- och kvinnfolk. I samband med 1750 års ombyggnad flyttades läktaren påföljande år västerut och breddades två alnar. Dess golv var delvis — sannolikt längst i väster — lutande, med tre rader bänkar

med ”stackar och armstöd” men utan dörrar. Två trappor, i sydväst och nordväst, vardera om åtta trappsteg, ledde dit upp. Läktaren uppbars av fyra furustolpar och var undertill panelad med det gamla valvets vitlimmade bräder; 1751 (räk.) utbetalas till Eric Warg för läktarens ”telnande”. Vid visitationen 1764 uppges läktarbarriären vara ”målad med oljefärg, lius marmor på posterna och lackgröna Speg-lar”. Enligt 1787 års inventarium var två av bänkraderna avsedda för manfolk och en för kvinnfolk. Sex bänkar fanns i varje rad. En senare tillskrift uppger att kvinnfolkstrappan — den norra — togs bort 1794 och hela läktaren inrättades för manfolk.

Dopredskap

Dopfunt (fig. 104), tillverkad av en stock, med trattformig cuppa och fot samt kraftig mittvulst. Koniskt lock, krönt av en knopp och fäst vid cuppan med ett kraftigt gångjärn. Gråmarmorerad med grönmarmorerad vulst; cuppans brädd och lockets kant är rödmålade och knoppen grön och röd. Bemålningen är svårt skadad. I locket är inskurna initialerna KOS (S spegelvänt) samt årtalet 1670. Höjd 98 cm, fotens diameter 36 cm. Sedan 1924 deponerad i Statens historiska museum.¹³²

År 1696 (inv.) omtalas ett ”litet mässingsbäcken i funten”. År 1764 (vis.prot.) anses att detta bör säljas och en dopskål av tenn inköpas. En sådan inköptes 1765 och beskrivs nedan i samband med nuvarande kyrkan.

Nummertavlor

En 1726 daterad nummertavla är bevarad och beskrivs i anslutning till nuvarande kyrkan. År 1811 (räk.) inköptes en ny ”Ziffer Tafla” och följande år mässingssiffror. Denna nummertavla hade halvrunt överstycke och syns på fig. 114. Den har senare förkommit.

Nattvardskärl

I Lima kyrkas inventarium 1685 omtalas att en ”stopkanna” av tenn fanns vid kapellet. Samma år (räk.) inköps en ”Ekiekagg” för vin. Förutom nämnda kanna fanns 1696 (inv.) en kalk med paten, en åttkantig flaska om ett stop och en gammal fyrkantig flaska om ett halvt stop; samtliga av tenn. Kannan byttes bort i Falun 1728 (räk.) och en ny kommunionskanna anskaffades (inv. 1752). En ny kalk och paten av silver anskaffades 1732, vilka finns kvar och beskrivs i samband med nuvarande kyrkan. År 1745 (inv.) nämns dessutom en oblatask av trä, en ny fyrkantig tennflaska och sockenbudstyg bestående av en gammal kalk med paten och en flaska om $\frac{1}{2}$ kvarter — samtliga av tenn — samt en oblatask av trä. Den gamla kalken och patenen samt det gamla sockenbudstygget bortbyttes 1748, och en ny oblatask och nytt sockenbudstyg av tenn anskaffades; samtliga i behåll och beskrivna i samband med nuvarande kyrkan. En större kanna för kommunionsvin har tillkommit (inv. 1752), inköpt 1750. Vidare omtalas

Fig. 104. Dopfunt av trä, daterad 1670 (Stockholm. SHM. Inv.nr 17.463). Foto: ATA, H. Faith-Ell, 1924.

en "SocknebudsKista med gångjern och haspa, samt en liten swarf-ask at hafwa oblater uti. Kistan är för tung och owig til sitt bruk". De båda gamla tennflaskorna, den åttkantiga och den fyrkantiga, uppges 1764 (vis.prot.) vara söndriga och bör säljas, vilket skedde senast 1768 (vis.prot.). Ett sockenbudsfodral från 1673 överlämnades 1764 (Lima inv.) från moderkyrkan till kapellet. Ett nytt sockenbudstyg av legering inköptes 1757 (räk.), av vilket kalk och paten finns kvar och beskrivs i samband med nuvarande kyrkan, medan en vinflaska och ett fodral av läder, skänkt 1759 av komminister Anders Tunborg¹³³, förkommit. Ett gammalt tennstop anses 1851 (vis.prot.) böra säljas, och det är borta före 1857 (vis.prot.).

Brudkrona

En ännu bevarad brudkrona av förgylld mässing inköptes 1812 (räk.) och beskrivs i samband med nuvarande kyrkan.

Ljusredskap

Två ljuskronor av mässing inköptes 1753 och 1793 samt ett par mässingskandelabrar 1757, samtliga från Skultuna bruk. Dessa är i behåll och beskrivs nedan under nuvarande kyrkan, liksom ett par träljusstakar, tidigast nämnda 1787, och ett par tennstakar, inköpta 1788. Vidare omtalas 1787 (inv.) en "JernLjusKrona på Läcktaren med 4 piparmar" samt en ljuskrona av trä med åtta järnarmar. Järnljuskronan fanns kvar ännu 1830 (inv.).

Textilier

I Lima kyrkas inventarium 1621 omtalas en blå mässhake i kapellet (se ovan). År 1696 (inv.) fanns följande: "1. En mäss-hakel af gement pappelin med Kårs på. 2. 2 st skiortor, 1. bräckelig och m. gl. 3. altar-Kläde gammart lärffft. 4. Förhängio dito. 5. dito gammart lärffft. 6. handkläde wijd funten 2 st. 7. Kalk-Kläde mz gamm. Knyting [dvs. spets]. 8. Brudstohlstyg af Krusigt papplin." En ny mässhake av "Röött Skiagg" inköptes 1721 (räk.). År 1745 (inv.) uppges den äldre mässhaken vara rutig och den yngre sägs ha "med blått genombrutne gull galoner till Kors" samt foder av lärffft. Vidare omtalas ett "corporal hwitt af läreffft, utnött, med gemena tråspetzar", ett annat av "blådt taftt, med grönt Silke utstofferat", skänkt av pastorskan Catharina Harkman¹³⁴ (inv. 1752), ett "randigt bordtäckte" i sakristian, en söndrig duk av "Westgiöths lärffft", ett "Örngådt af rödt Schiagg" och en "Brudpell af brokod pappelin". På altaret fanns "Förhänge frammantill, grönt Krusigt tyg, förlorat. På sidorna rödt fris". En ny altarduk av "rödt foderboig med en spetz af utskurit tryckt lerffft på" tillkom 1747 (vis.prot.). Den rutiga mässhaken är såld 1768 (vis.prot.). En ny svart mässhake inköptes 1793 (räk.); den finns kvar och beskrivs i anslutning till nuvarande kyrkan. Ett kalkkläde av svart sammet har tillkommit 1830 (inv.). Brudpällen uppges vara av "grönt rosigt tyg". Det blå kalkklädet är sålt 1834 (vis.prot.), och 1851 (inv.)

uppges att den röda mässhaken blivit omgjord till altarpallklädsel. Ett trasigt skyнке av grönt och vitt mönstrat ylle — troligen brudpällen — omnämns ännu 1919 (snabbinv.), men har senare förkommit.

Kollektredskap

I 1696 års inventarium omtalas "En gammar hååf eller pung". År 1745 (inv.) nämns en håv "af rödt Schiagg, med gula snören i sömmarna, Mässings Klocka, järnskaft". En ny håv inköptes 1759 och beskrivs 1787 (inv.): "Håf af rödt Sammet med försilfrad Klocka och boga, Silkes galoner och frantzar omkring, samt öfwer täcke." Vidare nämns en gammal "Håf boga med trädskaft", vilken dock senare strukits, och en senare anteckning omtalar att schagghåven sålts. Håven från 1759 finns till största delen kvar och beskrivs i samband med nuvarande kyrkan.

Övriga inventarier

År 1696 (inv.) nämns "En liten kista 1 1/2 alnar längd", "En liten låck-Tina" och "i sacristian ett litet bord". År 1715 (räk.) utbetalas för en kista och 1717 (räk.) för ett bord i sakristian. År 1745 (inv.) fanns bland annat "Ett Hand fats käril", en kistbänk, ett skåp med två dörrar, "En Wändstohl måhlad åth brudfolk" och två kistor med lås. Skåpet och brudbänken samt en kista är bevarade och beskrivs nedan i samband med nuvarande kyrkan. År 1752 (inv.) omtalas en "målhad trätafla, söder om altaret", ett "målhad crucifix i Sakristian, målningen mäst afnött",¹³⁵ en liten spegel och en "skriflåda af förtent jernbleck, med bleckhorn och Ströbössa, tilskänckt af nuvarande Pastor". Den ena av kistorna uppges nu vara i moderkyrkan. Vidare omtalas en s.k. Hedengrans-tavla⁶³ över jubelfesten 1693, två karbasar och tre "Kyrkjowachtare Käppar, alla tre rätt kläna". Skrivstället har sålts 1768 (vis.prot.). År 1764 (inv.) har tillkommit "En liten rund tafla på sin fot, att lägga offerpenningar på, och Kan flyttas hwart man wil". Av denna offertallrik återstår skivan, som är rund med upphöjd kant och med ett runt hål i mitten för foten. Målhad dekor av svarta blad på gul botten, brunrödmålhad undersida. Spräckt. Diameter 28 cm. Foten fanns kvar ännu 1874 (inv.). En straffstock tillverkades 1773 (räk.) av Eric Larsson (1728–1786) i Höknäs. Den sägs 1787 (inv.) vara "juste pålitlig, hwilken står wid wästre Kyrko dörren". Vidare nämns bland annat "en målhad brädlapp" över norra sakristiefönstret. Vid en auktion 1788 (räk.) inköptes en gammal björnhud och ett brunmålad bord, och 1793 (räk.) ett nytt skåp för mässhakar. År 1830 (inv.) omtalas bland annat "2 st Kongl Tal under glas med förgyllda ramar. 1 st Dito utan glas och förgl.". Dessa finns delvis bevarade och beskrivs i samband med nuvarande kyrkan.

Klockor

I 1696 års inventarium omnämns "En metall-klåcka i Stappeln icke mycket stor", samt "noch En liten handklåcka". Den sistnämnda blev

Fig. 105. Klocka från 1647, såld 1815 till Trysils församling i Norge. Foto: Trysil Bygdetun, Olav Ragde, 1984.

1752 (inv.) nedtagen från valvet och var såld 1768 (vis.prot.). Den andra klockan (fig. 105) fungerade som lillklocka fram till 1815, då den såldes till Trysils församling i Norge,¹³⁶ där den ännu finns bevarad. Den är gjuten för Transtrands äldsta kapell 1647 och bär inskriften "GLORIA IN EXCELSIS DEO: ANNO 1647". Höjd 37 cm, diam. 34 cm. Ton: gess.¹³⁷

En större klocka göts av Isaac Rockman i Falun 1744. Den bar följande inskrift: "A^o 1744, är jag guten uti Fahlun, af Mr Isac Rockman, och köpt til Transtrands Capell; warande, Pastor Loci Mag. Joh: Gez: Sacell. Dn. Carl Joh: Avelin. Kyrckow. Andr. Nedrin. Joh: Ersson".¹³⁸ Denna klocka, som också var ganska liten — den vägde ett skålpund stockholmsvikt¹³⁹ — sprack dock redan 1751 i kungsringsningen efter Fredrik I (vis.prot. 1764), varefter den omgöts av Daniel Flodström¹⁴⁰ i Sundborn 1766. Inv. 1787 meddelar följande inskrifter: "BISKOP/ DOCT. LARS BENZELSTIERNA/ CONTRACTS PROBST:/ MAG. TOBIAS WESTBLAD/ PASTOR:/ MAG. IOHAN GEZELIUS/ COMMINISTER:/ ANDR. TUNBORG/ CAPELLSWÄRDAR/ ANDR. OLSSON NEDRIN I HÖKNÄS/ LARS LARSSON I ÅSEN. Å andra sidan omkr. en dubbel bröstbild står dessa initialer i halfrund: A. F. R. S. L. U. R. S.¹⁴¹ Därunder: IAG ÖNSKAR DEM SOM: HÖRA PÅ MITT LIUD/ ATT THE UPPMUNTRAS MÅ ATT LYDA HERRANS BUD./ LANDSHÖFDINGE:/ GREF ADOLPH MÖRNER/ CRONO BEFALLNINGSMAN:/ LARS T: ALMBERG./ CRONOLÄNSMAN/ HENRICH HASSEL/ ÅR 1766. Nedantill: MED TRANSTRANDS CAPELLS LAGS SAMMANSKOTT OCH KOSTNAD. TILLÖKT OCH OMGUTEN AF MÄS. DAN. FLODSTRÖM I SUNDBORN."¹⁴² Den blev åter omgjuten 1803. En ny lillklocka göts 1815. Båda dessa finns kvar och beskrivs i samband med nuvarande kyrkan.

TRANSTRANDS NUVARANDE KYRKA

Kyrkobyggnaden

Kyrkobyggnaden består av långhus med sakristia i öster och torn i väster. Den är uppförd av sandsten, delvis röd, delvis grå, och är med undantag av sockeln putsad och vitkalkad med brunmålade snickerier.

Kyrkan har fyra ingångar: en i väster, en mitt på syd- respektive nordfasaderna samt en på sakristians norra sida. De tre huvudingångarna är rundbågiga och har dubbla spegeldörrar av trä, tillverkade av Per O. Dahlgren i Ungårde, Lima, 1860 (räk.); ovanför dörrarna sitter ett spegelfält samt ett halvrunt fönster. Framför ingångarna ligger trappsteg av sandsten. Huvudingången i väster har invändigt grönmålade dörrar. Syd- och nordportalernas dörrar är invändigt gråmålade. Framför dem på insidan sitter vindfång med rakslutna dubbla spegeldörrar med krysspröjsade fönster överst och svarvade knoppar mitt på spegelfälten, vilka är målade i tre grå nyanser och omgivna av profilerad karm. Vindfången flankeras av kannelerade kolonner med profilerade kapital och baser, som uppbär ett rakt profilerat överstycke med kornisch och kraftig tandsnittslist, grågrönmarmorert och delvis förgyllt. Ovanför dörrarna sitter ett gråsvartmarmorert guldlistkantat

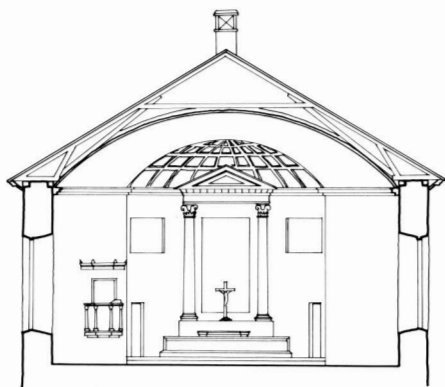
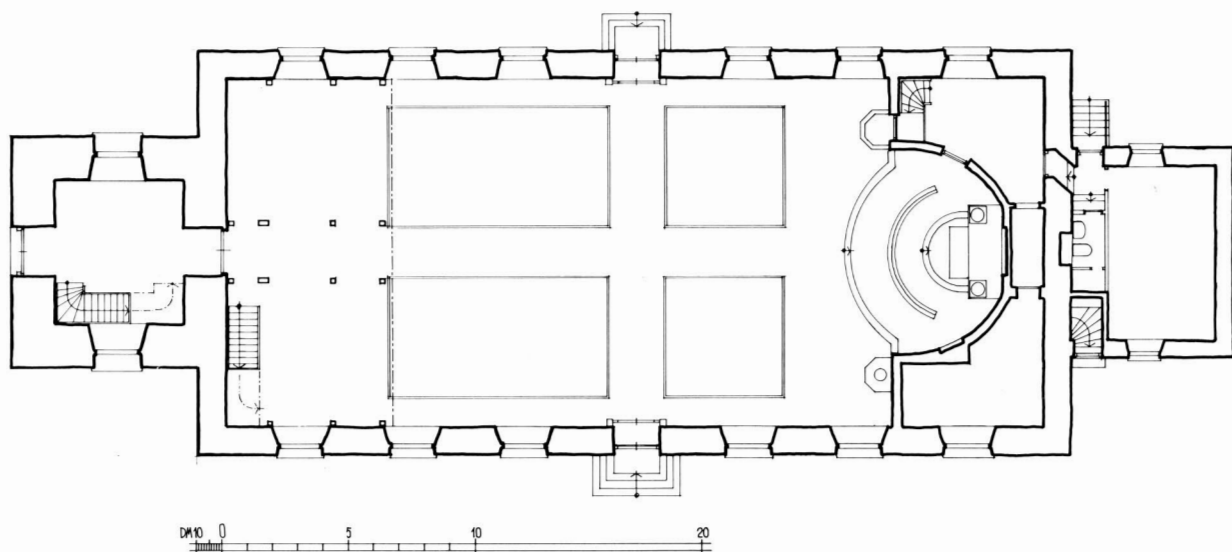

Fig. 106. Transtrands kyrka, plan och tvärsektion mot öster, skala 1:300. Uppmätning av M. Dahlander och E. Werner 1924, R. Andersson 1935 samt B. Blomé 1958; renritade av G. Wirén 1986.

spegelfält, prytt med skulpterat och förgyllt hjärta och törnekrona med moln och strålknippen som bakgrund. Sakristians ingång är raksluten med plåtklädd dörr med ett litet rundfönster och har gråstens-trappa med järnräcke framför.

Fönstren är stora och rundbågiga med spröjsverk av trä, invändigt vitmålat. Långhuset har tolv fönster, sex på varje långsida, tornet tre, ett i söder, ett i norr samt ett rundfönster ovanför västportalen. Sakristian har två något mindre fönster, ett i söder och ett i norr. Solbänkarna är in- och utvändigt av finhuggen kalksten, utom i tornets inre, där de är av gråmålad cement.

Tornet har fyra rundbågiga ljudöppningar, en i varje väderstreck, med enkla träluckor och kopparklädda solbänkar. Huven är försedd med lanternin och har taklist, formad som konsoluppuret tandsnitt och utförd av gråmålat trä. Lanterninens fasader är av gråmålad lockpanel, förkroppad i hörnen, och har fyra rundbågiga öppningar — en i varje väderstreck — med vitmålade anfangar och räcke nedtill. Upp-till löper en profilerad taklist. Takfallen är klädda med koppar. Lan-

Fig. 107. Transtrands kyrka, exteriör från sydväst. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

terninen kröns av en liten svängd spira med en förgylld stjärna, tillverkad av Håll Per Nils Olsson och uppsatt 1831 (räk.), samt förgylld av Anders Reinhold Richman¹⁴³ i Falun 1834 (räk.).

Ovanför västportalen sitter en rektangulär sandstensplatta med förgylld inskrift: "Denna kyrka/ är byggd år/ 1830/ Reparerad år/ 1869/ Koret ombyggt/ och kyrkan i övrigt iståndsatt/ 1926". Denna platta ersätter en äldre (fig. 109), nu förvarad i tornets första övervåning, med inskrift: "By: Å: 1835/ Re: Å: 1869". Plattans vänstra del skadad. Längd ca 80 cm, höjd 40 cm.

Tornets bottenvåning, som används som vapenhus, har putsade och vitkalkade väggar, platt blåmålat brädtak och golv av grå sandstensplattor, inlagt 1937 (räk.). Mot kyrkorummet är en raksluten öppning med en stock som överliggare ytterst och brunrödmarmorat brädtak där innanför. Ett par rakslutna dörrar, mot vapenhuset klädda med

liggande grågrönmålad panel, mot kyrkorummet med speglar, målade i tre grå nyanser, leder in till kyrkorummet. En brunlaserad och fernissad trappa med järnräcke i vapenhusets södra del leder upp till tornets övre delar. Tornet har tre övervåningar. I dess första övervåning finns en igensatt rundbågig öppning mot läktaren i öster. Här förvaras en del äldre kyrkliga föremål. En trappstege i nordvästra hörnet leder vidare uppåt. Klockvåningen har kraftiga, välgjorda klockstolar med plats för tre klockor. På bjälkarna finns talrika inskrifter från 1800- och 1900-talen.

Den ursprungliga sakristian, nu samlingsrum, har valmat tak. På södra sidan i sockelnivå leder en raksluten trädörr in till pannrum och toalett. Samlingsrummet i öster har väggar målade i grönt och gult, vitt tak samt skåpinredning i furu från 1968. Tidigare fanns en spis i öster. I den västra delen finns tambur och toalett. Själva sakristian är inrymd i långhusets nordöstra hörn, bakom den 1926 uppförda inre korabsiden. Den har vitputsade väggar samt tak och brädgolv; i väster leder en trappa upp till predikstolen. I långhusets sydöstra hörn är kyrkoarkivet inrymt. Det är tunnvalvt, har cementgolv, järndörrar

Fig. 108. Transtrands kyrka, exteriör från nordöst. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 109. Inskriftstavla av sandsten, troligen från 1869. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 110. Interiör mot öster. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

och järnluckor för fönstret. Arkivet nås via en tunnvalvd gång från sakristian.

Kyrkan täcks av ett sedan 1904 skifferbelagt sadeltak. Taket var ursprungligen spåntäckt. Taklisten är av trä samt profilerad och gråmålad. En liten kopparklädd skorsten finns på östra gavelröset.

Interiör

Kyrkorummet (fig. 110–111) täcks av ett tunnvalv, ursprungligen av trä och gipsat; vid restaureringen 1959–1960 slogs ett valv av armerad putsbetong under detta efter förslag av civilingenjör Sven H. Nycander. Tunnvalvet och östra gavelns övre del är marmorerade i terrakotafärg och avskiljs från väggarna med en kraftigt profilerad vitmålad taklist med tandsnitt nedtill. Tvärs över kyrkorummet går förstärkningar i form av järnband. Sedan 1926 är långhuset förkortat genom ett i dess östligaste del inbyggt korparti med absid, täckt av ett kassetterat hjälmvalv, vitmålat med ljusblå bottnar. På ömse sidor om absiden är sakristia och kyrkoarkiv inrymda (se ovan). Från absiden leder två rakslutna spegeldörrar, målade i olika grå nyanser, mot dessa; den södra är dock en blinddörr. Kyrkorummets väggar är gråmarmorerade och indelade i stora kvadrer, med undantag för västgaveln och fön-

tersmygarna, som är enfärgat gråvita. Under fönstren sitter värmeelement bakom gråmalade kryssgaller av trä.

Fram till 1926 hade kyrkorummet rak östvägg och var helt vitkalkat. På ömse sidor om altaret fanns två rakslutna dörrar — den södra en blinddörr — mot sakristian. Överst på östra gaveln fanns inskrifterna "DDS", "UPBYGT: ÅR 1829", "AF" och "EES".

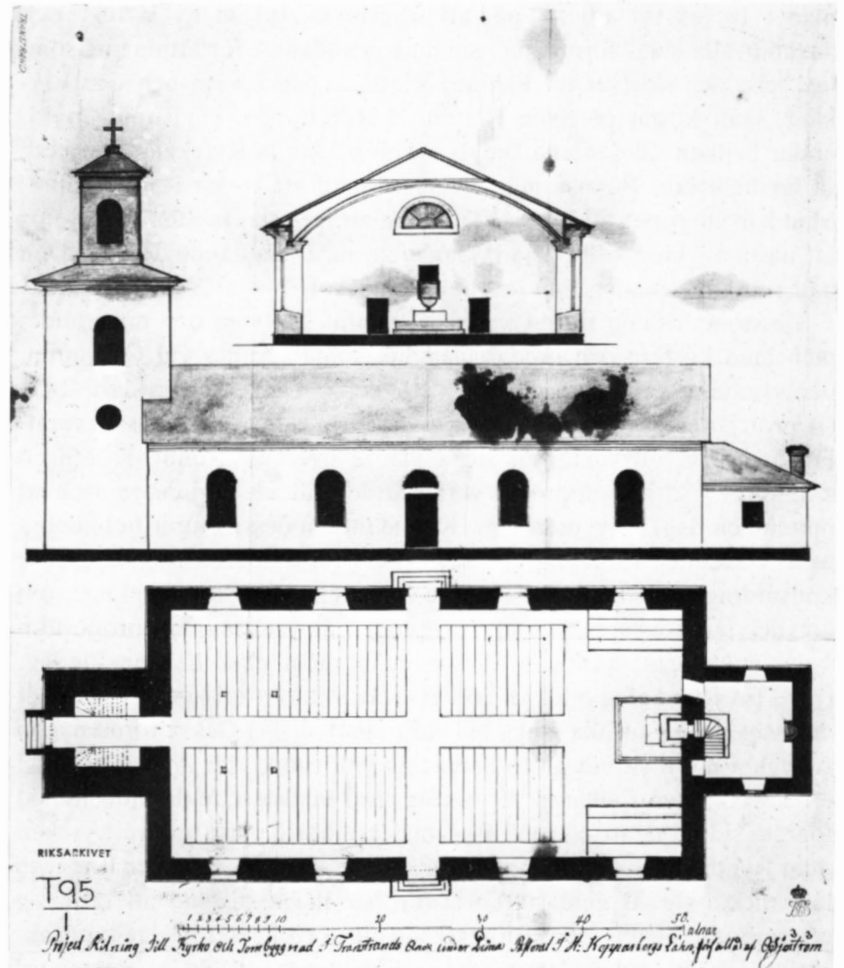
Golvet i kyrkorummet är av bräder utom i koret, där det är av sandstensplattor och upphöjt två steg. Upphöjningen är framför absiden halvrund.

KYRKANS BYGGNADSHISTORIA

Vid häradssynerättens syn den 30 maj 1811 befanns det gamla kapellet vara i mycket förfallet skick och kapellaget konstaterade att en ny kyrka av sten oundgängligen måste byggas. Synerätten ansåg att den nya kyrkan skulle stå vid den gamla kyrkplatsen, medan andra ville flytta den; såväl Berga som Långstrand föreslogs som lämpliga kyrkplatser. Fullständig enighet rådde inte heller om att man över huvud taget skulle bygga ny kyrka. Man ingick dock till Kungl. Maj:t med begäran om stambok och rikskollekt. Ingenting hände emellertid.

Fig. 111. Interiör mot väster. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

Fig. 112. Förslag till ny kyrka i Transtrand av Olof Sjöström, troligen 1821. (Stockholm. RA. ÖIÄ.) Foto: Riksarkivet 1983.

Det dröjde ungefär tio år innan man åter började driva kyrkobyggnadsfrågan hårdare. I det till Överintendentsämbetet insända protokollsutdraget från sockenstämman den 3 november 1822 anför kyrkoherde Lars Restadius att ett utdrag ur synerätsprotokollet året efter synen medsänts en sockenbo som skulle till Stockholm, för att inlämnas till ämbetet med anhållan om ritning. Utdraget sades vara inlämnat och ombudet påmindes tre år i rad att utfordra ritningen, men vid sista påminnelsen uppgavs att utdraget förkommit. Ett nytt protokollsutdrag begärdes av häradsrätten, där alla dock skyllde ifrån sig och sade antingen att de lämnat ifrån sig protokollet eller att de över huvud taget inte sett det.¹⁴⁴ Församlingen kontaktade då byggmästare Olof Sjöström¹⁴⁵ från Hedemora. Denne utarbetade ett förslag till ny kyrka (fig. 112), vilket uppvisades våren 1821 och avsändes med ombud till Överintendentsämbetet. Ombudet hade nu meddelat att eftersom protokollsutdrag med landshövdingens namnteckning saknades fick ritningen icke inlämnas. Församlingen förklarade sig nu vara nöjd med Sjöströms ritning, och Restadius avslutar upprört: "Sedan

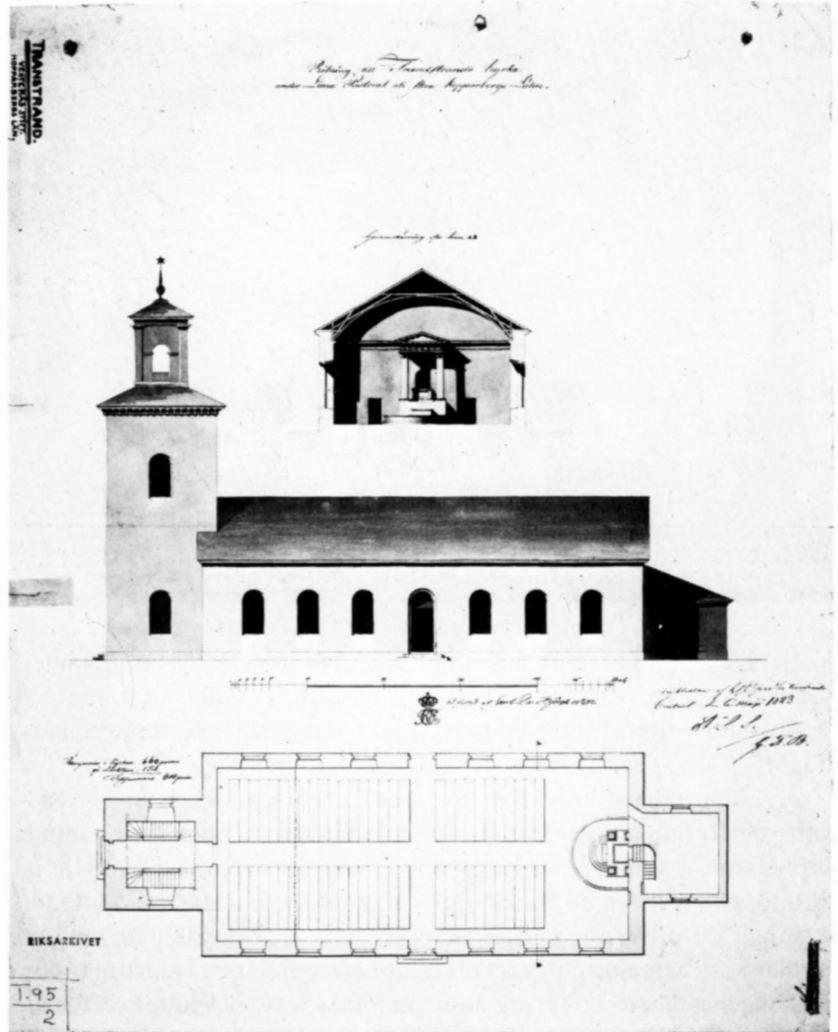
man i 10 års tid arbetat på, att få Ritning till en ny Kyrcka och användt alla slags formaliter, somliga grundade i författningar, somliga icke och skrivet till Fahlun, Westerås Stockholm och Gästrikland, samt kostat på Syne Rätten 32 Rdr Banco, på Ritningen 15, under hvilken tid den ena Bandstocken på gamla Kyrckan fallet ned; så lär hela skat Boen ramla, innan tilstånd att bygga Kan Erhållas. Man har nu gripet till den sidsta Utväg att framskaffa Sten i Höst, för att nästa år, Gud vill! börja Byggnaden, taga hvad ände det vill. Den half rutna byggnaden tohl icke längre upskof.”

Sjöströms ritning till en kyrka av samma typ som den nuvarande, men med kortare och bredare långhus, omarbetades vid Överintendentsämbetet av Carl Daniel Björck.¹⁴⁶ Den 16 februari 1823 (st.prot.) uppvisades dennes första förslag, som inte finns bevarat. Församlingen uttryckte sin stora glädje över att ritningar äntligen kommit: ”[. . .] så uppröras våra känslor till en brinnande åtrå att uppnå den dag, då vi utan fara, Kunne inom dessa murar få tillbedja hela Verldenes välgörande Gud!” I det till ämbetet insända protokollsutdraget¹⁴⁴ lämnar kyrkoherde Restadius vissa kommentarer som antyder hur förslaget sett ut: ”Ritningen är vacker, men proportion synes stöta ögat; antingen är Tornet för högt eller Kyrkan för låg. [. . .] En Rund glug mitt på Tornet tycks visa, att en stycke Kula gådt den vägen, om en lika glugg blir mitt emot. [. . .] Också torde någon svårighet möta vid att gjöra Sacristian half rund. Här är hela 20 mihl efter Kalk; men fjällen gifver 6 sidig hård sandsten, ända till och med fogräta sidor, så att en snäll Byggmästare bör Kunna upföra Kyrckan utan Rappning. På en Rund vägg Passa de icke, Så vida stenarne icke låta tuckta sig. Byggmästaren borde här hafva tilstånd att rätta sig efter omständigheterna.” Björck hade alltså tydligen föreslagit att sakristian i öster skulle ges absidform. Troligen på grund av Restadius påpekande om byggnadsstenens karaktär omarbetades ritningen ännu en gång och fastställdes i sin slutgiltiga form (fig. 113) den 6 maj 1823.

I oktober samma år (Lima st.prot.) begärde man hjälp med kyrkbygget från Lima, åberopande att transtrandsborna tidigare arbetat på Lima kyrka. Sockenstämman i Lima medgav då hjälp med ett dagsverke per matlag vid grundläggningen, med förbehållet att transtrandsborna — understödda av stamboksmedel — inte skulle begära någon mer hjälp av Lima i framtiden. Kyrkoherde Restadius anför i ett ampert protokollstillägg (st.prot. 19/10 1823) att han, eftersom transtrandsborna inte på 11 år kunnat bestämma sig för var kyrkan skall stå och dessutom en stor del av församlingen över huvud taget inte vill bygga ny kyrka, anser att limaborna bör hålla inne med sina utlovade dagsverken tills kyrkan kommit ovan jord och i stället ägna sig åt sin förfallna klockstapel. I en upprörd skrivelse till domkapitlet ett år senare omtalar Restadius vidare att han besökt Transtrands sockenstuga och klagat över denna obeslutsamhet, varvid en ”Baccanal” ropat med hög röst, och fem andra hade instämt: ”Hvem har bedt Er om det? Duger intet Kyrckan nu som förr? m.m.” Då tog kyr-

Fig. 113. Förslag till ny kyrka i Transtrand av Carl Daniel Björck 1823. (Stockholm. RA. ÖIÄ.) Foto: Riksarkivet 1983.

koherdens tålmod slut, han tog sin hatt med orden: "Faren väl mine wänner. Här hafwen I sedt mig" — underförstått för sista gången — och gick, och vägrade därefter att sätta sin fot i Transtrands sockenstuga.¹⁴⁷

I mars 1824 (st.prot.) skrev byggmästare Sjöström och meddelade att den reviderade ritningen nu anlant till honom och att han gärna stod till förfogande som byggmästare. Han var dock upptagen under sommaren och föreslog därför att grundläggningen skulle uppskjutas till september. Stämman tillfrågades nu, eftersom tidigare beslut och protokoll saknades — med undantag av de till Överintendentsämberet insända utdragen hade dessa uppenbarligen redan förkommit — om man verkligen ville bygga en ny kyrka, vartill svarades: "Ja!; ty det är nu så wida kommet." Man beslöt också att antaga Sjöström som byggmästare och att grundläggningen skulle ske i september. I april behandlades Lima sockenstämmas svar på begäran om dagsverks-

Fig. 114. Interiör mot öster före restaureringen 1926. Foto: ATA 1924.

hjälp. Detta väckte stort missnöje, och man avsåde sig erbjudandet, som man tyckte var för njuggt, och begärde i stället att Lima och Transtrand i fortsättningen helt skulle skilja sig i kyrkobyggnadsfrågor.

Grundläggningen ägde rum som beräknat i september (räk.). Kyrkoherde Restadius var dock fortfarande missnöjd. I den ovannämnda skrivelsen till domkapitlet klagar han på att Sjöström "nedslarfwat en Grund, på hwilcken en Kyrcka Icke utan under kan stå" samt inte tillvaratagit de protokoll som skickats till honom, och avslutar med att förklara att han aldrig mera tänker ta befattning med transtrandsbornas angelägenheter, "ty jag tohl nu mera icke bespottelser för de 1000de mödor, som jag haft för detta folk i 39 år". Byggmästare Sjöström, å sin sida, ansåg att kyrkoherden intrigerade och ville inte ha med honom att göra, utan föredrog komminister Sundén.

Vid sockenstämma i Lima i mars 1825 diskuterades transtrandsbornas begäran om åtskillnad i kyrkobyggnadsfrågor. Åberopande en kunglig förordning av den 9 december 1766, där det sägs att inbyggare i kapellag är skyldiga att delta i reparationer vid moderkyrkan, men ej i ny- eller ombyggnadsarbeten, samtyckte man till kapellagets anhållan, om de inte undandrog sig dessa förpliktelser. Man sade vidare, att eftersom transtrandsborna avsaft sig den erbjudna dagsverkshjälp, frikände sig limaborna från allt deltagande i Transtrands kyrkbygge. Detta upplästes i Transtrands sockenstuga den 17 mars och frågan framställdes huruvida önskemålet om åtskillnad stod fast, vilket bejakades. Kapellaget hade även skrivit till consistorium, som i sitt yttrande framhöll att limaborna inte borde neka transtrandsborna hjälp om de själva ville ha hjälp av dem vid nybyggnad i Lima. Sockenstämman i Lima svarade att det i Lima aldrig varit tal om nybygg-

Fig. 115. Interiör mot väster före restaureringen 1926. Foto: ATA 1924.

nad, att transtrandsborna inte deltagit i 1770-talets ombyggnadsarbeten vid Lima kyrka och att ingen kunde minnas ett enda dagsverke från Transtrand vid småreparationer. Transtrandsborna sade sig inte behöva hjälp från Lima eller ha några skyldigheter därvidlag, men limaborna svarade, att de "warit nog höfliga och gådt ur sina Bänkar för dem, wid Prof dagar (3 sedan 1770) och Capellaner (6. på samma tid)". Ett dagsverke per matlag var fortfarande utlovat, och ett till skulle kunna tänkas, "om de i godarom anlidades". Den 23 oktober 1825 upplästes vid sockenstämma i Lima landshövdingeämbetets resolution angående transtrandsbornas befrielse från byggningsskyldighet i Lima.

I februari 1825 hade stambok och rikskollekt beviljats och de egentliga byggnadsarbetena påbörjades 1826. Sten bröts i västra dalsluttningen vid Vålåsen, kalk kördes från Rättvik,¹⁴⁸ en kalkbod uppfördes (räk.) och trävirke framskaffades. Man beslöt även att upptaga lera vid Resjövalen för att bränna tegel. Byggmästare Sjöström avled 1828 och efterträddes av direktören Pehr Forsgren¹⁴⁹ från Älvdalen. Under sommaren 1828 uppstod frågan om man skulle fortsätta kyrkbygget, eftersom tegelslagningsförsöken misslyckats. Då kom någon på att man kunde hugga tegelstensliknande stycken av de tunna sandstenshällarna uppe i fjällsmoren vid Hemfjället.¹⁵⁰ Dessa tillhöggs, bars den långa vägen till kyrkplatsen och visade sig vara fullt användbara som sten till fönsteromfattningar m.m., varför bygget kunde fortsätta. Sommaren 1829 hade kyrkan utom tornet kommit under tak, och i augusti överenskoms med en glasmästare från Fors i Malung om insättning av fönster. I november beslöt kyrkostämman att — eftersom den gamla kyrkan nu var "så medtagen och nästan obrukbar" och kyrkokassans pengar inte räckte till för att fullborda hela kyrkan med

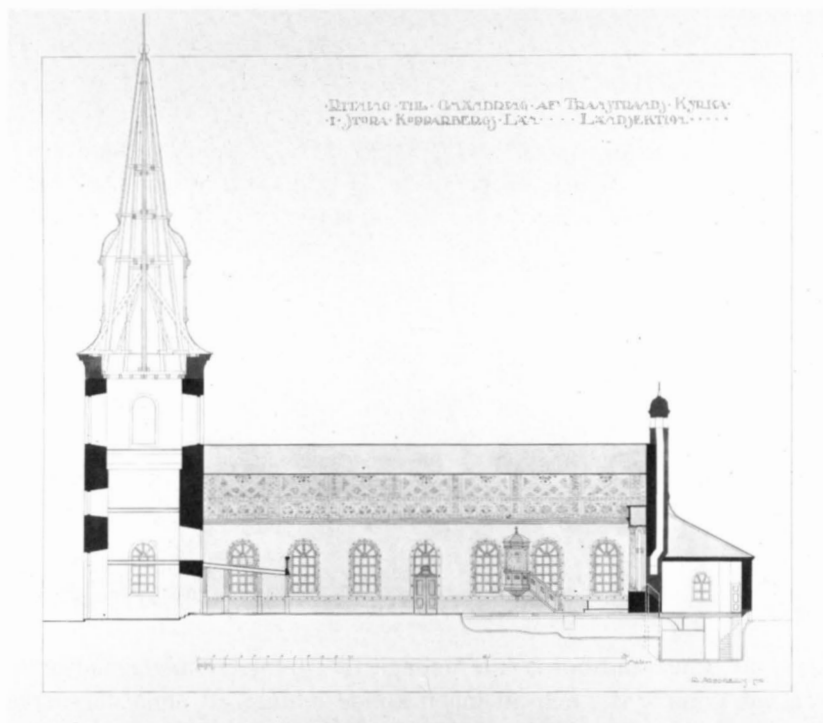
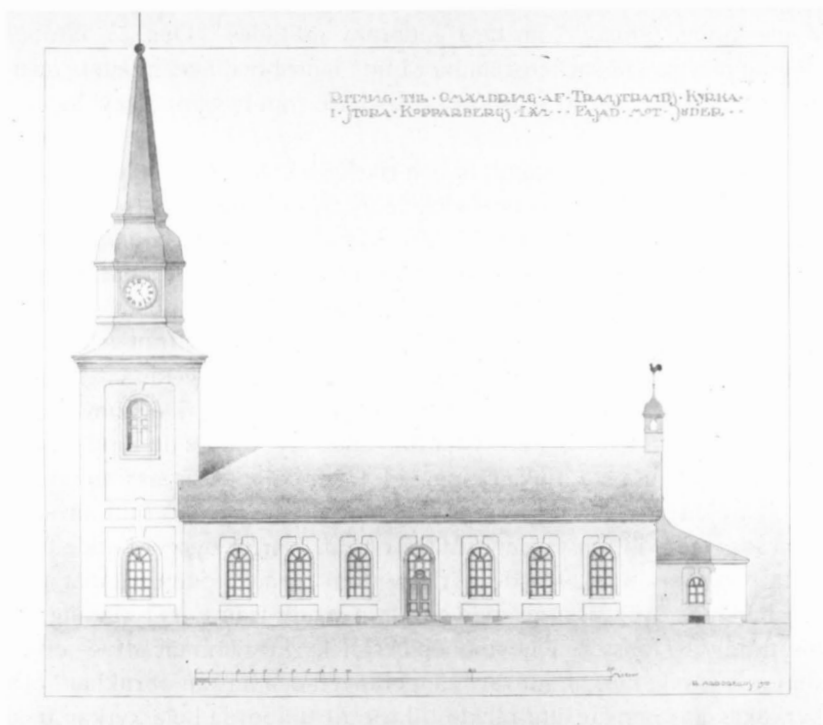

Fig. 116–117. Restaureringsforslag av R. Arborelius 1910. (Transtrand. KyA.)

tornet — man först och främst skulle fullborda långhuset och sakristian invändigt. I maj 1830 (st.prot.) antogs den från Vörderås bördige Eric Ericsson Wördling (f. 1784) från Norge som byggmästare för tornmurarna, medan lanterninen och övriga träkonstruktioner uppfördes av Lindjo Eric Halvarsson¹⁵¹ från Vallerås i Malung, med biträde av Tros Daniel Danielsson (1795–1884) från Östra Fors i Malung.

I slutet av år 1830 (inv.) var kyrkan i stort sett färdig, men åtskilligt fattades ännu; tornet var inte rappat, listverk inte uppsatt och mycket arbete återstod på inredningen. I mars 1831 (st.prot.) antogs Nils Olsson i Berga som snickare för återstående tornarbeten. Samtidigt fann man att pengarna började ta slut, varför komminister Sundén föreslog att man hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om tillstånd att gå och titta i Stockholm och de större städerna, och att de på så sätt insamlade medlen i första hand skulle användas till altarets och predikstolens målning. Detta projekt synes dock aldrig ha blivit genomfört.

Tornet fullbordades 1835. Det rappades av en norrman, kallad Ekebergs Olle, med hjälp av Hackspik Anders Jonsson (1788–1870) från Transtrand. Måleriarbetena utfördes av den norskfödde Hans Thorud (1771–1844) från Rörbäcksnäs (st.prot.). Transtrandsborna var nu mycket stolta över sin nya kyrka och kallade den ”Ruppa” (Snö)ripan.

Vid visitationen 1845 sägs kyrkan sedan länge vara färdig, men inredningen är inte fullbordad. Vidare klagas över att taket svankar på sydsidan, läktaren är felkonstruerad och skadar muren och rappingen flagnar på flera ställen; det är svårt att få putsen att fästa på sandstenens glatta yta. Dörrarna uppges 1857 (vis.prot.) vara omålade och illa gjorda, varför de bör utbytas mot nya. Nya dörrar tillverkades av Per O. Dahlgren 1860 (räk.). År 1869 omputsades kyrkan utvändigt av Bud Hans Ersson från Västberg i Rättvik. Invändig putsläggning och kalkstrykning ägde rum 1876 (räk.). En järnugn installerades i sakristian 1877 (räk.), och 1881 (räk.) insattes i kyrkorummet två s.k. Gurneyska ugnar från Bolinders verkstäder. År 1904 (st.prot.) ersattes spåntaket med skifferbeläggning från Grythytte skifferverk.

Behovet av mer omfattande restaureringsåtgärder började dock bli allt mera påtagligt. Ett restaureringsförslag (fig. 116–117) framlades 1910 av arkitekten Rudolf Arborelius¹⁵², bland annat innefattande en högre tornspira och rikare fasadutformning med pilastrar mellan fönstren m.m. samt en rik invändig målningsdekor i jugendstil. Detta förslag visade sig dock bli för dyrbart att genomföra. Ett reducerat förslag, bland annat innefattande nya bänkar, förelåg 1913, men även detta måste skjutas på framtiden. År 1918 beslöt man att installera elektrisk belysning.

Ett nytt restaureringsförslag, utarbetat av arkitekterna Magnus Dahlander och Elis Werner, framlades 1921 och fastställdes 1925 av Byggnadsstyrelsen efter smärre ändringar. Restaureringen genomfördes 1926, varvid följande skedde. Utvändigt lagades och kalkades putsen och sockeln befriades från puts samt fogströks. Nya solbänkar av kalksten insattes i fönstren och tornhuvens takfall täcktes med kop-

par. Invändigt förminskades kyrkorummet genom att långhusets östligaste fönsteraxel byggdes in med en absid, flankerad av sakristia i norr och arkivutrymme i söder, och den gamla sakristian omändrades till samlingsrum. Nytt kalkstensgolv lades i koret, vindfång byggdes framför ingångarna och nya läktartrappor gjordes. I övrigt omändrades och kompletterades inredningen och kyrkorummets väggar gråmarmorades. Vattenledning och elektrisk belysning infördes. Byggmästare var P. Sjödén, Falun, och slutbesiktningen hölls den 10 januari 1927.

År 1957 upptäcktes stora sprickor i tunnvalvet. Efter inspektion av arkitekten Sven A. Söderholm¹⁵³ vid Byggnadsstyrelsen konstaterades ytterligare felaktigheter — takstolarna var dåliga, orgelläktaren hade satt sig och putsen flagnade m.m. — och behovet av ett fullständigt restaureringsprogram framhölls. Arkitekten Börje Blomé fick i uppdrag att utarbeta ett sådant. Han framlade först ett förslag till begränsade åtgärder i långhusets västra del, och även konstnären Jerk Werkmäster uppgjorde restaureringsförslag, men dessa visade sig vara otillräckliga. Blomé föreslog även borttagande av 1926 års korarrangemang och återställande av det ursprungliga nyklassiska kyrkorummet, vilket församlingen dock inte gick med på. I mars 1959 levererade Blomé ett fullständigt restaureringsprogram, vilket kom att följas vid restaureringens genomförande 1959–1960. Härvid slogs ett nytt tunnvalv av armerad putsbetong under det gamla trätunnvalvet efter förslag av civilingenjören Sven H. Nycander, Stockholm; en då för Sverige helt ny konstruktion. Vidare reparerades takstolarna, nya invändiga solbänkar av kalksten insattes i fönstren, rötskadat virke utbyttes, ny läktartrappa byggdes och interiören ommålades, delvis med ny färgsättning. Entreprenör var Byggnadsfirman Anders Diös och konservator Evald Håkansson, Sollerön. Kyrkan återinvigdes Kristi Himmelfärds dag 1960.

En utvändig restaurering ägde rum 1968 efter förslag av arkitekten

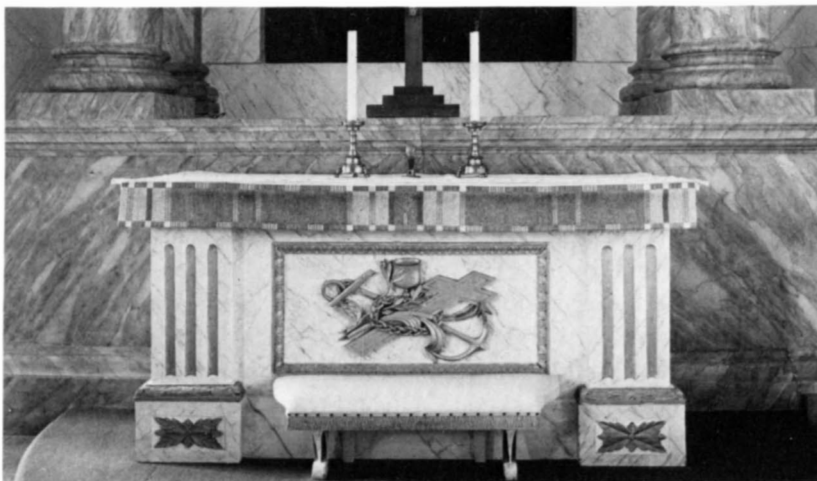

Fig. 118. Altarbord av skulpterat, målat och förgyllt trä, utfört av Johan Görsson 1830. Altarbrun signerat Sofia Widén–Alice Lund 1964. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

P. Folke Nyholm, K-konsult. All gammal puts knackades ned och hela kyrkan omputsades, ny panel uppsattes på lanterninen, takskefferbelägningen kompletterades och nya yttertrappor och takrännor gjordes. Invändigt gjordes ny inredning i samlingsrummet och toalett installerades. Entreprenör var byggmästare Nils Skoglund, Leksand.

INREDNING OCH INVENTARIER

Altaranordning

Altarbord (fig. 118) av skulpterat, gulvitmarmorerat och förgyllt trä; förkroppade hörn med förgylld kannelyr och baser med inskurna förgyllda växtornament samt palmbladsvulst. På bordets framsida är ett

Fig. 119. Altaruppsatsen, utförd av Johan Görsson 1830 efter C.D. Björcks ritningar, i sitt ursprungliga skick som altarpredikstol. Foto: ATA 1924.

av förgyllda bladornament omgivet spegelfält, prytt med skulpterade och förgyllda kors, törnekrona, ankare, kalk och bok; på bordets kortsidor är spegelfält kantade med förgyllda bladornament. Överliggaren avslutas nedtill med en förgylld list med fransliknande ornament. Höjd 102 cm, längd 104 cm, bredd 75 cm. Utfört 1830 av nämndemannen Johan Görsson¹⁵⁴ från Viken i Torsång. Ommålat 1960.

Altarpupsats (fig. 119) av skulpterat, grönmarmorat och förgyllt trä, bestående av ett gavelkrönt entablement med triglyffris och guttæ. Gavelkrönets profil har bred, delvis förgylld tandsnittslist. Entablementet uppbärs av två kolonner och två pilastrar med profiletrade baser och kapital med förgyllda växtornament. Det vilar på en sockel med profilerad över- och underliggare. Svartmarmorad fondvägg, prydd med ett skulpterat och förgyllt Guds allseende öga, omgivet av strålar, utfört av skulptören Per Kers 1926. I sockelns kortändar sitter värmeelement bakom smidda järngaller. Ursprungligen var altarpupsatsen kombinerad med predikstolen till en s.k. altarpredikstol (se nedan). Altarpupsatsen är utförd av Johan Görsson 1830 (st.prot.) efter ritningar av C.D. Björck. Den målades och förgylldes av Hans Thorud 1839 (räk.). Kolonnbaser och kapital är svarvade av Olof Ersson (1790–1861) i Östra Ärnäs 1830 (räk.). Ommålad 1926.

Två målningar, hörande till en äldre altarpupsats, olja på duk. Den större tavlan (fig. 120) framställer Korsfästelsen; Kristus på korset, flankerad av sörjande Maria till vänster och Johannes till höger, i bakgrunden syns Jerusalem. Inskrift: "Tänck på JEsu Christum 2 Tim 2. v. 2." Förgylld profilerad träram. Höjd 156 cm, bredd 140 cm. Den mindre tavlan (fig. 121) framställer Kristus vid ett bord, visande på ett fat med oblater och en kalk. Inskrift i svart, till vänster: "Tager och äter/ thetta är min Leka=/ men, then för eder/ utgifwen warder/ til syndernas förlå=/ telse; Thetta görer til/ min åminnelse." Till höger: "Tager och dricker/ thetta är min Blod/ som för eder utguten/ warder til syndernas/ förlåtelse; Thetta görer/ så ofta i dricken til/ min åminnelse." Höjd 55 cm, bredd 141 cm. Färger: guld, grått, gråblått, brunt, grönt, vitt, rött, skär karnation. Målade 1760 (räk.), möjligen av Eric Siljeforss; överförda från gamla kapellet. Den mindre tavlan förvaras i sakristian.

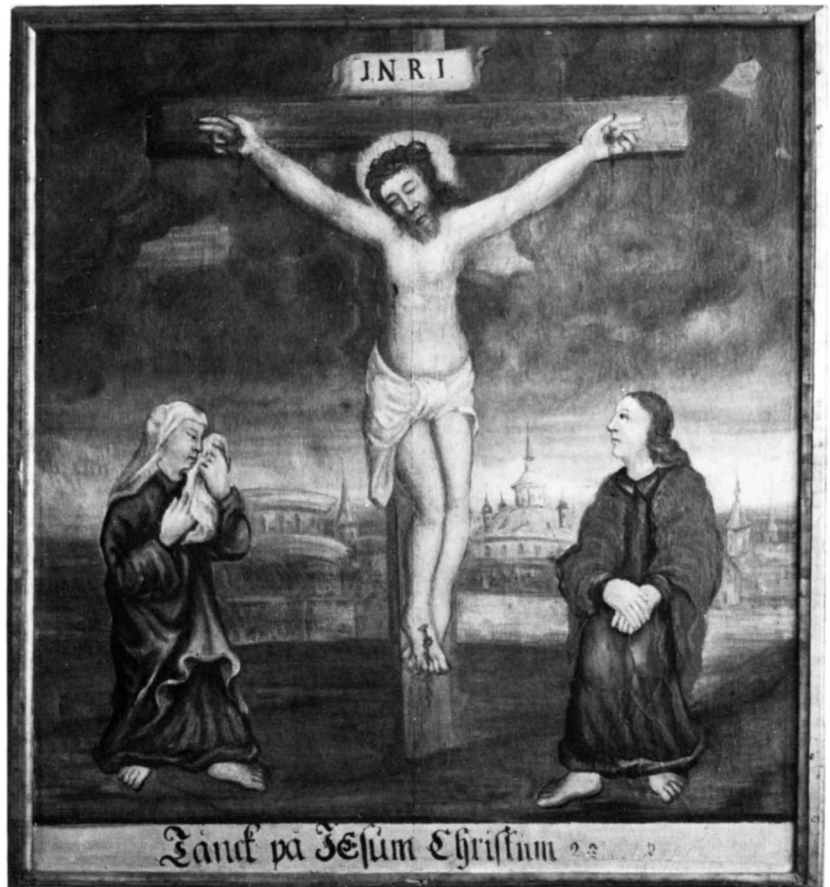
Altarskrank av trä, halvrunnt; blågrönmarmorat ramverk, gråmarmorade speglar med förgyllda kantlister; knäfall och överliggare klädda med grått tyg. Höjd 80 cm, knäfallshöjd ca 24 cm. Troligen tillverkat 1830, ombyggt 1960. Tidigare saknades spegelfält.

Vid 1926 års restaurering påträffades i putsen bakom altaret inskrifterna "År 1830 den 10 Aug blef denna altarbyggnad med predikstol färdig", samt "Sic vos, non vobis".¹⁵⁵

Knäfallspall av gråmarmorat trä, förgylld franslist framtill, två volutformade ben, på framsidan med förgyllda hålkälar, gråklätt knäfall. Höjd 30 cm, längd 101 cm, bredd 26 cm. Tillverkad 1926 (inv.).

Altare av omålat trä, stående på tre trekantiga ben med två tvärsålar mellan. Anskaffat 1968. I samlingsrummet.

Fig. 120–121. Altartavlor från det gamla kapellet; den övre framställande Korsfästelsen, den nedre Nattvarden. Målade 1760, möjligen av Eric Siljefors. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Predikstol

Predikstol (fig. 122) av skulpterat, grågrönmarmorat och förgyllt trä; femsidig korg med trekvartskolonner i hörnen, profilerade över- och underliggare med förgyllda palmbladsbårder. På korgens sidor sitter skulpterade och förgyllda ornament: från vänster växtornament; kors, törnekrona och växtornament; kalk, krona och växtornament; bok, oblater och växtornament; växtornament. Ljudtakets har profilerad kant och nedhängande flikar med tofsar; ovanpå hörnen sitter palmetter. Takets inre är uppdelat i kassetter med ljusblå botten och vitt

Fig. 122. Predikstolen, utförd av Per Kers 1926. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

ramverk. Bokstöd med nedhängande tofsar. Korgens insida är gråmålad. Korgens höjd ca 135 cm. Utförd av Per Kers 1926. Fram till restaureringen 1959–1960 stod predikstolen på en murad plint.

Korg till altarpredikstol (fig. 119) av skulpterat, vitmålat och förgyllt trä. Tresidig; den breda framsidan och de smala kortsidorna har spegelfält, omgivna av förgyllda bladornament. På framsidans spegelfält sitter skulpterad och förgylld dekor i form av vinranka, bok och lagtavl. Korgen har nedtill en kraftig förgylld palmbladsvulst. Överliggare med äggstavlist, hålkäl, draperilikhande ornament och list av omväxlande runda och avlånga pärlor. Bokstöd uppbyggt av en bred volut med snidade bladornament; hålkälad kant med draperilist. Korgens höjd utan bokstöd 130 cm. Tillverkad 1830 av Johan Görsson efter C. D. Björcks ritning; målad 1839 av Hans Thorud. I tornets första övervåning.

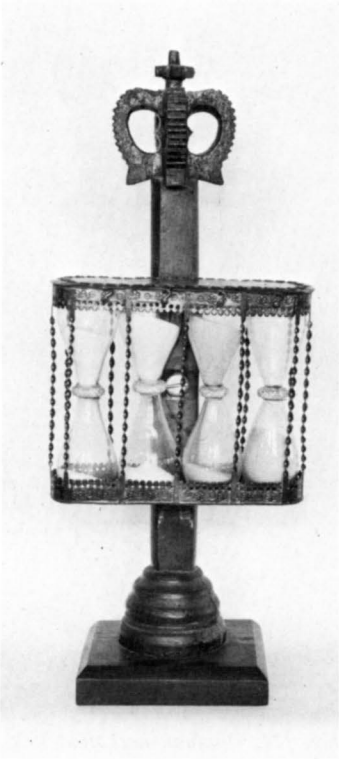

Fig. 123. Timglas från 1600-talets slut.
Foto: Petterssons Foto, Gunnar
Mattsson, 1986.

Ambo av blågrönmarmorerat trä med målade kurbitsar på framsidan. Tillverkad 1980 av Helmer Östling, Fiskarheden, och målad av Knut Johansson, Branäs. Gåva av Helmer och Elin Östling.

Timglas

Timglas (fig. 123) med glashållare av mässing och punsad dekor, sammanhållen av spiralvridna tenar. Fyra glas. Brunrödmålat trästativ med kvadratisk fotplatta, krönt av snidad och förgylld krona. Höjd 18,5 cm, längd 22 cm, bredd 6 cm; stativets höjd 57 cm. 1600-talets slut. Konserverat av Libraria 1950, varvid fotplattan tillkom. Överfört från det gamla kapellet.

Bänkinredning

Bänkinredningen består av fyra kvarter med fem bänkar vardera i de östra och 11 vardera i de västra. Bänkarna är slutna och blågrönmarmorerade; dörrarna har ljusare blågrönmarmorade speglar med vitmålade profilerade lister. Bänkskärmarna har avlånga speglar. Bänkgavlarna är trappstegsvis profilerade i tre steg, de yttersta i liv med dörrarna. Profilerad överliggare, slät sockel. Höjd 93 cm, sitthöjd 44 cm. Tillverkad 1847 (st.prot.); dörrarna gjordes 1860 (st.prot.) av Per O. Dahlgren. Bänkinredningen målades först 1868 (räk.) av Anders Jacobsson från Malung i ekfärg och vitt med ljusblå speglar. Bänkarna ombyggdes och ommålades 1960; 13 bänkar är magasinerade i prästgårdens ladugård.

Läktare

Läktare i väster (fig. 111), uppburen av sex grågrönmarmorade pelare med förgylld kannelyr och tio likartade pilastrar vid väggarna. Läktarbarriären är grågrönmarmorerad med guldlistkantade speglar, marmorerade i en ljusare nyans. Mellan speglarna är förkroppningar med förgylld kannelyr. Överliggare och underliggare är profilerade. Läktarens undersida är ljusblåmarmorerad. Trappa med järnräcke i sydväst, tillkommen 1960. Läktaren är uppförd 1830 och ombyggd samt inredd med bänkar 1847 (st.prot.). Den målades först 1868 (inv.). Ursprungligen nåddes läktaren från tornet. Denna ingång igensattes 1926, då två inbyggda trappor byggdes i långhusets sydvästra och nordvästra hörn. Dessa revs i samband med restaureringen 1959–1960, då läktaren även höjdes och rötskadade pelare utbyttes.

Orgel

Orgel med barockinspirerad fasad (fig. 111); tre högre tureller med förgyllt masverk upptill och horisontellt utskjutande s.k. spansk trumpet med tuber av tenn. Ryggpositiv med högre, framskjutande sidopartier. Färger: guld, grått, vitt, rött, blått, beige. Byggt av firma Marcussen & Søn, Åbenrå, Danmark, delvis med användande av äldre pipmaterial, och invigd 1960.¹⁵⁶

År 1874 (skolstyrelseprot.) erbjöd Per Björling i Lima församlingen

att få köpa en mindre orgel som han byggt. Detta blev dock inte av, utan i stället beställdes en orgel från Åkerman & Lund. Denna, som hade en tidstypisk fasad i nyrenässans (fig. 115), ritad av P.L. Åkerman, uppsattes 1877.¹⁵⁷ Dess spelbord uppställdes musealt på läktaren 1981.

Dopredskap

Dopfund (fig. 124) av skulpterat, grönmarmorerat och förgyllt trä; halvsfärisk cuppa, uppuren av förgyllda snäckor och stående på en tresidig fot med konkava sidor, prydda med upphöjda speglar med skulpterade och förgyllda brinnande hjärtan. Profilerad sockel, vilande på kulfötter. Höjd 90 cm, skålens diameter 34 cm. Anskaffad 1926.

Dopfat av silver (fig. 125), halvsfärisk skål, rakt brätte. På brättet punsad dekor i form av en bladkrans, samt en kartusch med inskriften: "Till Transtrands Kyrka av Kyrkvärden Anders Jacobsson och hans Hustru Brita Olsdotter"; nedtill årtalet 1926. Diameter 35,5 cm. Enligt stämplarna tillverkat 1926 av Hugo Lundstedt i Göteborg.¹⁵⁸

Dopskål av tenn (fig. 126), kallskålstyp, blomknoppsformade handtag, profilerad fot. Höjd 14 cm, skålens diameter 20,5 cm, fotens 13 cm. Enligt stämplarna tillverkad av Carl Logren¹⁵⁹ i Falun 1764. Inköpt 1765 (räk.). Överförd från gamla kapellet.

Dopskål av nysilver, halvsfärisk, profilerad fot. Höjd 13 cm, skålens diameter 22,5 cm, fotens 10,5 cm. Enligt stämplarna tillverkad av C. R. Carlström i Stockholm. Inköpt 1876 (räk.).

Nummertavlor

Nummertavla av trä (fig. 127), rektangulär; profilerad ram, målad i rött och svart. Uptill rundat hörn med konkava sidor och ett halvmåneformat hål. På baksidan är årtalet 1726 inskuret. Fyra bevarade siffror av trä. Höjd 59 cm, bredd 35 cm. Överförd från gamla kapellet.

Två nummertavlor av skulpterat, grönmarmorerat och förgyllt trä; ovala, svängbara inom ramarna. Ramarnas framsidor är dekorerade med flätade band. Krönta av skulpterade bladornament med rosett överst, nederstycke med S-formade kanter och rosett i mitten. Svarta tavlor. Står på svarvade kolonner. Höjd 165 cm, tavlans bredd 61 cm. Tillhörande mässingssiffror. Anskaffade 1926. Flyttade från altarringen till sina nuvarande platser vid främre bänkkvarteren 1960.

Två nummertavlor av trä; ovala, svartmålade, svängbara, på konkursågade gråmålade ställningar. Höjd ca 177 cm. Tillverkade 1926. I tornets andra övervåning.

Nattvardskärl

Kalk av silver (fig. 128), profilerad och godronerad fot och nod, slät, upptill utsvängd cuppa, förgylld invändigt samt kring brädden. Höjd 26,2 cm, cuppens diameter 12,5 cm, fotens 12 cm. Inskrift under foten: "36 1/2 lod". Enligt stämplarna tillverkad av Otto Henrik Sjöberg

Fig. 124. Dopfund, anskaffad 1926. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 125. Dopfat av silver, utfört av Hugo Lundstedt i Göteborg 1926 och skänkt samma år. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

Fig. 126. Doppskål av tenn, tillverkad av Carl Logren i Falun 1764. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 127. Nummertavla, daterad 1726. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 128. Kalk och paten av silver, utförda av Otto Henrik Sjöberg i Falun och inköpta till det gamla kapellet 1732. Kalkens cuppa är omgjord av Carl Herdin i Falun 1840. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

i Falun; inköpt 1732 (inv.). Cuppan omgjordes och förstorades enligt stämplat 1840 av Carl Herdin¹⁶⁰. Tidigare fanns på cuppan ingraverade kyrkoherdens och kyrkvärdarnas namn samt årtalet 1732 (inv.). Överförd från gamla kapellet.

Patén av silver (fig. 128), förgylld ovasida, odekorerad. Diameter 14,3 cm. Enligt stämplat tillverkad av Otto Henrik Sjöberg i Falun, inköpt 1732 (inv.). Överförd från gamla kapellet.

Kalk av nysilver, fot och skaft profilerade, slät cuppa, förgylld invändigt samt kring brädden. Höjd 20,5 cm, cuppens diameter 9,7 cm. Inköpt från A. G. Dufwa i Stockholm 1872 (räk.).

Patén av nysilver, förgylld, odekorerad. Diameter 12,5 cm. Enligt stämplat tillverkad av A. G. Dufwa i Stockholm; inköpt 1872 (räk.).

Vinkannor: — 1, Av tenn (fig. 129), cylindrisk, uppåt avsmalnande, linjedekor på kroppen, svängt handtag. Profilerat lock med kulknopp. Höjd 19 cm, diameter nedtill 17 cm. Enligt stämplat tillverkad av Carl Petter Eckerström¹⁶¹ i Västerås 1852. — 2, Av nysilver (fig. 130), päronformad, profilerad fot, svängt handtag. Profilerat lock med ciserad lagerkrans, krönt av ett lamm med korsfana, vilande på en bok. Invändigt förgylld. Inskrift på buken: "Till Transtrands Kyrka skänkt af Kyrkovärden Per Jacobsson och Hustru Carin Hansdotter i Kyrkobyn 1872." Höjd 37,5 cm, fotens diameter 14 cm. Enligt stämplat tillverkad av A. G. Dufwa i Stockholm. — 3, Av nysilver, av samma typ

som den föregående men något avvikande i detaljerna. Höjd 37,5 cm, fotens diameter 13,5 cm. Enligt stämplor tillverkad av A. G. Dufwa i Stockholm. Inköpt 1876 (räk.).

Oblataskar: — 1, Av tenn (fig. 133), cylindrisk, profilerad kant nedtill, välvtt lock med profilerad kant och knopp. Inskrift på kroppens ena sida: "IOH: ASPMAN. PASTOR/ CARL. I. AVELIN. SACELL./1748". På andra sidan: "AND: NEDRIN. I. HÖKNÄS./ IOH: ERSSON. I. ÅSEN./ KIÖRKO. VÄRDAR". Höjd 11 cm, diameter 12,3 cm. Enligt stämplor tillverkad av Lars Nilsson Hedman i Falun 1748. Överförd från gamla kapellet. — 2, Av silver (fig. 134), oval, räfflad kant upptill och nedtill; svagt välvtt lock med hålkälad kant, knopp formad som pinjekotte. Locketts insida förgylld. Inskrift på locket: "Transtrands Kyrcka/ Lars Restadius 1786-1804". Inskrift på undersidan: "13 lod". Höjd 6 cm, längd 9,5 cm, bredd 7,5 cm. Enligt stämplor tillverkad av Johan Henrik Leffler¹⁶² i Falun 1809. Överförd från gamla kapellet. — 3, Av nysilver, oval; välvtt lock, krönt av lamm med korsfana, vilande på en bok. Höjd 11 cm, längd 15,5 cm, bredd 10,5 cm. Enligt stämplor tillverkad av A. G. Dufwa i Stockholm. Inköpt 1876 (räk.).

Sockenbudstyg: — 1, Av tenn (fig. 131), bestående av kalk och paten. Kalken har profilerad fot och skaft, vid cuppens brädd är en linjerand. Inskrift på cuppan: "TRANSTRAND. 1748". Höjd 11,5 cm, cuppens diameter 7,5 cm, fotens 8,5 cm. Enligt stämplor tillverkad av Lars Nilsson Hedman i Falun 1748. Patenen är åttapassformad och odekorerad. Diameter 9,2 cm. Stämplor saknas; den torde dock vara samtida med kalken. Överförd från gamla kapellet. — 2, Av försilvrad legering, s.k. pinsback¹⁶³ (fig. 132), bestående av kalk och paten. Kalken har trattformad profilerad fot och invändig förgyllning. Höjd 7,5 cm, cuppens diameter 6 cm, fotens 6 cm. Patenen är helt odekorerad.

Fig. 129. Vinkanna av tenn, tillverkad av C.P. Eckerström i Västerås 1852. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

Fig. 130. Vinkanna av nysilver, tillverkad av A.G. Dufwa i Stockholm och skänkt 1872. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 131. Sockenbudstyg av tenn, tillverkat av Lars Nilsson Hedman i Falun 1748. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 132. Sockenbudstyg av s.k. pinsback, inköpt 1757. Foto: Petterssons Foto, Gunnar Mattsson, 1983.

Fig. 133. Oblatask av tenn, tillverkad av Lars Nilsson Hedman i Falun 1748. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Diameter 7,7 cm. Både kalk och paten är svårt nötta. Inköpt 1757 (räk.). Överfört från gamla kapellet; förvaras f.n. i Lima kyrkoarkiv. — 3, Av nysilver (fig. 135), bestående av kalk, paten och oblatask samt fodral. Kalken har trattformad fot och profilerad nod och invändig förgyllning. Höjd 11 cm, cuppans diameter 6 cm, fotens 5,7 cm.

Fig. 134. Oblatask av silver, tillverkad av Johan Henrik Leffler i Falun 1809. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 135. Sockenbudstyg av nysilver med skinndlätt fodral, inköpt 1886. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 136. Brudkrona av förgylld mäs-sing, inköpt 1812. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 137. Brudkrona av förgyllt silver, utförd av Lars Olhans i Falun 1947 med den föregående som förebild och skänkt samma år. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Patenen är förgylld och odecorerad. Diameter 6 cm. Oblatasken är profilerad och odecorerad. Höjd 2,3 cm, diameter 6 cm. Fodralet är cylindriskt, klätt med violett skinn med guldpresad dekor och har invändig violett sammetsklädsel. Höjd 18 cm, diameter 7 cm. Inköpt 1886 (inv.).

Schatull för nattvardskärl av mörkpolerad björk. Tillverkat av Garp Eric Andersson (1812–1891), Södra Brändan, 1873 (räk.) för nattvardstransporter till Dalen (Sörsjön).

En mindre kalk med paten inköptes 1876 men stals 1881 (inv.).

Brudkronor

— 1, Av förgylld mäs-sing (fig. 136); fyra lövformade ståndare med graverade bladnervor och tre nedhängande löv, upptill sammanhållna av en ring, på vilken mellan varje ståndare sitter ett änglahuvud med ett nedhängande löv. Mellan ståndarna sitter små, genombrutna ståndare. Bred pärlstavskantad ring, besatt med omväxlande änglahuvuden och en framställning av Jakobs brottning med ängeln. Inskrift på ringen: "ESH". Höjd 10 cm, ringens diameter 8,5 cm. Inköpt 1812 (räk.). Överförd från gamla kapellet. — 2, Av förgyllt silver (fig. 137), utförd med den föregående som modell fast i andra proportioner; mindre och smalare, försedd med en nedre, utåtböjd och genombruten ring samt nedtill på de större ståndarna besatt med slipade bergkristaller. Höjd 11 cm, ringens diameter 7 cm. Enligt stämplar tillverkad av Lars Olhans i Falun 1947. Gåva av professorskan Ester Eggertz Johansson, Berga, 1947.

Ljusredskap

Ljuskronor: — 1, Av mäs-sing (fig. 139), med 16 armar i två kransar, reflexblommor, musselformade droppskålar. Profilerad mittstam, kraftig kula, nedtill avslutad med bladornament och en knopp. Inskrift på kulan: "Till Mines Merke/ af Transtrands. In Wånares. Christeliga. Ewig=/ het. är. Denne KyrKoprydnad. Medelst Fri=/ Willigt saman Skott. Kiöpt för 305 $\frac{3}{4}$ dal=/ Kopnt. År 1753 d 14 Des=/ s: [MH] B". På andra sidan: "Warande Landshöf= ock Ridd=/ C: G:

Fig. 138. Ljuskrona av mäs-sing, tillverkad vid Skultuna bruk 1927 och skänkt samma år. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 139. Ljuskrona av mässing, tillverkad av krongjutaren Mathias Hornafwer vid Skultuna bruk 1753. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

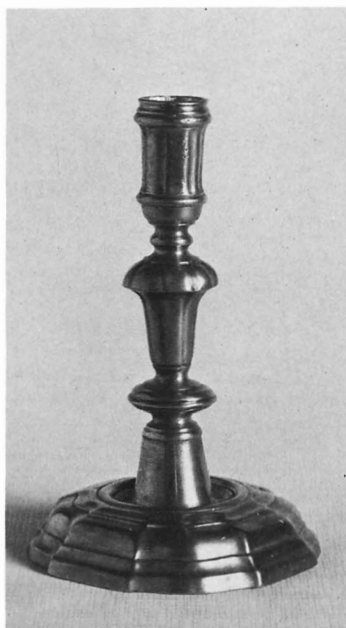

Fig. 140. Ljuskrona av mässing, tillverkad av krongjutaren Gustaf Qwistberg vid Skultuna bruk 1793. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Wennerstedt./ Bisk=/ Doct: Sam: Troilius./ Probst: Mag: Tob: Westblad./ Past: Mag: Joh: Gezelius./ Cominist: Dn CJ Avelin/ Adj: Dn C: Ullberg./ Kyrko. W:/ And: O: Nedrin/ Joh Ersson/ NämndeM=And: S./ SexM: P: O: S:/ Tom= A: S: I/ W= Åhs". Höjd ca 110 cm. Enligt stämpel tillverkad vid Skultuna bruk av krongjutaren Mathias Hornafwer.¹⁶⁴ Ljuskronan är den tidigast kända i Sverige som signerats av en enskild mästare.¹⁶⁵ Överförd från gamla kapellet. I långhusets sydvästra del. — 2, Av mässing (fig. 140), med 16 armar i två kransar, reflexblommor, blomformade droppskålar. Profilerad mittstam, kraftig kula, nedtill försedd med växtornament och knapp med räfflad gördel. Inskrift på kulan: "Genom sammanskott af Transtrands församling och Präst inköpt/ i December 1793 för 42 Riksdahl", samt "Vice Pastor: Anders Hesselius/ Capellan Lars Restadius/ Kyrkowärdar Olof Johansson i Höknäs/ Olof Larsson i Transtrand/ Kyrkowaktare Iljans Olof Ersson i Transtrand/ sexman Isach Olsson i Mornäs", samt "Gutten och förferdigad/ vid Skultuna Bruck af G: Q: B". Graverad bård av växtornament där nedanför. Höjd ca 125 cm. Enligt inskrift tillverkad vid Skultuna bruk av krongjutaren Gustaf Qwistberg¹⁶⁶. Överförd från det gamla kapellet. I långhusets nordvästra del. — 3, Av mässing (fig. 138), med 16 armar i två kransar, reflexblommor; profilerad mittstam, kraftig kula, nedtill försedd med växtornament och en knapp. Inskrift på kulan: "Skänkt av Kyrkovärden Erik Larsson. 19 $\frac{1}{2}$ 27". Höjd ca 100 cm. Enligt stämplat tillverkad vid Skultuna bruk 1927. I långhusets östra del.

Två ljusplåtar av mässing, för två ljus; ovala konvexa speglar, blom-

formade droppskålar, musselformade överstycken. Höjd ca 60 cm. Inköpta från Arvid Böhlmarks lampfabrik, Stockholm, 1927 (räk.).

18 (ursprungligen 20) ljusplåtar av samma typ och tillverkning, fast avsedda för ett ljus (fig. 143). Höjd ca 50 cm.

Ljusstakar: — 1–2, Av tenn (fig. 143), profilerade skaft, profilerad och godronnerad fot. Höjd 18 cm, fotens bredd 16,5 cm. Enligt stämplarna tillverkade av Peter Svan¹⁶⁷ i Stockholm 1741. Inköpta på auktion 1788 (räk.). Överförda från gamla kapellet. — 3–4, Kandelabrar av mässing (fig. 146), trepipiga; profilerade ljushållare, runda droppskålar, genombrutet skaft, svagt profilerad fot med pärlstavlist. Den ena kandelabern är skadad. Höjd 43 cm, fotens diameter 18 cm. Tillverkade vid Skultuna bruk och inköpta därifrån 1757 (räk.). Överförda från gamla kapellet. — 5–6, Av försilvrat trä (fig. 142), svarvade, profilerade skaft. Höjd ca 28 cm, fotens diameter ca 20 cm. Tidigast omnämnda 1787 (inv.). Överförda från gamla kapellet. I tornets första övervåning. — 7, S.k. kombinationsstake av rödaktig gulmetall (fig. 144), löstagbar överdel med tre pipor samt löstagbara manschetter; trattformad fot, vilande på en kvadratisk bottenplatta, skaftet profilerat nedtill samt rakt och avsmalnande upp till, svagt profilerad ljushållare. Höjd med överdel 51 cm, fotens bredd 14,5 cm. Skänkt av kyrkoherde F.A. Åmark¹⁶⁸ senast 1882 (inv.). — 8–9, Kandelabrar av förgylld gulmetall, trepipiga; med rik dekor i nyrokoko, huvudsakligen av växtornament, och kristallprismor hängande från droppskålarna. Höjd 36 cm. Inköpta 1877 (räk.); avsedda för orgeln. — 10–11, Kandelabrar av mässing, fempipiga, mittpipan högre; profilerat skaft, rik dekor i nyrenässans, huvudsakligen av växtornament. Höjd 45 cm. Troligen inköpta 1888 (räk.). — 12–13, Kandelabrar av mässing, fem-

Fig. 141. Ljusstake av tenn, en av två, tillverkad av Peter Svan i Stockholm 1741 och inköpt 1788. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 142. Ljusstake av försilvrat trä, en av två, tidigast nämnd 1787. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 143. Ljusplåt av mässing, en av 20, inköpt 1927. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 144. S.k. kombinationsljusstake av rödaktig gulmetall, skänkt senast 1882. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

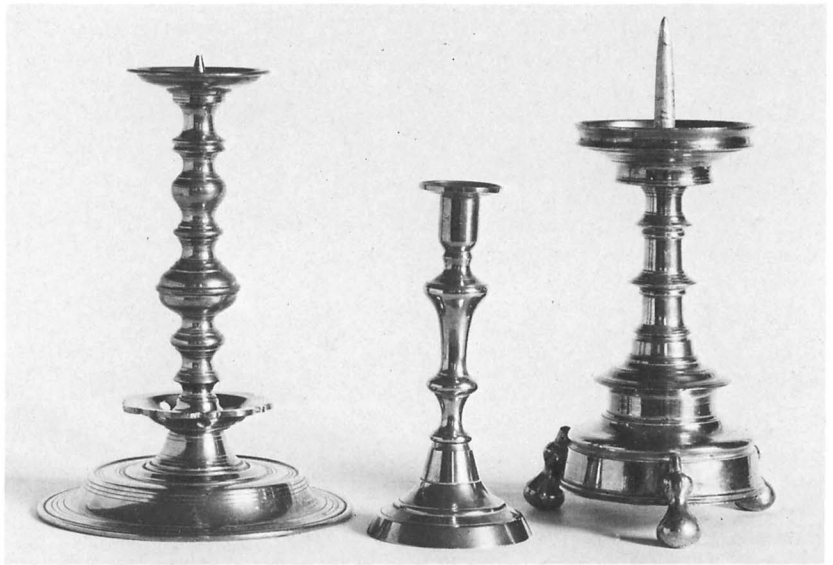
Fig. 145. Ljusstakar av mässing; den i mitten från 1800-talets slut, de övriga från omkring 1920. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 146. Kandelaber av mässing, en av två, inköpt från Skultuna bruk 1757. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 147. Ljusstake av mässing med tredelad volutfot, en av två, troligen från omkring 1920. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

pipiga, mittpipan högre; genombruten tredelad fot, rikt dekorerad med växt- och broskornament, vasformat rikt dekorerat skaft, bladrankeformade ljusarmar. Ndhängande kristallprismor från droppskå-larna. Höjd 58 cm. 1800-talets slut. Stämpel under foten: "No 29". Enligt inskrift skänkta av Johan O. Jacobson (1877–1959) och hans maka Adèle, f. Rosenqvist (1883–1963), 1963. — 14–15, Ljusstakar av mässing (fig. 145), profilerat skaft och fot. Höjd 20 cm, fotens diameter 9 cm. 1800-talets senare del. — 16–17, Av mässing (fig. 145), profilerat skaft och fot, ljuspigg, bladformad nedre droppskål med hål. Höjd 26 cm, fotens diameter 18 cm. 1900-talets början? — 18–19, Av mässing (fig. 145), tredelad volutfot, uppburen av grippklor med kulor; en av fotens sidor är dekorerad med växt- och broskornament samt ett änglahuvud i mitten, de övriga är släta. Kraftigt profilerat skaft med palmlblad på nedersta delens undersida, ljuspigg. Höjd 60 cm. 1920-talet? — 20–25, Av mässing (fig. 147), fot uppburen av tre päronformade kulor, profilerade skaft, rund droppskål, ljuspigg. Höjd 30 cm. Skänkta av kyrkliga syföreningen 1927 (inv.).

Ljusarm av trä med tre svarvade pipor, den mittersta lägre. Längd 21 cm, bredd 44 cm. 1800-talet. I tornets första övervåning.

Textilier

Altarbrun (fig. 118) i gulbrunt, blått samt grått med invävda guldtrådar, med bårder i guld och blått; Kristus-monogram i guld på mitten. Höjd 16 cm, längd 200 cm. Signerat SW-AL (Sofia Widén – Alice Lund) 1964. Inköpt 1964 (inv.).

Antependium av tegelrött linne (fig. 148), med bokstäverna IHS i guld, gult, vitt, rött, brunt och blått på mitten. Enligt signatur utfört av Sofia Widén 1953. Höjd 99 cm, längd 205 cm.

Mässhakar: — 1, Av svart sammet med silvergaloner (fig. 149),

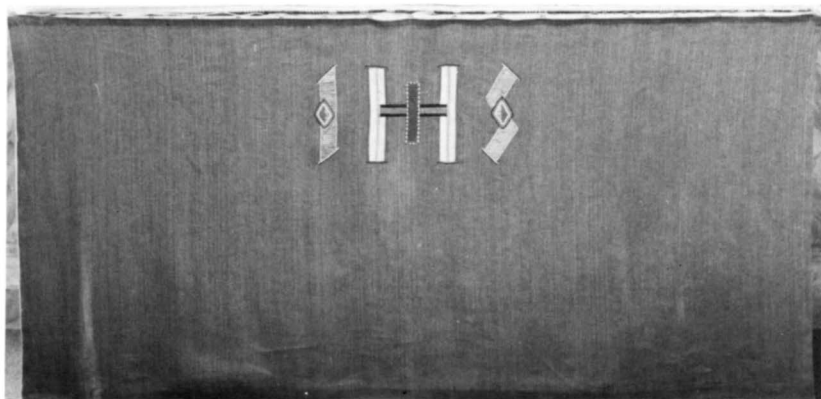

Fig. 148. Antependium av tegelrött linne med broderier, utfört av Sofia Widén 1953. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

kors på ryggsidan, Jahve-namnet i strålomgiven triangel på framsidan. Höjd 130 cm, bredd ca 80 cm. Anskaffad 1793 (räk.), ny sammet påsatt 1926 (inv.). Överförd från gamla kapellet. — 2, Av rödviolett sammet med guldgaloner (fig. 150), kors och törnekrona på ryggsidan, Jahve-namnet i strålomgiven triangel på framsidan. Höjd 125 cm, bredd 75 cm. Inköpt från fru Wilhelmina Almgren, Stockholm, 1874 (räk.). — 3, Av vit sidendamast med gult foder (fig. 151), på ryggsidan kors av guldgul sammet med broderier i guld, blått, grönt och grått; i mitten ett Kristus-monogram i guld på blå botten med gloria, flammor och stjärnor i guld, brunt och grått omkring. På framsidan bokstäverna IHS i guld inom blå rundel med ram och strålkran i guld och brunt. Inskrift: "MINNE TILL KYRKAN AV MARTINA OLSDOTTER FRÅN GULDBRÄNDA". (Ren Martina Olsdotter (1856–1933). Guldbrända ligger i sydligaste Transtrand.) Höjd 125 cm, bredd 107 cm.

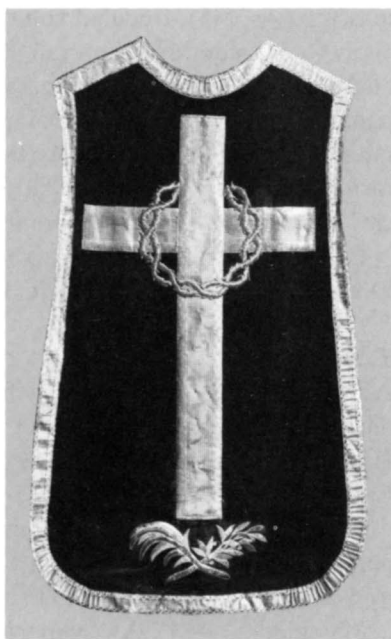

Fig. 149. Mässhake av svart sammet med silvergaloner, anskaffad 1793. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 150. Mässhake av rödviolett sammet med guldgaloner, inköpt från Wilhelmina Almgren i Stockholm 1874. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 151. Mässhake av vit sidendamast med broderier, komponerad av Karin Rudberg, Libraria, 1934 och skänkt samma år. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 152. Mässhake av grönt ylle med broderier, signerad Märta Swartling-Andersson, Libraria, 1957. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Komponerad av Karin Rudberg, Libraria, 1934. — 4, Av tegelrött linne med gaffelkors av silvergaloner på båda sidor, på ryggsidan med en broderad duva i guld och silver, på framsidan med påsatta guldgaloner. Höjd 126 cm, bredd 100 cm. 1950-talet? — 5, Av grönt ylle (fig. 152), påsydda vita band med broderade geometriska mönster i guld, orange, rött, grönt, violett, blått, grått, gult samt rosa nyanser. På ryggsidan är banden applicerade i kryckform och försedda med bokstäverna IHS samt två fiskar i broderi. Höjd 116 cm, bredd 96 cm. Signerad Libraria MS-A (Märta Swartling-Andersson) 1957. — 6, Av blått ylle, gaffelkors av vita band på båda sidor, på ryggsidan påsydda grå band och ett kors av guld och röda kvadrater på grå botten, på framsidan ett likarmat grått kors. Höjd 125 cm, bredd 100 cm. Enligt signatur utförd av Sofia Widén 1960. Skänkt av transtrandsbor i förskingringen 1960.

Stolor: — 1, Av grön och violett sidendamast, vändbar, med kalk och kors broderade i gult i ändarna, guldfrans. 1950-talet? — 2, Av röd och vit sidendamast, vändbar, med guldbroderade Kristus-monogram och guldfrans. Anskaffad 1957. — 3, Av blått ylle med broderade likarmade kors i guld, rött och grått. Troligen anskaffad 1960. — 4–7, Av tegelrött, blått, grönt och vitt ylle med broderade likarmade guldkors. Anskaffade 1965. — 8, Av grönt ylle med påsydda kors i grönt och silver. 1970-talet? — 9, Av svart ylle med broderade Kristus-monogram i silver. Anskaffad 1980.

Mässbälte av röd sammet med gula sidenkanter, spänne av mässing med dekor av växtornament. Längd 150 cm, bredd 3,5 cm. Tidigast nämnt 1787 (inv.), "Skänkt af Comminister". Överfört från gamla kapellet.

Kalkkläden: — 1, Av svart sammet med frans. Mått: 52×52 cm. 1800-talets senare del. — 2, Av rödviolett sammet (fig. 153), guldbroderad törnekrona i mitten, hopbundna sädesax respektive vinlöv och druvklasar, broderade i guld och paljetter, i hörnen. Guldfrans. Mått: 48×48 cm. Inköpt från fru Wilhelmina Almgren, Stockholm, 1874 (räk.). — 3, Av grön sidendamast med Kristus-monogram, lur-

Fig. 153. Kalkkläde av rödviolett sammet med guldbroderier, inköpt från Wilhelmina Almgren i Stockholm 1874. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

blåsande ängel samt kors broderade i guld och orange. Mått: 60×60 cm. Inköpt från Pro Ecclesia 1964. — 4, Av vit sidendamast med broderat kors i rött och silver, ljusblått foder. Mått: 58×58 cm. Inköpt från Pro Ecclesia 1964. — 5, Av blå linnedamast med silverbroderade lagerkvistar. Mått: 55×55 cm. Utfört av Kerstin Nilsson, Berga, och skänkt av kapten Åke Nilsson och hans hustru Karin 1976.

Predikstolskläden: — 1, Av vitt linne med invävda silvertrådar samt Kristus-monogram och bård av guldgaloner. Höjd 44 cm, bredd 37 cm. Utfört av Alice Lund, inköpt 1963. — 2, Av tegelrött linne med Kristus-monogram och bårder i guld. Höjd 44 cm, bredd 37 cm. — 3, Av blått ylle med bårder i blått, orange och av guldgaloner samt bokstäverna IHS i guld. Höjd 45 cm, bredd 37 cm. — 4, Av grönt linne med bårder i guld och blågrönt; fyra stiliserade kalkar, broderade i guld och rött, på mitten. Höjd 44 cm, bredd 36,5 cm. 2–4 är signerade Sofia Widén – Alice Lund 1964.

Ryamattor: — 1, Mönstrad med kalkar, romber m.m. i gröna, röda och bruna nyanser samt vitt. Längd ca 330 cm, bredd ca 100 cm. Utförd av kvinnlig ungdom under ledning av fru Hanna Nordström 1927. — 2, I röda och gula nyanser samt blått, svart och vitt, med blommönster samt årtalen 1825 och 1949 på mitten. Frans nedtill. Höjd 177 cm, bredd 137 cm. Gåva av finska vänorten Kårsämäki.

År 1834 (inv.) nämns ett "Hyende af Sammet svartt till Bokpall på altaret".

Kollektredskap

Kollekthåvar: — 1, Med påse av blå sammet med gula galoner och fransar (fig. 154), invändigt skinnklädd; profilerad mässingshållare, profilerat svarvat skaft, målat i rött och svart. Längd 185 cm, påsens diameter 14,5 cm, djup 18 cm. Inköpt 1759 (inv.), påsen senare omklädd. Överförd från gamla kapellet. — 2, Med påse av svart sammet med silveraloner (fig. 154), silvertofs och frans, invändigt skinnklädd; försilvrad profilerad mässingshållare, profilerat och svartmålat svarvat skaft. Längd 195 cm, påsens diameter 17 cm, djup 23 cm. Inköpt 1854 (räk.). Skadad. — 3–4, Med påsar av guldbrokad med guldtofs, invändigt skinnklädda; förgyllda mässingshållare, åttkantiga ekskaft. Längd 192 cm, påsens diameter 12 cm, djup 18 cm. Inköpta från Pro Ecclesia 1964 (inv.).

Gravminnen

Gravkors av trä (fig. 155), nu förvarade i tornets andra övervåning: — 1, Vitmålat, profilerad stam, täckt med ett korskrönt sadeltak. Namnplåten borta. Höjd 180 cm. — 2, Vitmålat klöverbladskors, namnplåten borta. Höjd 168 cm. — 3, Gulbrunmålat klöverbladskors, täckt av korskrönt sadeltak. Enligt inramad och glasad inskrift rest över Erkols Olof Andersson (1793–1875) och hans hustru Brita Persdotter (1806–1880) i Kyrkoby. Höjd ca 143 cm, nedtill avbrutet. — 4, Svartmålat kors med konkava armar och rundade ändar. På båda

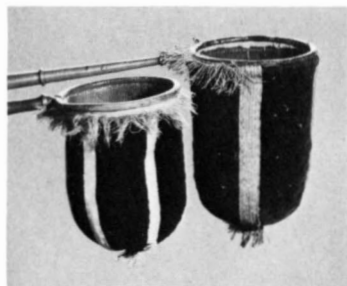

Fig. 154. Kollektåvar, den vänstra med påse av blå sammet med gula galoner och fransar, inköpt 1759, den högra med påse av svart sammet med silveraloner, inköpt 1854. Foto: Peterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 155. Gravkors av trä från 1800-talets senare del. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

sidor har suttit ovala mässingsplåtar, av vilka den bakre är borta. Enligt lång inskrift på den främre plåten rest över Varg Hans Ericsson (1816–1862) i Lövnäs och hans dotter Martina (1860–1862). Höjd ca 127 cm, nedtill avbrutet. — 5, Gulbrunnmålat kors med ändarna formade som kantställda kvadrater med inskurna förgyllda fyrpassornament. Svartmålat inskriftsfält. Enligt inskrift rest över Anna Eugenia Dahlin (född och död 1889). Höjd 114 cm.

Böcker

Bland kyrkans äldre böcker märks följande: — 1, Handskriven mässbok från omkring 1600, sammanbunden med några tryckta förböner från tidigt 1600-tal. Omslaget utgörs av ett och ett halvt blad ur en medeltida pergamentshandskrift i liten folio (fig. 156), enligt Ingmar Milveden ett s.k. fullbreviarium — med noter till antifoner, hymner m.m. — sannolikt för Västerås stift, från 1400-talets början.¹⁶⁹ Troligen identisk med den "Songbook på papper skriffuen", som nämns i Lima kyrkas inventarium 1621. I Uppsala landsarkiv.¹⁷⁰ — 2, *Confessio fidei. Thet är: Then Christeliga Troos Bekännelse . . .* Stockholm 1593–1594. 4:o. Samtida rikt blindpressat skinnband. Har troligen ursprungligen tillhört Lima kyrka. — 3, Wendelius, M.F.: *Institutionum politicarum libri III*. Frankfurt 1654. 8:o. — 4, *Biblia . . .* (Karl X Gustafs kyrkobil). Stockholm 1655. Folio. Nytt skinnband med gulddekorerad rygg och pärmbordyr (E. Eriksson, Mora, 1927). Defekt i början och slutet. Har ursprungligen tillhört Lima kyrka (se ovan). — 5, *Hand-Bok/ Ther uti . . .* Stockholm 1693. 4:o. Samtida

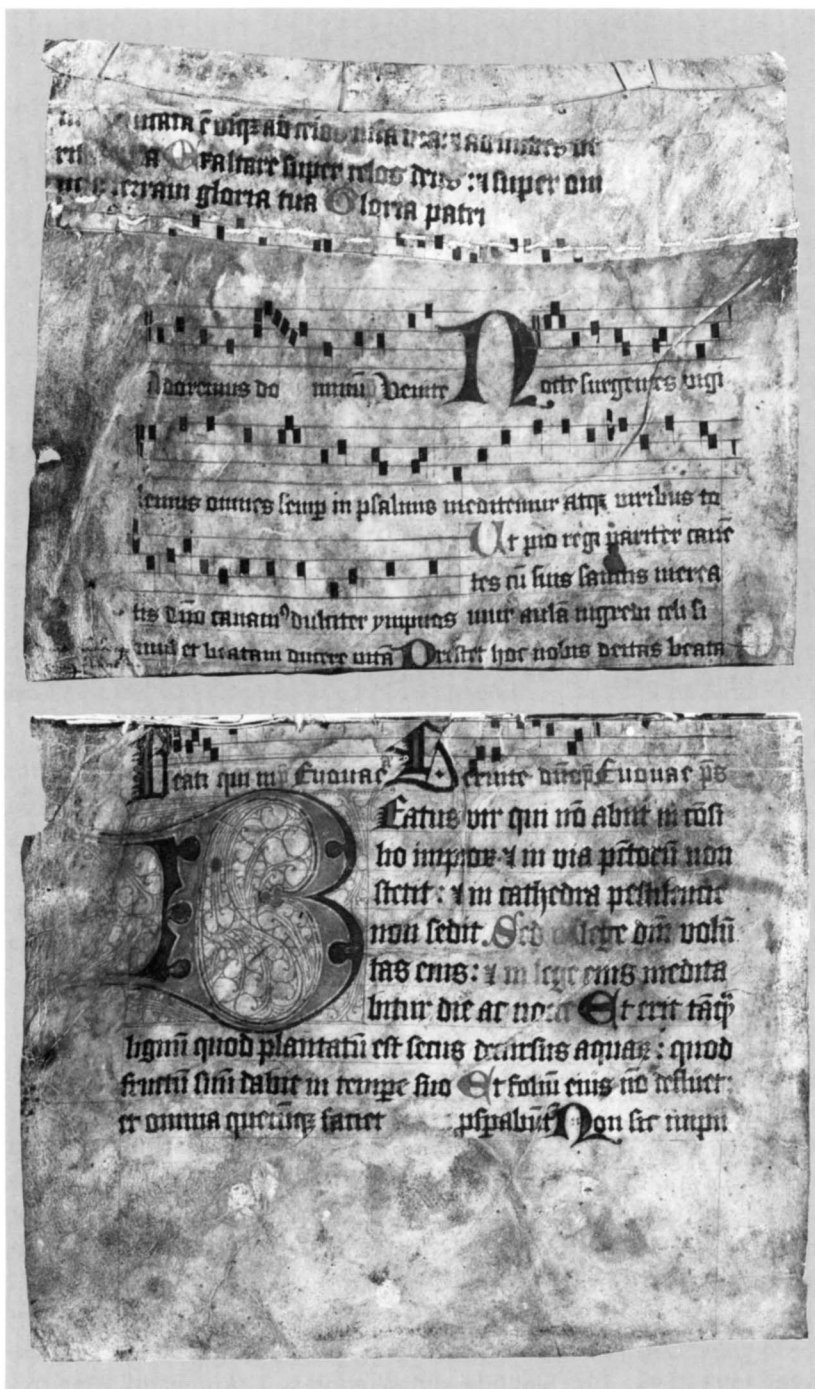

Fig. 156. Blad ur ett s.k. fullbreviarium från 1400-talets början, troligen från Västerås stift. Bladet är använt som omslag till en handskriven mässbok från omkring 1600. (Uppsala. ULA. Transtrands KyA. P I:1.) Foto: Uppsala universitetsbibliotek 1984.

skinnband med guldornerad rygg, pärmbordyr och guldsnitt. — 6, *Hand-Bok/ Ther uti . . .* Stockholm 1693. 8:o. Samtida skinnband. — 7, Likadant, samtida skinnband. Defekt i början och slutet. — 8, *Then Swenska Psalm-Boken . . .* (Koralpsalmboken 1701). Stockholm 1701. 8:o. Nära samtida skinnband med spännen och knäppen.

Fig. 157. Skåp från 1600-talets slut, tidigast nämnt 1745. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

Möbler

Skåp av trä (fig. 157), med dubbla dörrar, två lådor och järnbeslag; skadat. Krönet, vars övre delar saknas, har uppburits av en profilerad list, av vilken endast framsidan återstår. Dörrarna har två speglar; de övre är infattade i rundbågsfält med plattskuren växtdekor på pilastrar och arkivolt och med profilerade anfangar. De nedre är T-formade med profilerad infattning; den smalare nedre delen flankeras av plattskuren flätad bård. Gammalt lås och nyckel, nedåt avsmalnande nyckelskylt; invändiga profilerade beslag. Lådorna sitter under dörrarna; de kantas av profilerade lister och har runda dragringar. Av sargen, som är kontursågad, återstår endast framsidan. Spår av bemålning i gult och svart. På ena dörren en blyertsinskrift, troligen från 1700-talet: "fönstren Högden 3 qwarter wäl/ bredd 14 $\frac{1}{8}$ dels tum På de 2ne paren En mindre par". Höjd ca 190 cm, längd ca 120 cm, bredd 41 cm. 1600-talets slut. Tidigast nämnt 1745 (inv.). Överförd från gamla kapellet. I tornets första övervåning.

Brudbänk av trä (fig. 159), vändbänk; rygg med svarvade rödmålade pinnar och delvis rödmålade stolpar. Kontursågad sarg, enkla bockformade ben. Sits av en bred, bilad plank. Höjd 89 cm, sitthöjd 48 cm, längd 232 cm, bredd 41 cm. Tidigast nämnd 1745 (inv.). Överförd från gamla kapellet. Restaurerad 1978.

Karmstol av trä (fig. 158), svarvade stolpar, pinnar i rygg och karmar, kontursågad ryggbricka överst. Avlutad; spår av blå färg. Höjd 104 cm, sitthöjd 46 cm, längd 55 cm, bredd 43 cm. 1700-talet. Överförd från gamla kapellet. Restaurerad 1972.

Stol av gråmålat — ursprungligen rödbrunmålat — trä, av renässanstyp med rak ryggbricka, svarvade ben och slåar. Höjd 88 cm, sitthöjd 50 cm, bredd 41 cm, längd 46 cm. 1700-talets senare del. Överförd från gamla kapellet. I sakristian.

Stol av samma typ och färg (fig. 160), svarvade ben, raka profilerade slåar. Höjd 88 cm, sitthöjd 51 cm, längd 46 cm, bredd 40 cm. Inskuren inskrift i sargen: "J: P: S: GVS KIÖN 1771". Överförd från gamla kapellet. I sakristian.

Fig. 158. Karmstol från 1700-talet. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 159. Brudbänk, tidigast nämnd 1745. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1985.

Bord av gråmålat trä, två lådor med hjärtformade nyckelskyltar av järn, kontursågad sarg. Höjd 77 cm, längd 162 cm, bredd 82 cm. Troligen identiskt med det större bord, som 1830 (inv.) omtalas som ofullbordat. I sakristian.

Snurrstol av trä med karmar (fig. 161), blågråmålad med rödmålad fot. Rygg med tre breda, profilerade pinnar, stolpar krönta av snidade knoppar. Kontursågade karmar med dekor av koncentriska cirklar och blomformer. Pelarfot med fyra stöd och träskruv; sitsen upp bärs av konsoler. Under sitsen inskuret "1404" (sic!). Höjd ca 95 cm, sitthöjd ca 50 cm, bredd 40 cm, längd 47 cm. 1800-talets början. Skänkt av Skott Eric Andersson (1789–1869) i Transtrand och Resjövall Per Olsson (1804–1882) i Fiskarheden 1841 (inv.). I tornets första övervåning.

Kista av trä med platt lock och järnbeslag, tre lås, två fack, läddika. Höjd 42 cm, längd 108 cm, bredd 43 cm. Troligen identisk med en av de båda kistor som nämns 1745 (inv.). Överförd från det gamla kapellet.

Kyrkvärds- och klockarbänk av blågrönådrat trä, med hög rygg och kontursågade ben. Höjd 85 cm, sitthöjd 43 cm, längd 132 cm, bredd 50 cm. Tillverkad 1869 (inv.).

Bord av brunådrat trä, runt, på skulpterad och profilerad pelarfot. Inköpt som dovbord 1880 (räk.).

Pall av vitmålat trä, ben och sarg med snidade växtornament i nyrokoko. Röd sammetsklädsel. Höjd 30 cm, längd 132 cm, bredd 26 cm. Troligen identisk med den "kyrkogångspall" som inköptes 1880 (räk.).

Övriga inventarier

Två oljemålningar på koppar, epitafier, kartuschformade. Den ena framställer t.v. fem präster — fyra rödklädda och en svartklädd — och t.h. fem kvinnor — mor och döttrar — samtliga i adorantställning. Där ovanför syns Maria med Jesus-barnet samt två putti, hållande ett hyende. Nedtill årtal 1759. Den andra visar en prästman, omgiven av ett myller av figurer — biskopar, romare m.m. — och djur. Överst syns en kvinnogestalt med ett ljus. Epitafiernas höjd 42 cm, bredd 31 cm. Färger: guld, gult, brunt, beige, rött, blått, grått, vitt, svart, skär karnation. Hårt restaurerade. Av utländskt, möjligen tyskt ursprung. Skänkta av direktör Kristian Bergström med maka Vajan, Stockholm, 1969. I sakristian.

Kolonn av svarvat och vitmålat trä, träpigg nedtill, järnpigg upptill och tvärs genom mitten. Höjd utan pigg 180 cm. Har möjligen ursprungligen burit upp läktaren i gamla kapellet, men har senare utgjort ståndare till en nummertavla (fig. 114). I tornets första övervåning.

Bricka av trä, halvrund överdel med upp och ned-vänt hjärtformat hål. Påklitrat papper med inskrift: "Tings Prædiko=Tour mellan Prästerska-/ Pet i Mahlungs Tingslag, Inrättad och besluten Åhr 1770 wid

Fig. 160. Stol, enligt inskrift daterad 1771. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 161. Snurrstol med karmar, skänkt 1841. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 162. Skrin med målad dekor, möjligen av norskt ursprung. 1700-talets slut. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

General Visitation”, med förteckning över turerna fram till 1780. Höjd 28 cm, bredd 18 cm. Överförd från gamla kapellet.

Skrin av trä (fig. 162), ursprungligen troligen utgörande en fästegåva. Utvändig målning, slingor och prickar i grått, grönt, mörkrött och mönja; på framsidan inskriften ”k.o.s. 8[5?]” i svart. På lockets insida framställs ett fästfolk, omfamnande varandra, målade i gråviolett och grönt med brunt hår och skär karnation och flankerade av hjärtan och prickar i mönja och grönt. Järnbeslag. Höjd 8,5 cm, längd 13,8 cm, bredd 8,8 cm. 1700-talets slut. Möjligen av norskt ursprung.

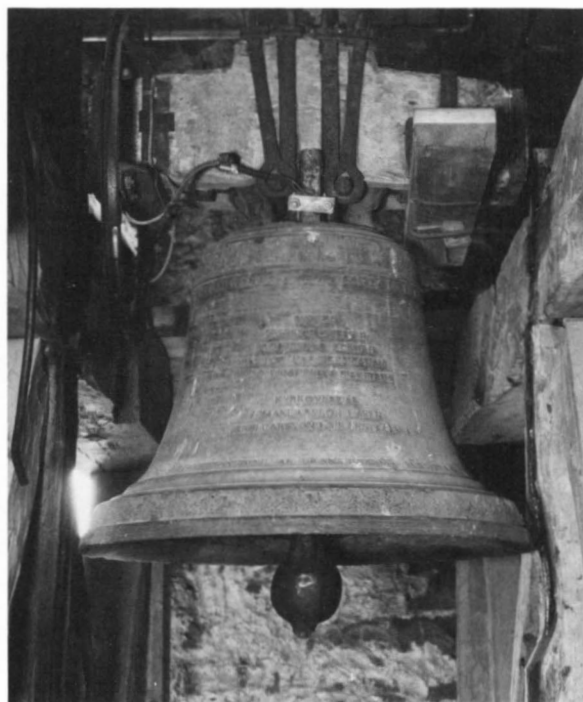
Konung Karl XIII:s tal till ständerna den 2/5 1810. Profilerad förgylld träram. Höjd 59 cm, bredd 47,5 cm. Överfört från gamla kapellet.

Likadan ram som föregående, tidigare inramande ett kungligt tal, numera en spegel. Höjd 53 cm, bredd 49 cm.

Spegel med profilerad rödmålad träram. Inskrift på baksidan: ”1824 Upsala[?] den 15[?] Juni”. Höjd 14 cm, bredd 11 cm.

Skrin av trä med profilerat skjutlock. Inskrift på locket: ”Kyrkans Cassa” samt ”Lånt 10 Sk. B^{co} d^o 6.32”. Höjd 14 cm, längd 34 cm, bredd 24 cm.

Skrin av samma typ, inskrift på locket: ”Kyrkans Verificationer”, överstruket och ersatt med ”Skolans handlingar”. På lockets insida: ”Förfärdigad 1829. den. 2 Maji af Eric Ersson ifr. Djuptjern”. Här torde avses Garp Erik Ersson (1795–1881) från Djuptjärn i Sörsjön.¹⁷¹ Höjd 16,5 cm, längd 41 cm, bredd 26 cm.

Altarkrucifix: Kristus och bokstäverna INRI i ljusare träslag, korset i mörkare. Höjd 136 cm. Skänkt av handelsföreståndare Hans Bomander (1866–1933) 1926. Nytt kors tillkom 1960.

Porträtt av folkskolläraren, organisten, klockaren och riksdagsmannen Johan Ström (1848–1928) från Ö. Långstrand, olja på duk. Grått hår och polisonger, glasögon, svart dräkt med Vasaorden, skär karnation, brunaktig bakgrund. Profilerad träram, målad i svart och guld. Höjd 93 cm, bredd 76 cm. Enligt signatur målat 1929 av Edgar Wallin¹⁷². Höjd 93 cm, bredd 76 cm.

Porträtt av kyrkoherde Frans Nordenstam¹⁷³, olja på duk. Grått hår, skär karnation, prästdräkt, brunaktig bakgrund. Förgylld profilerad träram med dekor av växtornament. Höjd 74 cm, bredd 61,5 cm. Enligt signatur målat av Georg Olsson¹⁷⁴, Västerås, 1935. Gåva av döttrarna Ellen Rosander och Mimmi Nordenstam.

Altarkors av silver, genombrutet, med nonfigurativ dekor, uppbyggd av ciselerade bitar. Sockel av ek. Total höjd 58 cm, bredd 35 cm. Enligt stämplars tillverkat av Erik Eriksson i Gävle 1960.

Vas av silver, bukig. Höjd 18 cm. Enligt inskrift gåva från Lima församling 1967. Enligt stämplars tillverkad av Markströms Guldsmeds AB i Uppsala 1966.¹⁷⁵

Klockor

I tornet hänger två klockor, som båda är överförda från gamla kapellet. De rings numera elektriskt. Storklockan (fig. 163) är upptill dekorerad med dubbel och vid brädden med enkel palmtebbård, samt på

Fig. 163. Storklockan, omgjuten av Erik Göthe i Falun 1803. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 164. Lillklockan, gjuten av Erik Göthe i Falun 1815. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

kroppen med ett änglahuvud och en av dalpilar sammanställd kvadrat med en lagerkrans i mitten. Inskrift på kroppen i norr: "LANDSHÖFD: JOH: AF NORDIN/ BEFALLN: MAN: GERDT NAUCLER./ LÄNSM: C.G. HIORTMAN." I söder: "BISKOP/ JOH. G. FLODIN/ PROST. JOH. HEINSTEDT/ PASTOR. DG. I LIMA/ COMM. LARS RESTADIUS/ KYRKOVÅRD: OL. LARSSON I TRANST./ JOH. LARSSON I ÅSSAN./ HÖR MITT LIUD OCH NALKAS GUD/ DU SOM UTI TRANSTRAND SKRIDER:/ HÄR ÄR NU MITT TREDJE BUD:/ SKYND DIG SE TIDEN LIDER,/ BLIF EJ BORTA PRYD DIN SJÄL/ OCH TILL HELGEDOMEN ILA./ DÄR SKALL IAG TILL RO OCH WILA/ SIDST DIG KALLA! SLÅ FARWÄL." Ovanför slagringen: "DELS GENOM SAMMANSKOTT DELS GENOM KYRKANS MEDEL ÄR JAG ANDRA GÅNGEN OMGUTEN OCH TILÖKT AF MST. E. GÖTHE I FAHLUN ÅR 1803."¹⁷⁶ Höjd 91 cm, diameter 92 cm. Ton: g – överton h. Omgjuten av Erik Göthe¹⁷⁷ i Falun 1803.

Lillklockan (fig. 164) är dekorerad med palmettbårder upptill och nedtill. Inskrift runt halsen: "KOM TRANSTRAND FOSTER MOR. I LEF WEL MIG AT HÖRA OCH DÅ DU EN GANG DÖDT ALT FÖR DIG REDO GÖRA." På kroppen i söder: "KUNG CARL XIII/ KRONPRINS CARL JOHAN/ ARFRINS JOSEPH FRANS OSKAR/ LANDSHÖFDING HANS IÄRTA/ BEFALNINGSMAN C. WESTLINGER/ LÄNSMAN N PETTERSSON". I norr: "BISKOP/ GUSTAF MURRAI/ PROBSTE N O ECKMAN/ PASTOR LARS RESTADIUS/ COMMINISTER STERSERUS/ KYRKOVERDAR/ IOHAN LARSSON I ÅSEN/ OLOF LARSSON I TRANSTRAND". Ovanför slagringen: "FÖR MAGAZINS MEDEL OCH SAMMANSKOTT AF TRANSTRANDS FÖRSAMLING GUTEN AF E GÖTHE I FAHLUN 1815."¹⁷⁸ Höjd 76 cm, diameter 81 cm. Ton: h – överton d. Gjuten av Erik Göthe i Falun 1815.

SÖRSJÖNS KAPELL

Kyrkogård och klockstapel

Kyrkogården är flackt belägen på älven Fulans östra sida. Den omges av en granhäck och har ingång med grindar och grindstolpar i öster samt grusgångar. På kyrkogården är talrika björkar planterade.

Vid visitationen 1845 anhöll församlingen om att få anlägga en begravningsplats i Dalen — som Sörsjön då kallades — i Transtrands sockens nordligaste del. Präsul ansåg denna begäran vara rimlig i sig, men framhöll att frågan om begravningsplats borde sättas i sammanhang med frågan om bönhus eller kapell, om vilket man måste anhålla hos Kungl. Maj:t. År 1867 biföll consistorium anhållan, och begravningsplatsen anlades samma år.¹⁷⁹ Den har senare utvidgats mot öster och norr 1894 (kr.prot.), mot väster 1900 och mot öster och norr 1925–1926.

Klockstapel av trä (fig. 166–167) med kvadratisk plan, klädd med röd locklistpanel och med fyra stöttor. Spånklätt, svagt svängt pyramidtak, krönt av ett vitt träkors. Klockstapeln, som nu står strax söder om kyrkogården, uppfördes omkring 1870 på annan plats än den nuvarande, dit den flyttades 1921.¹⁸⁰ I klockstapeln hänger en klocka av gjutstål (fig. 168) med inskrift upptill: "VICKERS SONS & Co LIM^o SHEF-

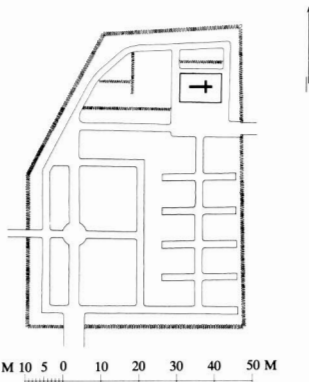

Fig. 165. Sörsjöns kapell, situationsplan, skala 1:2000. Uppmätning av L. Lundqvist 1978, renritad av A. Hildebrand 1986.

FIELD 1873 PATENT CAST STEEL 5999". Höjd 65 cm, diameter 62 cm. Skänkt av Bagg (Stadigs) Olof Olsson (1804–1901) i Norrsjön, Sörsjön, som köpt den i Kristiania.

Kapellbyggnaden

År 1871 öppnades poststationen Sörsjön i den trakt som tidigare kallats Dalen. Här fanns en tämligen stor befolkning och begravningsplats hade redan anlagts. Den 15 mars 1874 (st.prot.) ansökte man om att få bygga kapell i anslutning till begravningsplatsen, och den 9 december 1877 lämnade Kungl. Maj:t bifall till detta. Något kapell blev emellertid inte uppfört. Man höll i stället gudstjänster i skolhuset, och sedan detta 1920 rivits, i det 1921–1922 byggda nya skolhuset, senare missionshus. Detta överläts på församlingen 1942 och blev mer permanent inrättat som kapell. År 1947 beslöt man dock att ett kapell skulle byggas och 1948 tillsattes en byggnadskommitté. Kapellet uppfördes efter ritningar av arkitekten Sven A. Söderholm, Stockholm, med byggmästare Nils Skoglund, Leksand, som entreprenör, och invigdes den 20 juni 1954. På grund av fukt- och rötskador genom kondens måste dock takkonstruktionen byggas om 1958. Smärre restaureringsarbeten har ägt rum 1961 och 1977. Den förutvarande kapellokalen ombyggdes till församlingshem 1958.

Kapellet är orienterat i öst–västlig riktning, men med sadeltak i nord–sydlig riktning. Syd- och nordgavlarna är uppförda av betong med smågrus i, medan östra och västra väggarna är klädda med små eternitplattor, erinrande om spån. Sockeln är av betong. Ingången är

Fig. 166. Sörsjöns klockstapel från nordväst. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1983.

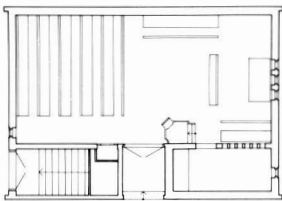
Fig. 167. Sörsjöns klockstapel omkring 1920. Foto: Karl-Erik Forsslund, Dalarnas museum.

Fig. 168. Klocka av gjutstål, gjuten i Sheffield 1873. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1983.

belägen mitt på sydgaveln. Den har djup, vinkeltäckt smyg, invändigt klädd med små bruna mosaikplattor, och rakslutna, utvändigt kopparklädda dubbeldörrar. Ovanför dörrarna sitter ett kors av järn och grönaktigt glas. Trappstegen är klädda med grå mosaikplattor. I östra väggen finns en trefönstergrupp över altaret och ett högt, smalt fönster för sakristian i söder. I väster finns ett litet fönster och i norra gaveln åtta smala fönster, grupperade i vinkel. Alla fönster är rakslutna. I västgavelns södra del leder ett par dubbeldörrar av fernissat trä in till ett bisättningsrum. Kapellets tak är belagt med korrugerad plåt.

DM 10 0 5 10 m

Fig. 169. Sörsjöns kapell, plan, skala 1:300. Ritning av S.A. Söderholm 1953, renritad av A. Hildebrand 1986.

Interiör, inredning och inventarier

Kapellet har invändigt vitkalkade väggar. Innertaket av brunfärgade bräder följer den yttre takvinkeln. I sydöstra hörnet är sakristian inrymd. Väggen mellan kyrkorummet och sakristian är genombruten med sex smala rakslutna öppningar. Golvet är klätt med grå mosaikplattor.

Altaret består av ett stort polerat sandstensblock, uppburet av två mindre sandstensblock. Knäfallspallar av trä med fårskinnklädsel.

Fig. 170. Kapellet från sydöst. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1983.

I de tre altarfönstren sitter glasmålningar; t.v. en symbolisk framställning med tre fåglar överst, Solen med planeter i mitten och fiskar nederst, i mittfönstret den uppståndne Kristus samt t.h. symbolisk framställning med tre änglar överst, hjärtan och eldslågor i mitten och sex personer nederst. Komponerade och utförda av konstnären Folke Heybroek¹⁸¹. Söder om altaret finns en piscina av sandsten med ett pyramidformat lock av ek, upptill silverklätt och försett med en knapp i form av en stiliserad fisk. Lockets höjd 20 cm. Enligt stämplarna är silverbeklädningen tillverkad av Sigurd Persson i Stockholm 1954.

Den fasta inredningen — predikstol, bänkar och skåp — i ljus fennissad ek är tillverkad vid Fiskarhedens snickerifabrik. Armaturen i metall och ek — en taklampa samt vägglampetter — är utförd efter ritningar av arkitekten Arne Philip.

Dopskål av silver, upptill utsvängd och med pärlstavlist nedtill, stående på kulfötter. Enligt inskrift ursprungligen skänkt till fru Anna Grötting från Trävaru AB Dalarne 1921, sedan skänkt till kapellet av hennes barn 1951. Höjd 10,1 cm, diameter upptill 21,4 cm. Enligt stämplarna tillverkad av K. Anderson i Stockholm 1920.

Dopfunt av polerad ek med kvadratisk genomskärning, nedåt avsmalnande cuppa, kraftigt skaft. Tillhörande kvadratisk dopfat med rund skål, skrånande kant. Funtens höjd 96 cm, fatets mått 34,2×34,2 cm. Enligt stämplarna tillverkat av Sigurd Persson i Stockholm 1954. Dopfatet är skänkt av folkskollärarinnan och kyrkvärden i Sörsjön Tyra Brunnberg 1955.

Sex ljusstakar av silver, trattformig fot, ovala droppskålar med uppvikta ändar. Höjd 10 cm, fotens diameter 13,5 cm. Enligt stämplarna tillverkade av Sigurd Persson 1954. Skänkta av Tyra Brunnberg 1955.

Två ljusstakar av silver, trattformig fot med våglistbård nedtill, cylindriskt, nedtill avsmalnande skaft, svagt profilerad ljushållare.

Fig. 171. Interiör mot öster. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1983.

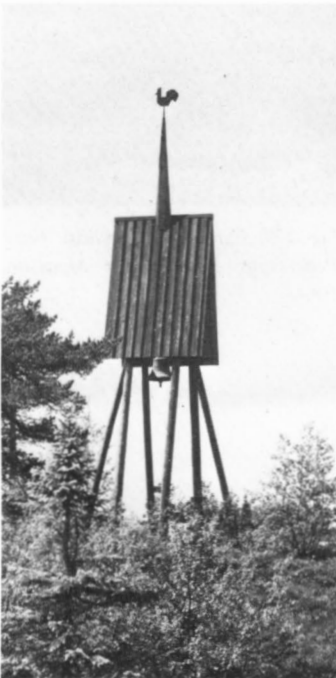

Fig. 172. Sälens fjällkyrka, klockstapeln. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Höjd 19 cm, fotens diameter 9,4 cm. En ljusstake av samma typ men utan skaft. Höjd 9 cm, fotens diameter 9,8 cm. Enligt stämplar tillverkade av Tenn och Silver AB i Göteborg 1962. Enligt inskrifter skänkta till minne av Edvard och Johanna Höglund från Husvallgölen 1962.

Predikstolskläde av linne med stiliserat hjulkors, broderat i guld och blågrått i olika nyanser samt vitt. Höjd 52 cm, bredd 40 cm. Enligt signatur utförd av Libraria 1963. Skänkt av Tyra Brunnberg 1963.

Två vaser av silver, cylindriska, konkava. Höjd 18 cm, fotens diameter 8,5 cm. Enligt stämplor tillverkade av Sigurd Persson 1954. Enligt inskrifter skänkta av Tyra Brunnberg 1955.

En oljemålning på duk, framställande Den gode herden och utförd av Ada Stark-Ahlberg 1921, och som använts som altartavla när kapellet var inrymt i f.d. missionshuset. Förvaras på församlingshemmets vind.

SÄLENS FJÄLLKYRKA

Omgivningar

Sälens fjällkyrka är belägen vid trädgränsen ca 750 meter över havet, med milsvid utsikt över Transtrandsfjällen. Några hundra meter väster om kapellet ligger Sälens högfjällshotell. Ca 25 meter väster om kapellet står en tjärad klockstapel (fig. 172) av enkel klockbocks-

Fig. 173. Exteriör från sydöst. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

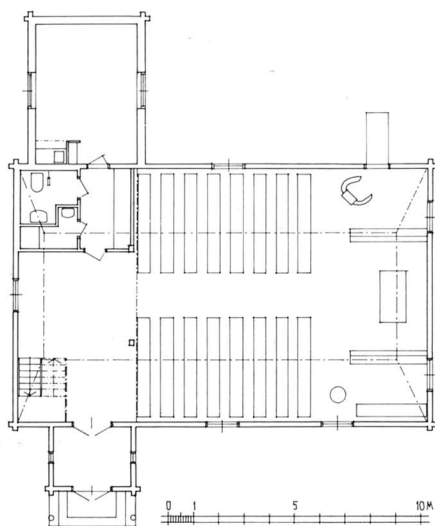

Fig. 174. Sälens fjällkyrka, plan. Ritning av L. Ridderstedt 1968 och 1976, renritad av G. Wirén 1986.

konstruktion med sadeltak, krönt av en spira med en svartmålad stiliserad tupp. I stapeln hänger en klocka, gjuten av Bergholtz' klockgjuteri, Sigtuna, 1969 och skänkt samma år av ingenjör Sven V. Berggren med maka Ester, Stockholm. Klockan bär bland annat följande inskription, författad av Berggren: "LÅT MIN KLANG DIG MANA GUD ATT DYRKA/ UPPÅ FJÄLL, I SKOG, I HEM, I KYRKA".

Kapellbyggnaden

Föreningen Sälens Fjällkyrka bildades 1962 med syfte att få till stånd en gudstjänstlokal i de vintertid mycket välbesökta Transtrandsfjällen, och med hovjuvelerare Sven Danielsson, Motala, och hans maka Ebba som främsta drivkrafter. Mark skänktes 1966 av direktörerna Per Danils, Malung och Ove Olsson, Mariefred, med makor. Timmer gavs av Transtrands jordägande socknemän. Grundstenen lades den 5 juni 1968, och den 30 mars följande år kunde invigningen äga rum. En sakristia tillbyggdes i nordväst 1979. Kapellet är ritat av dåvarande chefen för Kyrkans Byggnadsbyrå, numera kontraktsprosten i Björklinge, Lars Ridderstedt, och med bröderna och byggmästarna Pell Olle och Sven Eriksson, Lima, som entreprenörer. Ridderstedt har även ritat inredningen.

Kapellet är uppfört av grålaserat timmer på sandstensklädd cementsockel. Det består av ett rektangulärt långhus med högt, valmat sadeltak, samt vapenhus i sydväst och sakristia i nordväst, även med valmade sadeltak. Som förebild har flera träkyrkor från 1600-talet i Dalarna använts, t.ex. Aspeboda och Amsberg. Taken är klädda med skifferimiterande asfaltpappsrutor. Långhusets tak kröns av ett kors med kulor i öster och en vindflöjel i väster. Flöjeln bär en inskrift bestående av bokstaven O i mitten flankerad av S, E, L och R, syftande på S:t Olof samt arkitekten Lars Olof Ridderstedt, byggmästaren (Pell) Olle Eriksson och Transtrands dåvarande kyrkoherde Stellan Oltéus.

Kapellet har sex fönster: två i öster, två i söder, ett i väster och ett i norr. Fönstren är stickbågiga — förebilden har hämtats från Evertsbjergs kapell — och har brunmålade omfattningar med blåmålade lugter och blyinfattade glas. Sakristian har två mindre fönster av samma typ, ett i öster och ett i väster, och vapenhuset har två små rakslutna fönster, också i öster och väster.

Ingången är genom vapenhuset i söder. Framför ingången ligger en stor sandstenshäll från Mångsbodarna med samma mönster i ytan som altarskivan. Vapenhusets yttertak skjuter ut ovanför ingången och upp bärs av två knotiga stockpelare. Ingången har snedpanelade brunlaserade dubbeldörrar med bruna karmar. Gammalt lås (fig. 175) och nyckel, enligt uppgift härrörande från Transtrands gamla kapell och skänkta 1969. Den nygjorda nyckelskylten bär inskriften: "TJUVAR/ EJ MÅ DYRKA/ LÄS FRÅN/ TRANSTRANDS KYRKA". Vapenhuset har invändigt tredelat tak och golv av sandsten. Väggar och tak är obehandlade. Ett par likaledes obehandlade spegeldörrar med blåmålade karmar leder

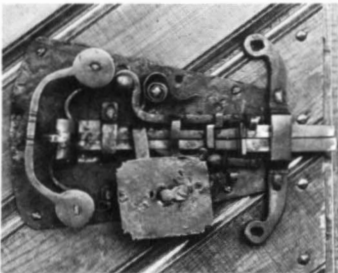

Fig. 175. Ytterdörrens lås, enligt traditionen härrörande från Transtrands gamla kapell. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

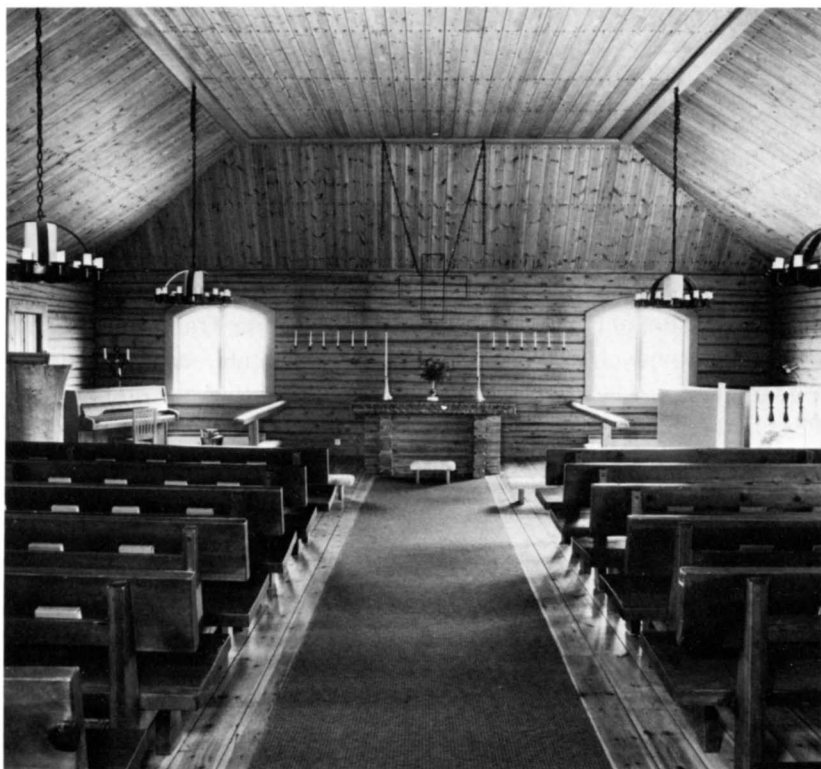

Fig. 176. Interiör mot öster. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

in mot kyrkorummet. I vapenhuset sitter en koppartavla med följande inskrift: "ANNO 1968 BYGGDES/ DENNA KYRKA AV FÖRE-/ NINGEN SÄLENS FJÄLL-/ KYRKA MED BIDRAG/ AV GIVARE FRÅN HELA/ LANDET. ORDF. VAR/ KYRKOHERDE STELLAN OLTÉUS. TRANSTRAND./ KYRKAN HAR RITATS AV/ GENERALSEKRETERARE/ LARS RIDDERSTEDT/ KYRKANS BYGGNADSBYRÅ./ STOCKHOLM OCH BYGGTS/ AV BYGGMÄSTARE PELL/ OLLE ERIKSSON ÅKRE./ LIMA. KYRKAN INVIGDES/ PALMSÖNDAGEN, DEN 30/ MARS 1969 AV H. H./ BISKOPEN I VÄSTERÅS/ TEOL. D:R SVEN SILÉN".

Sakristian har cementerad sockel. Den nås genom en ingång under läktaren, där skrudskåp, toalett m.m. är inrymda. Sakristian har invändigt svagt vitlaserade timmerväggar, blå fönstersnickerier samt golv av bräder. På norra väggen sitter ett altarbord uppbyggt av konsoler.

Själva kyrkorummet (fig. 176) täcks av ett valmat och tredelat bräd-tak med en blåmålade list i brytpunkten. Även fönsteromfattningarna är blåmålade, i övrigt är timmerväggarna och taket obehandlade. Golv av fernissade bräder. I nordväggens östra del finns en nödutgång i form av en utfällbar lucka.

Inredning och inventarier

Altaret, som är fristående, består av en stor sandstensskiva från Mångsbodarna, upplagd på ett knuttimrat underrede. Höjd 97 cm; skivans längd 200 cm, bredd 100 cm, tjocklek 15 cm. Altarprydnaden

Fig. 177. Dopfat av silver, tillverkat av Sven Danielsson i Motala 1969. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 178. Nattvardsuppsättning av silver, tillverkad och skänkt av Sven Danielsson i Motala 1969. Foto: Peterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

utgörs av ett likarmat genombrutet kors av svartmålat järn, upphängt i kedjor. Altarskrank med rundad överliggare och fårskinnklätt knäfall.

Predikstolen består av en granstubbe från trakten av Storbron i Tangådalen väster om Sörsjön. Den har urholkats av Pell Sven Eriksson, Hjulslätt. Skänkt av Bengt och Inga Maj Kristiansson från Sörsjön.

Bänkinredningen av tjocka blålaserade furuplankor är tillverkad vid Fiskarhedens snickerifabrik av 300-åriga furor från Idre, skänkta av Domänverket.

Läktaren uppbärs av en timrad innervägg och ingår i själva byggnadsstommen. En blåmålad trappa i sydväst leder upp till läktaren. Läktarbarriären har omväxlande svarvade balustrar och raka, fasade pelare samt rak överliggare. På läktaren står en grålaserad, mindre piporgel, tillverkad av Grönlunds orgelbyggeri, Gammelstad, 1969.

Dopfunten är gjord av en urgröpt sälgstam. Höjd 81 cm. Tillverkad och skänkt av Bengtlars Per Andersson, Malung, 1967.

Dopfat av silver med förgylld skål (fig. 177), ovalt; rakt brätte med inskrift: "HÄR EN KÄLLA RINNER . . . SÄLL DEN HENNE FINNER . . ." Höjd 9 cm, längd 37 cm, bredd 33 cm. Enligt stämplar tillverkat av Sven Danielsson i Motala 1969. Enligt inskrift skänkt av familjen Ragnar Svensson, Eskilstuna, 1969.

Nattvardskärl: — 1, Nattvardsuppsättning av silver (fig. 178), bestående av kalk, paten, oblatask och vinkanna. Kalken har trattformig fot, tolvkantig nod, besatt med lavbevuxna sandstenar, samt slät, invändigt förgylld cuppa. Inskrift på foten: "DRICKEN HÄRAV ALLA — DENNA KALK ÄR DET NYA FÖRBUNDET I MITT BLOD —". Höjd 19 cm, cuppas diameter 11 cm, fotens 10 cm. Patenen är odekorerad med uppåtvikt brätte och förgylld botten. Diameter 18 cm. Oblatasken är nedtill avsmalnande och avrundad, samt har trattformigt lock, krönt av ett likarmat kors med inlagda lavbevuxna sandstenar. Invändig förgyllning. Höjd 13 cm, övre diameter 10,3 cm, nedre 8 cm. Vinkannen

är närmast balusterformad med utfälld pip och koniskt lock, krönt av ett likarmat kors med inlagda lavbevuxna sandstenar. Höjd 25,5 cm, diameter nedtill 8 cm. Enligt stämplrar är uppsättningen tillverkad — och även skänkt — av Sven Danielsson i Motala 1969. — 2, Nattvardsuppsättning av silver, bestående av kalk, paten, oblatask och vinkanna av hamrat silver. Kalken har ihålig, uppåt avsmalnande fot, mittgördel med enkel linjedekor och konisk cuppa. Höjd 17 cm, övre diameter 6,5 cm, nedre 5 cm. Patenen är helt odekorerad. Diameter 13 cm. Oblatasken är cylindrisk med linjedekor nedtill, och har platt lock med upphöjt mittparti, besatt med en rund röd sten i mitten. Höjd 62 cm, diameter 9,2 cm. Vinkannen är avsmalnande mot mitten, har gördel med linjedekor och rakt handtag. Platt lock liknande oblataskens. Höjd 29 cm, nedre diameter 9,5 cm. Enligt stämplrar är uppsättningen formgiven av Leif Delin och tillverkad av Erik Eriksson i Gävle 1960. Skänkt 1977.

Brudkronor: — 1, Av förgyllt silver (fig. 179), med sju spetsiga ståndare, krönte av fasett slipade safirer i runda infattningar och med enkel graverad geometrisk dekor nedtill. Ringen har upptill ett påsatt band av pärlor och är nedtill genombruten med romboida hål. Inskrift: "S-M UMEÅ 1961". Höjd 9,2 cm, ringens diameter 4,5 cm. Enligt stämplrar tillverkad av Martin Öhman i Lycksele 1961. Skänkt av Sälens IF 1969. — 2, Av flätad fjällbjörkrot (fig. 180), med uddar krönte av öglor. Höjd 5,5 cm, ringens diameter 8 cm. Samisk hemslöjd. Skänkt av Märta Granqvist, Brita Persson, Elin och Helge Pihlström samt Karin Åbergsson från Baggbacken.

Den fasta belysningen består av sex svartmålade järnljuskronor samt tolv väggfasta ljusarmar av järn på korväggen. I sakristian hänger en ljuskrona för tolv ljus.

Två ljusstakar av silver, formade som spiralfjädrar. Raka ljushållare. Höjd 23 cm, diameter nedtill 8,7 cm. Enligt stämplrar formgivna av Leif Delin och tillverkade av Erik Eriksson i Gävle 1960.

Två ljusstakar av tenn, formade som uppåt avsmalnande kvadrater med konkava sidor, runda manschetter. Höjd 30 cm. Stämplrade Just, Danmark. Skänkta av Ebba och Sven Danielsson.

Sjupipig golvkandelaber av svartmålat järn med rund genombruten fot och åttkantiga droppskålar med nedhängande löv. Höjd 97 cm.

Mässhake av ylle, vändbar; den ena sidan är vit med broderade horisontella linjer i guld och grått och ett guldbroderat kors på ryggsidan; den andra sidan är blå med inslag av guld, och har på mitten en invävd rand i violetta nyanser. På ryggsidan är ett Kristus-monogram och på framsidan ett likarmat kors i guld. Höjd ca 120 cm, bredd ca 100 cm. Anskaffad 1969.

Stolor: — 1–3, Av rött, grönt och vitt linne med guldbroderade likarmade kors. — 4, Av violett linne med broderade vita kryckkors samt fransar.

Vävnad i grå och gula nyanser, komponerad av Märta Måås-Fjetterström. Skänkt av Ingrid och Oskar Falkman, Stockholm.

Fig. 179. Brudkrona av förgyllt silver, tillverkad av Martin Öhman i Lycksele 1961 och skänkt 1969. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

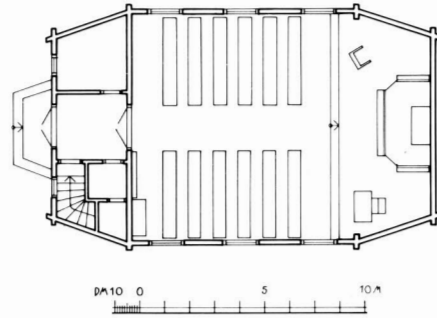

Fig. 180. Brudkrona av flätad fjällbjörkrot, samisk hemslöjd. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 181. Kollektåv med påse av flätad näver, tillverkad av Sixten Pettersson i Sörsjön 1969. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

Fig. 182. Gammalsäterns fjällkyrka, plan, skala 1:300. Ritning av R. Hedenström 1970, renritad av A. Hildebrand 1986.

Två kollektståvar med påsar av flätad näver (fig. 181). Längd 173 cm, påsens diameter 15 cm, djup 18 cm. Tillverkade av Sixten Pettersson, Sörsjön, 1969. Skänkta av Hedvig och Sune Åhs i Sälen.

Kista av mörkt gråblåmålat trä med svagt välvt lock och järnbeslag, ett lås, läddika. 1800-talets mitt.

Tre kubbstolar, tillverkade av Pell Sven Eriksson, Lima, 1969.

Altarkrucifix: Kristus-figur, bokstäverna INRI samt dödskafe av metall nedtill, uppsatta på ett klöverbladskors av trä med snidad bladdekor. Höjd 70 cm. Omkring 1900; av utländskt ursprung. Skänkt av fru Greta Carle, Leksand.

Kopparkanna, använd för dopvatten. Höjd ca 43 cm. 1800-talet.

GAMMALSÄTERNES FJÄLLKYRKA

Gammalsäterns fjällkyrka är uppförd på initiativ av kyrkoherde Halfdan Rønneseth i Lima, i Sveriges Evangeliska Student- och Gymnasiströrelses (SESG) regi invid dess fjällgård i Gammalsäteren. Kapellet

Fig. 183. Exteriör från nordväst. Foto: Petterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

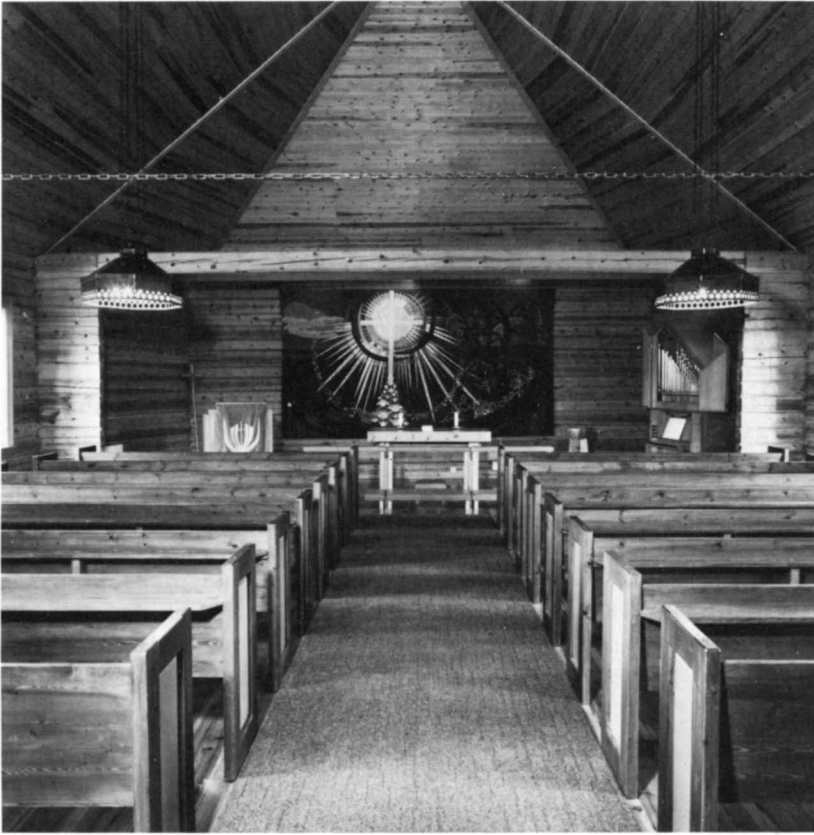

Fig. 184. Interiör mot öster. Foto: Peterssons Foto, Evert Mattsson, 1984.

har ritats av arkitekten Roland Hedenström, Stockholm. Entreprenörer har varit byggmästarna Pell Olle och Sven Eriksson, Lima. Det invigdes midsommardagen 1975.¹⁸²

Kapellet är beläget i skogen invid SESG:s fjällgård. Sydväst om kapellet står en klockstapel av enkel klockbockstyp, uppförd 1980, med en klocka. Kapellbyggnaden består av ett åttkantigt timrat och grålaserat långhus med ett vapenhus i väster, på brunmålad suterängvåning av betong. Taket är högt och valmat samt klätt med skiferimiterande asfaltpappersrutor. Som kapellets förebild har tjänat ett antal träkyrkor från 1700-talet i övre Norrland. Kapellets huvudingång är belägen i väster genom vapenhuset, med brunmålade dubbeldörrar av liggande panel. Grönmålad dörrömfattning med trubbvinklig överliggare. Ytterligare en ingång finns i söder, bestående av ett brunlaserat franskt fönster. En ingång finns även i källarplanet på södra sidan. Kapellet har åtta fönster: två i söder — utom det franska fönstret — och tre i norr, samt i vapenhuset ett i söder och två i väster. Fönstren är rakslutna och smårutiga, med gröna omfattningar och gula lufter. Vapenhusfönstrets överliggare är trubbvinkliga. Även i källarplanet finns fönster, tre i söder och tre i norr.

Vapenhuset omfattar även långhusets västligaste del under läktaren. Stockväggarna är obehandlade, liksom brädtaket. Fernissat bräd-

golv. Mörkgrönlaserade dörrömfattningar, grönlaserade spegeldörrar med rosa svartkantade speglar. I söder leder dörrar till läktaren och källaren. I norr är sakristian belägen. I källaren är bland annat inrymt andakts-, samlings- och motionsrum, pentry och förråd.

Kyrkorummet (fig. 184), som är hållet i samma färgskala som vapenhuset, har spetsvinkligt tak. Koret avskiljs av en triumfbåge med en bjälke tvärs över. Läktaren är belägen ovanför utrymmena i väster.

Altaret är gjort av en stormfälld blåttall från Lima pastorats skogar, och uppbärs av fyra kraftiga ben. Som altaruppsats tjänar en bonad med stiliserat motiv (anspelande på Psalt. 139): omstrålat kors med växter och träd nedanför och till höger samt hav, himmel och moln i bakgrunden, i huvudsak i gula, blå, blågröna och violetta nyanser samt silver. Utförd av Barbro Strömgren, Lidingö, 1975. Hon har även utfört predikstolsklädet av grönt linne med en broderad stiliserad duva i gulgröna och gulbruna nyanser.

Kapellet har två bänkkvarter med åtta bänkar i varje, tillverkade av bröderna Östlings snickerifabrik i Limesforsen. Orgeln är byggd av Grönlunds orgelbyggeri, Gammelstad. Belysningen utgörs av fyra sexkantiga järnlampor, hängande i kedjor, samt sex åttkantiga väggplåtar av samma typ för ett ljus vardera.

SAMMANFATTNING

Kyrkorna i Lima

Den äldsta träkyrkan. — Traditionen utpekar som socknens äldsta kyrka en träkyrka. Denna skulle ha varit belägen på västra älvstranden ungefär sex kilometer norr om nuvarande kyrkplatsen, nära den plats där Lima skans anlades på 1600-talet. Träkyrkan, om vars utseende ingenting är känt, skulle enligt ett utdrag ur ett avlatsbrev — vars äkthet kan betvivlas — ha varit invigd av biskop Karl i Västerås under 1200-talets senare hälft. Under alla omständigheter visar fragmenten av en gotländsk dopfunt från denna tid att en kyrka då verkligen funnits i Lima. Enligt traditionen återanvändes träkyrkans timmer när 1400-talskyrkans klockstapel uppfördes (se nedan).

Gamla kyrkan

Omkring 1440 uppfördes en rektangulär gråstenskyrka (A) med sakristia i norr på den nuvarande kyrkplatsen. Sannolikt omkring år 1500 försågs kyrkan med två tegelvalv, och då, eller möjligen något senare, tillkom också ett litet vapenhus i söder (B). Valven och troligen också väggarna pryddes ungefär samtidigt med kalkmålningar. Ursprungligen tycks kyrkan ha haft provisoriska gavelrösten av trä; vid okänd tidpunkt — dock senast omkring sekelskiftet 1600 — ersattes dessa av stenrösten, enligt traditionen bekostade av den förmögne Sven Larsson i Västra Ofors, kallad Lassman. Dennes bomärke, troligen utfört i järn, var uppsatt överst i västra gavelröstet.

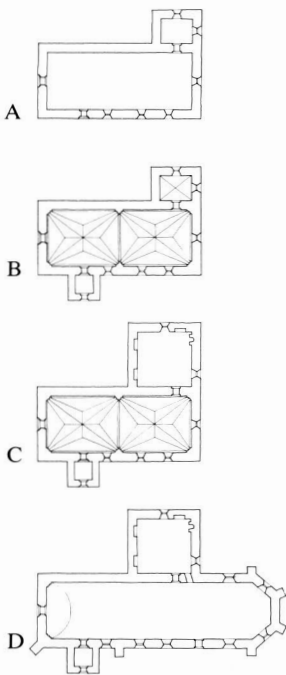

Fig. 185. Lima, gamla kyrkan, utvecklingsplan, skala 1:1000. M. Bergman och G. Wirén 1985.

Under 1700-talet ägde flera ombyggnader rum. Sakristian utvidgades 1739 (C) och 1763 lades grunden till en förlängning mot öster med tresidigt avslutat kor. På grund av dålig ekonomi kunde ombyggnaden inte fullföljas förrän 1775, varvid också tegelvalven ersattes av ett trä-tunnvalv (D).

Mitt under högmässan den 25 mars 1852 antändes kyrkans tak av glöd från sakristians skorsten, och i den rådande starka blåsten fick elden snabbt fäste. Elden upptäcktes relativt snabbt och alla kyrkbesökare samt en hel del inventarier räddades, men på grund av otillräckliga brandredskap blev kyrkan lågornas rov. Man började genast planera uppförandet av en ny kyrka och senare samma höst revs de gamla murarna.

Inredning och inventarier. — Ett flertal inventarier överfördes till den nuvarande kyrkan. Bland det som inte har bevarats kan nämnas tre medeltida skulpturer, en av S:t Mikael i kroppsstorlek samt två mindre statyer, troligen föreställande S:t Erik och S:t Olof, vilka åtminstone fram till 1600-talets senare del stod på högaltaret. En ny altaruppsats, utförd av snickaren Michael Möller och med en altarmålning av hovmålaren Lars Bolander, fullbordades 1779. Samtidigt färdigställdes en av Möller utförd ny predikstol, vilken ersatte en äldre från 1625. En senmedeltida ljuskrona av järn såldes efter branden och finns nu i Nordiska museet.

Klockstapel. — Till gamla kyrkan hörde en sannolikt samtida klockstapel, vilken enligt traditionen var uppförd av den äldsta träkyrkans timmer. Den var bredare nedtill och hade en ganska hög spetsig huv, vilken ersattes av en lägre under 1840-talet. Klockstapeln undgick branden 1852 men revs i samband med den nya kyrkans uppförande.

Nuvarande kyrkan

Den nuvarande sockenkyrkan i Lima, invigd 1856, är uppförd efter ritningar av arkitekten Albert Törnqvist. Den består av långhus med smalare tresidigt kor i öster, torn i väster och en sakristia i norr, samt vilar delvis på den gamla kyrkans grund. Kyrkobyggnaden är putsad och vitkalkad samt har koppartak.

Interiören täcks av ett tresidigt trävalv med målningsdekor, utförd av konstnären Yngve Lundström 1920. Samtidigt utförde Lundström glasmålningar i de båda korfönstren. Dessa tillsatser tillkom vid en omfattande restaurering nämnda år, ledd av arkitekten Fredrik Falkenberg. Ytterligare en invändig restaurering ägde rum 1973 efter förslag av arkitekten Bo Grefberg.

Inredning och inventarier. — Altaruppsatsen består av en målning framställande Jesus välsignande olika människor, utförd av Gunnar Widholm 1906, med ett skulpterat ramverk, snidat av Per Kers 1920 efter Falkenbergs förslag.

Predikstolen liksom bänkinredningen och läktaren tillkom 1856. Den nuvarande orgeln invigdes 1979.

Dopfunten av trä skänktes 1769 av kyrkoherde Johan G. Gezelius med maka. Fragment av en gotländsk dopfunt av kalksten från 1200-talets slut har som ovan nämnts bevarats.

Bland nattvardskärlen märks kalk och paten av silver, tillverkade av O.H. Sjöberg i Falun 1743, samt en vinkanna från 1736 av samme mästare.

Kyrkan äger tre brudkronor. Den äldsta är av förgylld mässing och anskaffad 1810.

Av ljusredskap kan nämnas två tolvarmade mässingsljuskronor från 1673 respektive 1760.

Bland övriga inventarier märks ett epitafium över löjtnanten vid Dalregementet Jacob Esbjörnsson (d. 1646) och ett rökelsekar från 1400-talet. Storklockan är gjuten 1761 och lillklockan 1718.

Rörbäcksnäs kapell

Förslaget att anlägga kyrkogård och kapell i Rörbäcksnäs på Lima finnmark väcktes 1869. Kyrkogården invigdes samma år, men det dröjde ända till 1898 innan grundläggningen påbörjades. Brist på penningmedel gjorde att kapellet inte färdigställdes förrän 1909. Det fick sitt nuvarande utseende vid en genomgripande restaurering 1959–1960 efter förslag av arkitekten Tore Virke. Inredningen, som är samtida med kapellet, förändrades till stora delar vid detta tillfälle. De båda klockorna är gjutna år 1900.

Tandådalens fjällkyrka

Tandådalens fjällkyrka invigdes 1985. Kapellbyggnaden är timrad och har kvadratisk plan samt pyramidtak. Ritningarna är upprättade av arkitekterna Roland Hedenström och Bo Grefberg. Inredningen är ännu 1986 inte fullbordad; ett snidat altarkors kan dock nämnas.

Norra Lötens begravningsplats

Vid Norra Löten i finnmarkens norra del anlades 1886 en begravningsplats. En klockstapel tillkom 1955.

Transtrands kyrkor

De äldre kapellen. — Transtrand har avsöndrats som kapellförsamling från Lima. Det äldsta kapellet, en mycket enkel liten rektangulär timmerbyggnad, torde ha uppförts omkring sekelskiftet 1600. Ett nytt, större kapell uppfördes 1670 nordväst om det gamla. Det var en rektangulär, spånklädd, tjärad och rödfärgad timmerbyggnad med sakristia i norr och vapenhus i söder, allt troligen under högresta sadeltak. I och med detta kapells färdigställande togs dess föregångare i anspråk som likbod.

År 1750 utvidgades kapellet mot väster med mer än halva sin längd, varvid också interiören försågs med ett tunnvalv och dekorativa mål-

ningar. En ny sakristia byggdes 1788. Kapellet förföll emellertid; 1824 beslutade man att bygga en ny kyrka och kapellet torde ha rivits hösten 1830. Det äldsta kapellet revs nu också och 1788 års sakristia uppsattes på dess plats, ombyggd till likbod. Denna revs omkring 1880.

Nuvarande kyrkan

Transtrands nuvarande kyrka är uppförd av putsad och vitkalkad sandsten och består av långhus med torn i väster och en f.d. sakristia i öster. Taket är skiffertäckt. Kyrkan grundlades 1824 och stod i huvudsak färdig 1835. Ritningarna var uppgjorda av arkitekten Carl Daniel Björck. Interiören präglas av två stora restaureringar, den första 1926 efter förslag av arkitekterna Magnus Dahlander och Elis Werner, då kyrkorummet förminskades genom att en absid inbyggdes i långhusets östra del och sakristia samt arkiv inrättades på ömse sidor därom; den andra 1959–1960 efter förslag av arkitekten Börje Blomé, varvid interiören fick sin nuvarande färgsättning.

Inredning och inventarier. — Altaruppsatsen är utförd av nämndemanen Johan Görsson i Torsång 1830. Fram till 1926 var altaruppsatsen kombinerad med predikstolen. Två målningar, hörande till gamla kapellets altaruppsats, har bevarats. De framställer Korsfästelsen och Nattvarden och är målade 1760, möjligen av målaren Eric Siljefors.

Den nuvarande predikstolen är utförd av Per Kers 1926. Av det gamla kapellets predikstol har bevarats tre apostlabilder och fyra konsoler med änglahuvuden. Denna predikstol var utförd av Erik Nilsson i Fläckebo 1671, ursprungligen för Norrbärke kyrka.

Bänkinredningen tillkom 1847 och försågs med dörrar 1860. Läktaren byggdes 1830. Den nuvarande orgeln invigdes 1960.

Dopfunten av trä tillkom 1926. Det gamla kapellets dopfunt från 1670, likaledes av trä, förvaras i Statens historiska museum.

Kyrkan äger två brudkronor. Den äldsta är av förgylld mässing och inköpt 1812; den andra är en replik i mindre skala, utförd i förgyllt silver och skänkt 1947.

Bland ljusredskapen märks två ljuskronor av mässing, den ena tillverkad av krongjutaren Mathias Hornafwer vid Skultuna bruk 1753 och den äldsta kända i Sverige som signerats av en enskild mästare; den andra är tillverkad av krongjutaren Gustaf Qwistberg vid samma bruk 1793.

Kapellets äldsta klocka från 1647 såldes 1815 till Trysils församling i Norge, där den ännu finns. Kyrkans nuvarande storklocka är gjuten 1803 och lillklockan 1815.

Sörsjöns kapell

År 1867 anlades en begravningsplats i Dalen, sedermera Sörsjön. En klockstapel uppfördes omkring 1870 och 1877 fick man tillstånd att bygga ett kapell. Detta blev emellertid inte av, utan man nöjde sig med provisoriska gudstjänstlokaler ända fram till 1954, då det nu-

varande kapellet, ritat av arkitekten Sven A. Söderholm, stod färdigt. Inredningen är samtida med kapellet. Som altarprydnad tjänar tre fönster med glasmålningar av konstnären Folke Heybroek. Vidare märks ett dopfat, sex ljusstakar och två vaser av silver, tillverkade av Sigurd Persson 1954. Klockan i klockstapeln är av gjutstål och gjuten i Sheffield 1873.

Sälens fjällkyrka

Sälens fjällkyrka, ritad av Lars Ridderstedt och invigd 1969, är belägen vid trädgränsen 750 m.ö.h. nära Sälens högfjällshotell. Kapellet är timrat och anknyter i sin utformning till flera träkyrkor från 1600-talet i Dalarna. En sakristia tillbyggdes 1979. Interiören präglas av enkelhet. Altaret är en stor sandstensskiva på knuttimrat underrede, predikstolen är en urholkad granstubbe och dopfunten en urgröpt sälgstam. Dopfat och nattvardskärl av silver är utförda av Sven Danielsson i Motala 1969.

Kapellet äger två brudkronor; en av silver, skänkt 1969, och en av flätad fjällbjörkrot.

Gammalsäterns fjällkyrka

Gammalsäterns fjällkyrka vid fäbodstället Gammalsättern är uppförd 1975 efter ritningar av arkitekten Roland Hedenström. Kapellet är uppfört i timmer och anknyter med sin åttkantiga planform till träkyrkor i övre Norrland. Som altarprydnad tjänar en bonad av konstnärinnan Barbro Strömgren från 1975.

FÖRKORTNINGAR

BSt	= Kungl. Byggnadsstyrelsen
inv.	= inventarieförteckning
kr.prot.	= kyrkorådsprotokoll
Raä	= Riksantikvarieämbetet, Stockholm
räk.	= räkenskaper
SHM	= Statens historiska museum, Stockholm
st.prot.	= socken- och kyrkostämmoprotokoll
SvK	= Sveriges Kyrkor, Riksantikvarieämbetet, Stockholm
vis.prot.	= visitationsprotokoll
ÖIÄ	= Överintendentsämbetet, Stockholm (efter 1918 BSt)

NOTER

¹ Ekström 1949, 1:2, s. 389.

² Ib., s. 390.

³ Ib., s. 400.

⁴ Dofsén 1894, s. 15.

⁵ Ib., s. 19.

⁶ Tore Virke (1910–1983). Arkitekt; egen verksamhet i Stockholm från 1945. Har bl.a. ritat Marielunds kyrka i Östersund och Åsarnas kyrka i Jämtland samt svarat för restaureringen av Yttermalungs kapell i Dalarna.

⁷ Dofsén 1894, s. 19. — Eric Dofsén (1815–1899). F. i Järna. Kom i skräddarlära och blev bruksskräddare vid Johannisholms bruk 1831; efter folkskollärexamen 1840 blev han skollärare vid samma bruk. Han flyttade 1843 till Lima där han blev först tillförordnad, sedan efter länsmansexamen 1849 ordinarie kronolänsman. Han upprätthöll denna post till 1853. Dessutom öppnade han socknens första diversehandel. Han var synnerligen betrodd och engagerad i det kommunala, som kommunalordförande, sockenskrivare och kassaförvaltare för kyrkbygget. Åren 1867–1869 samt 1873–1878 var han ledamot av riksdagens andra kammare.

⁸ Lars Benzelstierna (1719–1800). Biskop; professor i grekiska i Uppsala 1746, i teologi 1747, biskop i Västerås från 1759.

⁹ Daniel Godenius (1752–1820). Kyrkoherde i Lima 1793–1804. F. i Medåker; prästvigd 1774, sedan bl.a. bataljonspredikant vid Dalregementet och deltog som sådan i 1788–1789 års finska krig. Kyrkoherde i Grangärde 1804. G. m. Elisabeth Catharina Berglöf (1757–1836).

¹⁰ Johannes Georgii Gezelius (1709–1767). Kyrkoherde i Lima 1751. F. i Falun; prästvigd 1741, sedan bl.a. adjunkt i Klara församling i Stockholm. "Sjelf bildad saknade han bittert hyfsade människors umgänge" (Muncktell). G. (1) m. Catharina Elisabeth Tibell (1729–1749); (2) m. företrädarens dotter Helena Aspman (1716–1763); (3) m. Brita Christina Lang (1738–1809).

¹¹ Stockholm. KB. Engeström B-IX.1.33, p. 1, not a.

¹² Verelius 1678.

¹³ Israel Erlandsson (d. 1328 eller 1329). Biskop i Västerås 1309; tidigare bl.a. prior i Sigtuna dominikanerkloster.

¹⁴ Schück 1933, s. 351 ff.

¹⁵ Ekström 1949, 1:2, s. 398.

¹⁶ Stockholm. RA. Skoklostersamlingen; *Diplomatarium Dalecarlicum*, nr 24; Ekström 1949, 1:2, s. 398.

¹⁷ Magnus Augustini (d. troligen 1369). Biskop i Västerås 1353; tidigare bl.a. kanik i Linköping och Skara samt domprost i Skara.

¹⁸ Persson 1936, s. 17.

¹⁹ Malung. MKb. NHj. P 65 a (Lissola Martin Persson), p. 161.

²⁰ Dofsén 1894, s. 19 f.

²¹ Persson 1936, s. 14 f. — Vem denne "Lassman" var är oklart. En Björn Larsson i Lima, med tillnamnet "Lasseman", bevittnar 1566 kyrkoherde Herman Pålssons

- övertagande av Malungs prästgårdsinventarium (Matsson 1950, s. 84). 'Lassman' torde vara en förvrängning av den dialektala benämningen för länsman (*läsmånn*).
- ²² Dofsén 1894, s. 20.
- ²³ Hülphers 1762, s. 257.
- ²⁴ Adelswärd & Gahn 1970, s. 117.
- ²⁵ Johan Näsman (1652–1730). Handelsman och rådman i Falun. Född i Lima som son till kyrkoherde Johannes Næsboethii Nederstadius (not 96).
- ²⁶ Anders Olsson Romberg (1702–1779). Byggmästare från Romma i Leksand. Fadern Olof Andersson (1670–1741) och farbrodern Anders Andersson (1677–1709) deltog i ombyggnaden av Leksands kyrka 1709–1715. Tillsammans med bröderna Lars Olsson Urväder (1704–1766), Olof Olsson Båtsman (f. 1706) och Eric (1710–1742) utvecklade R. en mycket omfattande byggnadsverksamhet, inte bara i Dalarna utan även i Gästrikland, Hälsingland och Medelpad. Bland kyrkor där bröderna utfört ny- eller ombyggnadsarbeten kan nämnas Malung och Svärdsjö i Dalarna; Torsåker, Valbo och Österfärnebo i Gästrikland; Arbrå, Bjuråker, Bollnäs, Delsbo och Ljusdal i Hälsingland samt Sundsvall i Medelpad. — Kyrkoherde emeritus Daniel Liljas i Leksand tackas varmt för personuppgifter om släkten Romberg.
- ²⁷ Eric Siljeforss d.ä. (1709–1761). Målare i Säter. Sonen Eric Siljeforss d.y. (1745–1801) var också målare samt rådman i Hedemora.
- ²⁸ Boëthius 1920, s. 303; Bergman 1984, s. 15 ff.
- ²⁹ Persson 1936, s. 16.
- ³⁰ Michaël Möller (1741–1803). Snickare, bosatt i Säter. Har bl.a. renoverat altarpupp-satsen i Torsåkers kyrka i Gästrikland tillsammans med Jonas Wikman (not 40). (Andrén 1936, s. 326.)
- ³¹ Persson 1936, s. 15.
- ³² Falun. DM. Rapport av Daniels Sven Olsson.
- ³³ Uppsala. UUB. Pergamentsbrev 1444-01-23; *Diplomatarium Dalecarlicum*, nr 265.
- ³⁴ Åke Johansson (d. 1453). Biskop i Västerås 1442; tidigare bl.a. prästmunk i Vadstena.
- ³⁵ Olof Andersson (d. 1501). Biskop i Västerås 1487. Bördig från Dalarna. Nämnd som kanik i Västerås och kyrkoherde i Leksand 1471, senare dekan i Västerås. Tog livlig del i rikspolitiken.
- ³⁶ Stockholm. KB. Engeström. B-IX.1.33, p. 3.
- ³⁷ Lima. Skogsamil Axel Olssons gårdsarkiv. Uppteckning av Skogsamil Axel Olsson 1923 efter Bondas Lars Ersson. — Översättning: "Jag var i kyrkan då den fattade eld och brann upp på [18]52. Nisslars Per var den förste som såg att det brann. Han såg att det kom rök förbi fönstret. Vi sprang ut, och om stegarna hade varit i ordning, så vi hade kommit upp på taket, hade vi kunnat släcka, men de var ruttna och gick sönder då vi steg upp på dem. Det brann snart håll på taket, och sedan var det inte mycket att göra något åt. Det såg hemskt ut då taket hade brunnit av och de blodröda takstolarna stack upp. Klockstapeln fattade också eld, men där var en ny stege, så vi kom upp, och så var stapeln nyligen brädfodrad. Vi slog ut ett bräde överst på stapeln, så vi kunde komma åt med vatten. Det var så hett där uppe att mösskärmarna skrumpnade ihop, och det blev bara ånga då man kastade på vatten. Det tog en stund innan elden kom in i kyrkan, så man hann dock rädda en hel del. Det blåste, så man måste sätta ut vakter ända bort till Bygårde." (Översatt av Bondas Ivar Larsson.)
- ³⁸ Lars Bolander (1731–1795). Målare och dekoratör; ledamot av Konstakademien 1780, kunglig hovmålare samma år. Har bland annat utfört väggmålningar på Ekolunds och Strömsholms slott samt altartavlan i Götunda kyrka i Närke (Sárkány 1971, s. 768).
- ³⁹ Stockholm. RA. ÖIÄ. F IIaaa:17. — Den omtalade ritningen synes dock ha förkommit.
- ⁴⁰ Jon eller Jonas Wikman (f. 1738). Målare; bosatt i Säter till 1799. Se not 30.
- ⁴¹ Johannes Rudbeckius (1581–1646). Biskop i Västerås 1619. Professor i matematik i Uppsala 1604, i hebreiska 1609, teologie professor 1611. Föregångsman inom det kyrkliga organisationsarbetet i Sverige.

- ⁴² Boëthius 1951, s. 426.
- ⁴³ Stockholm. RA. Skoklosterssamlingen; *Diplomatarium Dalekarlicum*, nr 217.
- ⁴⁴ Otto Olofsson Svinhufvud (d. 1522). Biskop i Västerås 1501. Bördig från Kopparberget; domprost i Västerås 1496. Tog mycket livlig del i rikspolitiken.
- ⁴⁵ Peder Månsson (d. 1534). Biskop i Västerås 1524. Född i Jönköping; prästmunk i Vadstena 1499–1524, föreståndare för Birgittas hus i Rom 1508–1524. Framstående skriftställare inom flera områden, främst lanthushållning.
- ⁴⁶ Stockholm. RA. Skoklosterssamlingen; *Diplomatarium Dalekarlicum*, nr 356.
- ⁴⁷ Adelswärd & Gahn 1970, s. 116 f.
- ⁴⁸ Forsslund 1924 b, s. 55.
- ⁴⁹ Johan Æhselius (1711–1793). Kyrkoherde i Lima 1768, kontraktsprost 1779. F. i Romfartuna; prästvigd 1741, komminister i Älvdalen 1744. G. m. Helena Steinholtz (1715–1797).
- ⁵⁰ Stockholm. RA. KA. 68, Strödda kamerala handlingar, klockskatten för Västerås stift; Åmark 1928, s. 32.
- ⁵¹ 'Strönning' eller 'strönig', ett prydnadsbleck eller beslag, oftast av guld eller silver. Förekommer även fästade på mässhakar e.d.
- ⁵² Stockholm. NM. Inv.nr 30.708.
- ⁵³ 'Arnesk', ett slags finare tyg från Arnhem i Holland. — Avsnitten om textilier har granskats av förste antikvarie Inger Estham, som tackas varmt.
- ⁵⁴ 'Säjjan, sajen, sayen', ett slags importerat finare ylletyg.
- ⁵⁵ 'Säternij', troligen samma sak som säterverk, ett genom tryck mönstrat tyg.
- ⁵⁶ 'Dirdomrij' eller 'dirdomdej', troligen ett mönstrat tyg av siden eller en blandning av ylle och linne. Benämningen torde mer avse mönstret än materialet.
- ⁵⁷ Adelswärd & Gahn 1970, s. 116.
- ⁵⁸ 'Officiale', gudstjänsthandbok.
- ⁵⁹ 'Antifonale', liturgisk bok innehållande musiken till tidegården (kyrkans dagliga bönestunder).
- ⁶⁰ 'Breviarium', liturgisk bok innehållande ordningen för tidegården med alla dess beståndsdelar.
- ⁶¹ Rudbeckius 1938, s. 112.
- ⁶² Västerås. Västerås gymnasiebibliotek. Katalog 1793, nr 476–477.
- ⁶³ Ambrosius Hedengran (1660–1741). Tecknare och kopparstickare; utförde flera minnestavlor, vilka graverades av honom själv, Erik Geringius (1707–1747) och Claude Haton, och spreds till i stort sett samtliga kyrkor i landet. Det karakteristiska för dessa minnestavlor är att ornamentiken är ritad med en enda sammanhängande linje.
- ⁶⁴ Pehr Hedendahl (1757–1805). Målare i Falun. F. i Åhl; burskap 1791. (Boëthius 1916, s. 141; Bergman 1984, s. 96 f.) H. har även utfört den perspektiviska altarmålningen i Sollerö kyrka.
- ⁶⁵ Andersson 1980, s. 17, 39, 69.
- ⁶⁶ Falun. DM. Inv.nr 991.
- ⁶⁷ Johannes Erici Sernander (1660–1697). Kyrkoherde i Lima 1689. F. i Särna; prästvigd 1683, därefter pastorsadjunkt i Lima. G. m. Maria Näsman (1656–1711).
- ⁶⁸ Malung. MKb. NHj. U 14, uppteckningar efter Flink Alfred Mattsson, Lima.
- ⁶⁹ *Konung Gustaf den förstes registratur*. 24, s. 206; Ekström 1949, 1:2, s. 399.
- ⁷⁰ Uppsala. UUB. W 1102, p. 6 (Gezelius); Åmark 1924, s. 169.
- ⁷¹ Uppsala. UUB. Nordin 32.
- ⁷² Yngve Lundström (1885–1961). Målare, teaterdekoratör. Har utfört dekorationsarbeten i ett stort antal svenska kyrkor.
- ⁷³ Fredrik Falkenberg (1865–1924). Arkitekt; knuten till ÖIÄ från 1902. Har utfört ett 20-tal kyrkorestaureringar samt även ritat nya kyrkobyggnader, bl.a. Bergviks kyrka i Hälsingland.
- ⁷⁴ Otto Carl von Knorring (1801–1866). Kyrkoherde i Lima 1832. F. i Vika; prästvigd 1829, sedan pastorsadjunkt i Floda. G. m. Mathilda Elvgren (1813–1879).
- ⁷⁵ Malung. MKb. NHj. P 65 a (LMP), p. 161.

- ⁷⁶ Persson 1936, s. 17.
- ⁷⁷ Per Gotthard Samuel Melander (1827–1897). Född i Härad, Södermanland. Byggmästare, ingenjör. Konststigare vid Stora Kopparberget 1849–1852. Flyttade 1861 till Östersund och var därefter verksam som flottningschef i Indalsälven.
- ⁷⁸ Albert Törnqvist (1819–1898). Arkitekt; ledamot av Konstakademien 1853, vice professor där 1860. Har bl.a. ritat ett 20-tal kyrkor runt om i landet.
- ⁷⁹ Malung. MKb. NHj. P 65 a (LMP), p. 161.
- ⁸⁰ Dofsén 1894, s. 5. — Erik G. Engström tackas varmt för personuppgifterna ur Mora resp. Venjans kyrkoarkiv.
- ⁸¹ Malung. MKb. NHj. P 65 a (LMP), p. 161.
- ⁸² Dofsén 1894, s. 12.
- ⁸³ Jerk Werkmäster (1896–1978). Konstnär, bosatt i Rättvik. Har utfört flera kyrkorestaureringar, bl.a. i Rättvik, Bjursås, Evertsberg och Hosjö kapell.
- ⁸⁴ Gunnar Widholm (1882–1953). Konstnär; främst känd som tidningstecknare och illustratör. Har även utfört altartavlan i Grisslehamns kapell i Uppland.
- ⁸⁵ Per Kers (1867–1942). Bildhuggare, bosatt i Hjortnäs i Leksand. — Fil.kand. Jan-Olof Montelius tackas för dessa uppgifter.
- ⁸⁶ Möjligen identisk med Wilhelm Daniel Brücks (1817–1871). Snickare; skriven i S:ta Eugenia katolska församling i Stockholm.
- ⁸⁷ Orgelns disposition (upprättad av domkyrkoorganisten Olle Ljungdahl, Karlstad): *HV*: Principal 8, Rörflöjt 8, Oktava 4, Täckflöjt 4, Kvinta $2\frac{2}{3}$, Oktava 2, Kornett 3–4 ch, Mixtur 4 ch, Trumpet 8. *SV/V*: Borduna 16', Hornprincipal 8', Gedackt 8', Salicional 8', Principal 4', Rörflöjt 4', Spetskvint $2\frac{2}{3}$ ', Waldflöjt 2', Ters $1\frac{3}{5}$ ', Mixtur 4 ch, Skalmaja 4', Tremulant. *BR/V*: Gedackt 8', Koppelflöjt 4', Principal 2', Cymbel 2 ch, Krumhornsregal 8', Tremulant. *Pedal*: Subbas 16', Principal 8', Borduna 8', Oktava 4', Blockflöjt 4', Rauschkvint 3–4 ch, Basun 16', Trumpet 8', Trumpet 4'.
- ⁸⁸ Björlings orgels disposition (efter Sjögren): *I man.*: Borduna $16'\frac{B}{D}$, Principal 8', Rörflöjt 8', Gamba 8', Octava 4', Quinta 3', Octava 2', Trumpet 8'. *II man.*: Salicional 8, Öppen flöjt 8, Gedackt 8, Ekoflöjt 4. Bihangspedal, unisonkoppel, oktavkoppel.
- ⁸⁹ Fredrik Reinhold Ekberg (1837–1898). Arkitekt; överlärare i byggnadskonstruktionslära vid Tekniska skolan i Stockholm 1863, arkitekt vid ÖIÄ från 1865. Har utfört ritningar till ett stort antal landsortskyrkor och orgelfasader.
- ⁹⁰ Åkerman & Lunds disposition (upprättad av professor Oskar Lindberg): *I man.*: Borduna 16', Principal 8', Hållflöjt 8', Gedackt 8', Oktava 4', Rörflöjt 4', Kvinta $2\frac{2}{3}$ ', Oktava 2', Kornett 3–4 ch, Mixtur 5–7 ch, Trumpet 8'. *II man.*: Hornprincipal 8', Rörflöjt 8', Salicional 8', Principal 4', Täckflöjt 4', Kvintadena 4', Spetskvint $2\frac{2}{3}$ ', Waldflöjt 2', Ters $1\frac{3}{5}$ ', Scharf 4–6 ch, Skalmaja 8', Tremulant. *Pedal*: Kontrabas 16', Subbas 16', Gedacktbas 16', Oktavbas 8', Borduna 8', Koraltbas 4', Rörflöjt 2', Rauschkvint 4 ch, Basun 16'. *Koppel*: I/P, II/P, II 4/P, III/I, I 4/I, II 16/I, II 16/II. *Fasta komb.*: P, Mf, T. Tre fria komb. Reg. sväll. Pneumatisk.
- ⁹¹ Lars Nilsson Hedman. Tenngjutare; mästare i Falun 1713–1751.
- ⁹² Eric Magnus Hammarstrand (1755–1837). Tenngjutare; född i Roslagen, utbildad bl.a. i Vimmerby, mästare i Falun från 1788. Rådman senast 1797.
- ⁹³ Carl Gustaf Wigholm. Tenngjutare; mästare i Gävle 1833–1866.
- ⁹⁴ Otto Henrik Sjöberg (1699–1775). Silversmed; mästare i Falun 1726–1775(78).
- ⁹⁵ Erich Albrecht Körsner (f. 1759). Silversmed; mästare i Falun 1787, uppsade burskapet 1804, nämnd fram till 1836. — Ekström 1980, s. 435, uppper fel årtal för flaskan på grund av att årsbokstaven lästs fel.
- ⁹⁶ Johannes Næsboethii Nederstadius (1616–1688). Komminister i Lima och Transtrand 1646, kyrkoherde 1665. F. i Tortuna, prästvigd 1644, sedan pedagog i Fellingsbro. G. m. företrädarens dotter Brita Orostandra (1625–1701).
- ⁹⁷ Isaac Rockman d.ä. (1705–1765). Klock- och styckgjutare, bergsrådman. Född i Sala, dit han återvände efter att ha lärt sig gjutarekonsten utomlands och i Stockholm. Sonen Isaac Rockman d.y. (1737–1760) blev mästare 1759. Svärsonen Lars

- Biörkman (1732–1803) blev också mästare 1759 och övertog sedermera rörelsen. Han var verksam till 1787.
- ⁹⁸ Dofsén 1894, s. 9.
- ⁹⁹ Sofia Widén (1900–1961). Mångsidigt verksam textilkonstnärinna, föreståndare och konstnärlig ledare för Licism 1930–1951. Innehade sedan 1952 egen firma i Hytting nära Borlänge. — Alice Lund (f. 1900). Textilkonstnärinna; bosatt i USA 1923–1930, var sedan chef för Libraria ett år och startade därefter tillsammans med B. Wahlund firma Lund & Wahlund i Domnarvet, från 1936 ensam innehavare. Åren 1939–1961 innehade hon Alice Lunds textilier AB i Hytting och efter Sofia Widéns bortgång 1961 Alice Lund–Sofia Widén AB.
- ¹⁰⁰ Anna Godenius (1853–1921). Dotter till Thors Anders Andersson och Anna Larsdotter i Grimsåker, Malung; adoptivdotter till komminister Jacob Godenius (1807–1879) i Malung. Flyttade 1867 till Eric Dofsén och hans hustru i Lima. G. 1872 m. komminister Samuel Otto Carlsson (1839–1896) i Tyngsjö (Sjögren 1957, s. 127–129), sedermera Norrbärke.
- ¹⁰¹ Enligt Persson 1936, s. 13, var ramen målad med grytsot och getsmör.
- ¹⁰² Inskriften återges tidigast av Gezelius (Uppsala. UUB. W 1101, fol. 10 v.). Den tidigare texten var enligt Persson 1936, s. 13, av handstilen att döma skriven av kyrkoherde Nederstadius (not 96).
- ¹⁰³ Lars Restadius (1752–1832). Komminister i Lima och Transtrand 1787, kyrkoherde 1805. F. i Ramsberg; prästvigd 1784, därefter pastorsadjunkt först i Nås, sedan i Lima. ”En man icke utan duglighet, men af ett oslipadt och stötande genie, som någon gång blottställde honom” (Muncktell). G. (1) m. Margareta Maria Esselius (1747–1796), (2) m. Hedvig Ramsten (1763–1804), (3) m. Elisabeth Nedrin (1784–1826), (4) m. Maria Christina Rathsmann (1773–1839).
- ¹⁰⁴ Ekström 1939, 1:1, s. 220 f. — Om detta tryck, se Collijn 1934–1938, 1, s. 221–226.
- ¹⁰⁵ Petrus Pauli (1603–1683). F. i Lima, son till kyrkoherde Paulus Hermanni Vallensis. Prästvigd 1636, sedan kaplan i Bro, kyrkoherde i Malma 1656.
- ¹⁰⁶ Christian Granberg även verksam som allmogemålare i Lima 1805, se s. 310, 312.
- ¹⁰⁷ Inskriften återgiven efter Åmark 1924, s. 170 f.
- ¹⁰⁸ Matsson 1982, s. 465.
- ¹⁰⁹ Nuper obiit = nyligen avliden.
- ¹¹⁰ Inskriften återgiven efter Åmark 1924, s. 171 f.
- ¹¹¹ Erik Näsman (d. 1742). Klockgjutare i Stockholm; verksam 1717–1739, mästare och ålderman 1729.
- ¹¹² Dofsén 1894, s. 7.
- ¹¹³ Gustaf Skarin (1835–1910). Stadsbyggmästare i Falun; f. i Grava, Värmland, verksam i Falun från 1879.
- ¹¹⁴ Folke Zettervall (1862–1955). Arkitekt; studerade i Köpenhamn och Stockholm, arkitekt utom stat i ÖIA 1888–1917 (vid BSt från 1917), anställd vid Statens järnvägars arkitektkontor 1890, chef där 1898–1931. Har förutom byggnadsverksamheten vid SJ bl.a. uppgjort ritningar till flera tingshus, skolor och hotell samt utfört restaureringen av Mariestads domkyrka i Västergötland.
- ¹¹⁵ Erik Adolf Holmgren (1845–1921). Kyrkoherde i Lima 1886–1901. Prästvigd 1870, komminister i Hedemora 1871, kyrkoherde i Siljansnäs 1876–1886, i Svärdsjö från 1901.
- ¹¹⁶ Lars Israel Wahlman (1870–1952). Arkitekt; egen verksamhet i Stockholm från 1893, professor vid KTH 1912–1935. En av sin tids främsta svenska arkitekter. Har bl.a. uppgjort ritningar till Engelbrektskyrkan i Stockholm samt kyrkorna i Östersund, Tranås och Sandviken.
- ¹¹⁷ Lima. KyA. O Ia:3.
- ¹¹⁸ Orgelns disposition: *I man.*: Borduna 16, Principal 8, Flüte harmonique 8, Oktava 4, Kvinta 2²/₃, Oktava 2, Mixtur 3–4 ch. *II man.*: Principal 8, Rörflöjt 8, Salicional 8, Flüte octaviante 4, Waldflöjt 2, Sesquialtera 2 ch. *Pedal.*: Subbas 16, Principalbas 8, Cellobas 8, Korabas 4. *Koppel:* I/P, II/P, III. *Fasta komb.*: T, F, Mf. En fri komb. Reg. sväll. Elektropneumatisk.

- ¹¹⁹ Ekström 1980, s. 439.
- ¹²⁰ Magnus Dahlander (1862–1951). Arkitekt; stadsarkitekt i Örebro 1899–1920, länsarkitekt i Kopparbergs län 1920–1933, i Västmanlands och Gävleborgs län 1922–1934. Aktiv kulturminnesvårdare, grundare av Gammelgården i Säter.
- ¹²¹ Elis Werner (1877–1947). Arkitekt; studerade i New York och Paris, verksam i Örebro 1908–1912, anställd hos professor Isak Gustaf Clason 1914–1920, egen verksamhet först i Roslags-Näsby, sedan i Säter. Har bl.a. utfört restaureringar av rådhusen i Hedemora och Säter.
- ¹²² Torolf Engström (f. 1909). Skulptör; studier bl.a. i Paris och Tyskland, har utfört ett flertal kyrkliga arbeten. På senare år har E. huvudsakligen arbetat i stål.
- ¹²³ Erik Lundgren (1895–1984). Arkitekt; anställd hos professor Sigurd Curman i Stockholm 1920–1922, arkitekt i Luleå 1922, i Göteborg 1923–1932, arkitekt utom stat i BSt 1927, stadsarkitekt i Falun 1932–1960.
- ¹²⁴ Lima. KyA. A I:1.
- ¹²⁵ Lundh 1932, s. 177.
- ¹²⁶ Stockholm. KB. Engeström B-IX.1.33, p. 7.
- ¹²⁷ Adelswärd & Gahn 1970, s. 112.
- ¹²⁸ Daniel Sundén (1796–1869). Komminister i Lima och Transtrand 1823–1833. F. i Falun; prästvigd 1820, komminister i Grytnäs 1833, kyrkoherde i Tillberga 1841. G. m. Martina Restadius (1803–1880).
- ¹²⁹ Plagemann 1944, s. 527 (C.J. Lamm), och Fontander 1962 uppger felaktigt att det gamla kapellet syns på Plagemanns teckning.
- ¹³⁰ Erik Nilsson (d. 1688). Snickare; bosatt på Heden eller Hedtorpet i Fläckebo sn, Västmanland. Främst känd för sina predikstolar, bland vilka kan nämnas dem i Tillberga, Säby och Sura i Västmanland, Övergran i Uppland och Hölö i Södermanland. Utförde även bänkinredningen i Norrbärke kyrka samtidigt med predikstolen. (Rabén 1934, s. 106 f.)
- ¹³¹ Uppsala. ULA. Norrbärke KyA. L Ia:2.
- ¹³² Stockholm. SHM. Inv.nr 17.463.
- ¹³³ Anders Tunborg (1714–1775). Komminister i Lima och Transtrand 1754–1773. F. i Stora Tuna; adjunkt i Malung 1747. Kyrkoherde i Grytnäs 1773.
- ¹³⁴ Catharina Harkman (1711–1751). G. m. Johannes Jacobi Gezelius (1698–1767), kyrkoherde i Lima 1732–1745, i Orsa från 1745.
- ¹³⁵ Möjligen avses ett sådant kors som åtminstone tidvis kan ha varit uppsatt vid den gamla pilgrimsvägen till Nidaros till resandes tjänst, eller använts som processionskors. Sådana kors finns bevarade från Venjans kyrka samt Evertsborgs och Öje kapell. (Homman 1950, s. 217 ff.)
- ¹³⁶ Bannbers 1923, s. 69.
- ¹³⁷ Inskriften återgiven efter Åmark 1924, s. 332 f.
- ¹³⁸ Uppsala. UUB. W 1101, p. 14 (Gezelius).
- ¹³⁹ Åmark 1924, s. 333.
- ¹⁴⁰ Daniel Flodström (1724–1776). Klockgjutare; verksam 1746–1774, mästare i Falun 1752.
- ¹⁴¹ *Adolf Fredrik Rex Sueciæ. Lovisa Ulrica Regina Sueciæ.*
- ¹⁴² Inskriften återgiven efter Åmark 1924, s. 333 f.
- ¹⁴³ Anders Reinhold Richman (1786–1862). Målare i Falun. F. i Sundborn; lärling hos dekorationsmålaren J. Nils Asplind i Falun 1798, gesäll 1805, elev vid Konstakademien 1809–1810. Mästarbrev som "laquer- och tapetmålare" 1822. (Boëthius 1916, s. 50 f., 74; Bergman 1984, s. 59.)
- ¹⁴⁴ Stockholm. RA. ÖIÄ. F IIaab:3.
- ¹⁴⁵ Olof Sjöström (d. 1828). Byggmästare från Hedemora. Ledde även ombyggnaden av Järna kyrka 1813–1815 och Älvdalens kyrka på 1820-talet.
- ¹⁴⁶ Carl Daniel Björck (1799/1800–1823; db.: "23 år"). Arkitekt; e.o. konduktör vid ÖIÄ. Under sitt korta liv hann B. bl.a. med att utföra ritningar till Svenljunga kyrka i Västergötland samt ombyggnadsritningar till Adelsö kyrka i Uppland och Tortuna kyrka i Västmanland.

- ¹⁴⁷ Västerås. VDA. E IV:92.
- ¹⁴⁸ Lundh 1933, s. 178 f.
- ¹⁴⁹ Pehr Forsgren (1779–1830). Inspektor vid Älvdalens porfyryrverk 1817–1828. Biträdde sin bror Olof F. med byggandet av Karl XIII:s bro i Älvkarleby samt ombyggnad av hammarsmedjor vid Leufsta bruk. Dugande mekaniker men mindre framstående som ekonom, vilket tillsammans med andra misshälligheter medförde hans avskedande. (Solders 1939, s. 91 ff.)
- ¹⁵⁰ Lundh 1932, s. 179.
- ¹⁵¹ Lindjo Eric Halvarsson (1785–1865). Bonde och byggmästare, bosatt i Vallerås i Malung. Byggede om Malungs kyrka och Öje kapell, troligen efter egna konstruktioner, men med förebilder från annat håll (Sjögren 1963, s. 357).
- ¹⁵² Rudolf Arborelius (1861–1917). Arkitekt; egen verksamhet i Stockholm från 1889. Svärson till kyrkoherde C.M. Glantzberg (1833–1897) i Transtrand. Har bl.a. utfört restaureringen av Älvdalens kyrka 1903–1905.
- ¹⁵³ Sven Axel Söderholm (1914–1979). Arkitekt; biträdande arkitekt vid BSt, K-byrån, 1942, byrådirektör 1952, avdelningsdirektör 1961, byråchef 1967–1979.
- ¹⁵⁴ Johan Görsson (1775–1857). Häradssdomare, nämndeman och kyrkvård, bosatt i Viken i Torsång. Dödboken: ”Skicklig bildhuggare. Hjelpsam och rådig. Hade mycket förtroende.”
- ¹⁵⁵ Bernander 1935, s. 8.
- ¹⁵⁶ Orgelns disposition: *RP*: Gedackt 8', Principal 4', Gedacktflöjt 4', Gemshorn 2', Scharf 3 ch, Krumhorn 8'. *HV*: Principal 8'. Rörflöjt 8', Oktava 4', Flagflöjt 2', Mixtur 4 ch, Trumpet 8' (spansk). *BV*: Gedackt 8', Rörflöjt 4', Kvintadena 2', Cymbel 1 ch, Regal 8'. *Pedal*: Subbas 16', Oktava 8', Oktava 4', Fagott 16', Skalmaja 4'. *Koppel*: HV+BV, HV+RP, P+HV, P+RP, P+BV. Mekanisk.
- ¹⁵⁷ Åkerman & Lunds disposition (efter Sjögren): *I man.*: Borduna 16' ^B/_D, Principal 8', Flüte harmonique 8', Gamba 8', Oktava 4', Quinta 3', Oktava 2', Trumpet 8'. *II man.*: Basetthorn 8', Salicional 8', Rörflöjt 8', Ekoflöjt 4'. *Pedal*: Subbas 16'.
- ¹⁵⁸ Ekström 1983, s. 782.
- ¹⁵⁹ Carl Logren (1724–1775). Tenngjutare; f. i Nyköping, mästare i Falun 1750–1775. — Fil.kand. Jan-Olof Montelius tackas varmt för dessa uppgifter.
- ¹⁶⁰ Carl Herdin (1792–1864). Silversmed; mästare i Falun 1820–1864(67). Ekström 1983, s. 781, har läst årsbokstaven fel.
- ¹⁶¹ Carl Petter Eckerström (1787–1843). Tenngjutare; mästare i Västerås 1821–1843 (59).
- ¹⁶² Johan Henric Leffler (1768–1836). Silversmed; mästare i Falun 1799–1836, ålderman.
- ¹⁶³ 'Pinsback', legering bestående av ca 85 % koppar och 15 % zink, lanserad av urmakaren Christopher Pinchbeck i London 1732. (Erixon 1978, s. 15.)
- ¹⁶⁴ Mathias (Mats) Hornafwer, (Hornhawer, Hornawer) (1724–1798). Stilbildande krongjutare vid Skultuna bruk, mästare där 1747. Flyttade 1785 till Panko i Irsta.
- ¹⁶⁵ Erixon 1978, s. 116 ff; Erixon 1972, s. 27 f.
- ¹⁶⁶ Gustaf Qwistberg. Krongjutare; mästare vid Skultuna bruk 1790–1797. (Erixon 1978, s. 125; Erixon 1972, s. 38.)
- ¹⁶⁷ Peter Swan (omkr. 1698–1761). Tenngjutare; mästare i Stockholm 1735–1761(78).
- ¹⁶⁸ Fredrik August Åmark (1834–1919). Kyrkoherde i Transtrand 1875–1881. F. i Tortuna; prästvigd 1858, komminister i Hållnäs i Uppland 1864, Västermo i Södermanland 1866. Kyrkoherde i Enviken 1881, i Haraker i Västmanland 1884.
- ¹⁶⁹ Beträffande pergamentsfragmentets innehåll har docent Ingmar Milveden haft vänligheten att meddela följande: Den bäst bibehållna sidan är en versosida. Nederst på den sämre bevarade rectosidan läses *Invitorium per estiv* . . . Så följer med notation invitoriet *Regem magnum*. Det avslutas på versosidan: *Adoramus Dominum. Venite*. Versosidans huvuddel upptas av sommarmatutinens hymn, *Nocte surgentes*, med första strofen i notation och de två senare enbart i text. Därefter följer psalmen *Beati qui intelligit* (nr 40 i Vulgata) jämte *EUOUAE*, dvs. vokalerna i *seculorum, amen* (för psalmodierings skull). Efter början av antifonen *Servite Domino*

- + *EUOUAE* ges i text psaltarsalmen nr 1 (i Vulgata) t.o.m. *Non sic impij* (= början av strof 4). Det mindre pergamentsfragmentet tycks härröra från en annan handskrift. — Docent Ingmar Milveden tackas varmt för samtliga uppgifter om pergamentsfragmenten.
- ¹⁷⁰ Uppsala. ULA. Transtrands KyA. P I:1.
- ¹⁷¹ Vad gäller Garp-släkten, se Matsson 1982, s. 467–469.
- ¹⁷² Edgar Wallin (1892–1963). Målare, skulptör, grafiker. Främst känd som porträttmålare men har även utfört kyrkliga monumentalarbeten.
- ¹⁷³ Frans Nordenstam (1855–1920). Kyrkoherde i Transtrand från 1909. F. i Madesjö, Småland; prästvigd 1890, kaplan i Tyngsjö 1891, kyrkoherde i Våmhus 1896.
- ¹⁷⁴ Georg Olsson (1899–1971). Målare i Västerås; autodidakt. Främst känd som landskapsmålare.
- ¹⁷⁵ Ekström 1983, s. 783, har läst årsbokstaven fel.
- ¹⁷⁶ Inskriften återgiven efter Åmark 1924, s. 335.
- ¹⁷⁷ Erik Eriksson Göthe (1748–1816). Klockgjutare; lärning hos Isaac Rockman i Sala, mästare i Falun 1793.
- ¹⁷⁸ Inskriften återgiven efter Åmark 1924, s. 336.
- ¹⁷⁹ Uppsala. ULA. Transtrands KyA. O Ib:1.
- ¹⁸⁰ *Mora Tidning* 2/11 1927.
- ¹⁸¹ Folke Heybroek (1913–1983). Konstnär. F. i Amsterdam, Holland; svensk medborgare 1942. Har bl.a. utfört glasmålningar, mosaik och textila arbeten, t.ex. glasmålningarna i Sätters gravkapell.
- ¹⁸² Ahlberg 1977, s. 53 f.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckta

Falun

Dalarnas museum (DM)

Lima kyrka, grävningssplan med fyndmarkeringar 1972; PM angående smärre grävningundersökningar av Daniels Sven Olsson 1972

Lima

Kyrkoarkivet (KyA)

Hela Lima kyrkoarkiv förvaras i Lima. För beskrivningen värdefulla uppgifter återfinns i följande avdelningar:

Div. anteckningar från 1600-talet (i A I:1)

Kyrkorådsprotokoll 1734–1746 (i A I:2)

Angående förbättringar i kyrka och prästgård 1631 (i C:1)

Ingående skrivelser från Kungl. Maj:t, landshövdingeämbetet och consistorium 1577–1822 (J:1–7)

Sockenstämmoprotokoll 1765–1863; kyrkorådsprotokoll 1765, 1766, 1768, 1771–1776, 1779–1781, 1788, 1792–1793, 1796–1797, 1814, 1872, 1876; kyrkostämmoprotokoll 1863–1882; specialräkenskaper 1765–1778 (K I:1–6)

Kyrkostämme- och kyrkofullmäktigeprotokoll 1882– (K II)

Kyrkorådsprotokoll och handlingar 1753–1761, 1887– (K III)

Huvudräkenskaper 1668–1954 (L Ia:1–3)

Specialräkenskaper 1693–1764, 1778–1881 (L Ib:1–3, 5)

Kladdräkenskaper 1800–1900 (L Ic:1)

Verifikationer till räkenskaper 1854–1894 (L Ie:1)

Visitationsprotokoll 1621–1971 (N I:1)

Inventarieförteckningar (inv.) 1621, 1631, 1674, 1685, 1695, 1696, 1732, 1745, 1752, 1764, 1770, 1787, 1830, 1845, 1857, 1869, 1876, 1887, 1903– (N I:1)

Inventarie- och arkivförteckningar 1869– (N III)

Handlingar rörande Rörbäcksnäs kapellförsamling (O Ia:2)

Diverse handlingar, bl.a. rörande restaureringar av Lima kyrka och Rörbäcksnäs kapell (O Ia:3–5, 7–11)

Handlingar rörande kyrkogårdar (O Ib)

Diverse handlingar (P I:3, 7, 9)

Ritningar till ny kyrka i Lima av A. Törnqvist 1853 (2 blad); till kyrkans restaurering 1920 av F. Falkenberg (28 blad); till nytt kapell i Rörbäcksnäs av T. Virke 1959 (14 blad); till kyrkans restaurering av B. Grefberg 1971 (14 blad)

Skogsamil Axel Olssons gårdsarkiv

Uppteckning

Lund

Folklivsarkivet

Mandelgrenska samlingen

Lima kyrka och prästgård från söder (I:XI:255:784); Transtrands kyrka från sydöst och nordöst (I:XI:256:788, I:XI:256:790). Teckningarna är utförda av C.J.F. Plagemann

Malung

Malungs kommunbibliotek (MKb)

Niss Hjalmar Matssons arkiv (NHj)

Huvudregistret (R I)

Uppteckningar efter Lissola Martin Persson (LMP)

Stockholm

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA)

Lima kyrka

Inventarieförteckning 1830; restaureringsförslag av F. Falkenberg 1918; snabbinventering av G. Boëthius 1919; angående restaurering 1920; varmluftsanläggning 1927; elvärme 1928; elvärme 1929; gamla kyrkan 1934; konservering av Jacob Esbjörnssons epitafium 1934; ny kyrkogård 1947–1948; orgelns ombyggnad 1950–1951; fasadbelysning 1953; omläggning och utvidgning av Norra Lötens kyrkogård 1953–1954; förslag till klockstapel på Norra Lötens kyrkogård av T. Virke 1953; förslag till nytt bårhus m.m. av T. Virke 1953–1955; utvärdig restaurering 1957; konservering av kalkkläden och kollektståvar 1958; fasadbelysning och målning av orgeln 1965; vägförbättring 1968; inre restaurering 1971–1972; ny orgel 1973; avsyning av restaurering 1974

Ritningar

Uppmätningar av F. Falkenberg m.fl. 1918–1920 (7 blad); kaloriferanläggning av N.G. Högstedt 1928 (2 blad); ritningar till ny kyrkogård av G. Lilliemarck 1947 (2 blad); ritningar till orgelns ombyggnad av Åkerman & Lund 1950 (2 blad); ritningar till nytt bårhus m.m. av T. Virke 1955 (3 blad); ändrat elsystem 1957 (4 blad); uppmätningar och restaureringsförslag av B. Grefberg 1971 (14 blad)

Rörbäcksnäs kapell

Angående kapellets restaurering av L.I. Wahlman m.fl. 1928; nytt tak 1930; fortsatt restaurering 1947; restaurering eller eventuell nybyggnad 1959; elinstallationer 1960

Ritningar

Detaljritningar för restaurering av L.I. Wahlman (7 blad); uppmätningar och restaureringsförslag av T. Virke 1955 (16 blad); elinstallationer 1959 (6 blad)

Transtrands kyrka

Inventarieförteckning 1830; snabbinventering av G. Boëthius 1919; restaureringsprogram av M. Dahlander 1921; angående restaurering 1921–1927; nytt tak på bårhus 1922–1923; deposition av dopfont 1924; arkivutrymme 1927; staket på ömse sidor om tornet 1928; konservering av träskulpturer och timglas 1950; kyrkogårdsutvidgning m.m. 1951–1952; monument av T. Engström 1953; värmeledning 1954; ny orgel 1955–1958; kistrum och redskapsbod 1957; invändig restaurering 1958–1959; utvärdig restaurering 1967; luftfuktningssystem 1971

Ritningar

Uppmätningar av H. Nilsson 1922 (4 blad); ritning till kyrkogårdsgrindar 1923; restaureringsförslag av M. Dahlander och E. Werner 1924–1928 (17 blad); kyrkogårdsplan samt utvidgningsförslag av E. Lundgren 1952 (3 blad); värmeanläggning 1954 (2 blad); kistrum 1956 (2 blad); redskapsbod 1956 (2 blad); ny orgelfasad 1957 (2 blad); restaureringsförslag av B. Blomé 1958–1959 (26 blad)

Sörsjöns kapell

Snabbinventering av G. Boëthius 1919; angående utvidgning av kyrkogården 1924; förslag till nytt kapell av S.E. Söderholm 1953

Ritningar till nytt kapell av S.E. Söderholm 1953 (12 blad)

Albert Törnqvists samling

Förslag till ny kyrka i Lima (trol. 1853)

Kungliga Biblioteket (KB)

Handskrifter

GEZELIUS, JOH[AN]: *Beskrifning öfver Lima Sockn i Westerdalarne* [. . .] 1757 (Engeström B-IX.1.33)

UNGE, OTTO SEBASTIAN VON: *Kyrkor i Dalarne* (F.m. 44)

Riksarkivet (RA)

Kammararkivet (KA)

Klockskatten för Västerås stift (68; Strödda kamerala handlingar)

Skoklostersamlingen

Pergamentsbrev

Avlatsbrev för Lima kyrka, utfärdade av biskoparna Magnus Augustini 12/7 1356; Otto Svinhufvud 22/1 1510; Peder Månsson 20/6 1525

Överintendentsämbetet (ÖIÄ)

Memorial av O. Tempelman angående förslag till altarpopsats och predikstol i Lima kyrka 1778 (F IIaaa:17); utdrag ur sockenstämmoprotokoll 3 nov. 1822 och 16 febr. 1823, med kommentarer av Lars Restadius (F IIaab:3); skrivelse från ÖIÄ till Kungl. Maj:t angående ritning till kyrka i Transtrand 6/5 1823 (vol. 352); PM av A. Törnqvist angående koppartak på Lima kyrka 1854 (F IIaab:11)

Ritningar

”Project Ritning Till Kyrko och Tornbygnad I Transtrands Anex under Lima Pastorat” av O. Sjöström (trol. 1821); ”Ritning till Trandstrands [sic] Kyrka under Lima Pastorat” av C.D. Björck 1823; förslag till ny kyrka i Lima av A. Törnqvist 1853; till ny orgelfasad i Lima kyrka av F.R. Ekberg 1876; till kapell i Rörbäcksnäs av F. Zettervall 1890

Transtrand

Kyrkoarkivet (KyA)

De äldre delarna av kyrkoarkivet förvaras i ULA (se nedan). Bland de i Transtrands KyA förvarade arkivalierna återfinns för beskrivningen värdefulla uppgifter i följande avdelningar:

Sockenstämmoprotokoll och handlingar 1776–1886 (K I:4)

Kyrkostämмо- och kyrkofullmäktigeprotokoll 1878– (K II)

Kyrkorådsprotokoll 1875– (K III:2–)

Huvudräkenskaper 1867– (L Ia:5–)

Specialräkenskaper 1831– (L Ib:4–)

Kladdräkenskaper 1842–1922 (L Ic:9–10)

Verifikationer till räkenskaper 1778– (L If:2–)

Orgelkassans räkenskaper 1874–1879, altartavle- och predikstolsfondens räkenskaper 1883, byggnadsnämndens räkenskaper 1875–1915, restaureringsfondens räkenskaper 1923–1926 (L V:4–5)

Visitationsprotokoll 1870– (N I)

Inventarieförteckningar 1787– (N III)

- Diverse handlingar rörande kyrkan, Sörsjöns kapell och Sälen fjällkyrka 1904–
(O Ia:5–)
- Handlingar rörande kyrkogårdar 1867– (O I:b)
- Dagboksanteckningar under restaureringen 1959–1960; fotografier; tidningsurklipp (P I:11, 14)
- LUNDH, E.S.: *Ur Transtrands kyrkas historia* (P I:13)
- Förslagsritningar till restaurering av kyrkan, av R. Arborelius 1910 (6 blad); till fjällkyrka i Sälen av L. Ridderstedt 1968 (2 blad)
- ENGSTRÖM, TOROLF: *Transtrandsmonumentet*. Inbundet album med fotografier och tidningsurklipp

Uppsala

Uppsala landsarkiv (ULA)

Norrbärke kyrkoarkiv (KyA)

Specialräkenskaper 1661–1691 (L Ia:2)

Transtrands kyrkoarkiv (KyA)

För beskrivningen värdefulla uppgifter återfinns i följande avdelningar:

Diverse handlingar från 1670-talet (i A I:1a)

Sockenstämmoprotokoll 1770–1863, kyrkostämmoprotokoll 1863–1878, kyrkorådsprotokoll 1761, 1770–1834, kyrkobyggnadskommitténs protokoll 1826–1830 (K I:1–3)

Kyrkorådsprotokoll 1841–1844 (K III:1)

Räkenskaper 1864–1868 (K V:1)

Räkenskaper 1705–1863 (L I:1–4, 6–8, 10, 13–16)

Handlingar rörande kyrkan, bl.a. visitationsprotokoll 1696, 1698, 1764, 1770, 1787, 1801; inventarieförteckningar 1696, 1745, 1752, 1764, 1768, 1770 (O:1)

Handlingar rörande kyrkan och prästgården 1766–1816 (O:3)

Karta över kyrkogård och omgivande tomter 1840 (O:5^k)

Uppsala universitetsbibliotek (UUB)

Handskrifter

Pergamentsbrev 23/1 1444

[GEZELIUS, JOHAN: *Beskrifning öfver Lima Socken i Westerdalarne . . . 1757*] (W 1101)

GEZELIUS, JOHAN: *Kortt Beskrifning öfver Lima Sockn i Wester-Dalarne [. . .] 1757* (W 1102)

Protokolls- och dagbok för Norrbärke kontrakt 1688–1700 (Nordin 32)

Västerås

Västerås domkapitels arkiv (VDA)

Visitationsprotokoll och inventarieförteckningar 1576–; handlingar ordnade efter pastorat; inkommande skrivelser (E IV:46 a–b, E IV:92; F III)

Västerås gymnasiebibliotek

Katalog 1793

Tryckta

ADELSWÄRD, JOHAN ISAC; GAHN, JOHAN GOTTLIEB, HENRIK & HANS JACOB, 1970: *Resa i Dalarna 1765*. Utg. med inledning och kommentar av OLOF H. SELLING. Falun. Dalarnas hembygdsbok 1968–1969.

AHLBERG, HAKON, 1977: *Dalarnas kyrkor*. Falun.

ANDERSSON, BRITT-MARIE, 1980: *Emaux Limousins en Suède les châsses, les croix*. Stockholm. Kungl. Vitterhets, Historie och Antikvitets Akademien. Antikvariskt arkiv. 69.

Andra fjällkyrkan börjar byggas i Sälen. *Dala-Demokraten 17/8 1974*. Falun.

ANDRÉN, ERIK, 1936: Torsäckers kyrka. *Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium. Gästrikland*, s. 317–336. Stockholm.

- AXELSON, MAXIMILIAN, 1855: *Vesterdalarne, dess natur, folklif och fornminnen*. Stockholm. [Även som faksimilutg. 1979.]
- BANNBERS, OLA, 1923: När Trandstrand sålde en klocka till Trysil. *Dalarnas hembygdsförbunds tidskrift*. 3, s. 69. Hedemora.
- BERGMAN, MATS, 1984: *Kyrkorna i Mora*. Stockholm. Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium. 197. [Även publicerad i: *Mora. Ur Mora, Sollerö, Venjans och Vämhus socknars historia*. 1, s. 365–560, (Mora 1984) under titeln *Mora kyrka och Oxbergs kapell*.]
- 1985: Restadius' kyrkoberskrivning. *Öfre Gäldet. Medlemsskrift för hembygdsföreningarna i Malung, Lima, Rörbäcksnäs och Transtrand*. 5:3, s. 3. Malung.
- BERNANDER, JOHAN FREDRIK, 1935: Transtrands kyrka. *Kamratringen. Organ för Malungs folkhögskolas kamratförening*. 7:4, s. 7–8. Malung.
- Biskop Silén inviger fjällkyrkan i Sälen. *Västmanlands läns tidning* 28/3 1969. Västerås.
- Biskopen invigde fullsatt kyrka. *Dala-Demokraten* 4/6 1973. Falun.
- BOËTHIUS, GERDA, 1916: Kyrkor i Leksands och Gagnefs tingslag. Konsthistoriskt inventarium. *Sveriges kyrkor. Dalarne*. 1, s. 1–146 (= Dalarne 1:1). Stockholm.
- 1920: Kyrkor i Falu domsagas norra tingslag. Konsthistoriskt inventarium. *Sveriges kyrkor. Dalarne*. 1, s. 147–324 (= Dalarne 1:2). Stockholm.
- 1932: Kyrkor i Falu domsagas södra tingslag. Konsthistoriskt inventarium. *Sveriges kyrkor. Dalarne*. 1, s. 325–513 (= Dalarne 1:3). Stockholm.
- [–] 1941: Falu stads kyrkor. Konsthistoriskt inventarium. *Sveriges kyrkor. Dalarne*. 2, s. 1–176 (= Dalarne 2:1). Stockholm.
- 1951: Kyrkan, ett rum för gudstjänst och andakt. *Västerås stift i ord och bild*, s. 381–440. Stockholm.
- Bomärken i ull till kyrkan i Rörbäcksnäs. *Dalabygden* 20/4 1979. Borlänge.
- BRUZELLI, BIRGER, 1967: *Tenngjutare i Sverige under kontrolltiden 1754–1912. Verksamhet, föremål, stämplor samt upplysningar om äldre mästare*. Stockholm.
- Bygga kyrka i ödemark [Sälens fjällkyrka]. *Västerås stiftsbok* 1970. 64, s. 102–106. Västerås 1969.
- CARLSSON, STEN L., 1973: *Sveriges kyrkoglar*. Lund.
- COLLIJN, ISAK, 1934–1938: *Sveriges bibliografi intill år 1600*. 1, 1478–1530. Uppsala.
- DAHLANDER, MAGNUS & WERNER, ELIS, 1923: *Beskrivning och approximativ kostnadsberäkning över restaurering av Transtrands kyrka*. Vansbro.
- Den nya kyrkan i Lima. *Falu-Kuriren* 31/12 1920, 3/1 1921. Falun.
- Diplomatarium Dalecarlicum. Urkunder rörande landskapet Dalarne*. 1–3. Supplement. Samlade och utg. af C.G. KRÖNINGSSVÄRD och J. LIDÉN. Stockholm 1842–1853.
- Diplomatarium Svecanum. Svenskt diplomatium*. 1 ff. Åren 817 ff. Holmiæ 1829 ff.
- [DOFÉN, ERIC, 1894:] *Räkning öfver Lima sockens kyrkobyggnad*. [Lima.]
- EKSTRÖM, GUNNAR, [1939] ff: *Västerås stifts herdaminne*. 1:1 ff. Falun och Västerås.
- 1980, 1983: *Kyrksilvret i Västerås stift genom tiderna*. 3, 5. Västerås.
- ERIKSSON, NILS-ERIK, 1948: *Transtrand. En sockenbeskrivning*. Malung.
- ERIXON, SIGURD, 1972: *Skultuna bruks historia*. 3. Stockholm.
- 1978: *Mässing. Svenska manufakturer och konsthantverksprodukter under 400 år*. Lund. [1 uppl. Stockholm 1943.]
- Ett gammalt avlatsbrev. *Falu-Kuriren* 17/1 1921. Falun.
- Fjällvind* 1913. 20-årsskrift utgiven av Templet 680 Gustaf Vasas minne i Sälen. Örebro 1913.
- FONTANDER, BJÖRN, 1962: Om Transtrands kyrka. *Gammalt och nytt från Dalarna*. 14, *Sammanfört ur Falu-Kuriren årgångarna 1959–1960*, s. 101–104. Falun.
- FORSSLUND, KARL-ERIK, 1924 a: *Med Dalälven från källorna till havet*. 2:1, *Fulu fjäll och Transtrand*. Stockholm.
- 1924 b: *Med Dalälven från källorna till havet*. 2:2, *Lima*. Stockholm.
- Frågan om Lima kyrkas restaurering. *Falu Tidning* 24/5 1917. Falun.
- FÄRDIGSSON, ANDERS, 1916: De kyrkliga förhållandena i Lima under medeltiden. *Mora Tidning* 28/3 1916. Borlänge.
- GOTTLUND, C[ARL] A[XEL], 1931: *Dagbok öfver dess resor på Finnskogarne i Dalarne*,

- Helsingland, Vestmanland och Vermland år 1817.* Utg. av NILS SAHLSTRÖM med förord av K.B. WIKLUND. Stockholm. [Faksimiluppl. Falun 1984.]
- HALD, ARTHUR, 1954: Sakrala rum. *Form. Svenska slöjdföreningens tidskrift. 50*, s. 216–219. Stockholm.
- HOLENIUS, ZACHARIAS, 1722: *De Dalekarlia. I.* Præses NILS CELSIUS. Upsaliæ. (Diss. Upsala.)
- [–] 1916: Västerdalsavdelningen av Zacharias Holenius avhandling om Dalarna år 1722, översatt från latinet av Anders Gagnér. *Malungs folkhögskolas elevförbunds årsbok. 2*, s. 32–42. Malung.
- H[OLLNER], L., 1909: Lima socken. *Svenska bygder. Sockenskildringar. 2, 1906–1908.* Stockholm.
- HOMMAN, OLLE, 1950: Kors med målade bilder. *Fataburen. Nordiska museets och Skansens årsbok*, s. 217–224. Stockholm.
- HÜLPHERS, ABR[AHAM] ABRAH[AMS]SON, 1762: *Dagbok öfwer en resa igenom de, under Stora Kopparbergs höfdingedöme lydande lähn och Dalarne år 1757.* Västerås.
- JOSEPHSSON, TORSTEN, 1975: Gammelsäterns fjällkyrka. *Västerås stiftsbok. 69*, s. 111–119. Västerås.
- Kapellfrågan i Sörsjön. *Mora Tidning 2/11 1927.* Borlänge.
- Konstnärslag gör bröllopskapell. *Dagens Nyheter 10/6 1954.* Stockholm.
- Konung Gustaf den förstes registratur. 24.* Stockholm 1906. Handlingar rörande Sveriges historia. 1.
- Kyrkan brinner — ett hundraårsminne i Lima. *Ludvika Tidning 15/4 1952.* Ludvika.
- Kyrkojubileum i Rörbäcksnäs. *Borlänge Tidning 22/6 1949.* Borlänge.
- Kyrkrestaurering i Lima. *Nya Wermlands-Tidningen 26/8 1957.* Karlstad.
- Kyrktornet i Lima svajar betänkligt. *Falu-Kuriren 30/10 1967.* Falun.
- LARSSON, BONDAS IVAR, 1981: Text på tavlor och föremål i Lima kyrka. *Öfre Gäldet. Medlemsskrift för hembygdsföreningarna i Malung, Lima, Rörbäcksnäs och Transtrand. 1:1*, s. 5–7. Malung.
- Lima kyrka. *Dala-Demokraten 17/9 1956.* Falun.
- Lima kyrka i nyrestaurerat skick. *Dala-Bladet 22/12 1920.* Falun.
- Lima kyrka restaureras: Nu får tornet ny puts sedan interiörens tur. *Mora Tidning 9/7 1971.* Borlänge.
- Lima kyrkas renovering kostar nära halv miljon. *Dala-Demokraten 2/6 1973.* Falun.
- Lima kyrkas restaurering. *Falu Tidning 31/10 1917, 4/1 1919, 24/1 1919.* Falun.
- Lima kyrkas restaurering. *Dalarnas Folkblad 9/11 1920.* Borlänge
- Lima planerar att restaurera kyrkan. *Mora Tidning 31/1 1955.* Borlänge.
- Limas kyrkorgel har "ädla" delar. *Falu-Kuriren 5/5 1979.* Falun.
- Limas nya kyrkorgel invigdes under helgen. *Dala-Demokraten 7/5 1979.* Falun.
- Limas nya kyrkorgel klar för invigning. *Falu-Kuriren 24/4 1979.* Falun.
- [LINNÉ, CARL VON,] 1953: *Linnés dalaresa [. . .] jämte utlandsresan [. . .] och bergslagsresan [. . .].* Med utförlig kommentar. Stockholm.
- LJUNGBERG, P[ER] A[DOLF], 1881: *Westerås stifts herdaminne. N.F. 2, Dalarne.* Örebro.
- LUNDH, E[RIK] S[AMUEL], 1926–1927: Ur Transtrands församlings historia. *Mora Tidning 31/12 1926, 7/1 1927.* Borlänge.
- 1932: En 100-årig västerdalskyrka [Transtrand]. *Julbok för Vesterås stift. 27*, s. 177–182. Västerås.
- MATSSON, FLINK ALFRED, 1936: Barnkassgrådan. En sägen från avlägsna tider (1500-talet). *Kamratringen. Organ för Malungs folkhögskolas kamratförening. 8:3–4*, s. 22–23. Malung.
- 1938: En släktgård i Lima. Storholsgården i Husom. *Dalarnas hembygdsbok 1938*, s. 152–174. Falun.
- 1939: Gravarna vid Vallsjön. Några anteckningar om en finnmarksbys vedermödor under svunna tider. *Dalpilen.* Falun.
- MATSSON, NISS HJALMAR, 1946: *Lima socken. En handledning för besökande.* Malung.
- 1950: Ur arkiven. *Skinnarebygd. Malungs hembygdsförenings årsbok 1950*, s. 82–91. Malung.

- 1982: Myrjärnsblåsare och smeder. *Lima och Transtrand. Ur två socknars historia. 1, Myrjärn och smide*, s. 463–508. Malung.
- MOBERG, P. ANTON: [Rörbäcksnäs kapell. Vägledning.] (Stencil.) U.å.
- 1956: *Rörbäcksnäs kapellförsamling. Kort handledning för besökande.* [Rörbäcksnäs.]
- MUNCKTELL, JOH[AN] FR[EDRIC], 1844: *Westerås stifts herdaminne. 2.* Uppsala.
- Nu får Lima en riktig kyrkorgel. *Dala-Demokraten* 25/4 1979. Falun.
- Ny ambo. *Mora Tidning* 24/11 1980. Borlänge.
- Ny prydad i kyrkan Rörbäcksnäs bomärken. *Falu-Kuriren* 10/4 1979. Falun.
- Nya kyrkorgeln i Lima invigd vid stor högtid. *Mora Tidning* 9/5 1979. Borlänge.
- OLTÉUS, STELLAN, 1967: Kyrkan som det tog 100 år att bygga. *Transtrand 100 år. 1867–1967*, s. 48–54. Utg. av Transtrands kommun. [Transtrand.]
- Orgelinvigning i Lima kyrka söndagen den 6 maj 1979.* Malung 1979.
- PERSSON, STRAND GUSTAF, 1936: Beskrivning av den limakyrka, som nedbrann Marie bebådelsedagen den 25 mars år 1852 samt något om vad som tilldrog sig vid dess brand. *Kamrateringen. Organ för Malungs folkhögskolas kamratförening. 8:3–4*, s. 14–18. Malung.
- [PLAGEMANN, CARL JOHAN FREDRIK], 1944: *C.J.F. Plagemanns resor i Norrland, Dalarna och Västmanland samt på Gotland åren 1833–1856. 1–2.* Utg. och kommenterade av CARL JOHAN LAMM. Uppsala.
- Psalmen ljöd mäktig. Lima fick ny orgel. *Falu-Kuriren* 7/5 1979. Falun.
- RABÉN, HANS, 1934: *Träskulptur och snickarkonst i Uppsverige under renässans och barock intill den Prechtska skolans genombrott.* Stockholm. (Diss. Stockholm.)
- Rejäl uppiffning av Transtrands kyrka. *Dala-Demokraten* 18/5 1968. Falun.
- RESTADIUS, LARS, 1985: Beskrivning över Lima kyrka. *Öfre Gäldet. Medlemskrift för hembygdsföreningarna i Malung, Lima, Rörbäcksnäs och Transtrand. 5:2*, s. 9–10. Malung.
- Restaurering av kyrkan i Lima. *Dala-Demokraten* 9/7 1971. Falun.
- Restaurering av Lima kyrka beräknas kosta 320 000 kr. *Falu-Kuriren* 2/5 1970. Falun.
- Restaureringen av kyrkan dyrare än beräknat. *Dala-Demokraten* 26/1 1966. Falun.
- Restaureringen av Lima kyrka. *Falu-Kuriren* 23/8 1920. Falun.
- Restaureringen av Lima kyrka färdig. *Dala-Demokraten* 9/12 1920. Falun.
- RUDBECKIUS, JOHANNES, 1938: *Dagbok.* Utg. av B. RUD[OLF] HALL. Stockholm.
- Rörbäcksnäs kapell sättes i värdigare skick? *Falu-Kuriren* 24/1 1929. Falun.
- SÁRKÁNY, TAMÁS, 1971: *Lillkyrka och Götunda kyrkor, Glanshammars härad.* Stockholm. Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium. Närke. 1:5.
- SCHÜCK, HENRIK, 1933: *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Dess förhistoria och historia. 3.* Stockholm.
- SEHMAN, A.V., 1910: Kapellkyrkan i Rörbäcksnäs. *Julbok för Västerås stift.* [5.] s. 69–82. Västerås.
- SJÖGREN, JOSEF, 1952: *Orgelverken i Västerås stift. En historisk översikt.* Stockholm. Nordiska museets handlingar. 40.
- 1957: *Frögeliusättlingar. Komministern Lars Frögelius i Malung, hans barn och efterkommande fram till nionde generationen.* Malung.
- 1963: *Acta genealogica Malungensia.* Malung.
- SOLDERS, SEVERIN, 1939: *Älvdalens sockens historia. 2, Gamla porfyrvirket.* Stockholm. Dalarnas fornminnes och hembygds förbunds skrifter. 8.
- Stambok för Lima församling af Westerås stift och Stora Kopparbergs län.* Westerås 1855.
- Svart tak på fjällkyrkan. *Falu-Kuriren* 10/10 1968. Falun.
- Svenskt diplomatarium från och med år 1401. 1 ff.* Stockholm 1875 ff.
- Svenskt silversmide 1520–1850. [4,] Guld- och silverstämplar.* Stockholm 1963.
- Sveriges kyrkobyggnader i ord och bild jämte series pastorum. [2,] Västerås stift.* Stockholm 1934.
- Sveriges minsta kyrka snart färdig i Sörsjön. *Falu-Kuriren* 10/4 1954. Falun.
- Sälens andra fjällkyrka kan invigas i midsommar. *Mora Tidning* 7/3 1975. Borlänge. [Sälens fjällkyrka. Vägledning.] U.o. 1970. [2 uppl. u.o. 1976].

- Sälens fjällkyrka invigd. *Svenska Dagbladet* 31/3 1969. Stockholm.
- Transtrands kyrka. *Mora Tidning* 29/8 1921. Borlänge.
- [Transtrands kyrka.] *Falu-Kuriren* 5/12 1958. Falun.
- Transtrands kyrka repareras. Ombyggnaden klar till hösten. *Falu-Kuriren* 22/8 1968. Falun.
- Transtrands kyrka restaureras. *Borlänge Tidning* 29/7 1926. Borlänge.
- Transtrands kyrka restaureras för 270 000 kronor. *Falu-Kuriren* 17/5 1968. Falun.
- Transtrands kyrka vackrare utan puts. *Falu-Kuriren* 2/8 1968. Falun.
- Transtrands kyrkas restaurering. *Dala-Tidningen* 26/1 1927. Falun.
- Transtrands återinvigda kyrka har ”museum” och ljusa färger. *Falu-Kuriren* 11/6 1960. Falun.
- Träskulpturer från 1670 pryder Transtrands kyrka. *Mora Tidning* 19/3 1959. Borlänge.
- Tvenne dalaesor 1765 och 1799. Jämta sex porträtt.* Red. av S.J. KARDELL. Falun 1909.
- Utsträckning av arbetstiden för kyrkorestaureringen. *Dala-Tidningen* 6/9 1920. Falun.
- Vepor med gamla bomärken blev invigda i Rörbäcksnäs. *Dala-Demokraten* 10/4 1979. Falun.
- [VERELIUS, OLOF, 1678:] *Annotationes ex scriptis Karoli episcopi Arosiensis excerptæ.* [Upsaliæ.]
- YNGSTRÖM, GUNNAR, 1984: Julotta i Tandådalen fjällkyrka. Framtidstron återvände. *Falu Kuriren* 27/12 1984, s. 19. Falun.
- 1985 a: Biskopen invigde nyaste fjällkyrkan. *Falu Kuriren* 3/9 1985, s. 15. Falun.
- 1985 b: Tandådalen. *Västerås stiftsbok 1985–86*, s. 104–107. Västerås.
- ÅMARK, MATS, 1924: *Dalarnes kyrkklockor nu och fordom. Sockenvis skildrade.* Stockholm. Dalarnas hembygdsförbunds skrifter. 4.
- 1928: *Kyrkklockor, klockare och klocksägner i Dalarne [. . .].* Stockholm. Dalarnas hembygdsförbunds skrifter. 6.
- Öfre Dalarna förr och nu.* Stockholm 1903.

Summary

THE CHURCHES OF LIMA

The Earliest Wooden Church

According to tradition the oldest church in the parish was a wooden structure. This is supposed to have stood on the west bank of the stream about six kilometers north of the present church's situation, near where Lima fort was built in the 17th century. We know nothing of the appearance of this wooden church, but according to an extract from a letter of indulgence — the authenticity of which is questionable — it was consecrated by Bishop Karl of Västerås in the second half of the 13th century. In any case, fragments of a contemporary baptismal font from Gotland prove the existence of a church in Lima. According to this tradition the timber from the wooden church was used when the bell-tower of the 15th century church was erected (see below).

The Old Church

About the year 1440 a rectangular grey-stone church (A) was erected where the present church now stands, having the vestry to the north. Probably about 1500 it was provided with two brick vaults, and at the same time or possibly a little later, a small porch on the south side was added (B). The vaults and probably the walls were at the same time decorated with distemper paintings. Originally the church seems to have had temporary wooden gables; at some unknown date — but not later than the turn of the 17th century — they were replaced by stone gables, traditionally donated by the wealthy Sven Larsson in Västra Ofors, known as Lassman. His owners-mark, most likely in iron, was placed above the west gable.

During the 18th century several structural alterations were made. The vestry was enlarged in 1739 (C), and in 1763 the foundation for an extension to the east ending in a three sided apse was laid. On account of financial difficulties the reconstruction was not completed before 1775 at which time the brick vaults were replaced by a wooden barrel-vault (D). During Divine Service on March 25th, 1852, the roof of the church caught fire from a spark from the vestry chimney and as a strong wind was blowing the fire quickly spread. It was soon discovered and both the congregation and a great deal of the furnishings were saved but because of insufficient fire-fighting equipment the church was entirely destroyed. Plans for the building of a new church were immediately started and in the Autumn the old walls were pulled down.

Furnishings and Fittings

A certain number of these were placed in the new church. Among those lost were three medieaval sculptures, a life-size St. Michael and two smaller statues probably St. Erik and St. Olof that, at least until the latter part of the 17th century, stood on the altar. A new altar-piece, made by the wood-carver Michael Möller and painted by the Court painter Lars Bolander, was completed in 1779. At the same time Möller finished a pulpit to replace an earlier one from 1625. An iron chandelier from the late Middle Ages was sold after the fire and is now in the Nordiska Museet.

The Bell-tower

Probably a contemporary bell-tower belonged to the old church and was, according to tradition, constructed with timber from the earlier church. It was broader at the base and had a fairly high pointed hood. This was replaced by a lower one in the 1840s. The bell-tower escaped the fire but was torn down when the new church was built.

The Present Church

The present parish church of Lima, consecrated in 1856, was built after drawings by Albert Törnqvist. It stands partly on the foundations of the old church and consists of a nave with a narrow three-sided chancel facing east, tower at the west side and a vestry facing north. The building is whitewashed and has a copper roof.

The interior is covered by a wooden ceiling decorated by the artist Yngve Lundström in 1920 who is also responsible for the glass paintings in the two chancel windows. These additions date from an extensive restoration at the time, lead by the architect Fredrik Falkenberg. A further restoration took place in 1973 after suggestions by the architect Bo Grefberg.

Furnishings and Fittings

The altar-piece consists of a painting by Gunnar Widholm, 1906, depicting Jesus blessing a group of people. The frame was carved by Per Kers, 1920, after Falkenberg's design.

The pulpit, pews and gallery are from 1850 and the organ from 1879.

The wooden baptismal font was a gift in 1769 from the rector Johan G. Gezelius and his wife. Fragments of the 13th century limestone font from Gotland have been preserved as has been mentioned earlier.

Among the communion plate there is a silver chalice and paten made by O.H. Sjöberg in Falun, 1743, as well as a flagon, 1736, from the same master silversmith.

The church owns 3 bridal crowns. The earliest is of gilt brass and was purchased in 1810.

The two 12 branched chandeliers are from 1673 and 1760 respectively. Among other furnishings can be mentioned a tablet commemorating Lieutenant Jacob Esbjörnsson (d. 1646) Dal-regiment and a censor from the 15th century. The tenor bell was cast in 1761 and the treble bell in 1718.

RÖRBÄCKSNÄS CHAPEL

The building of a burial place and chapel at Rörbäcksnäs in Lima was proposed in 1869. The burial place was consecrated the same year but it was not until 1898 that the foundations were laid and lack of capital delayed the completion of the chapel until 1909. Its present appearance is the result of a thorough restoration 1959–1960, after designs by the architect Tore Virke, The interior, contemporary with the chapel, was largely redone at that time. Both bells were cast in 1900.

TANDÅDALEN MOUNTAIN CHAPEL

The chapel was consecrated in 1985. It is square, timber-built and has a pyramid roof. The plans were drawn by the architects Roland Hedenström and Bo Grefberg. In 1986 the interior was not as yet completed, but a carved altar cross was in place.

NORTH LÖTEN BURIAL PLACE

In 1886 a cemetery was laid out at North Löten in the northern part of the parish. A bell-tower was added in 1955.

THE CHURCHES OF TRANSTRAND

The Older Chapels

Transtrand has been separated from Lima as a chapel parish. The earliest chapel, a simple, small wooden building may have been put up about the turn of the 17th century. A new, large chapel north-west of the first was erected in 1670. It was a rectangular, timbered building with a north chancel and a south porch, all probably under a high saddle-back roof. When this chapel came into use, the previous one was used as a mortuary.

In 1750 the chapel was extended half as long again to the west and the interior was covered with a barrel-roof and painted decoration. A new vestry was built in 1788. However, the chapel fell into disrepair and in 1824 it was decided that a new church should be built and the chapel was probably pulled down in the Autumn of 1830. The first chapel was now removed and the 1788 vestry put up in its place, rebuilt as a mortuary. This was torn down in 1880.

The Present Church

Transtrand present church is built of whitewashed sandstone and consists of a nave, a west tower and a vestry at the east side. It has a slate roof. The foundations were laid in 1824 and it was practically finished in 1835. The plans were drawn by

the architect Carl Daniel Björk. The result of two extensive restorations can be seen in the interior. The first in 1926 after drawings by the architects Magnus Dahlander and Elis Werner when the nave was shortened by the building of an apse in the eastern part, flanked by a vestry and an archive. The second in 1959–1960, after drawings by the architect Börje Blomé, when the present colour scheme was decided upon.

Furnishings and Fittings

The altar-piece is the work of Johan Görsson in Torsång, 1830. Until 1926 the altar-piece was attached to the pulpit. Two paintings belonging to the altar-piece of the old chapel have been preserved. They depict the Crucifixion and the Last Supper and were painted in 1760, possibly by the artist Eric Siljefors.

The present pulpit is the work of Per Kers, 1926. Three representations of Apostles and four consoles supporting angel heads have been preserved from the pulpit in the old chapel. This was the work of Erik Nilsson in Fläckebo, 1671, and was originally in Norrbärke church.

The pews are from 1847, and were supplied with doors in 1860. The gallery was built in 1830 and the organ installed in 1960.

The wooden baptismal font is from 1926. The font from the old chapel, which was also of wood, is now in the Museum of Historical Antiquities. The church owns two bridal crowns. The oldest is gilt brass and was purchased in 1812; the other is a smaller reproduction in silver-gilt, a gift in 1947. Among the lighting effects are two brass chandeliers, one by the royal metal-founder Mathias Hornafwer at Skultuna foundry, 1753, and is the oldest known in Sweden signed by an individual master; the other by the royal metal-founder Gustaf Qwistberg at the same foundry, 1793.

The oldest bell, from 1647, was sold to Trysil parish in Norway, 1815, and is still there. The present tenor bell was cast in 1803 and the treble bell in 1815.

SÖRSJÖN CHAPEL

In 1867 a cemetery was laid out in Dalen, later Sörsjön. A bell-tower was erected about 1870 and in 1877 permission was given to build a chapel. This, however, was never realized and temporary places of worship were used until 1954, when the present chapel designed by the architect Sven A. Söderholm was completed. The interior is contemporary. Three windows painted by Folke Heybroek serve as altar decoration. A silver baptismal bowl, six candlesticks and two vases were made by Sigurd Persson in 1954. The bell in the bell-tower is cast iron, cast in Sheffield in 1873.

SÄLEN MOUNTAIN CHAPEL

The chapel, designed by Lars Ridderstedt and consecrated in 1969, is situated at the tree-line 750 m. above sea-level near Hotel Sälen. It is a timbered building and in appearance resembles several 17th century timbered churches in Dalecarlia. A vestry was added in 1979. The interior is very simple. The altar is a large sandstone slab on a trestle of gnarled

wood, the pulpit is a hollow fir-tree trunk and the baptismal font a hollow willow stump. The silver communion plate and baptismal bowl are the work of Sven Danielsson in Motala, 1969.

The chapel owns two bridal crowns, a silver crown presented in 1969 and one made of plaited mountain-birch roots.

GAMMALSÄTERN MOUNTAIN CHAPEL

The chapel is situated near the summer pasture of Gammalsäteren and was erected in 1975 after drawings by the architect Roland Hedenström. It is timbered and its octagonal shape is reminiscent of the timbered churches of northern Norrland. The antependium was woven by Barbro Strömngren in 1975.

Capitons to illustrations

THE CHURCHES OF LIMA

- Fig. 0. *Breviary from early 15th century, detail (fig. 156).*
- Fig. 1. *General plan.*
- Fig. 2. *The old church and surroundings from SE. Drawing by C. J. F. Plagemann, 1838.*
- Fig. 3. *Church storehouse from 1737, enlarged in 1751.*
- Fig. 4. *Late medieval iron door, probably from the south portal of the old church.*
- Fig. 5. *Door-ring, probably from the door on fig. 4.*
- Fig. 6. *The old church at the beginning of the 17th century, plan and façades.*
- Fig. 7. *The old church c. 1800, plan and façades.*
- Fig. 8. *The old church and bell-tower from S. Drawing by O. S. von Unge, c. 1846.*
- Fig. 9. *Lamb, originally on top of the sounding-board over the pulpit, carved by Michael Möller, 1776, painted by Jon Wikman, 1779.*
- Fig. 10. *Font base and shaft, limestone. From Gotland, late 13th century.*
- Fig. 11. *Chandelier, iron, 15th century.*
- Fig. 12. *Table-cloth, latter part of the 18th century, now lost.*
- Fig. 13. *Plate from a Limoges processional cross, c. 1220.*
- Fig. 14. *Censer, bronze, 15th century.*
- Fig. 15. *The church, plan and cross-sections.*
- Fig. 16. *The church from SW.*
- Fig. 17. *The church from NE.*
- Fig. 18. *Interior to W.*
- Fig. 19. *Interior to E.*
- Fig. 20. *Inscription plate, bronze, from 1897, over the entrance to the vestry.*
- Fig. 21–22. *Stained glass in the chancel windows, by Yngve Lundström from cartoons by Fredrik Falkenberg, 1920.*
- Fig. 23. *Proposed plan for the new church, by Albert Törnqvist, 1853.*
- Fig. 24. *The church and surroundings from S, c. 1866–70. The new vicarage is under construction.*
- Fig. 25. *Interior to E, 1919.*
- Fig. 26. *Altar-piece with oil painting by Gunnar Widholm from 1906. Frame by Per Kers from drawings by Fredrik Falkenberg, 1920.*
- Fig. 27. *Pulpit from 1856, made by P. O. Dahlgren and W. D. Brücks from drawings by Albert Törnqvist.*
- Fig. 28. *Hour glass, bought in 1779.*
- Fig. 29. *Proposal for organ, by F. R. Ekberg, 1876.*
- Fig. 30. *Wooden font from 1769.*
- Fig. 31. *Pewter baptismal bowls: from 1742, by Lars Nilsson Hedman in Falun, from 1791, by Eric Magnus Hammarstrand in Falun, and from 1855, by Carl Gustaf Wigholm in Gävle.*
- Fig. 32. *Silver baptismal bowl, by Jonssons Gelbgjuteri in Skara, 1973.*
- Fig. 33. *Chalice and paten, silver-gilt, made by Otto Henrik Sjöberg in Falun, 1743.*
- Fig. 34. *Caskets, tin-plate, from c. 1740–50.*
- Fig. 35. *Silver casket, made by Otto Henrik Sjöberg in Falun, 1759.*
- Fig. 36. *Flagon, silver-gilt, made by Otto Henrik Sjöberg i Falun 1736.*
- Fig. 37. *Viaticum silver, chalice and paten, 1756, casket, 1763, made by Otto Henrik Sjöberg in Falun. Case from 1832.*
- Fig. 38. *Viaticum silver bottle, made by Erik Albrecht Körsner in Falun, 1798.*
- Fig. 39. *Bottle, green glass, possibly late 18th century.*
- Fig. 40. *Bottle, blue glass, Norwegian, dated 1812.*
- Fig. 41. *Bridal crown, gilt brass, acquired in 1810.*
- Fig. 42. *Two bridal crowns, silver-gilt, the left one made by Guldsmedsvaru AB Alton in Falköping, 1951, the right one made by Lars Olhans in Falun, 1956.*
- Fig. 43–44. *Brass chandeliers, the left one purchased 1673, the right one made by Isaac Rockman in Sala 1760.*
- Fig. 45. *Brass chandelier, first mentioned 1674.*
- Fig. 46. *Brass sconce, first mentioned 1685.*
- Fig. 47. *Candelabra, carved and gilt wood, 1856.*
- Fig. 48. *Brass candlesticks, late 19th century.*
- Fig. 49. *Silver candlestick, one of six, made by Olaf Börke in Hamar, Norway, and donated in 1968, 1972 and 1973.*
- Fig. 50. *Candlesticks, silver-glass, c. 1870–1880.*
- Fig. 51. *Antependium, embroidered red silk damask, purchased from Handarbetets Vänner, 1920.*

- Fig. 52. Sun, silver-gilt, purchased 1732 and belonging to a red velvet chasuble.
- Fig. 53. Christ, pink silk, belonging to the same red velvet chasuble.
- Fig. 54. Antependium, green wool with embroidered meadow flowers, made by Inga-Britta Berglin and donated in 1973.
- Fig. 55. Chasuble, white embroidered silk damask, from 1935.
- Fig. 56. Chasuble, green embroidered silk damask, made by Anna-Lisa Odelqvist (-Kruse) and donated in 1962.
- Fig. 57. Chasuble, violet linen, made by Alice Lund- Sofia Widén AB.
- Fig. 58. Chalice veil, originally red embroidered silk, made and donated by Helena Aspman in 1750.
- Fig. 59. Chalice veil, black velvet, acquired in 1795.
- Fig. 60. Book cushion, petit point, made and donated by Anna Godenius, 1868.
- Fig. 61. Three collection-bags, the lowest first mentioned in 1685, the next purchased 1757, and the topmost purchased 1902.
- Fig. 62. Epitaph to Lieutenant Jacob Esbjörnsson (d. 1646).
- Fig. 63. "Breviarium Arosiense", printed in Basel, 1513.
- Fig. 64. Epitaph to unknown Norwegian clergyman, painted by Christian Grönberg, 1805.
- Fig. 65. Log chair, dated 1802.
- Fig. 66. Rune-staff, probably early 17th century.
- Fig. 67. The tenor bell, cast by Isaac Rockman och Lars Biörkman in Sala, 1761.
- Fig. 68. The treble bell, cast by Eric Näsman in Grangärde, 1718.

RÖRBÄCKSNÄS CHAPEL

- Fig. 69. General plan.
- Fig. 70. Gravestone of O. Olsson and his wife Anna Gudmundsdotter, who both died in 1879 and were the first to be buried in the churchyard.
- Fig. 71. The chapel from SW.
- Fig. 72. Plan of chapel.
- Fig. 73. The chapel from NE.
- Fig. 74. Interior to E.
- Fig. 75. Interior to W.
- Fig. 76-77. Proposed plan for the chapel, by Folke Zettervall, 1891.
- Fig. 78. The chapel from SW, 1919.
- Fig. 79. Font, marbled oak, purchased for Lima church in 1887.
- Fig. 80. Communion vessel, silver-plated, made by C. G. Hallberg in Stockholm and purchased 1910.
- Fig. 81. Bridal crowns, silver-gilt, the left one made by C. G. Hallberg in Stockholm 1946, the right one by T. Eldh in Gothenburg 1959.
- Fig. 82. Brass candlestick, presumably acquired in 1920.

- Fig. 83. Altar border, linen, designed by Märta Swartling-Andersson, Libraria, 1960.
- Fig. 84. Antependium, embroidered white silk damask, donated in 1947.
- Fig. 85-86. Two tapestries with owner's marks from Rörbäcksnäs, designed by Anton Moberg and made by Inga-Britta Berglin, 1978.
- Fig. 87. The tenor bell, cast by J. A. Beckman in Stockholm, 1900.
- Fig. 88. The treble bell, cast by J. A. Beckman in Stockholm, 1900.

TANDÅDALEN MOUNTAIN CHAPEL

- Fig. 89. The chapel from N.
- Fig. 90. Interior of the choir, with wooden ring-cross, carved, painted and donated by Bengt Lidström, 1985.
- Fig. 91. Plan of chapel.
- Fig. 92. Norra Löten burial ground with bell-tower from 1955.

THE CHURCHES OF TRANSTRAND

- Fig. 93. General plan.
- Fig. 94. The Transtrand Monument, by Torolf Engström, 1954.
- Fig. 95. Map of the church and surroundings, 1840.
- Fig. 96. The church and surroundings from SE. Drawing by C. J. F. Plagemann, 1838.
- Fig. 97. Mortuary from 1880, demolished in 1957.
- Fig. 98. Plan of the first chapel.
- Fig. 99. The chapel of 1670, plan and façades, c. 1700.
- Fig. 100. Key-plate, dated 1685, possibly from the vestry door.
- Fig. 101. The chapel of 1670, plan and façades after rebuilding in 1750.
- Fig. 102. Three evangelists, made by Erik Nilsson in Fläckebo for the old pulpit, 1671.
- Fig. 103. Brackets with angel faces, made by Erik Nilsson for the old pulpit, 1671.
- Fig. 104. Font from 1670.
- Fig. 105. Bell, cast in 1647, sold to Trysil Parish, Norway, in 1815.
- Fig. 106. The present church, plan and cross-section to E.
- Fig. 107. The church from SW.
- Fig. 108. The church from NE.
- Fig. 109. Inscribed stone, presumably from 1869.
- Fig. 110. Interior to E.
- Fig. 111. Interior to W.
- Fig. 112. Proposed plan for the church, by Olof Sjöström, presumably 1821.

- Fig. 113. Proposed plan for the church, by Carl Daniel Björck, 1823.
- Fig. 114. Interior to E before 1926.
- Fig. 115. Interior to W before 1926.
- Fig. 116–117. Restoration plan, by Rudolf Arborelius, 1910.
- Fig. 118. Altar, made by Johan Görsson in Torsång, 1830.
- Fig. 119. Altar-piece with pulpit, made by Johan Görsson, 1830.
- Fig. 120–121. Altar-pieces from the old chapel, depicting the Crucifixion and the Last Supper, painted 1760, possibly by Eric Siljeforss.
- Fig. 122. Pulpit, made by Per Kers, 1926.
- Fig. 123. Hour glass, late 17th century.
- Fig. 124. Font, acquired in 1926.
- Fig. 125. Silver baptismal bowl, made by Hugo Lundstedt in Gothenburg, 1926.
- Fig. 126. Pewter baptismal bowl, made by Carl Logren in Falun, 1764.
- Fig. 127. Hymn board, made 1726.
- Fig. 128. Chalice and paten, silver-gilt, made by Otto Henrik Sjöberg in Falun and purchased in 1732. The chalice was enlarged by Carl Herdin in Falun, 1840.
- Fig. 129. Pewter flagon, made by C. P. Eckerström in Västerås, 1852.
- Fig. 130. Flagon, silver-gilt, made by A. G. Dufwa in Stockholm and donated in 1872.
- Fig. 131. Viaticum, pewter, made by Lars Nilsson Hedman in Falun, 1748.
- Fig. 132. Viaticum, pinchbeck, purchased in 1757.
- Fig. 133. Pewter casket, made by Lars Nilsson Hedman in Falun, 1748.
- Fig. 134. Silver casket, made by Johan Henrik Leffler in Falun, 1809.
- Fig. 135. Viaticum, silver-plate, with case, purchased in 1886.
- Fig. 136. Bridal crown, gilt brass, purchased in 1812.
- Fig. 137. Bridal crown, silver-gilt, made by Lars Olhans in Falun, 1947.
- Fig. 138. Brass chandelier, made in Skultuna factory, 1927.
- Fig. 139. Brass chandelier, made by Mathias Hornafwer in Skultuna factory, 1753.
- Fig. 140. Brass chandelier, made by Gustaf Qwistberg in Skultuna factory, 1793.
- Fig. 141. Pewter candlestick, made by Peter Svan in Stockholm, 1741, purchased in 1788.
- Fig. 142. Candlestick, silvered wood, earliest mentioned in 1787.
- Fig. 143. Brass sconce, purchased in 1927.
- Fig. 144. Brass combination candlestick, donated c. 1880.
- Fig. 145. Brass candlesticks, the one in the middle from late 19th century, the others from c. 1920.
- Fig. 146. Brass candelabra, made in Skultuna factory and purchased in 1757.
- Fig. 147. Brass candelabra, c. 1920.
- Fig. 148. Antependium, embroidered brick-red linen, made by Sofia Widén, 1953.
- Fig. 149. Chasuble, black velvet, acquired in 1793.
- Fig. 150. Chasuble, purple velvet, purchased 1874.
- Fig. 151. Chasuble, embroidered white silk damask, designed by Karin Rudberg, Libraria, 1934.
- Fig. 152. Chasuble, embroidered green wool, signed Märta Swartling-Andersson, Libraria, 1957.
- Fig. 153. Chalice veil, embroidered purple velvet, purchased 1874.
- Fig. 154. Collection-bags, the left one purchased in 1759, the right one in 1854.
- Fig. 155. Wooden memorial crosses, late 19th century.
- Fig. 156. Page from a breviary from early 15th century, probably for the diocese of Västerås.
- Fig. 157. Cupboard from late 17th century, earliest mentioned 1745.
- Fig. 158. Armchair, 18th century.
- Fig. 159. Bridal seat, earliest mentioned in 1745.
- Fig. 160. Chair, dated 1771.
- Fig. 161. Armchair, donated in 1841.
- Fig. 162. Painted box, possibly Norwegian, late 18th century.
- Fig. 163. The tenor bell, cast by Erik Göthe in Falun, 1803.
- Fig. 164. The treble bell, cast by Erik Göthe in Falun, 1815.

SÖRSJÖN CHAPEL

- Fig. 165. General plan.
- Fig. 166. The bell-tower from NW.
- Fig. 167. The bell-tower c. 1920.
- Fig. 168. Cast-iron bell, cast in Sheffield, 1873.
- Fig. 169. Plan of chapel.
- Fig. 170. The chapel from SE.
- Fig. 171. Interior to E.

SÅLEN MOUNTAIN CHAPEL

- Fig. 172. The bell-tower.
- Fig. 173. The chapel from SE.
- Fig. 174. Plan of chapel.
- Fig. 175. Lock, possibly from Transtrand old chapel.
- Fig. 176. Interior to E.
- Fig. 177. Silver baptismal bowl, made by Sven Danielsson in Motala, 1969.
- Fig. 178. Communion vessel, silver, made and donated by Sven Danielsson in Motala, 1969.
- Fig. 179. Bridal crown, silver-gilt, made by Martin Öhman in Lycksele, 1961.
- Fig. 180. Bridal crown, plaited mountain-birch-root, Lappish home-craft.
- Fig. 181. Collection-bag, twined birch-bark, made by Sixten Pettersson in Sörsjön, 1969.

GAMMALSÄTERN MOUNTAIN CHAPEL

Fig. 182. Plan of chapel.

Fig. 183. The chapel from NW.

Fig. 184. Interior to E.

*Fig. 185. Lima old church, development of plans, scale
1:1000.*

DALARNA

Malungs tingslag

